COLECŢIA CUCERITORII

Călătoriile lui

MARCO POLO

t <Eăr|tt
BUCUREŞTI 2004

Lucrarea este întocmită de

Cristina Jinga

2004 PRIETENII CĂRŢII 58-47 BUCUREŞTI
ISBN 973-573-237-8

Motto: O carte de drum era o cărţulie cu însemnările amănunţite ale unui pilot care *mai fusese* înainte acolo, înregistra drumul dintre porturi, capuri, istmuri şi canale. Nota adâncimea şi culoarea [1], apei, înfăţişarea fundului mării. Descria *cum a ajuns acolo* şi *cum s-a întors:* câte zile a făcut pe un anume drum, felul vântului, când şi unde sufla, la ce fel de curenţi să te aştepţi şi dincotro; sezonul de furtuni şi de vânt prielnic; unde se careneează nava şi unde se face plinul de apă; unde întâlneşti prieteni şi unde duşmani; bancuri de nisip, recifuri, maree, refugii; în cele din urmă, *tot* ce era necesar pentru o călătorie fără primejdii... Navigatorii ce aparţineau unor state ţineau cărţile de drum secrete, ca pe un adevărat tezaur naţional şi era de aşteptat ca ele să fie căutate cu aceeaşi înfocare de prieteni şi de duşmani. O carte de drum era bună în măsura în care fusese bun pilotul care a scris-o, copistul care a copiat-o, tipograful, atât de rar, care a tipărit-o sau învăţatul care a tălmăcit-o. Ca atare, o carte de drum conţine erori. Unele chiar voite. N-ai cum să fii sigur până nu *te duci tu însuţi acolo.* Măcar o dată.

James Clavell

INTRODUCERE

§ Nomazii

Un romantic german spunea: „Cine nu are putere de a visa, nu are nici pentru a trăi".

Orice cuceritor a fost un vizionar, un stăpânit de vis; şi cu cât acest vis a fost mai convingător, cu-atât acel cuceritor a fost mai mare; cu cât visul a depăşit graniţele posibilului, cu-atât cuceririle visătorului au fost mai nemăsurate, faima lui mai răsunătoare.

Se ştie că spaţiul în care vieţuiesc dă o fizionomie specifică raselor şi popoarelor.

Europa este mică şi, deşi compartimentată, nu prezintă obstacole şi hotare de netrecut. Astfel, de foarte devreme, popoarele ce-o locuiau au prezentat tendinţele de formare a unei istorii comune. Legăturile între diversele porţiuni ale spaţiului său s-au stabilit cu repeziciune. Evenimentele de o oarecare importanţă n-au rămas locale, ci au dat naştere la reacţii în tot continentul. Chiar şi cele două lanţuri muntoase, Alpii şi Pirineii, nu au constituit bariere care să nu poată fi depăşite, cucerite în timp, mai ales pentru că dulcele climat de care beneficiază le-a şters din aspectul înfricoşător. Puternica dezvoltare a oraşelor de pe coaste şi situaţia protejată a Mediteranei au permis — şi-acest lucru s-a întâmplat într-o epocă străveche — evoluţia navigaţiei, ceea ce a condus la creşterea considerabilă a posibilităţilor de intercomunicare.

Cu totul alta e situaţia Asiei. Natura a stabilit asemenea demarcaţii între regiunile componente şi le-a şlefuit într-o multitudine de moduri, încât abia este permis să se vorbească despre „un continent" asiatic şi, mai puţin încă, de „o istorie" a Asiei. Totuşi, toate fragmentele acestei mase enorme susţin ansamblul. Asia este condusă de o lege geopolitică, de o forţă centrifugă care, acţionând din inima continentului, nu uneşte şi nici nu opune regiunile, ci le dislocă.

Centrul continentului este ocupat de un uriaş masiv muntos, care-şi trimite în toate direcţiile ramificaţiile ca o enormă pânză de păianjen. Platoul tibetan formează spatele, Pamirul — „acoperişul lumii" — formează capul; lanţurile muntoase pornind de la această linie centrală închipuie picioarele marelui păianjen, între aceste membre muntoase se desfăşoară diferitele sectoare ale spaţiului asiatic, marile văi şi întinsele platouri. Ele sunt udate de fluvii care, toate, coboară din spinarea masivului central spre margini.

Imensitatea acestor regiuni determină evoluţia istorică a celor ce locuiesc în interstitiile Asiei. Nu există contact imediat sau permanent între formaţiuni de aceeaşi valoare. Izbucneşte, ici şi colo, dintr-un focar de energie, câte un flux care treptat se stinge, din extrema izolare la care inevitabil este supus. Teritoriile care nasc vreun stat şi procesele culturale de o oarecare importanţă sunt mult prea departe unele de celelalte ori separate de obstacole pe care nici căile de comunicaţie, nici strategia nu le pot învinge. Iar solitudinea acestor state a fost, de cele mai multe ori, fatală evoluţiei.

Destinele Indiei şi-ale Chinei îl obosesc pe cel ce le studiază printr-o repetiţie constantă a aceloraşi evenimente. Abia prin intruziunea popoarelor străine, în general nomade, mai sunt însufleţite pentru o scurtă vreme, dar nici aceasta nu conduce la echilibru de forţe. Tensiunile rămân latente până ce, la mari intervale, produc teribile explozii.

Iar sectorul indian este cel mai izolat. Lanţul himalayan face aproape imposibil contactul cu lumea chineză vecină. India însăşi rămâne pasivă în Istorie. Ai crede că jungla si adâncile văi aspiră toate forţele străine care mai pătrund în ţară. Arienii care au intrat, la un moment dat, prin poarta Munţilor Hinducuş au devenit, în câmpiile mănoase ale Indiei, sub influenţa climatului ei, o populaţie sedentară şi paşnică. Iar India, întorcându-si privirile din zona invaziilor nord-vesti ce, şi-a reluat propria contemplare: problemele interne, ale raselor şi ale castelor, au determinat aproape în exclusivitate istoria sa.

Tot un popor paşnic, civilizat şi agricultor, s-a stabilit şi în bazinul chinez. Deşi istoria Chinei este ceva mai animată decât a Indiei, cu siguranţă aceasta nu se datorează chinezilor. Tulburările graniţei, slab apărate, din nord-vest au fost aproape singurele cauze ale ruperilor de ritm din existenţa lor.

Rolul politicii de mare forţă a fost, aşadar, rezervat altor regiuni: Asiei de Sus şi Asiei montane. Structura lor geografică

le-a predestinat să devină centre de energie, de istorie. Ambele dispuneau de porţi de „ieşire" în direcţii diferite. Ambele au fost mânate, prin creşterea populaţiei şi sărăcia solului, să-şi reverse energia în afară. Deserturile şi vastele stepe nu le-au permis să prindă rădăcini. Din astfel de zone s-au născut rasele nomazilor, care s-au transformat în mari cuceritori.

Jocul schimbării de forţe, bogat în exemple, pe care noi îl numim Istorie, s-a manifestat prin lupta între cultivatori şi nomazi. După trăsăturile acestei lupte, n-au fost numai popoare care au emigrat şi s-au stabilit, state care s-au constituit şi-au dispărut. Culturile au dobândit, de asemenea, caracterul lor particular din această întrepătrundere a celor două componente fundamentale, din fuziunea dintre cultivatori şi nomazi. Omul civilizat s-a născut din sinteză celor două serii evolutive, reunind valorile pozitive ale ambelor.

Este incontestabil că nomadul, în forma lui pură, a dispărut încetul cu încetul de pe faţa pământului, în toate timpurile, nomazii au fost domoliţi în cultivatori; veniţi asupra acestora din urmă în calitate de cuceritori, au fost absorbiţi şi asimilaţi. Noul tip apărut a fost superior celor de bază. Intr-o formă sublimată, nomadul continuă să trăiască în omul civilizat. Vitalitatea şi nevoia de extindere a europeanului au motivaţia în fericita combinaţie a celor două trăsături primitive. Cum altfel s-ar putea explica nevoia de migraţie la europeni? Nu numai vânătorii şi păstorii au fost nomazi; au existat şi nomazi ai mării (vikingii, normanzii), pentru care întinderea de apă a ţinut locul stepelor şi deserturilor. Motivul n-a fost întotdeauna necesitatea.

în Europa, fuziunea, până la un anumit grad, s-a realizat la o vârstă precoce. Adversarii care-au luptat atât de violent în timpul migraţiunii germanice aveau deja în sânge, şi unii şi ceilalţi, inoculate ambele tendinţe; în câteva secole, Europa şi-a găsit locul definitiv, fără să piardă imboldul de a peregrina. Sinteza a fost atât de fericită şi de solidă încât Bătrânul Continent a putut, după aceea, să-şi întindă mâinile spre dominaţia universală. Europa şi Asia de Sus apăreau, până şi-n timpurile istoriei moderne, ca singurele centre ale migraţiilor pământeşti. Caracterul nomad, deşi „s-a potolit", nu s-a stins întru totul. S-a transformat, s-a prefăcut în curiozitatea de-a afla ce este dincolo de hotarele cunoscutului, de-a cerceta tărâmuri şi oameni.

Astfel au apărut exploratorii, termen modern, puţin pompos pentru cei dintâi aventurieri, cărora li s-ar potrivi mai degrabă denumirea de *cercetaşi.*

§ Lumea înconjurătoare

Consultând izvoarele scrise, se observă că primele expuneri (presupuneri) ale omului despre lume au fost cosmogoniile.

Cea mai veche dintre legendele naşterii lumii este a Babiloniei. Ea stabilea originile în portul Eridu, situat într-o lagună cu apă dulce, la marginea Golfului Persic. Se pare că babilonenii au observat că pământul câştiga constant în faţa mării, graţie aluviunilor care îngroşau Delta Eufratului. Atunci, în mod firesc, Eridu a devenit leagănul omenirii. Tot atunci s-a născut ideea că tot Pământul era acoperit de apa „Marelui Abis" (în care se identificase, natural, Golful Persic), numit şi „Fluviul Sărat" sau „Amar". Concepţia s-a transmis peste veacuri — şi Marco Polo îi va zice „Marea Ocean", explicând că este una şi aceeaşi pretutindeni, înconjurând Pământul.

Mai târziu, pentru Europa, un pas important în desţelenirea zonelor de umbră ce înconjurau lumea cunoscută va^fi făcut de cel dintâi imperiu maritim, fondat în Mediterana. în jurul lui s-au concentrat toate elementele superioare de civilizaţie occidentală; concepţia babiloneană despre lume s-a preluat, modificări aducându-i-se numai în ceea ce privea zonele atinse de marinarii săi. Acestea se petreceau la 2800 Î.H., în Creta, a cărei capitală, Cnossos, înfloritoare în timpul dinastiei minoice, ne-a lăsat vestigii uluitoare.

După capturarea Cnossos-ului de către aheeni (mijlocul secolului XV î.H.) supremaţia navigaţiei a trecut fenicienilor, a căror activitate comercială, cu îndelungată tradiţie şi interese diverse, s-a extins până în Spania, ajungând la ,,Coloanele lui Hercule" (Strâmtoarea Gibralţar), ba chiar şi dincolo de ele, ieşind în Atlantic. Fiind în slujba egiptenilor, în secolul VI î.H. fenicienii au ocolit întâia oară Africa. Găsim mărturisirea lui Herodot despre această expediţie: „Primul care a dovedit că Libia (Africa) este udată din toate părţile de apele mării, mai puţin regiunea în care se învecinează cu Asia, a fost regele Egiptului, Necho al II-lea... El a trimis nişte fenicieni pe mare, poruncindu-le să se întoarcă pe la Coloanele lui Hercule... Fenicienii au pornit din Marea Eritreică (Marea Roşie) şi au pătruns în Marea Sudului (Oceanul Indian). Toamna, trăgeau la ţărm; si-n oricare zonă a Libiei debarcau, însămânţau pământul şi aşteptau recolta; după cules, plecau mai departe... în al treilea an de la pornirea în această călătorie, au trecut pe la Coloanele lui Hercule şi s-au înapoiat la Alexandria. Povesteau un lucru

pe care eu nu-1 cred, dar poate că altcineva o să-1 creadă: şi anume că, în timpul călătoriei făcute în jurul Libiei, au avut Soarele în partea dreaptă". Aşadar, ocolind Africa pe la sud şi înaintând, totodată de la răsărit spre apus, fenicienii au avut soarele în partea dreaptă, adică spre nord, ceea ce pentru un locuitor al emisferei nordice părea un lucru extraordinar.

Deşi descoperirile reale ale grecilor antici privesc exclusiv Europa, şi încă o mică parte din ea, rolul lor este foarte mare. Tot ceea ce au iniţiat în această privinţă popoarele din Orientul Apropiat s-ar fi uitat, dacă grecii n-ar fi preluat de la ei materialul geografic, nu 1-ar fi sintetizat si transmis urmaşilor.

Cercetând epopeile homerice (datând dinainte de 900 î.H.) se va putea cunoaşte concepţia despre lume din vremea acestui poet: pământul era un disc uriaş, plat, riguros circular pe margine (la fel ca pentru iudei, vezi *Cartea lui Iov).* Acest disc era mărginit de marele Fluviu Ocean (echivalentul „Marelui Abis" babilonean), nesfârşit şi etern, având totdeauna un singur sens de curgere (de la est la vest), totdeauna prin acelaşi vad.

Herodot va marca un pas înainte în dezvoltarea gândirii despre lume, considerând rizibilă această concepţie, deşi încă nu oferă alte argumente.

O nouă etapă este marcată de miletienii Thales (secolul al Vl-lea Î.H.), considerat părintele ştiinţelor naturii, şi elevul său, Anaximandru (610 î.H.), cel dintâi care a desenat, pe baza descrierilor homerice şi măsurătorilor făcute cu ajutorul cadranului solar, prima hartă a lumii. Ei au introdus şi denumirile de *Asia* şi *Europa* — deşi se pare că, la origine, aceste cuvinte provin din limba asirienilor, *aşa* însemnând „răsărit" şi *ereb* „apus". La aceşti doi termeni s-a adăugat, mai târziu, un al treilea, numit la început *Libia,* apoi, în timpul cuceririi romane, *Afriga.*

Mai târziu, în secolul IV Î.H., Aristotel, cel dintâi geograf ştiinţific, demonstra sfericitatea Terrei prin tendinţa corpurilor de-a se îndrepta, în cădere, spre un centru comun, prin umbra circulară pe care o proiecta Pământul pe Lună în timpul eclipselor şi prin schimbarea dispoziţiei stelelor pe boltă pentru ochii cuiva care, urmând un drum de la nord spre sud, observa constelaţiile obişnuite dispărând şi altele noi răsărind în loc.

*

încet-încet, lumea din jur începea să prindă contur. Cu toate temerarele întreprinderi ale navigatorilor mediteraneeni, cea dintâi cunoscută a fost Europa. Deschiderea orizontului spre Asia s-a produs relativ târziu, odată cu Alexandru Macedon.

Alexandru a pornit în marea sa campanie împotriva Persiei în 334 î.H.; a traversat Asia Mică şi, în 333 î.H., 1-a învins pe Darius în bătălia de pe râul Ipsos (una dintre luptele decisive ale istoriei). După ce a cucerit Tirul, a anexat Egiptul (331 î.H.) şi a reluat drumul spre Orient. Ajungând la Eufrat, apoi la Tigru, a reuşit să-i dea lovitura de graţie armatei regelui Darius, în apropiere de antica cetate Ninive. A urmat ocuparea Babiloniei şi-a capitalei sale, Susa. Până acolo, teritoriile străbătute le fuseseră cunoscute şi istoricilor greci. Dar, depăşind Susa, marele cuceritor a urcat platoul iranian şi-a ocupat reşedinţa timpurie a Ahemenizilor, Persepolis. Obiectivul următor a fost Ecbatana (Hamadan), fosta capitală a Mediei. Ţintind apoi spre clasica Hyrcania (Marea Caspică), căreia Strabon îi lăudase fertilitatea ţărmurilor, s-a îndreptat într-acolo; mânat de un nestins imbold de cucerire, a urmat Fluviul Gurgan până la câmpia Kalpoci, unde „şi-a păscut caii", după mărturiile localnicilor. Neobosit, a continuat să-şi extindă imperiul: a măturat în calea lui Afghanistanul de astăzi, a ocupat Bactra, cea mai mare dintre cetăţile persane, apoi a trecut Oxusul (Amu-Daria) şi a înaintat până la laxarte (Sâr-Daria), unde a fondat cea mai îndepărtată cetate comemorativă: Alexandria Eschate (actualul Kojand), la vreo 5.600 de kilometri de Elada.

Campania în Persia s-a derulat în acelaşi ritm. Alexandru a înlăturat frontierele Imperiului Ahemenid, redimensionându-1 şi preluând întreaga moştenire a Marilor Regi. Aproape doi ani i-au trebuit lui Alexandru pentru a încheia această primă etapă, de supunere a provinciilor orientale ale imperiului persan.

A urmat a doua etapă: invazia Indiei. A traversat munţii, ajungând în bucla Indusului, unde se desfăşoară câmpia Pend-jabului. Aici, după o luptă sângeroasă cu Porus, regele indian, a hotărât să marcheze drept capăt al imperiului său Fluviul Bias (Hyphase) şi să se întoarcă — aceasta pentru că veteranii pe care-i purtase după dânsul peste tot până atunci, la gândul înaintării pe Valea Gangelui au dat înapoi. Alexandru, după ce a explorat braţele şi insulele Deltei Indusului, şi-a înmuiat degetele în Oceanul Indian, unde a oferit sacrificii lui Poseidon, apoi a făcut cale-ntoarsă.

La Babilon, odată cu moartea lui Alexandru (323 Î.H.), cea mai mare expediţie a tuturor timpurilor a luat sfârşit.

Nu putem tăgădui că, prin construirea de garnizoane macedonene pe întreaga suprafaţă a imperiului persan, prin drumurile noi apărute pe hartă, între cetăţi fortificate şi pretutindeni în teritoriu, campania lui Alexandru cel Mare a însemnat un eveniment primordial al istoriei, determinând începutul erei de

expansiune a lumii elenice, care vedea deschizându-se înaintea ei orizonturi nesfârşite. Cu toate acestea, Alexandru n-a bănuit vreo o clipă nici existenţa imperiului chinez în Orient, nici a Siberiei, în Nord.

*

Ştiinţa geografică a antichităţii a atins o culme odată cu cercetările şi lucrările lui Claudius Ptolemeu (secolul II) — amintim faimoasa *Geographike Syntaxis.* Meritul său deosebit a fost tocmai sinteza informaţiilor despre teritoriile cunoscute până atunci. De la el avem informaţii veridice asupra nord-estului Europei. Ptolemeu numeşte Europa răsăriteană *Sarmaţia* şi o descrie ca fiind împărţită de Fluviul Tanais (Don) în două părţi: Sarmaţia europeană şi Sarmaţia asiatică. Despre regiunea de miazănoapte, informaţiile lui sunt confuze. La fel, cunoaşte prea puţin Sarmaţia asiatică, din care nu descrie decât *Munţii Hiper-boreici,* ce se întind de la vest spre est, la nord de ambele izvoare ale Fluviului Rha (Volga), până în apropiere de Cercul Polar. Nesigure şi trunchiate apar şi informaţiile despre China.

De altfel, Imperiul Galben va rămâne necunoscut şi generaţiilor lui viitoare, geografii greco-romani din primele secole ale erei noastre adăugând prea puţine elemente noi.

Se ştia că de acolo venea mătasea, prin intermediul părţilor. Romanii numeau mătasea *sericum,* iar poporului care o producea îi ziceau *xeres* sau *sines.* Despre acest popor aflaseră că locuieşte într-o ţară întinsă, foarte îndepărtată, mult dincolo de graniţa cunoaşterii din Asia centrală.

§ Primii exploratori chinezi

în afară de *Seres* sau *Serice* — numele folosit de europenii care au luat contact cu poporul Ţării Mătăsii (prin filieră romană), — s-au mai folosit şi denumiri ca *Thin, Sin, Sinae,* întâlnite mai ales în povestirile navigatorilor arabi care, străbătând întortocheate căi maritime, ajungeau în ţara condusă de dinastia Tsin sau Chin.

Aici, împăratul Chin-sih Huang-Ti, fondatorul dinastiei Chin, transformase sistemul feudal întemeind un stat unit al tuturor provinciilor chineze. El s-a apărat curajos împotriva deselor incursiuni de jaf ale triburilor Hiung-nu, pe care i-a obligat să se îndrepte cu hoardele lor spre vest. Acelaşi suveran a poruncit să se construiască Marele Zid ca un lanţ muntos artificial, în calea

copitelor nărăvaşilor cai ai nomazilor. Un proverb chinezesc spune: „Huang-Ti a pierit, dar zidul lui dăinuieşte".

Chinezii n-au avut cunoştinţă de existenţa Asiei occidentale ori de a Europei până în jur de 140 Î.H., dată la care împăratul Wu-ti (din dinastia Han, urmaşa dinastiei Chin) a urcat pe tron. Perioada a fost tulburată de masiva migraţie a triburilor Hiung-nu, pe de-o parte, şi a populaţiei lu-ci, din nordul provinciei Nan-shan. lu-ci, mai puţin pricepuţi într-ale războiului, dar constituind o prezenţă stingheritoare atât pentru chinezi cât şi pentru Hiung-nu, au fost nevoiţi să se retragă spre vest, ocupând mai întâi Sogdiana, apoi, goniţi din nou, ajungând în Bactriana.

Astfel stăteau lucrurile când, în 138 Î.H., împăratul Wu-ti 1-a trimis cu solie în Occident pe generalul său Chang-Kien. împăratul aflase despre prima înfrângere a lu-ci-lor de către Hiung-nu, care le uciseseră regele, din craniul lui făcând o cupă pentru a bea în cinstea viitoarelor lor victorii. Nu ştia, însă, că lu-ci fuseseră învinşi şi alungaţi şi a doua oară. Dorind să incite aceste triburi la revoltă împotriva hunilor, sperând că va putea obţine o alianţă contra redutabililor duşmani comuni, 1-a trimis pe Chang-Kien să-i găsească şi să le expună planurile sale.

Chang-Kien n-a avut noroc. Abia a trecut hotarele când a fost luat prizonier de războinicii Hiung-nu; 1-au ţinut în captivitate zece ani. Reuşind să evadeze, Chang s-a retras spre Fer-gana. A fost bine primit de localnici şi şi-a notat că numele Chinei era cunoscut şi respectat de regele Ta-yuan, care dorea să încheie o înţelegere cu împăratul galben. Reluându-şi misiunea întreruptă, ambasadorul chinez a ajuns în apropierea Bu-harei, unde se stabilise o parte din populaţia lu-ci; însă, oricâte strădanii a depus, nimeni n-a vrut să audă de propunerile împăratului Wu-ti de-a lupta împotriva hoardelor Hiung-nu. Ştiau că vor fi folosiţi ca scut şi-au refuzat categoric să se lase măcelăriţi în folosul chinezilor.

Chang a trebuit să se întoarcă. Se pare că a fost luat încă o dată prizonier de vechii săi inamici, dar, până la urmă, în 126 Î.H., a ajuns înapoi în China unde, cu toate că misiunea diplomatică îi eşuase, a fost ascultat cu cel mai mare interes, fiindcă aducea informaţii senzaţionale[1^]: dincolo de stepe şi deserturi se întindeau bogatele ţări ale Asiei centrale, cu numeroase oraşe, cu o agricultură bine dezvoltată şi un comerţ înfloritor. Era o adevărată descoperire de lume nouă!

1) Se zice că tot el a adus în China primii butuci de viţă-de-vie si primele seminţe de trifoi.

între timp, dinastia Han atacase semniţia Hiung-nu, obţinând importante victorii; o gonise către nord, ceea ce a însemnat înaintarea chinezilor traversând inospitalierul Gobi până la Lop Nur. Wu-ti a ordonat întărirea vechiului Zid cu metereze şi zigurate, prelungindu-1 şi stabilind garnizoane pentru pază.

Dinastia Han a atins zenitul puterii sale m 102 î.H., prin campania în Fergana, unde s-au petrecut lucruri interesante (o parte, cea anecdotică, a acestui episod e preluată şi de Marco Polo). Chang-Kien raportase că în această regiune se creşteau „mulţi cai excelenţi; erau foarte buni fugari, din rasa pur-sânge care se trage din caii divini". Fireşte, împăratul chinez şi-a dorit câteva exemplare, dar ambasadorii trimişi n-au dobândit nici un mânz, cu toate că fuseseră dotaţi cu multe daruri, printre care şi o statuetă a unui cal de aur, special pentru regele Ferganei. Supăraţi de acest eşec, solii au părăsit curtea regelui, proferând ameninţări. Pentru mai multă siguranţă, regele a poruncit să fie urmăriţi şi ucişi. Aflând de această măsură, Wu-ti s-a înfuriat, şi-a înarmat oamenii şi i-a trimis să pedepsească exemplar ul-tragiul. Deşi s-a grăbit cât a putut, armata chineză, ajungând la frontierele Ferganei după un epuizant marş prin Deşertul Gobi, în 104 Î.H., a suferit cea mai crâncenă înfrângere. Wu-ti, tenacele împărat, nu s-a lăsat descurajat: în 102 î.H. a trimis alte trupe, mai bine organizate, care au reuşit să învingă. Localnicii au propus negocieri de pace, în semn de îmbunare trimiţându-le chinezilor capul regelui din Fergana. Ofranda le-a fost acceptată, iar, la sfârşit, Wu-ti a obţinut „mai multe zeci de cai de rasă, excelenţi, fără a pune la socoteală cele trei mii de iepe şi armăsari, de calitate medie".

După victorie, neîndoielnic China a mai trimis şi alte ambasade, însoţite de puternice escorte, în statele din vestul Ferganei. Cadourile pe care acestea le împărţeau cu largheţe erau, invariabil, ţesăturile de mătase, apreciate de străini ca foarte valoroase. Astfel, puţin câte puţin, prin cererea crescândă înregistrată în aceste puncte „diplomatice" pentru ţesăturile chinezeşti s-a stabilit până la urmă faimosul Drum al Mătăsii — traversa Gobi, atingând Lop Nur şi Khotan, Yarkand şi Fergana; pe lângă acesta, se deschisese şi o variantă septentrională, prin Hami şi Kashgar.

La începutul ultimului secol precreştin, dinastia Han a început să decadă, relaţiile cu Asia centrală alunecând şi ele în uitare. Cel care avea să mai imprime o dată un impuls vital a fost Pan Chao, mare general şi administrator al Kashgarului. El 1-a trimis, în 97 Î.H., pe Kan Ying cu misiunea de-a vizita Pârtia

şi-apoi Roma. Kan Ying a ajuns în Irak prin Damghan, apoi a vrut să ajungă la Constantinopol prin Golful Persic, Marea Roşie, Golful Akaba, de unde să pornească pe uscat, prin Petra şi Siria, însă, când a fost pe punctul de a se îmbarca, marinarii i-au povestit că „marea (Golful Persic) era foarte întinsă, traversarea ei dura trei sau patru luni, putând ajunge chiar la patru ani, dacă vânturile erau potrivnice. L-au asigurat că era ceva în mare care stârnea în călător o arzătoare nostalgie după casa lui şi că mulţi îşi pierdeau minţile, ba chiar şi vieţile din pricina aceasta". Ying n-a mers mai departe.

Pe la mijlocul secolului V, o ambasadă chineză ajungea din nou în Iran, pe-atunci numit Po-sz şi stăpânit de marea dinastie a Sasanizilor. Iată un fragment din raportul ei:

„Po-sz are capitala la Souh-li (Ctesiphon sau Babilon) care numără mai bine de o sută de mii de locuitori. Ţara produce aur, argint, coral, ambră, minunate perle şi sticlărie, cristale, diamante, fier, cupru, cinabru şi mercur. Există aici o pasăre ca o cămilă, cu două aripi care-o ajută să zboare la rasul solului, fără să se poată ridica mai sus; se hrăneşte cu iarbă şi carne, dar poate înghiţi şi foc" — să amintim că, şi astăzi, în Iran, struţul este numit *pasărea-cămilă.*

Probabil că în primele secole ale erei noastre, vasele comerciale chinezeşti mai vizitau Filipinele şi unele insule din Indonezia, navigau până la Ceylon, ajungeau în ţările situate în jurul Mării Arabici şi, poate, şi în Africa de răsărit. Dar, ca şi navigatorii fenicieni şi greci, chinezii au ajuns în Asia de Sud după ce acolo se formaseră state cu o civilizaţie înaltă.

Cu toate aceste începuturi promiţătoare, relaţiile dintre Europa şi Asia orientală n-au fost destul de ferm stabilite pentru a putea rezista diverselor presiuni politice, distanţa uriaşă care le despărţea fiind şi mai mult crescută, parcă, de nenumăratele primejdii cărora nici unii, nici ceilalţi locuitori n-au ştiut să li se împotrivească. Izbucnirea pârjolului terorii tătaro-mongole, care a înghiţit un imens spaţiu, a separat din nou inimile celor două continente.

Un alt obstacol 1-a reprezentat noua influenţă dobândită de religie. Deşi lunga perioadă a războiului creştin cruciat a dislocat centrul de interes al europenilor spre Palestina, cu toate nenumăratele pelerinaje la Sfântul Pământ, aceşti călători n-au încercat să vadă ce se întindea dincolo de el. O perioadă de flux religios captivant al atenţiei generale a avut loc şi în China, care cunoaşte înflorirea budismului începând din secolul V,

drept pentru care începe seria pelerinajelor la mănăstirile tibe-tane, ignorându-se, o bună bucată de vreme, destinele celor din Vechiul Continent.

La acestea se adăuga şi decadenţa culturală de care suferea Occidentul. Apărătorii fanatici ai creştinismului arseseră pe rug manuscrisele antice, şi-aceeaşi soartă a împărtăşit-o şi Biblioteca din Alexandria; adesea, câte un călugăr copist nepriceput ştergea un text de-al lui Herodot sau de-al lui Pliniu cel Bătrân pentru a mâzgăli în locul lui, vreun psalm sau vreo rugăciune. Noţiunile geografice ale anticilor erau uitate şi înlocuite prin scrieri personale, inspirate din Biblie, asupra „Ierusalimului, buricul pământului", „intrării în Infern", „celor patru fluvii ale Paradisului", „pământului Magpg, unde domnea Gog"; se adăugau la acestea şi fragmente din epopeea lui Alexandru cel Mare şi descrieri semifantastice ale călătoriilor pelerinilor la Locurile Sfinte. Se pierdea, aşadar, puţin câte puţin, orice idee despre ţările îndepărtate şi despre marile drumuri comerciale.

In timp ce între Europa şi Asia schimburile se reduseseră aproape la zero şi uitaseră de marile drumuri comerciale, China continua să întreţină raporturi animate cu Asia centrală şi India. Generalii şi diplomaţii chinezi interveneau adesea în treburile de stat ale Asiei centrale, în timp ce cronicile lor vorbeau nu numai despre evenimentele militare, dar notau şi schimbările numelor oraşelor, relatau datinile şi obiceiurile popoarelor ca şi minunile care se găseau la curtea potentaţilor din Asia. După secolul IV, negustorii arabi, persani şi cei din Asia centrală joacă un rol important în comerţul Chinei, ţară în care ajungeau fie pe pământ, fie pe mare. S-au întemeiat cartiere musulmane în diverse porturi şi maj multe centre comerciale de-a lungul drumurilor caravanelor, în timpul dominaţiei mongole, colonia musulmană din China ajunsese extrem de numeroasă şi Marco Polo va vorbi de medicii, soldaţii, administratorii şi savanţii mahomedani pe care îi va întâlni îa curtea lui Kublai.

§ Schimbarea perspectivelor

în Evul Mediu au avut loc patru evenimente cruciale, care lasă în umbră alte acţiuni, de caracter local. Deşi linia lor evolutivă este iniţial distinctă, ca şi motivele care le-au generat, se întrepătrund la un moment dat, desfăşurându-se, într-un fel, pe-aceeaşi scenă, cu toate ramificaţiile şi colateralele implicite. Cel dintâi este avântul pe care îl ia islamul în secolul VII. Următorul este cucerirea mongolă a Asiei centrale şi a Rusiei.

Al treilea este reprezentat prin seria de fapte, direct sau indirect legate între ele, care începe odată cu primele pelerinaje creştine ducând la formarea Regatului Latin la Ierusalim şi a Imperiului Latin de Răsărit. Al patrulea nu este propriu-zis o cucerire, ci mai degrabă o căutare: aceea a ţării pe nume Cathay, din Orientul îndepărtat.

*

Mahomed, profetul arabilor, a generat valul de cucerire în care s-a avântat pătimaş poporul său şi în care a alunecat rapid bolnava lume ce-l înconjura. Imperiul persan fusese făcut una cu pământul, Imperiul Bizantin s-a văzut alungat din cele mai bogate provincii ale sale; sub *califi* (titlul asumat de succesorii lui Mahomed), imperiul nou creat a depăşit, ca dimensiuni, tot ceea ce reuşiseră să stăpânească Darius sau Alexandru, căci se întindea de la graniţele Chinei şi vadul Fluviului Indus până în Maroc, în 711 arabii traversează Gibraltarul — numele arab pe care îl poartă de atunci încoace această strâmtoare — şi cuceresc în câteva luni Peninsula Iberică, invadând Franţa şi abia putând fi opriţi de Carol Martel, în bătălia de la Tours (732).

Stabilindu-se de-a lungul principalelor drumuri comerciale de uscat, care legau Europa de răsărit, prin Asia centrală sau prin Caucaz şi Podişul Iranului, cu India, precum şi în lungul părţii apusene a marelui Drum al Mătăsii, ei sunt *intermediarii* comerţului dintre principalele centre ale lumii.

Corăbiile arabe, construite din cocotier, uşoare, cu fundul plat, navigau de obicei de-a lungul coastelor şi numai navigatorii experimentaţi îndrăzneau să traverseze cu ele Oceanul, în-tr-unul din porturile Strâmtorii Ormuz, mulţi arabi îşi transbordau mărfurile pe joncile sau pe marile corăbii comerciale chinezeşti. Pe acestea din urmă se aflau totdeauna îmbarcaţi şi soldaţi, ca să le apere de piraţii aciuaţi în golfurile insulelor asiatice. Din Ormuz, negustorii mergeau tot de-a lungul ţărmului nordic al Mării Arabici până în India, apoi de-a lungul coastei Malabarului spre Ceylon. De aici, se îndreptau spre Coromandel. Uneori, ajungeau până la Delta Gangelui, cotind spre ţărmurile Indochinei. De cele mai multe ori mergeau până la gura de vărsare a Kistanului, traversau Golful Bengal şi înaintau până la Insulele Adamane ori, mai departe, spre Suma-tra. De aici, drumul continua, prin Strâmtoarea Malacca şi Marea Chinei de Sud, până în China. Probabil că punctul cel mai nordic atins de arabi era portul Ganpu (lângă Han-Ciu).

Din ţările asiatice ajungeau în Europa foarte multe şi foarte preţioase mărfuri, în general se vindeau nu produse locale, ci altele aduse de peste mări, din India, la Bagdad sau purtate prin Marea Roşie spre Istmul Suez. De la Bagdad şi de pe ţărmul sudic al Suezului mărfurile indiene erau transportate cu cămilele în Siria sau în Alexandria, în această perioadă, Alexandria cunoaşte cea de-a doua înflorire (după epoca elenistică) şi devine unul dintre cele mai însemnate porturi din Mediterana. Principalele mărfuri indiene ce se vindeau aici erau ţesăturile scumpe, fildeşul, pietrele preţioase şi perlele, dar mai ales mirodeniile, în Europa medievală vitele se tăiau în masă toamna târziu, când începea să dispară nutreţul din păşuni. Carnea se săra şi se păstra în butoaie, în aceste condiţii, se foloseau din plin condimentele pentru a alunga mirosul neplăcut şi de aceea erau atât de căutate în pieţele din vest şi aproape la fel de preţuite ca şi aurul .^Mirodenii tropicale nu găseai decât în Asia de sud şi sud-est. în comerţ, primul loc îl ocupa piperul. Era răspândit aproape în toate regiunile tropicale ale Asiei, dar se cultiva cu precădere pe coasta Malabarului, unde mai găseai şi ghimbir şi camfor. Indonezia furniza cuişoarele şi nucşoara, iar Ceylonul, scorţişoara. Tot acest comerţ indian cu Europa era monopolizat de arabi.

în afară de intermedierea comercială, arabii au mai jucat un rol important prin descoperirile geografice pe care le-au făcut cunoscute europenilor. Ei au adus informaţii bogate despre Peninsula Arabică, au îmbogăţit cunoştinţele anticilor despre Iran, India şi Asia. Au fost cei dintâi care au furnizat Occidentului date destul de precise despre China de Nord (Cathay) şi China de Sud (regatul Chin), despre Indochina şi Malaia. Ştiau de e-xistenţa Indoneziei, cunoşteau Java, Sumatra şi alte insule. Lucrările geografilor arabi din această perioadă au stat la baza întocmirii tratatelor şi hărţilor de mai târziu, remarcându-se prin concizia şi realismul informaţiilor.

Prima lucrare păstrată până în zilele noastre, *Cartea drumurilor si a ţărilor,* datează de la mijlocul secolului IX şi aparţine persanului Ibn Hordadbeh; Hordadbeh a călătorit puţin, dar, profitând de poziţia privilegiată pe care o avea la curtea califului din Bagdad, a strâns şi-a prelucrat o mulţime de rapoarte ale funcţionarilor şi negustorilor despre ţările asiatice de până la China şi despre căile comerciale arabe. Valoroase sunt, de altfel, şi informaţiile despre ruşi şi popoarele slave din Răsărit.

Ibn Rusta (sau Ibn Dasta) ne-a lăsat o expunere foarte populară de geografie, intitulată *Cartea comorilor,* preluată apoi şi

îmbogăţită de Ibn Fadhlan şi cunoscută sub titlul de *Călătorie pe Volga* — unul dintre cele mai complete izvoare despre istoria medievală a popoarelor din jurul Volgăi. Fadhlan a avut şansa să facă parte dintr-una din soliile arabe trimise la Volga (921-922), cu această ocazie străbătând Iranul, trecând prin Buhara şi Koresm, traversând platoul deşertic Ustiurt si câmpia de lângă Marea Caspică, ajungând până la izvoarele Kamei, în Bolghar, capitala strămoşilor bulgarilor.

Amintim în treacăt şi de Massudi (?-956), istoric şi geograf egiptean, de la care ne-au rămas două lucrări: *Păşunile de aur si minele de diamante* şi *Comunicări si observaţii* — ambele alcătuind un bogat material despre natura, istoria şi etnografia ţărilor vizitate (adică Orientul Apropiat şi Mijlociu, Asia centrală, Caucaz si Europa de răsărit, Africa orientală, până la Madagascar, Java şi China). Opera sa este o sinteză a tuturor noţiunilor geografice ale timpului, influenţate de alexandrinul Ptolemeu, bazate pe experienţa navigatorilor.

Incontestabil, cel mai mare geograf al secolului XIV a fost Ibn Battuta (1304-1377). Născut în Tanger, din 1325 pleacă, pe uscat, în interese comerciale spre Alexandria. A vizitat Egiptul, urcând pe Nil până la prima cataractă; a vizitat Siria, regiunile de graniţă ale Asiei Mici, „locurile sfinte" din Arabia de Vest şi Irakul. A stat doi ani la Mecca, apoi a pornit spre sud până îa Yemen, de-acolo pe mare până la Strâmtoarea Mozambic — tot în scopuri comerciale. La întoarcere, călătorind pe mare, Battuta a ajuns până la Zanzibar şi în Ormuz, vizitând Insulele Bahrein şi Iranul de Sud, apoi în Egipt. Prin Siria şi Asia Mică a ajuns la Sinop, port la Marea Neagră, a trecut marea, debarcând în sudul Crimeei, de-aici îndreptându-se spre Sarai-Berke, capitala Hoardei de Aur (1333), pe cursul inferior al Volgăi. Era deja un negustor bogat, în nord, a atins oraşul Bolghar, se pare pentru a achiziţiona blănuri, dar nu s-a hotărât să pătrundă mai adânc în *Ţara Beznei:* „Am renunţat la această expediţie din pricină că era foarte primejdioasă şi, de asemenea, pentru că acolo nu erau de aşteptat câştiguri serioase".

Din Sărai, Battuta a însoţit o solie tătară la Constantinopol. Trecând prin Sarai-Berke a luat drumul spre Koresm. După un drum de 40 de zile pe lângă Marea Caspică, a ajuns la Ur-ghenci; apoi, în alte 18 zile, la Buhara. A vizitat Samarkandul, a cotit spre sud, a traversat Amu-Daria, apoi Munţii Hinducuş, coborând pe Valea Indusului mijlociu pană la DeM. Acolo, câţiva ani este negustor şi funcţionar al sultanului din Delhi, care stăpânea toată India de Nord. în 1342, Ibn a fost trimis de sultan în China, dar, pe drum, a fost jefuit. A trăit, o vreme, de

HAN AŢELE

H3rf3
marilor 03 lat o
r ii din Evul
M&diu

^
tg
O*I,TV y-r.T-T^ v
j
K S •^l'-'&r

"'•*. " * S^'® ^ ^f-
"__«

------------- gubroek
P0/o(fZ7<-f235')

azi pe mâine, pe coasta Malabarului, intrând apoi în slujba sultanului musulman al Insulelor Maldive. Refăcut din punct de vedere financiar, Battuta trece în Ceylon, apoi, pe calea maritimă obişnuită, ajunge în China, la portul Zeitun, unde exista un dezvoltat cartier comercial arab. A vizitat oraşul Han-balik (numit şi Khanbaluk, Canbaluc sau Pekin). Din Zeitun, pe acelaşi drum, Ceylon-Malabar-Arabia-Siria-Egipt$_x$ s-a întors în Tanger (1349). A ţinut apoi să viziteze Granada. In patrie, s-a instalat în oraşul Fes, a însoţit solia sultanului de-aici până la Tombuctu (Niger), în apusul Saharei şi prin Sahara centrală (1354). Cu aceasta îşi încheie peregrinările.

La sfârşitul vieţii şi-a dictat descrierea călătoriilor „bizuin-du-se numai pe memoria sa", în 25 de ani a străbătut, pe mare şi pe uscat, aproape 120.000 km. Cartea *Călătoriile lui Ibn Battuta* a fost tradusă în mai multe limbi europene. Cuprinzând un uriaş material geografic, istoric şi etnografic ea prezintă un mare interes pentru studiul istoriei medievale a ţărilor vizitate.

Battuta povesteşte atât lucruri văzute personal cât şi relatările altora, care, în ciuda elementelor fantastice, au atras atenţia istoricilor, în special datele despre aşa-numita „Ţară a Beznei" — adică nordul Europei şi Asiei.

*

în concluzie, întinzându-se de-a lungul coastelor Mediteranei, califatul a fost o certă putere comercială. Arabii au fost administratorii dinastiei Seleucide şi ai Imperiului Roman şi, totodată, moştenitorii culturii elenice, propagată în Asia prin cuceririle lui Alexandru; traducerile arabe ale filozofilor greci şi a lui Ptole-meu, care în Siria circulau între nestorieni şi ceilalţi învăţaţi, au asigurat Europei, ce le va retraduce în Evul Mediu, avantajul de-^a relua contactul cu principalele opere elenice.

în timpul celui de-al treilea secol de existenţă, califatul slăbeşte treptat şi se va fărâmiţa într-un număr de state mici. Odată cu turcii Seleucizi începe o epocă nouă, aceştia unificând măruntele provincii într-un uriaş imperiu, spre gloria Islamului.

Cuceririle musulmane, atât ale califilor cât şi ale Seleucizilor, au avut drept efect imediat ridicarea între Europa şi China a unei bariere ce va rămâne neclintită până când mongolii, supunând Asia, îşi vor extinde dominaţia de la Oceanul Pacific până la Europa continentală, însă, moştenirea arabă lăsată europenilor va fi prodigioasă. Amintim doar câteva din nepreţuitele daruri: în primul rând, cifrele „arabe" şi morile de vânt. De la orientali a învăţat Veneţia să lege manuscrisele în primele cărţi cu

coperţi de piele (din care atelierele Republicii vor face o artă specifică) şi de la Tir, pe de altă parte, să producă frumoasa ei sticlărie. Ştiinţa blazoanelor, care apare în Occident odată cu primii cruciaţi, este venită din Siria şi din Egipt, în afară de acestea, nu ne-ar ajunge spaţiul unui singur volum pentru a aminti toţi termenii arabi cu care s-au îmbogăţit vocabularele limbilor europene. Vom cita numai *amiral,* ecou fidel al arăbescului „Amir-al-Bahr" (Emir al Mării), *sofa, tarif, arsenal, magazin* şi altele, nenumărate. Să considerăm, fără putinţă de tăgadă, în aceeşi serie a moştenirilor şi medicina, ai cărei practicieni arabi au rămas multă vreme superiori europenilor. Cât despre influenţa asupra artei europene (arhitectură, literatură, muzică etc.), oricine ştie cât a fost aceasta de fecundă.

*

Ca evenimente importante ale epocii medievale s-au înregistrat şi pelerinajele la Sfântul Pământ (Palestina), având ca rezultat principal schimbarea de perspectivă a europenilor. Au avut ca obiectiv locurile care, fireşte, trebuia să atragă cei mai mulţi vizitatori: Betleemul, Muntele Măslinilor, Ierusalimul, începute sub imboldul dat, în secolul IV, de către Elena, mama lui Constantin, au continuat aproape cu regularitate.

Dar, în 1010, suveranul Pătimit al Egiptului şi Siriei, Hakim, fiul unei mame creştine, a distrus edificiul Sfântului Mormânt ridicat la porunca împărătesei Elena, respectat odinioară de arabi, dar pentru care pelerinii creştini suferiseră, sub regimul turcilor, mai multe persecuţii. Gestul lui Hakim a indignat întreaga Europă creştină, determinând o explozivă mişcare anti-musulmană.

Prima formă organizată a acestei riposte datează din 28 noiembrie 1095, ultima zi a Conciliului de la Clermont, când papa Urban al II-lea, în faţa unui larg auditoriu alcătuit din prelaţi şi cavaleri, a depus jurământul de-a apăra Creştinătatea de păgânism şi a declarat că trebuie să înceapă lupta. Sub lozinca „Deus le volt!" ' s-a trecut la preparativele de război împotriva necredincioşilor.

Epopeea cruciadelor, interesantă nu prin scop, ci prin participare şi mijloace, a avut în primul rând efectul unei redimen-sionări statale şi culturale, atât asupra Europei cât şi a Asiei şi nordului Africii. Şi-au depăşit obiectivele iniţiale, strict religioase, declanşând progresul mai multor domenii, dintre care cel mai profund transformat a fost comerţul.

1) Aşa vrea Dumnezeu.

Comerţul devine mai înfloritor ca niciodată în Europa, dovadă oraşele-port ale Italiei; ele, asigurând transportul nenumăraţilor pelerini şi cruciaţi, au revitalizat şi pieţele Palestinei şi coastele Mediteranei, fiindcă au primit în schimb numeroase încărcături de obiecte preţioase şi de produse orientale; cât despre progresul tehnic, vom aminti doar de mulţimea atelierelor meşteşugăreşti ivite pretutindeni, care câştigă de acum un prestigiu neatins de trecerea vremii: aşa s-a întâmplat cu muselinele din Moşul, cu delicatele ţesături înflorate de Damasc, ce au luat numele oraşului ce le producea, ori cu mătăsurile şi pânzele de bumbac — toate au constituit mărcile epocii, nu mai puţin caracteristice decât cele din domeniul alimentar, adică fabricarea zahărului sau răspândirea mirodeniilor şi descoperirea unor fructe noi: citricele, caisele, pepenele.

Cruciadele, încurajând comerţul, au contribuit considerabil la creşterea puterii Republicilor italiene, în primul rând a Veneţiei, Genovei şi Pisei. Cu îndelungate tradiţii într-ale navigaţiei, toate trei dispuneau de flote şi echipaje mult superioare celorlalte state europene mediteraneene. Cruciaţii care voiau să ajungă în Palestina trebuia să treacă marea. Aşadar, erau nevoiţi să negocieze cu italienii, care să le pună la dispoziţie ambarcaţiunile, armele, echipajele şi proviziile pentru drum, în schimbul ajutoarelor promiţându-le o bună parte din prada de război, privilegii comerciale şi teritorii din ţările ce urmau să fie cucerite.

După primele trei Cruciade, genovezii deţineau câte o parte din Ierusalim, Antiohia, Laodiceea, Beirut, Cezareea şi Akka; ceva mai târziu au obţinut capitala Ciprului, insulele arhipelagului grecesc (Chios, Samos etc.). Si-au fondat îri Crimeea, la Haffa, propria lor colonie — ce va deveni, la scurtă vreme, centrul schimburilor comerciale între vestul Europei, Rusia, regiunea stepelor, Persia, Asia centrală.

Rivala Genovei, Veneţia, pusese stăpânire pe două porturi siriene importante: Tir şi Sidon. Dar ştia că poate avea mai mult şi nemulţumirile sale erau continui.

Succesele Genovei se datorau, în mare parte, amplasării ei avantajoase: pe coastele septentrionale ale Mediteranei, legată prin păsuri şi defilee alpine relativ scurte, deci uşor accesibile, cu ^bogatele văi ale Rinului şi ale Ronului.

însă ambiţioasa Veneţie nu avea de gând să se dea uşor bătută. Şi poziţia ei era avantajoasă: laguna se afla în cel mai ferit colţ al Adriaticii, aşadar nu se temea de vreun atac direct, nici dinspre uscat, nici dinspre mare. în plus, era legată de bazinul Lombardiei şi, prin Alpi, de Elveţia, Austria şi Germania.

Pretutindeni unde se întâlneau, pe mare, în insulele îndepăr-tate, în coloniile meşteşugăreşti fondate de-a lungul drumurilor comerciale cu Orientul, în oraşe străine, unde-şi aveau câteodată cartiere speciale, genovezii şi veneţienii se luptau fără milă, je-fuindu-se şi incendiindu-şi corăbiile, vânzându-se ca sclavi unii pe alţii — folosind orice prilej pentru a-şi zdrobi adversarul.

Evenimentul capital pentru restabilirea supremaţiei în Medi-terana a fost cea de-a patra Cruciadă (1202-1204), iniţiată de contele Baudouin de Flandra. El s-a adresat veneţienilor pentru a-1 ajuta să-şi treacă trupele peste mare, aceştia promiţând să transporte 4.500 de cai, 9.000 de scutieri, 4.500 de cavaleri şi 20.000 de pedeştri; pe deasupra, s-au angajat să procure hrană acestei armate timp de un an, pentru suma de 85.000 de mărci de argint de Cologna. Flota, în 1202, şi-a ridicat pânzele; nu-măra 240 de corăbii de transport pentru trupe, 120 pentru cai şi 70 pentru provizii. Veneţienii au adăugat 50 de galere pentru a-i ajuta pe cruciaţi în timpul campaniei, cerând în schimb ca o parte din pradă şi din fructele victoriei să revină Republicii lor. Atunci când această armată a poposit în Dalmaţia, moştenitorul de drept al tronului Imperiului de Răsărit, Isaac Angelo, i-a ieşit în întâmpinare pentru a-i implora ajutorul împotriva lui Alexis Angelo, care-1 detronase pe tatăl său. Cruciaţii au făcut cu el o înţelegere şi, în primăvara anului 1203, flota plutea spre Con-stantinopol, care a fost luat cu asalt şi cucerit după prodigioasa participare a veneţienilor şi francezilor. Această ilustră şi nefericită cetate a fost pradă jafului generalizat ce-a urmat, aliaţii devenind stăpânii unor bogăţii considerabile, împărat al Imperiului Latin a fost ales contele flamand, care şi-a luat numele de Baudouin I.

Republica Veneţiei a obţinut peste 10.000 de livre de aur, 50.000 de livre de argint, pe lângă sclavi şi-o cantitate imensă de obiecte preţioase, printre care şi cei patru cai de bronz ce împodobeau intrarea de marmură a Hipodromului bizantin, aduşi în lagună şi aşezaţi ne frontonul bazilicii Sân Marco.

S-a trecut, apoi, la împărţirea teritoriului noului Imperiu La-tin întemeiat, în patru părţi, din care una i-a revenit împăratului ales de cuceritori, iar celelalte trei s-au distribuit între aliaţii francezi şi veneţieni. Acestora din urmă le-a revenit în „lotul" lor o parte din Imperiul de Răsărit, o jumătate din Constanti-nopol, mai multe pieţe maritime şi insulele greceşti dorite. La acestea se adăuga Moreea, domeniu baronial ce-i aducea dogelui titlul de *despot* sau de prinţ imperial, şi Candia, dăruită marchizului de Montferrat, în schimbul sumei de 10.000 de mărci de argint.

Astfel, stabilimentele veneţiene alcătuiau o lungă suită de insule, provincii şi regate ce se întindeau din inima Mării Adria-tice până la Marea Neagră. Aceste posesiuni au constituit o sursă îmbelşugată de beneficii de toate felurile pentru Republică, fiindcă ele-i puneau practic în mână tot comerţul cu Asia.

Ca puncte de reper, în 1453, statul veneţian se compunea din trei părţi distincte:

1) *dogado* (ducatul) alcătuit din oraşul Veneţia şi dependin ţele sale imediate din lagună, în care intrau Chiozza, Malamocco, Murano, Burano, Grado etc.

2) statele continentale, incluzând Friuli şi teritoriile Trevizei, Padovei, Siennei, Veronei, Bresciei, Bergamului, Ravennei etc.

3) statele maritime, care cuprindeau Istria, Dalmaţia, o parte din Albania (Durazzo, Scutari, Alessio etc.), o parte din Moreea (Patras, Argos, Neapoli de Romani etc.), o parte din Mace donia, Tesalonic, insulele Candia, Negroponti şi altele din Arhi pelagul Cicladelor.

Aceste posesiuni, de aproximativ 25.500 de metri pătraţi, cuprindeau o populaţie de 3.600.000 de locuitori. Cu un teritoriu destul de redus şi-o populaţie astfel împărţită, Veneţia era totuşi una dintre cele mai mari puteri maritime ale epocii. Colonii meşteşugăreşti veneţiene au apărut, peste noapte, în Crimeea şi pe ţărmurile Mării Azov. Dogele veneţian se împăuna cu titlul de „stăpân peste un sfert şi o optime din Imperiul Latin".

Veneţia era bogată. Toate minunile Orientului treceau prin porturi unde ea era stăpână. Iar magia luxului şi bogăţiilor Răsăritului a început curând să înflăcăreze imaginaţia, tinde era acea ţară din care se strecurau — pe câte căi? — până în palatele nord-europene, până în prăvăliile negustorilor din toată Europa, mătasea, mirodeniile, pietrele preţioase? Se zicea, de comun acord, că se afla undeva, spre soare-răsare. Dar cum se ajungea până acolo, nimeni nu mai ştia s-o spună.

Odată cu roadele Orientului pătrunseseră şi legendele. Şi, aşa cum preţul mărfurilor răsăritene creştea pe măsură ce înaintau înspre vestul şi nordul Europei, tot aşa sporea şi fabulosul basmelor ce le însoţea. Cât era adevăr şi cât născocire? Nimănui nu i-ar fi trecut prin cap s-o verifice. Existau puţini geografi, iar sarcina lor era dintre cele mai dificile. Hărţile pe care le întocmeau, pe baza descrierilor puţinilor aventurieri, erau aproximative, deseori înşelătoare — erorile erau involuntare, provenite din neputinţa călătorilor de-a cerceta cu ochii lor adevărul, sau

voite, din dorinţa de-a păstra secretele aflate cu atâtea sacrificii numai pentru ai lor, convinşi că astfel le puteau crea avantaje comerciale. Cât despre exploratori, ei erau şi mai rari. Pretutindeni în jurul lumii cunoscute se închidea hăţişul primejdiilor cu duiumul. Motivaţia unei expediţii exista, strălucea în ochii tuturor. Minunile orientale, venite de-acolo de unde răsărea Soarele, erau palpabile, reale, însă, hotărât lucru, izvorul lor era prea departe;^ a te duce până în casa Soarelui părea o cutezanţă nebunească, îţi trebuia mult curaj, multă putere şi noroc, adică tot ceea ce, cum vom vedea, i-a prisosit lui Marco Polo.

§ Mongolii

In aceeaşi perioadă cruciată europeană, Persia şi ţările Asiei central-occidentale traversau o profundă criză politică.

Timpurile în care califatul reunise sub un singur sceptru lumea musulmană de la Gibraltar până la Gange apuseseră. Dinastia califilor Abasizi încă domnea în Bagdad, dar puterea ei nu se manifesta decât asupra a ceea ce mai rămăsese din vechiul imperiu, din care muşcaseră califii Omiazi, rupând Spania şi Africa de Nord, şi Fatimiţii, ocupând tronul Egiptului şi nerecunoscând nici măcar spiritual puterea Bagdadului; în Siria şi Palestina exista o serie de mici stătuleţe arabe, musulmane şi nestoriene, un conglomerat de regate, ducate, principate, comitate, sultanate, emirate etc. înţesate de castele şi mănăstiri ale cavalerilor şi călugărilor din diverse ordine. Cea mai mare parte a Asiei Mici aparţinea turcilor Seleucizi, în timp ce în Persia şi în Asia centrală creştea puterea şahilor de Koresm. Drumurile nu mai erau sigure, viaţa obişnuită a locuitorilor era tulburată şi măcinată de atacuri diverse, de ambiţii născute peste noapte, de orgolii multiple.

în aceste condiţii, mongolii şi-au început marşul victorios pesjte Asia şi Europa. Explozia lor a constituit o uriaşă surpriză.

în a doua jumătate a secolului XII, sistemul social mongol — dacă ne este permis să-1 denumim „sistem" — reprezenta un soi de feudalism primitiv, prin faptul că întreg teritoriul era împărţit între suzerani, numiţi ,,noyon" şi „bey". Aceşti feudali ai stepelor aveau în subordine clasa ,,arat"-ilor, care le datorau un tribut. Oameni liberi erau puţini; se bazau pe sclavii proveniţi din prizonierii de război sau din „araţii" aserviţi. Fiecare feudă (numită *iurta)* era bine hotărnicită, între limitele ei păscând turmele suzeranului, însă, în pofida graniţelor acestora,

iurtele nu rămâneau într-un spaţiu anume, ci se mişcau odată cu oamenii, într-o transhumantă după un itinerar prestabilit, cunoscut de toţi, căruia rar i se aduceau modificări. Stăpânii iurtelor se ciondăneau tot timpul pentru dreptul lor de-a folosi o păşune sau alta, pentru adăpători sau pentru caii furaţi — uneori, cearta se încheia sângeros. Preţuiau în mod deosebit animalele, căci stepele aproape că nu le permiteau un alt avut; în locurile împădurite, însă, ori pe platourile înalte, cu pământ fertil, vânătoarea şi agricultura — surprinzător de bine dezvoltată, bazată pe Dogoare irigate artificial — erau la fel de răspândite,

în taberele provizorii şi fortificate ale feudalilor se găseau adesea mari provizii de grâne, lână, blănuri, piei şi vite, reprezentând fie tributul primit de la vasali, fie prada obţinută din incursiunile de jaf. Cu toată precaritatea situaţiei lor, comerţul s-a dezvoltat de timpuriu între teritoriile „bântuite" de mongoli şi zonele de graniţă cu China şi cu Asia centrală. Negustorii pătrundeau în stepă, ofereau bey-lor arme, ţesături, sclavi sau cai de rasă, în schimbul materiilor prime şi a alimentelor. Şi n-aduceau numai „marfă"; cu toate că majoritatea nomazilor mongoli rămăsese fidelă şamanismului păgân al strămoşilor ei, odată cu străinii pătrundeau, încet-încet, doctrine religioase noi, ca budismul şi creştinismul.

Astfel erau mongolii: un popor risipit prin stepă, izolat în sălbăticia peisajului — dezolant pentru cei obişnuiţi cu mănoase câmpii, traversate de râuri şi mărginite de crânguri prin care se ivesc la tot pasul târguri şi oraşe. Asprele condiţii de trai le impuneau duritatea firii şi-i ţineau departe de efectele civilizatoare ale vecinilor lor, despre care, oricum, nu ştiau şi nu înţelegeau prea multe. Puterea, adică bunăstarea şi liniştea, se măsura în numărul turmelor şi-al sclavilor. Soarta favorabilă însemna o păşune cu iarbă grasă, pe care vitele puteau paşte un sezon întreg fără nici un incident, ori vreo descindere reuşită a hoardei peste vreo aşezare mai apropiată, din care căruţele bey-lor se încărcau cu provizii şi numărul sclavilor le creştea simţitor.

Spaţiile largi îi îmbiau Ja visare, în aceeaşi măsură în care îi deznădăjduiau pe străini, însă viselor nu li se putea da încă un nume, un curs. Lipsea firul conducător, lipsea un profet.

Pentru a găsi cheia de-a domni peste lume — care este totdeauna pregătită pentru cel care ştie s-o apuce — este nevoie, cu siguranţă, de un om cu multiple şi extraordinare calităţi. Mai mult decât de o mână forte şi de o minte limpede şi înţeleaptă,

este nevoie de forţa mistică a vrăjitorului, puterea capabilă de a intui în profunzimi existenţa comorilor şi a curenţilor invizibili. Aceasta a reuşit-o, pentru mongoli, Genghis Han.

Deşi istoria îl înfăţişează, cel mai adesea, ca pe un barbar însetat de sânge, ţâşnit din străfundurile Orientului pentru a masacra, se pare că, dimpotrivă, acest cuceritor a fost un politician priceput, subtil, al cărui geniu organizatoric a fost pe măsura cunoştinţelor militare. Comorile şi curenţii pe care Genghis Han ' le-a făcut să ţâşnească din pământul asiatic la lumină, la început, nu erau decât vis. Visul tradiţional semimitologic al unui trecut măreţ, fanteziile unui „regat de mii de ani" al poporului nomad din Asia centrală, care îşi oprise cursul existenţei şi care trebuia din nou să se nască. Tradiţiile şi visurile erau premisele politicii sale geniale şi el a fost cel care le-a conferit concreteţe, le-a transformat în realităţi.

Dacă ar fi să încerci un portret şi'să-i surprinzi, pentru asta, esenţa, ar însemna să te străduieşti să înfăţişezi fulgerul. Cutezanţa gândului, lumina pe care a răspândit-o deodată prin iurtele rătăcitoare, risipite prin toată stepa, viteza uluitoare cu care s-a desfăşurat, efectul năucitor pe care 1-a avut asupra „restului lumii" şi ecourile-tunet pe care fapta sa le-a lăsat în urmă îndreptăţesc această comparaţie. Daca ar fi să apreciem temporal, de la unificare (1206) până la moartea lui Genghis Han (1227), durata evenimentului în raport cu Istoria este aceeaşi cu a unui suspin în viaţa unui centenar.

Intre 1211 şi 1216 armatele mongole, în urma unor bătălii încrâncenate, au cucerit nordul Chinei, înlăturând dinastia Tsin. în 1217, Genghis Han, în fruntea unei imense armate, a pornit în campania de cucerire a Asiei centrale — nimeni nu i-a putut sta împotrivă, în 1218, mongolii au capturat oraşul Otrar, marele centru comercial al caravanelor; în 1220, au jefuit şi incendiat Buhara şi Samarkandul. Fiii lui Genghis Han, Djeutce şi Djagotai, după un asediu de opt luni, au reuşit în 1221 să cucerească oraşul Urghenci, prădându-1 şi punându-i foc, exter-minându-i toţi locuitorii, mai puţin meşteşugarii.

în primăvara anului 1221, Genghis ia cu asalt şi rade de pe faţa pământului înfloritoarea cetate Balkh, din Turkmenistanul afghan. Porneşte apoi spre nordul Persiei, înfrângând trupele georgiene în apropiere de Tiflis şi jefuind Shemaha (1222). La începutul anului 1224, comandaţi de fiul lui Genghis, Tolei, mongolii înaintează prin nordul Persiei, traversând Caucazul,

1) *Genghis Han* (1162-1227) — întâiul suveran autoprpclamat „al tuturor mongolilor"; numele lui înseamnă „Puternicul Han .

pătrund în stepele Donului si obţin o victorie fulgerătoare împotriva prinţilor ruşi şi hanilor polo veţi, continuându-şi cavalcada până la Nipru, apoi măturând tot ţinutul în drum spre sud, prin Crimeea, făcând una cu pământul oraşele goţilor şi bizantinilor; prin regatul bulgarilor, s-au întors în Asia mumă.

Genghis Han n-a uitat nici o clipă de unde venea şi pe ce anume — singurul lucru, de altfel — putea construi. EÎ, care a răsturnat lumea, n-a îndrăznit niciodată să se atingă de tradiţiile si de Legea poporului său. A îngenuncheat fără milă Asia ca si pe sine însuşi în faţa acestei legi, chiar dacă a trebuit să plătească prin sânge. Odată cu el, se părea că Istoria va căpăta definitiv un nou curs şi va lua poziţie împotriva sedentarilor, cultivatorilor, naţiunilor civilizate, sprijinind barbarii mereu pe drumuri, nomazii. Ţâşnit dintr-un mediu în care supravieţuia o tradiţie milenară, era, în străfundul sufletului său, un conservator. Ultimele cuvinte pe care, murind, le-a adresat fiilor lui au fost: „Păstraţi Legea!" — iar fiii au păstrat-o şi imperiul nu s-a destrămat, ci a crescut şi s-a întărit. Atunci când nepoţii au trădat-o, imperiul s-a prăbuşit.

După trecerea în nefiinţă a mentorului lor, Ogodai, fiul lui Genghis, a fost numit Mare Han. în subordine i-au revenit aprigi si dârji luptători.

In apus, mongolii 1-au numit în fruntea lor pe Bătu, care i-a purtat, tot ca învingători, prin Rusia (1237-1240), Polonia, Silezia şi Moravia. în 1241, Bătu atacă Pesta, capitala Ungariei, masacrând toti locuitorii, după ce o prădase de sus până jos. Regele din Pesta reuşeşte să fugă, însă Bătu îl urmăreşte, spulberând toate piedicile din cale, îndreptându-se ameninţător tot mai spre inima Europei, atingând coastele Adriaticii (cucereşte cetatea-port Catarro). Vestea morţii lui Ogodai îl face să renunţe la înaintare şi să ia drumul înapoi, spre Mongolia. Ceva mai târziu (1258), Hulagu, nepotul lui Genghis Han, va asedia Bagdadul, ucigându-1 pe ultimul vlăstar al dinastiei califilor Abasizi şi încheind astfel cucerirea Persiei şi Mesopotamiei.

înspre soare-răsare se continua supunerea întinselor teritorii ale Chinei. Susţinând cauza dinastiei Niu-cheng, care domnise în partea septentrională (mai cunoscută sub numele de *Tsin* sau „de Aur"), mongolii se avântă spre centrul imperiului, dincolo de Fluviul Galben, unde, din 960 se instaurase dinastia Song. Cu ajutorul unuia dintre cei mai buni generali, Bayan, reuşesc •să îngenuncheze întreaga ţară. Când veneţienii Polo au ajuns în China, lupta între Bayan şi ultimii credincioşi ai împăratului Song era in plină desfăşurare. Practic, se va sfârşi sub ochii lor, în anii 70 ai secolului XIII, când Mare Han era Kublai.

GENEALOGIA GENGHISHANIZILOR

GENGHIS HAN
(11607-1227)
Mare Han din 1206

DJEUTCE

BĂTU
o subdinastie europeană

BARKA

fărâmiţare în
:inate
m ilte

din care ultimul, al Crimeei,
a fost desfiinţat (1783) de
Ecaterina II a Rusiei

OGODAI
Mare Han din 1230

GUIUK
Mare Han din 1247

DJAGOTAI

pretins descendent: **Timurleng** (1336-1405),
Mare Han din 1363; imperiul
s-a destrămat la moartea lui, dar o
parte s-a menţinut, totuşi, în India
(Oreng-Zeb 1659-1707) până în 1788.

MUNKE
Mare Han din 1251

TOLEI

KUBLAI
(t 1296)
Mare Han din
1260
o subdinastie
chineză

detronat de
dinastia Ming
în 1364

HULAGU
o subdinastie
persană

A baga
l
Argun
l
Gazan
(t 1306)
A\
lupte
interne
până la
cucerirea de
către
Timurleng

Succesul campaniilor acestora s-a datorat armatei organizate de Genghis. Europenii simţeau o groază de nedescris la apariţia bruscă a trupelor mongole, compuse din călăreţi cu înfăţişare stranie, şi nu mai puţin la brusca lor dispariţie, după distrugerea, jaful şi incendierea întregului ţinut. Martorii perplecşi comparau atacul mongol cu invazia lăcustelor care înaintează fără să se oprească, lăsând praful şi pulberea în urma lor.

Pe scurt, condiţiile politice din Asia şi Europa, pe de-o parte, şi, pe de altă parte, armata riguros organizată, sprijinită cu arme şi echipamente de negustorii străini (care nu ezitau să le vândă nomazilor, pentru că erau generoşi şi se ţineau totdeauna de cuvânt), le-au asigurat mongolilor rapida lor victorie.

în a doua jumătate a secolului XIII, creaseră un stat imens, unic în istorie prin dimensiunile sale gigantice: de la Meditera-na până la Pacific, de la Fluviul Lena până la Oceanul Indian; adică Mesopotamia, Armenia, Georgia, Iranul, Afghanistanul, Rusia, Crimeea, Volga, Kazahstanul, Siberia occidentală, Asia centrală, Turkmenistanul, Mongolia, Baikalul, Manciuria, China, Tibetul şi Birmania — toate făceau parte din imperiul mamut şi te-ai fi aşteptat să se „mongolizeze" în scurt timp.

însă era deja prea târziu. Şi-acest „prea târziu" a fost singura greşeală în calculele lui Genghis Han, pe care, de altfel, n-ar fi putut s-o corecteze. Voinţa unui singur individ, chiar de-ar fi puternic ca un zeu, poate foarte bine să întrerupă curgerea Timpului, însă nu-1 poate face să urmeze drumul invers.

Ceea ce învinşii n-au putut opune prin forţă, la un prim asalt, au obţinut printr-un război de uzură. „Civilizaţia" a luptat împotriva succesorilor lui Genghis cu arme care le-au depăşit puterea de apărare. Limpezimea spiritului iniţială s-a pierdut în disputele religioase. Luxul şi alcoolul au măcinat şira spinării mongolilor care, la sfârşit, şi-au abandonat Legea, singura care le conferise puterea şi protecţia pretutindeni pe unde îi purtaseră caii. Concepţia lui Genghis Han a fost trădată, forţa vitală a creaţiei sale s-a stins, fiindcă Legea trebuia să-i deosebească pe mongoli de supuşii lor şi să le asigure supremaţia în lume. Mongolii pervertindu-se, din acel moment n-a mai contat că ar fi putut — ca în India şi-n Rusia — să se menţină câteva secole pe tronuri străine, purtând bătălii victorioase de la Oceanul îngheţat până la Ecuator. Nu mai erau mongolii lui Genghis; nu mai ştiau nimic despre marea misiune pentru care, odinioară, stăpânul şi „creatorul" naţiei lor îi chemase.

Scena acestei tragedii a fost Asia. Rasa albă europeană n-a resimţit decât o uşoară ameţeală şi s-a clătinat pe buza pră-pastiei fără s-o întrezărească. Lumea islamică şi China au fost cele care au jucat atu-ul împotriva mongolilor, iar budismul le-a dat lovitura de graţie. Asia s-a acoperit de deserturi, ruine, morminte şi sânge, dar Europa şi rasa albă au avut de profitat.

Prin mongoli s-a depăşit o barieră naturală şi psihologică, s-a deschis poarta Orientului — e drept, un Orient fărâmiţat — prin care europenii au început, mai întâi şovăielnic, apoi ho-tărâţi, să cutreiere, preluând funcţia nomadă, spiritul hoinar al locuitorilor asiatici. Mirajul a fost mare, a trezit nenumărate tendinţe^ până atunci latente în sufletul lor „de cultivatori" paşnici, îmbătaţi de „nomadism", europenii n-au desăvârşit nici un vis, fiindcă nu erau sub auspiciile unei Legi, noi şi unice, cum fusese poporul lui Genghis, dar s-au preumblat pe câteva dintre marile drumuri, au redeschis comerţului o arteră nouă, prin care au reapărut în Europa minunăţiile pulsate din inima Asiei, şi au înlocuit un mit cu altul: acela al forţei barbare, căreia e mai bine să-i fugi din cale, cu acela al luxului şi îndes-tulării — la origine, tot static, de cultivator.

Schimbul, fără îndoială, s-a petrecut în ambele sensuri, însă transfuzia a fost înceată, pentru că drumurile erau mai lungi decât cele „de pe-acasă", diversitatea uriaşă a ţinuturilor-barieră fiind un permanent motiv de întreruperi. Poarta Orientului, însă, nu s-a mai închis. Firavă, ca orice sământă proaspăt încolţită, legătura a continuat.

§ Solii papali la Marele Han

Negustorii din Asia centrală si Europa occidentală au profi-tat, repetăm, cei dintâi şi din plin de posibilităţile pe care Cru-ciadele şi naşterea imperiului mondial mongol le deschiseseră.

Din imensa pradă acaparată în timpul expediţiilor militare, cartierele generale ale hanilor au devenit centre comerciale în-floritoare. Aici se vindeau, cu mare profit, pietre preţioase, ţesă-turi, blănuri şi alte obiecte de lux. Europenii au luat cunoştinţă de aceste centre de la negustorii ajunşi în Asia de Vest şi de la primii soli trimişi la Marele Han de către papa de la Roma şi regele Franţei — care şi-au dat seama de avantajele comerţului cu mongolii. Efemerele state catolice, întemeiate în Orientul A-propiat, supuse permanent presiunii musulmane, căutau protecţia

celor din Apus, în schimbul ei primind însărcinări diplomatice în Răsăritul barbar.

Papa Inocenţiu IV i-a folosit pe cei mai instruiţi călugări din ordinele înfiinţate puţin mai înainte: dominican şi franciscan. ^

Franciscanii s-au arătat mai abili şi mai buni informatori, în frunte cu Piano Cârpim', cel mai vestit călător monahal, au pornit spre Karakorum , capitala mongolilor, prin nord. Plecaţi din Lyon (1245), au străbătut Europa centrală, teritoriile rusești, ocupate pe-atunci de mongolii din Hoarda de Aur (kipceakli), stepele din jurul Mării Caspice şi-o parte din Asia centrală. Au ajuns la Karakorum odată cu toţi ceilalţi soli din regiunile vasale mongolilor — aproape 4000 de emisari — care veniseră să depună jurământul de credinţă suzeranului lor Guiuk, proaspăt ales Mare Han. Piano Carpini şi tovarăşii săi au profitat de-acest moment pentru a strânge date despre imperiul mongol şi popoarele care îl locuiau. Solii papali au văzut pentru prima oară nişte chinezi — Carpini va lăuda firea lor blândă şi îndemânarea meşteşugarilor lor. Nu cunoaştem exact rezultatul ambasadei franciscane, dar ştim influenţa puternică pe care au avut-o relatările lor în concepţia europenilor.

Regele Ludovic cel Sfânt (Ludovic IX), încercând, după o cruciadă neizbutită în Egipt, să găsească un aliat în Marele Han împotriva musulmanilor, a trimis o nouă solie franciscană, sub conducerea călugărului flamand Guillaume de Rubroek.

în iarna anului 1252-1253, pornind din Akka, Rubroek s-a îndreptat către hanatul Hoardei de Aur; de acolo, voind să-şi continue drumul spre capitala Marelui Han, a traversat Marea Neagră, debarcând în Crimeea la Soldaia (Sudak). în mai 1253, porneşte spre răsărit; după două luni, ajungea la gurile Volgăi. Rubroek confirmă că Volga se varsă într-o mare închisă, nu într-un golf al Oceanului Nordic, aşa cum consideraseră geografii din antichitate. El mai arătă că la apus (Caucaz) şi la miazăzi (Elbrus) se înalţă nişte munţi. Pe la mijlocul lunii septembrie, călugărul franciscan a pornit din nou la drum.

Itinerarul său poate fi determinat doar în linii generale. El a înaintat spre răsărit, pe lângă Arai şi Sâr-Daria; călugărul n-a văzut însă nici marea, nici fluviul, fiindcă a trecut ceva mai la nord de ele. După un lung drum prin stepe nemărginite, unde rareori se întâlneau, pe marginile râurilor, mici crânguri, a ajuns

1) *Karakorum* — oraş întemeiat de Genghis Han pe cursul superior al râului Orhoh (afluent al Fluviului Selenga - Mongolia).

la Munţii Karatau şi pe valea râului Talass, apoi în valea râului Ciu. Urmărind firul unui râu (Iii), a văzut că acela „se scurgea într-un lac mare" (Balhaş), de unde a ajuns apoi să intre pe Poarta Djunggariei în Valea Irtişului Negru. La sfârşitul lunii decembrie, Rubroek poposea, în mijlocul unei câmpii fără margini, la Karakorum, reşedinţa lui Munke (sau Mangu), Marele Han de atunci. Aici călugărul a întâlnit şi vreo câţiva meşteşugari europeni, majoritatea ruşi, ba chiar un bijutier parizian.

Capitala mongolă, înconjurată de un val de pământ, nu 1-a impresionat, cu excepţia palatului Marelui Han. Călugărul, însă, a fost uimit de faptul că, în afară de „templele păgâne" (foarte probabil budiste), existau două moschei şi o biserică creştină (nestoriană), ceea ce constituia o dovadă a toleranţei religioase a mongolilor, de neînţeles pentru catolicii din Evul Mediu.

Munke-han a remis solului o scrisoare de răspuns pentru re-gele^Franţei. Scrisoarea cuprindea ameninţări abia mascate:

„în numele puterii divine şi al marelui popor al mongolilor, fie ca această misivă a lui Munke-han să ajungă la cunoştinţa suveranului francilor, regele Ludovic, şi a celorlaţi, nobili şi preoţi şi marelui popor franc. Dacă ne veţi asculta spusele şi le veţi da atenţie, ne veţi trimite solii voştri şi noi vom şti astfel de vreţi să trăiţi în pace cu noi ori de ne vom război.

Atunci când, prin voinţa Dumnezeului veşnic, lumea întreagă, de la răsărit până la apus, se va uni în pace şi în bucurie, se va înţelege ce am vrut noi să facem. Dar, dacă, ascultând şi pricepând porunca Dumnezeului veşnic, nu îi veţi da ascultare, zicându-va: «Ţara noastră e departe, munţii noştri sunt trainici, marea noastră este largă», şi dacă, bizuindu-vă pe acestea, veţi porni un război împotriva noastră, Dumnezeul veşnic, cel ce a făcut să fie lesne ceea ce era încâlcit şi care a adus aproape ceea ce era îndepărtat, vă va învăţa ştiinţa şi puterea noastră!"

în vara anului 1255, Rubroek pleca înapoi. De data aceasta va călători pe cursul inferior al Vplgăi, apoi de-a lungul ţărmului apusean al Mării Caspice, prin Poarta Derbentului, traversând Podişul Armeniei şi Munţii Taurus, şi ajungând la ţărmul Mediteranei, de unde s-a îmbarcat spre Palestina, sosind la mănăstirea sa în 1256.

Din punct de vedere geografic, Rubroek a fost cel dintâi care a atras atenţia asupra caracteristicii principale a reliefului Asiei centrale, anume existenţa întinsului *podiş.* Pe baza informaţiilor primite de la alţii, a oferit informaţii despre numeroase ţări, inclusiv despre Cathay („ţara care se întinde la răsărit spre Marea

Ocean") şi a fost primul care a făcut presupunerea că „ser"-ii din geografia antică şi „cathay"-ii reprezintă unul şi acelaşi popor.

Trebuie să recunoaştem că, deşi contribuţia solilor franciscani la progresul geografiei este mai mică, simţul lor de observaţie foarte dezvoltat, însemnările despre viaţa locuitorilor ţărilor vizitate, religia şi organizarea lor militară prezintă şi astăzi mare interes. Dar, cu tot spiritul de observaţie, aceşti diplomaţi şi spioni în vesminte de călugări s-au limitat la preceptele instrucţiei lor catolice scolastice şi la misiunea lor specială, multe din aspectele socio-culturale rămânându-le ascunse.

§ Negustorii europeni

Negustorii din Europa apuseană care plecau în Asia primeau, de obicei, şi misiuni speciale, diplomatice sau de ^pionaj, din partea guvernelor lor sau a Bisericii de la Roma. însă, principala lor preocupare rămânea negoţul. Ei căutau să afle ce mărfuri preţuite în Europa se pot cumpăra, în condiţii avantajoase din diferite ţări asiatice şi ce mărfuri europene, unde şi cărei categorii de populaţie se pot vinde în modul cel mai rentabil. De aceste interese comerciale erau strâns legate probleme de ordin financiar (taxele vamale), de transportul mărfurilor şi, deci, observaţiile asupra drumurilor şi mijloacelor de comunicaţie, asupra punctelor comerciale etc.

într-un cuvânt, pe negustori îi interesau în primul rând aspectele care făceau parte, în secolul XIV din aşa-numita categorie a „Practicii comerţului". De altfel, chiar aşa a fost intitulat un în-dreptar-ghid italian pentru ţările Asiei, întocmit în secolul XIV de Francesco Balducci Pegolotti, din Florenţa. Este semnificativ faptul că acelaşi îndreptar practic pentru negustorul-călător poartă şi un alt titlu: *Cartea descrierii ţărilor.*

Pe baza acestor îndreptare s-a dezvoltat mai târziu acea ramură a geografiei care a căpătat în secolul XIX, în ţările vest-europene, denumirea de „geografie comercială", „geografie a negoţului" sau „geografie economică".

Geografii arabi începuseră să întocmească astfel de îndreptare cu mult timp înainte de secolul XIII. Dar printre primele cărţi europene de acest tip trebuie să-i acordăm, datorită conţinutului inedit şi consistent, un loc de cinste cărţii veneţianului Marco Polo.

Partea întâi

Din tată în fiu

Prolog

Seniori, împăraţi şi regi, duci şi marchizi, conţi şi burghezi, şi voi, toţi cei care vreţi să aflaţi despre felu-ritele rase de oameni şi felurimea diverselor ţinuturi ale lumii, luaţi această carte şi puneţi să vă fie citită; veţi găsi într-însa toate minunile cele mari şi toate felurile de lucruri din Marea Armenie, şi din Persia, si de la tătari, şi din India, şi din numeroase alte provincii, aşa cum vi le va povesti cartea noastră, unul după altul, pe larg descrise, după mărturiile lui messer[1] Marco Polo, înţelept si nobil cetăţean al Veneţiei, care le-a văzut cu ochii lui. Si ceea ce n-a văzut, a auzit de la oameni demni de toată încrederea. Şi pentru ca lucrarea noastră să fie aidoma adevărului si demnă de toată crezarea, vă vom spune care anume lucruri au fost văzute şi care doar auzite.

Căci messer Marco Polo s-a gândit că ar fi prea mare pierdere dacă n-ar face să se scrie ceea ce a văzut sau auzit cu adevărat, astfel încât ceilalţi oameni, care nici nu le-au văzut, nici nu le-au auzit, să le poată afla din această carte...

1) *messer* — jupan.

Acasă la Marco Polo

eneţia, oraşul Republică, se afla situat în mijlocul ţinutului cu a-celaşi nume şi cuprindea între hotarele ei laguna peninsulei de la Marea Adriatică. Ca dimensiuni, laguna măsoară în lungime 9 kilometri si 3 sau 4 kilometri în lăţime. Apa din lagună este de mică adâncime, foarte rar depăşind un metru. Dinspre largul mării, oraşul e protejat de Lido, valul de pământ pe care s-au făcut fortificaţii. Clădirile oraşului s-au construit pe îngustele fâşii de uscat ale celor aproximativ 80 de insule, legate între ele prin mai bine de 450 de poduri. Marele Canal, de 3700 metri lungime şi, în unele locuri, de 70 metri lăţime, taie practic Veneţia în două părţi, legate între ele prin trei poduri principale. Locuinţele, în general, sunt lacustre, înălţate pe pilonii cufundaţi în mâlul canalelor şi orientate cu faţa spre apă. Fiecare casă mai are şi-o altă ieşire, spre vreuna din cele aproximativ 2149 de străduţe ce brăzdează insulele.

Lagunele veneţiene comunică prin portul Lido, la nord, şi prin portul Malamocco, la sud, cu largul mării; ambele sunt apărate cu forturi. Adevăratul port interior este cel al tribunalului Giudecca, dinspre Marele Canal. Este sigur şi cuprinzător; numai capricioasele acumulări de nisip îi îngreunează accesul.

în jurul Veneţiei se pot număra mulţime de alte insule: Lido, lungul dig de nisip care protejează oraşul de furia mării, este gazda tuturor celor care iubesc litoralul şi al unor tradiţionale serbări populare; în capătul celălalt, Malamocco a fost cea dintâi capitală a veneţilor.

Modul de transport general folosit la Veneţia este cu ajutorul gondolelor; deşi forma şi culoarea lor n-a variat aproape niciodată, elegantele si cochetele ambarcaţiuni nu au încetat de-a fi cântate în poezie.

Rada portului oferă un peisaj magnific.

„Ar trebui să vezi Veneţia la apusul soarelui! din vârful Campanilei, etalând ochilor uluiţi formele cu linii molcome şi strălucitoarele faţade ale palatelor de marmură, înălţându-se spre cer, străpungându-1 cu săgeata împurpurată a turlelor lor, desfăsurându-si reţeaua canalelor unduindu-se în meandre, pe care alunecă, tăcute, negrele gondole, cu felinare aninate în frunte, semănând, seara, cu nişte stele rătăcitoare. Nimic n-ar putea reda cum se cuvine înfăţişarea stranie, misterioasă, fantastică a acestei cetăţi antice, care se leagănă pe Adriatica asemenea unei flote ancorate." '

Ca orice oraş a cărui existenţă îşi întinde rădăcinile până în adâncul istoriei, Veneţia ar purta amprenta trecutului, aproape neschimbat, dacă Renaşterea, înfloritoare în lagună la fel ca pretutindeni în peninsula italiană, n-ar fi ţâşnit cu o forţă inimitabilă şi nepieritoare pe fragila

1) Chateaubriand.

fundaţie a limburilor de pământ, lăsând în umbră oricare altă „perioadă". Aproape fiecare insuliţă deţine cel puţin un monument remarcabil, arhitectural sau sculptural.

în mijloc, se deschide Piaţa Sân Marco, aceea care, datorită formei sale, a fost asemuită cu Palais Royal din Paris; este împrejmuită de frumoase construcţii cu arcade, ceea ce vine în sprijinul comparaţiei. La dreapta, se ridică palatele cunoscute sub numele de Vechile Procuraturi, în spate se înalţă, la peste 300 de picioare, Campanila: construită din cărămidă crestată în nenumărate şi adânci ca-neluri, îşi decupează cornişele pe cer şi-si etalează arcurile ferestrelor, coloanele viguroase şi turla placată cu bronz, în vârful căreia veghează statuia unui înger aurit. La stânga, se află aripa Noilor Procuraturi, în fund, Turnul Orologiului, iar între el şi Campanila, bazilica Sân Marco.

La picioarele Campanilei este Loggietta. Piaţa aceasta, ca mai toate străduţele şi aleile Veneţiei, este acoperită în întregime cu dale, foarte lustruite şi alunecoase, ca un parchet. Aici este locul de întâlnire al tuturor orăşenilor, călătorilor, muzicanţilor, măscăricilor, călugărilor si păpuşarilor. N-ai să vezi nici trăsuri, nici cai — un lux necunoscut acestui oraş acvatic; în schimb, stoluri de adorabili porumbei guleraţi, hrăniţi odinioară pe cheltuiala Republicii, vin să se scalde, sub ochii privitorilor, în micuţele adăpători construite special pentru ei şi nu se sfiesc să se apropie de oameni, să le mănânce din palmă.

în spatele eşichierului pieţei, spre mare, zarea este spintecată de două coloane uriaşe de granit, dintre care una poartă faimosul leu înaripat, emblema naţională, spri-jinindu-si labele cu ghearele scoase pe Evanghelia Sfântului Marcu; cealaltă susţine statuia Sfântului Teodor călare pe balaurul său. Mai departe, acolo unde marea sărută cerul, se pot întrezări biserica Santa-Maria-della-Salute si

clopotniţa ei roşie, cupola bisericii Mântuitorului si faţada tribunalului Giudecca.

Dintre monumentele religioase, bazilica Sân Marco ocupă, fără îndoială, primul loc ca importanţă şi estetic.

Construită pe una din cele mai largi insule ale lagunei, reprezintă un exemplu curios de arhitectură bizantină, începută în 979, pe timpul dogelui Pietro Orseolo, bazilica a fost terminată încet, reflectând, în arhitectură şi ornamentaţie, diversele etape din istoria Veneţiei. Nu are decât două rivale în toată Europa: catedrala maură din Cordoba şi moscheea din Constantinopol. în pofida obiceiurilor gotice, Sân Marco este mai mult lată decât înaltă: măsoară 76,5 metri lungime şi 51,8 metri lăţime (în punctul cel mai înalt nu depăşeşte 36,65 metri). Nimic nu se compară în bogăţia de-coraţiunilor interioare: marmură din cea mai rară, bronzuri şi mozaicuri dintre cele mai scumpe, fin cizelate. Aproape 500 de coloane de marmură, porfir şi serpentin, aduse din Grecia sau Constantinopol, îşi împletesc varietatea şi culorile în magistralul ansamblu, în secolul XV, cupolele şi ornamentele faţadei erau aurite. Incendiată prima oară în anul 1106, apoi în 1230, 1419 şi în 1429, Sân Marco nu mai seamănă astăzi deloc cu edificiul neogrec original.

înaintea peristilului faţadei se găsesc cei patru cai de bronz, faimoşi ca Veneţia însăşi, al căror drum prin Europa ar putea spune, fie doar el, câte ceva despre impresia de neuitat pe care o creează asupra privitorilor.

La origine, ei au împodobit arcul de triumf al lui Nero, de la Roma. în vremea Imperiului Bizantin au fost aduşi în Constantinopol şi au străjuit intrarea în Hipodrom. Când veneţienii, ajutându-i pe cruciaţi să instaureze Imperiul Latin (1205), au obţinut o parte din prada de război, printre extraordinarele bogăţii transportate în lagună s-au numărat şi aceşti cai, care au fost aşezaţi pe frontonul bazilicii Sân Marco. Remarcaţi de Napoleon, au fost transportaţi la Paris şi plasaţi pe arcul de triumf din Piaţa Carrousel, unde „au locuit" până în 1815, când s-au întors la Veneţia.

Dintre monumentele laice, demn de amintit este Palatul Dogilor — antica reşedinţă a guvernatorilor ducatului, ce purtau titlul de *doge,* se ridică pe locul unei prime construcţii, datând, se zice, din 810 şi care a fost incendiată în 976.

Din raţiuni economice, s-a decretat că oricine şi-ar fi propus să dărâme vechiul palat pentru a reconstrui unul mai luxos va plăti o amendă de 1000 de ducaţi. Ducele Mo-cenigo, dornic de-a contribui la gloria Veneţiei, a plătit amenda şi a insistat să fie adoptată această rezoluţie de către Marele Consiliu în 1422, reconstruind Palatul Dogilor.

Edificiul trece drept unul dintre cele mai curioase şi mai demne de admiraţie din univers. Este un palat, tribunal şi închisoare totodată, înăuntrul căruia păşeşti însoţit de-o nenumită spaimă; dincolo de intrare (Porta della Carta), dai într-o curte interioară, unde se înalţă faimoasa Scară a Uriaşilor, cu numai treizeci de trepte, care-şi datorează numele celor două statui colosale, ale lui Neptun şi Marte, aşezate în vârful a două coloane.

în apropierea scării se poate citi o inscripţie înconjurată de ornamente şi figurine, care evocă trecerea lui Hen-ric HI prin Veneţia şi exclamaţia lui măgulitoare: „Dacă n-aş fi fost regele Franţei, mi-aş fi dorit să fiu cetăţean al Veneţiei!" (1557).

*

în pofida părerii generale, climatul Veneţiei este destul de nesănătos; iarna e scurtă, dar aspră şi, cu toate acestea, este anotimpul cel mai puţin periculos al anului. Vara, căldura te sufocă, apa de băut este clocită, aerul e greu, încărcat de miesmele pestilenţiale ce se ridică din canale. Molime de friguri palustre izbucnesc periodic. Dar viaţa, dacă e un chin în timpul zilei, în timpul nopţii, în schimb, devine splendidă şi asta se întâmplă tot lungul

verii. Toamna şi primăvara se remarcă doar prin ploile torenţiale, nesfârşite parcă.

Dintre ocupaţiile lagunarilor, comerţul a fost şi este de cea mai mare importanţă. Lemnul de construcţie si cânepa sunt, dintre produsele naturale pe care le exportă Veneţia, două dintre cele mai importante sortimente. Pădurile din Cadore (Dalmaţia) le furnizează, debitate în grinzi sau scânduri, lemnul de brad şi de zadă, obiectul principal al încărcăturilor vaselor comerciale. Cât despre cânepă, manufacturile veneţiene o primesc de la Romag-na în stare brută şi-o prelucrează după metoda franţuzească sau rusă în scopul de-a o exporta, după aceea. Importurile şi exporturile sunt extrem de profitabile.

Veneţia a mai păstrat urme din industria proprie, odinioară înfloritoare. Oglinzile, renumite până în zilele noastre, e drept că, din punct de vedere calitativ au fost depăşite, însă prelucrarea lor artistică le preface în adevărate bijuterii, dintotdeauna preţuite; obiectele de sticlă neagră, cunoscute sub denumirea de „perle de Murano", sunt, de asemenea, motive de mândrie veneţiană.

Relaţiile pe care veneţienii le întreţineau cu Orientul au determinat pătrunderea timpurie a luxului în capitala lor. Astfel, încă din secolele XI-XII, doamnele veneţiene purtau veşminte de catifea şi ţesături din fir de aur sau de mătase, îşi prindeau părul cu un filet de aur şi se împodobeau cu multe bijuterii. Luxul nobilimii veneţiene contrasta izbitor cu simplitatea primitivă ce domina, aproape în totalitate, viaţa cetăţenilor celorlalte Republici.

*

Să ne întoarcem, dar, în secolul XIII, să aruncăm o scurtă privire asupra chipului oraşului în care s-a născut Marco, fiul neguţătorului de origine dalmată (deci, slavă), Niccolo Polo.

Procesiune religioasă în Piaţa Sân Marco.

La Veneţia, abia se potoliseră luptele între insuliţele rivale, se pecetluise o înţelegere între lagunari, dar focul, în loc să se stingă, se răspândea de acum asupra oraşelor vecine: Amalfi, Pisa, Genova .

Pe lângă aceste frământări „interne", să nu uităm că Veneţia era un port internaţional, şi încă unul de mare renume, câştigat din zorii istoriei şi preluat ca atare din generaţie în generaţie. Corăbiile veneau şi plecau încărcate, mai ales din Orient, Egipt şi Marea Neagră. Portul său era locul de întâlnire si hotarul celor două lumi care se ciocneau pe coastele Mediteranei: Occidentul, moştenitorul Romei, şi Orientul, succesorul legitim al culturii greceşti; din disputele lor, în mai multe reprize oraşul a căpătat o strălucire nemaivăzută, pentru a fi iar ruinat, după aceea.

în secolul XII, Veneţia era vasala Bizanţului, o supusă vicleană şi linguşitoare, mică, dar cutezătoare, gata oricând de acţiune, care avea să-şi ridice la un moment dat pretenţiile, sufocându-şi suzeranul. Avea majoritatea populaţiei din acea categorie de „rătăcitori ai mării", ca-re-si locuiau şi preţuiau corăbiile ca pe nişte veritabile case, dar acceptau oricând „riscul pentru marfă". Transportau mari bogăţii, valoarea încărcăturii unei galere fiind adesea incredibilă. Taxele erau moderate: trei procente din preţul mărfii; băncile, înfiinţate de timpuriu şi prospere, împrumutau banii fără prea multe garanţii, fiindcă

1) Norocul crescând al Genovei a suscitat mereu gelozia Veneţiei. In anul 1293, veneţienii îi vor cere împăratului oizantin Andro-nic I să nu mai permită genovezilor exercitarea puterii în Pera şi Galata. Andronic, prins la mijloc, s-a declarat neutru, in-terzicându-le genovezilor doar de a mai acosta în rada portului Constantinopol. Veneţienii pe care genovezii îi jefuiseră, au capturat, la rândul lor, Haffa Pera şi Galata. Cu toate acestea, după bătălia de la Curzola (1298), 'unde va fi făcut prizonier Marco Polo, a fost nevoita să plătească daunele făcute în Ancona, Pera şi Haffa, apoi să jure că nu va mai intra cu navele m apele Mării Negre timp de 30 de ani.

ştiau că abilii negustori se vor întoarce, negreşit, iar profitul va mulţumi ambele părţi; cu dărnicia aceasta calculată atrăgeau mii de întreprinzători.

Tradiţional, se prelucra şi se vindea sarea, cel dintâi bun pe care 1-au avut la îndemână lagunarii. Dar nu câştigau numai de pe urma sării, învăţaseră o mulţime de alte meşteşuguri: erau excelenţi ţesători, specialişti în a obţine minunate vopseluri cu care-şi colorau pânzele, producând mult căuta purpură, bijutieri neîntrecuţi şi experţi într-ale sticlăriei. Ceea ce le asigura supremaţia breslelor era străşnicia cu care îşi păstrau secretele de fabricaţie. Le era interzis meşteşugarilor să-şi părăsească ţara, aceasta pentru a împiedica oraşele rivale să profite de arta lor. Nici calfele nu aveau voie să meargă pentru a lucra pe şantierele altora fără o autorizaţie specială. Vinovatul era condamnat la moarte şi toate rudele sale erau aruncate în temniţă. Agenţii Veneţiei vegheau la stricta îndeplinire a literei legii, atât în Italia cât şi în Germania. Pedepsele erau aplicate fără greş.

Şi construcţia de corăbii era reglementată: nici o ambarcaţiune nu trebuia să aibă o carenă mai lungă de 56 de picioare, o punte mai largă de 24 de picioare şi mai mult de 90 de picioare în înălţime, cu totul. Această standardizare permitea transformarea cu uşurinţă a navelor de comerţ în galere de război.

Din timp în timp, heralzii anunţau în Piaţa Sân Marco sau pe străduţele din Rialto că nici un veneţian, sub pedeapsa unei amenzi piperate sau a confiscării tuturor bunurilor, nu avea voie să vândă cutare sau cutare marfă, în cutare sau cutare oraş.

Din tranzitul de mărfuri se câştiga enorm, în porturile lagunei se găseau mari depozite de mirodenii, de esenţe parfumate, de ierburi de leac si de tot felul de alte

produse: Veneţia monopoliza prelucrarea acestor materii prime. Tranzitul se făcea atât cu mărfurile ce mergeau în vest (mai ales în Germania) cât şi cu cele se se-ndreptau spre Răsărit (prin Alexandria). Din India, China şi Arabia veneau stofele, din Cipru veneau grâul, bumbacul, trestia de zahăr şi cuprul; din porturile siriene şi bizantine, ţesăturile orientale; din Marea Neagră şi Azov, blănurile scumpe şi metalele preţioase; din Africa, grânele, ceara, lâna şi pieile. Veneţia exporta obiectele metalice, cele din lemn, ţesăturile şi sticlăria în Mauritania şi Egipt, iar produsele din Occident, în Levant. Pretutindeni îşi avea bres-laşii ei şi cartierele sale meşteşugăreşti.

Breslaşii îşi aveau ateliere în care nu primeau ucenici pe oricine, doar pe cei care impresionau prin dragostea faţă de meseria respectivă. Rămâneau novici până când câştigau destul ca să-şi ridice un atelier al lor, legile transmise de foştii lor maiştri, păstrându-le absolut neschimbate şi împărtăşindu-le mai departe, integral.

*

Poate nicăieri ca la Veneţia nu este mai sugestivă expresia ,,a-ţi ridica o casă". Dacă trăiai pe vremea lui Marco Polo, îţi trebuia piloni solizi, de regulă din lemn de esenţă tare, dar uşor de transportat, pe care îi afundai în mâlul canalului, lăsându-i deasupra doar atât cât aveai trebuinţă. Apoi se făcea schelăria de lemn, care se umplea cu restul construcţiei, tot de lemn, mai rar de piatră. A-proape toate clădirile aveau acoperişuri din şindrilă sau paie, ceea ce făcea incendiile frecvente şi devastatoare.

Casele stăpânilor şi ale oamenilor obişnuiţi erau despărţite după obiceiul din Roma: clădirea principală era înconjurată de construcţii anexe. Rarele case din piatră erau ridicate, majoritatea, pe pământ solid, îndeosebi pe Lido. După ce dogele şi conducerea oraşului îşi stabiliseră

sediul pe Rialto, cei mai înstăriţi au început să-şi ridice şi ei locuinţe din piatră, împodobite cu turnuleţe sau cu terase sprijinite pe statui de amoraşi. Cele ale oamenilor din clasa de mijloc aveau toate aceeaşi înălţime, ferestre înguste şi acoperişuri conice. Multe erau prevăzute cu un mic chei, special pentru desfacerea mărfurilor.

înainte de a-şi înfige pilonii viitoarei sale case, cetăţeanul veneţian trebuia să-i dăruiască dogelui o pereche de mănuşi din piele de ren, semn al supunerii sale ca vasal al cetăţii. Cel care îşi clădea o locuinţă, devenea automat şi proprietarul palmei de loc dimprejur. Este adevărat că doar cetăţenii veneţieni aveau dreptul de a construi.

Pe lângă nobili, clasa „cetăţenilor" *(dttadinî)* se dezvoltase mult în Veneţia. Se numea *cittadino* un individ născut din părinţi veneţieni şi care nu se ocupaseră cu o meserie manuală. Erau împărţiţi în *de intus* şi *de intus et extra:* cei dintâi aveau dreptul să exercite toate meseriile si toate funcţiile private sau publice exclusiv în interiorul cetăţii; ceilalţi erau autorizaţi să navigheze sub pavilionul lui Sân Marco şi să facă negoţ în porturile străine; ei se bucurau de toate privilegiile.

Cittadini erau admişi nu numai în orice post din cancelaria ducală sau din miliţie, dar adesea ei reprezentau Republica la curţile de importanţă secundară. Un străin obţinea dreptul de cetăţenie, dacă putea dovedi că locuise în Veneţia timp de 25 de ani, neîntrerupt.

*

într-una dintre aceste case, în al cărei prag lunecos clipocea apa canalului, lovindu-se în unde mărunte, construită pe Insula Rialto, cea mai întinsă din Veneţia, din piatră, semn al prosperităţii familiei ce-o locuia, în anul de graţie 1254, i s-a născut negustorului Niccolo Polo un fiu, căruia i s-a dat numele de Marco.

Bucuria firească pe care ar fi trebuit s-o simtă tatăl cu această ocazie, adică aflând că avea un moştenitor, deci un continuator al tradiţiei familiei, s-a întâmplat să se amâne vreo... cincisprezece ani, fiindcă, în acel moment, tatăl Polo era plecat din oraş si nici dacă 1-ar fi întrebat cineva n-ar fi putut spune când se va întoarce, mai mult chiar, nu bănuia că va ajunge atât de departe cum o va face. Mama lui Marco n-a avut parte nici dânsa de timp ca să-şi manifeste bucuria maternităţii, căci, îndată după naştere, a murit. Micuţul orfan va creşte... prin casă, îngrijit probabil de mătuşa sa, singură şi dânsa, fiindcă Matteo, unchiul, îl însoţea pe Niccolo.

Spre marea noastră părere de rău, nu deţinem nici un detaliu cu privire la copilăria si educaţia lui Marco. Nu ştim de câte ori si-a adulat dascălul când îi preda geografia sau de câte ori 1-a urât când i-a ţinut lungi prelegeri despre morală şi artă. Nu ştim nici măcar dacă învăţase să scrie şi să citească în italiană.

Peste ani de zile, făcut prizonier în urma unei înfrângeri tragice într-o bătălie navală (Curzola, 1298), Marco va fi închis în temniţă la Genova şi-i va dicta tovarăşului său de lanţ amintirile din lunga călătorie întreprinsă în Răsărit. Cartea, pe care o va redacta pisanul Rustigielo, va fi în limba franceză veche, care avea în secolul XHI o răspândire largă, asemenea francezei moderne din zilele noastre — se folosea chiar şi în Anglia (la curte, de regi şi duci; de parlamentari şi de studenţii de la Oxford; de cronicari şi romancieri etc.); să nu uităm că a fost, multă vreme, limba Cruciadelor si, ca atare, s-a răspândit rapid în Siria, în Palestina, în Cipru şi în alte ţinuturi ale Orientului pe unde au ajuns, colonizându-le, războinicii religiei creştine. Aşadar, se pare că lucrarea ve-neţianului nostru a fost dictată în franceză, împodobită din belşug cu termeni din italiană sau din alte limbi orientale. Lectura atentă dovedeşte că autorul cărţii, după spusele sale, deşi învăţase în China patru alfabete, nu cunoştea chineza;

fiind în slujba Hanului mongol, nu i-ar fi folosit, fiindcă venea destul de rar în contact cu populaţia supusă. Probabil ştia literele arabe, siriene, uigure (limbi vorbite curent la curtea Hanului de mulţimea străinilor care îndeplineau diversele servicii la palat) şi, cu siguranţă, scrierea oficială mongolă impusă de Kublai, adică tot ceea ce era indispensabil unui funcţionar al imperiului mongol. Un alt aspect care trebuie pus în balanţă este cuvântul către cititor din primele pagini ale cărţii sale *(Prologul),* îndemnul pe care îl adresează regilor, baronilor, ducilor etc., acel „puneţi să vă fie citită", este fără echivoc: lucrarea era dedicată unora ce nu ştiau să citească — iar, cu excepţia clerului şi a învăţaţilor, marea majoritate a lumii europene era analfabetă.

Când Niccolo s-a întors acasă din lungul lui periplu, a aflat cu surprindere că băieţandrul vioi, subţire şi cu privirea ca de şoim dinaintea sa era fiul său. Nu ştim ce anume şi-au vorbit, cum s-au privit la început ori mai apoi. Desigur, ne putem închipui că Niccolo a rămas impresionat de agerimea minţii şi îndemânarea lui, din moment ce, în cea de-a doua lungă călătorie în care avea să pornească n-a ezitat să-1 ia şi pe fragedul lui fiu.

Probabil că, la cei cincisprezece ani ai săi, Marco ştia, ca orice bun veneţian, cele câteva reguli de comportament cuviincios pe care trebuia să le dovedeşti într-o societate onorabilă: să nu stai picior peste picior sau sprijinit în coate la masă, să nu ţii cupa de vin cu amândouă mâinile, să nu te uiţi în farfuria vecinului, să nu te scobeşti între dinţi cu unghia şi să nu atingi buza unui pahar cu degetul mare când îl duci la gură.

Iama, Marco zvârlea cu bulgări de zăpadă, căci mai ningea, uneori, şi-n Veneţia, prin ianuarie. Vara, în iunie, fura cireşe şi se dădea în vânt să mănânce potârnichi sau fazani în aspic; învăţase să tragă cu arcul şi foarte probabil le vâna cu mâna lui. Este, poate, inutil să adăugăm

că ştia foarte bine să vâslească, câtă vreme era un vlăstar al lagunei, hrănit cu mentalităţile şi practicile acesteia.

Concetăţenii lui respectau cu pioşenie litera Evangheliei şi-a Sfintei Scripturi, strângându-se cu mic cu mare pentru îndeplinirea ceremonialului religios la diversele sărbători, la care se practicau, pe atunci, *misteriile* '. înainte de a ajunge în faţa catedralei, se pornea, dintr-un punct stabilit dinainte, într-o procesiune la care, în frunte, mergeau de regulă copiii, interpretând diverse roluri sugestive. Este foarte posibil ca Marco să fi fost nu o dată printre aceşti copii. De pildă, de Sfânta Măria, băieţii cei mai serioşi şi fetiţele cele mai delicate mergeau în fruntea cortegiului cu câte o lumânare în mână, reprezentând, fiecare, un sfânt sau o sfântă. Printre ei alergau ştrengari de aceeaşi vârstă, care se maimuţăreau în fel şi chip si dădeau mii de ture pentru a le intimida pe fetiţe şi a-i face să râdă pe băieţi, iar glumele lor erau, uneori, foarte ingenioase. Jocul lor trebuia să simbolizeze tăria credinţei sfinţilor, supuşi tuturor necazurilor şi ispitelor din partea micilor drăcuşori. Suntem înclinaţi să credem că Marco primea, de obicei, un rol de încornorat, potrivindu-i-se mai bine neastâmpărului firii.

Şi de înălţare avea loc, de asemena, o mare serbare populară. O galeră de paradă, numită „Bucentaure", ieşea în larg. Pe acest vas greoi şi prost echilibrat, era ridicat un tron în care stătea dogele, avându-i în jur pe ambasadori, magistraţi şi înalţii demnitari. O sută de drapele fluturau pe catargele corăbiei. Episcopul, ţinând crucea în mână, citea în faţa întregii adunări ritualul ceremoniei căsătoriei. Toţi ascultau cu capetele descoperite. Galera înainta încet,

1) micile reprezentaţii teatrale cu subiect religios în scopul de-a face cunoscut textul cărţilor sfinte, de regulă în latina, limbă pe care o cunoşteau doar rarii învăţaţi sau feţele bisericeşti.

iar, după binecuvântare, dogele arunca în apă un inel si rostea formula sacrosanctă: „Te luăm în căsătorie, în semnul puterii adevărate şi veşnice pe care noi o avem asupra ta". Astfel, marea era supusă voinţei veneţienilor.

Foarte gustate erau şi petrecerile laice: de pildă co-ridele, mai puţin sângeroase decât în Spania, şi turniru-rile. Câteodată, aruncau în arenă câini dresaţi să lupte cu taurii. Turnirurile se desfăşurau în prezenţa dogelui şi-a enormei mulţimi de curioşi, veneţienii dându-se în vânt după priveliştea strălucitoare a flamurilor şi-a blazoanelor de pe scuturile participanţilor. Fireşte, trebuie să socotim între acestea şi regatele , care se organizau cu acelaşi fast şi serveau nu numai înveselirii cetăţenilor cât şi antrenamentului şi întreţinerii înaltelor calităţi ale galerienilor. întrecerile de luptă între corăbii fără parapet aveau loc din septembrie până la Crăciun, iar membrii celor două tabere care se înfruntau se numeau „castellani" şi „niccolotti". Un alt soi de distracţie era participarea sau asistarea la ridicarea vestitelor piramide de oameni, de până la patru etaje, la care meseriaşii îşi arătau cu mândrie forţa lor her-culeană, „forza d'Ercole".

Cu siguranţă, Marco, până la cincisprezece ani, vă-zuse câteva dintre acestea, dacă nu chiar pe toate. Era, după cum s-a dovedit mai târziu, pasionat de orice mani-festare a fanteziei şi ingeniozităţii semenilor, mai cu sea-mă când venea vorba despre străini.

Din paginile cărţii sale, îi putem deduce cu uşurinţă caracterul, după subiectele de care se arată interesat, după lejeritatea discursului narativ şi stilul alert, cu fraze scurte, capabile să surprindă foarte bine esenţialul celor văzute.

1) se menţionau deja în analele de la 1300 şi^ prin decretul din 1315, au fost definitv stabilite a avea loc m ziua sărbătoririi Fecioarei (8 septembrie).

Acestea sunt trăsăturile de condei ale unui om dotat cu o putere de pătrundere a lucrurilor şi faptelor ieşită din comun, care a beneficiat dintotdeauna de un spirit limpede, neîntinat de nici un fel de convenienţe; unul care a ştiut să asculte, să vadă si-apoi să sintetizeze informaţiile obţinute, nelipsindu-i simţul umorului şi ironia, mai ales când e vorba să redea, ajutat negreşit de o memorie prodigioasă, pentru cei de acasă, amănuntele picante, anecdotice, din povestirile adunate de la diverşii interlocutori.

Una dintre preocupările zilnice ale unui cetăţean veneţian era să meargă în Loggietta. Acolo se strângea o mulţime pestriţă: întâlneai, la fiecare ceas, nu numai nobili, bancheri şi judecători, ci şi oameni obişnuiţi, muzicanţi, negustori, saltimbanci, hoţi de buzunare şi escroci; bărbaţii găseau o plăcere deosebită de a vorbi între dânşii despre subiectele la modă, bomba zilei, deseori dedân-du-se jocurilor de noroc (altminteri, interzise de Biserică şi doge), în Loggietta îşi va fi format Marco ochiul, urechea şi mintea pentru curiozităţi de tot felul, pentru oameni şi moravuri.

Tatăl lui 1-a familiarizat cu subtila meserie a negustoriei, însă, cert este că „terenul" pe care şi-a sădit învăţăturile a fost nu numai fertil genetic, ci si desţelenit de timpuriu, din proprie iniţiativă. Hoinărind ici şi colo prin port, Marco a fost atras de mirosurile îmbietoare ale mărfurilor din toată lumea expuse pe tarabele improvizate de pe chei, de tâlcul replicilor dintre vânzători şi cumpărători, de forfota lumii pestriţe, de toate rasele şi naţiile. Aici a deprins limbajul negustoresc, a învăţat să deosebească marfa veritabilă de cea contrafăcută, lucrul ieftin de cel scump. Niccolo îi va şlefui cunoştinţele, împărtă-şindu-i bogata sa experienţă „internaţională".

Marco Polo a fost, în primul rând, un abil negustor. Avea cu cine să semene, căci tatăl şi unchiul său îşi dovediseră priceperea în atâtea împrejurări. Se pare că nu au fost nici foarte influenţi, nici foarte bogaţi. Este adevărat că, în Evul Mediu, negustorii magnaţi mergeau personal la târguri, dar, în secolul XTTT, însărcinau oameni de încredere să se deplaseze în numele lor în călătoriile de afaceri, mai ales când era vorba de locuri foarte îndepărtate sau necunoscute. Fraţii Polo făceau parte din categoria negustorilor cu stare mijlocie. Deducem, din abundenţa detaliilor date de Marco Polo despre mărfurile predilecte, că tustrei se ocupau cu vânzarea de pietre preţioase, stofe (în special mătăsuri) şi de mirodenii. Acestea erau, într-ade-văr, uşor de „purtat" la drum lung. Şi Marco Polo nu uită să amintească tot ce are legătură cu ele în oraşul cutare, diferit sau aidoma ca în oraşul cutare, cât costă, ce calitate au etc. Câteodată înlocuieşte „darea de seamă" despre cel mai bun vad comercial, cu explicarea procedeului de fabricaţie al vreunui produs.

Mai întâlnim nenumărate amănunte despre rutele caravanelor: lungimea drumului, clima diverselor ţinuturi, păsurile, lucrurile bune şi primejdiile de pe un traseu sau altul, în plus de oricare alt ghid pentru negustori din aceeaşi epocă, găsim multe descrieri de popoare si obiceiuri, ceea ce ar putea constitui oricând un material de studiu pentru istoricii de astăzi, deşi, din pricina elementelor fantastice, probabil ar folosi mai degrabă unui etnolog. Cu greu poţi determina ceea ce a auzit povestindu-i-se, de ceea ce a inventat el însuşi sau scribul său, Rustigielo, romancier împătimit după subiecte cavalereşti, dar ajuns la capătul surselor de inspiraţie, care dintre toate păcatele avute, cel al înfloririi povestirilor este cel minor. Cititorul avertizat va descoperi uşor intervenţiile pisanului, căci

Marco Polo, a cărui cultură s-a desăvârşit pe drumul spre Orient si în inima imperiului mongol, a avut prea puţin de-a face cu epoca de glorie a cavaleriei europene.

însă, nu trebuie să ne închipuim că n-a fost altceva decât un negustor avizat, un pionier norocos prin pieţe străine, interesat doar de preţurile şi calitatea mărfurilor, de securitatea drumurilor, de vaduri şi de adăposturi. Se dovedeşte un om cu înclinaţii diverse, fin observator, vânător pasionat, amator de poveşti şi legende, admirator al sexului frumos — nu uită niciodată să amintească despre mulţimea de femei întâlnite în călătoriile sale. Cu ochii lui larg deschişi asupra lumii înconjurătoare, se extaziază de ordinea vieţii, natura şi moravurile extraordinare din ţările vizitate. Cum spuneam, memoria lui este deosebită, precizia detaliilor oferite lui Rustigielo, după atâţia ani, fiind absolut uluitoare, chiar şi pentru un modern.

Niccolo şi Matteo Polo

„Aflaţi că, pe vremea când Baudouin -* era împărat la Constantinopol, adică în anul 1250 după Hristos, messer Niccolo Polo, tatăl lui messer Marco, şi messer Matteo Polo, fratele lui Niccolo, se găseau amândoi în cetatea Constantinopol, veniţi de la Veneţia cu mărfuri de vânzare. Ei erau, fără putinţă de tăgadă, nobili, înţelepţi şi precauţi."

1) *Baudouin, Balduin* sau *Baldwin,* numele purtat de nouă conţi ai Flandrei, dintre care al nouălea (1171-1206) a luat parte la •> a IV-a Cruciadă şi a fost primul împărat al Imperiului Latin de la Constantinopol. Baudouin H a fost ultimul împărat Latin (din 1228 până în 1261); detronat de Mihail Paleologul.

Constantinopolul, aşezat în dreptul Strâmtorii Bosfor, adică la trecerea dintre Marea Neagră şi Mediterana, era, la vremea aceea, chiar după ce fusese o dată capturat şi jefuit, un foarte bogat oraş.

Adăpostea între groasele sale ziduri împrejmuitoare nu numai trei mii de biserici ale diferitelor culte, ci şi o puzderie de pieţe, prăvălii si tarabe negustoreşti, aceasta ca să nu mai vorbim despre palatele emisarilor din toată Europa, ale nobililor mari şi mici, casele oamenilor de rând şi atelierele meşteşugarilor de diferite naţii; era, prin excelenţă, un punct de atracţie pentru negustori, căci aici se încheiau tranzacţii de toate soiurile, mărfurile fiind diverse, de cea mai bună calitate si abundente, ca atare, mai ieftine decât în alte părţi. Si în afara zidurilor oraşului se întindeau, până la ţărm, una lângă alta, prăvăliile celor ce nu mai încăpuseră în incintă. Bosforul servea Constanti-nopolului de port şi punte de legătură cu Pera, oraşul micuţ, dar înfloritor, de pe malul celălalt al Cornului de Aur, în care predominanţi si stăpâni erau genovezii.

în această cetate colorată, întâlneai la fiecare colţ de stradă lanţurile în care erau încătuşaţi răufăcătorii, ca o ameninţare mută pentru oricine ar fi îndrăznit să tulbure în vreun fel ordinea. Dar, în pofida lor, nu era o clipă de linişte: veneţieni, genovezi, pisani, greci şi tătari se băteau mereu între ei, se certau si stârneau busculade în prăvălii si în pieţe, îşi atacau şi-şi incendiau corăbiile în port.

Nici în palatele guvernatorilor nu era pace. Este adevărat că veneţienii erau cumva favorizaţi, fiindcă împărat era Baudouin, alesul cruciaţilor care cuceriseră Constantinopolul cu ajutorul nepreţuit al Veneţiei, dar genovezii pregăteau deja reinstaurarea tronului bizantin si numirea lui Mihail Paleologul. Complotul mocnea si se aştepta o lovitură de stat pe la mijlocul primăverii.

După ce vreme de şase ani şi-au văzut de afaceri, fraţii Polo, care aveau figuraţi pe blazonul lor trei corbi, au simţit că venise momentul să-şi ia zborul.

Au ales, ca destinaţie, reşedinţa hanului Barka al tătarilor din Levant, Sarai-Berke. Observaseră, în răstimpul petrecut la Constantinopol, că de acolo soseau blănuri foarte preţioase, pe care tătarii ie vindeau ieftin, plătind bine, în schimb, pentru alte produse. S-au gândit, aşadar, că n-ar fi rău să viziteze oraşul-sursă.

După informaţiile culese, cei doi veneţieni au aflat că Marele Han al tuturor tătarilor era stăpânul teritoriilor de la răsărit şi din miazănoapte, adică ceea ce numim astăzi Manciuria, Coreea, China de Nord, Mongolia, Tibet, Tad-jikistan, Uzbekistan şi Turkmenistan. Puterea peste acest imens teritoriu era exercitată prin intermediul mai multor hani autonomi, supuşi voinţei Marelui Han. Astfel, cei din nord-est administrau pământurile între Neva şi Arai, de la îngheţatele tundre până în Crimeea şi Caucaz, iar, spre Europa, până la Dunăre si Carpaţi. Siberia îşi avea hanii proprii. Afghanistanul, Persia, Belucistanul şi partea orientală a Asiei Mici aparţineau altui vlăstar al familiei lui Genghis Han. în fine, exista un hanat care îngloba cea mai mare parte a Uzbekistanului şi Turkmenistanului: frontierele lui se întindeau de-a lungul Fluviului Amu-Daria, pe malul Lacurilor Arai şi Balhaş, pe la poalele Munţilor Altai. Dar graniţele erau instabile, fiindcă ha-natele se întemeiau şi se destrămau cu uşurinţă. Nepoţii lui Genghis se luptau, adesea, pentru putere.

Hanul Barka din Sărai era unul dintre aceşti nepoţi.

înainte de a porni într-acolo, s-au interesat, fireşte, de cel mai sigur drum, fiindcă Marea Neagră era împânzită, în pofida încercărilor de reducere a acestei afluente, de corăbiile genovezilor, care întreţineau, de mult, raporturi

comerciale strânse cu Bolgharul (vechea capitală a bulgarilor, stabilită, pe atunci, pe malul Kamei, la confluenţa cu Volga) si Kievul; iar fraţii Polo, prudenţi cum erau, nu ţineau să le pice în braţe.

Despre Marea Neagră se spunea că este împresurată de munţi înalţi, care nu-i lasă altă ieşire decât prin Strâmtoarea Bosforului şi din care se varsă într-însa mai multe fluvii, ceea ce o făcea să fiarbă şi să ridice talazuri uriaşe, spulberând, din când în când, corăbiile nesăbuiţilor.

Nu, fraţii Polo nu se vor aventura. Vor alege drumul ocolit, dar mai lipsit de primejdii, prin Crimeea, a-tingând, după un scurt popas, portul Sudakului prieten.

Sudak (Sugdeia, Suroj) fusese fondat încă din 212, de către greci, în timpul marilor migraţiuni, va cădea, pe rând, sub dominaţia alainilor, goţilor şi kazarilor. în Evul Mediu desfăşura un comerţ intens, în calitatea sa de intermediar între Rusia, stepele Asiei centrale şi Bizanţ, în secolul XI fusese declarat vasalul Bizanţului, iar după instaurarea Imperiului Latin cruciat (1204), trecuse în stăpânirea Veneţiei.

Supăraţi de mulţimea privilegiilor veneţienilor, ge-novezii închiseseră Crimeea, Poarta Orientului, ocupând majoritatea porturilor (Haffa-Teodosia, Alucta, Gurzu, Balaklava).

Nu ştim cât timp au poposit fraţii Polo în Crimeea. Cert este că, atunci când afacerile au început să li se încurce, au donat casa pe care o deţineau aici unei mănăstiri şi au pornit pe drumul spre Tana (Azov), de unde obişnuiau să se formeze caravanele ce ajungeau, în douăzeci de zile, la Sărai, apoi mai departe, la Koresm, cetatea de pe malul lui Amu-Daria, apoi în Turkmenistan şi, mai departe, dincolo de Hami şi Fluviul Galben, în China. Nic-colo şi Matteo Polo nu aveau de gând să meargă până în

China: era mult prea departe şi nu vedeau încă profitul unei asemenea călătorii.

Despre călătoria în sine, Marco Polo ne dă destul de puţine detalii. Aflăm că se făcea încet şi greoi; nu era o regiune pustie, căci până la destinaţie au întâlnit mai mult de patruzeci de castele. Din fiecare se auzea vorbindu-se o limbă sau un dialect diferit, căci aparţineau ba genove-zilor, ba veneţienilor, ba grecilor, ba goţilor.

De la goţi, care serveau poloveţilor drept intermediari, ducând în alte porturi produsele pe care le produceau aceştia, au aflat cei doi veneţieni despre drumurile de prin ţinut. Se povestea că poloveţii sau cumanii, bătuţi fără drept de replică de către tătari, îşi căutaseră odinioară refugiul în câmpiile Crimeei. Refugiaţii au fost atât de numeroşi încât, la puţină vreme după descindere, s-au văzut lipsiţi de hrană, iar, când au terminat de ros rădăcinile şi scoarţele tuturor copacilor, s-au mâncat între ei. Foştii stăpâni mureau de foame, în faţa porţilor castelelor locuite de vasalii lor de odinioară, goţii. In vremea călătoriei celor doi Polo, cumanii fuseseră înlocuiţi de tătari; castelele adăposteau adesea negustori vorbitori de mai multe limbi, care vindeau şi cumpărau tot felul de mărfuri.

După ce străbăteai o câmpie vălurită şi întinsă, ajungeai în zona stepelor cu lacuri sărate. Grămezi de sare se ridicau de jur împrejur, cât vedeai cu ochii. Ruşii, care veneau până aici să se aprovizioneze, plăteau ca taxă o bucată de stofă pentru fiecare căruţă încărcată. Si corăbiile care acostau la ţărmuri tot sarea de aici o căutau.

Când stepa se îngusta în faţa ochilor până devenea cât un istm (prevăzut cu un val de apărare şi un şanţ cu apă) însemna că ajunseseşi la Perekop, dincolo de care păşeai într-o lume nouă.

Oaspeţi ai hanului Barka

Odată pătrunşi pe teritoriul tătarilor, italienii au făcut cunoştinţă cu popoarele stepelor. Nu erau cei dintâi care luau contact cu ele, dar ei le vedeau pentru prima oară de aproape. Diplomaţia de care au dat dovadă i-a făcut oaspeţi onoraţi pretutindeni.

N-au mai întâlnit aşezări, cu locuinţe clădite pe un teren anume. Nomazii trăiau în corturi de pâslă, în care îşi adăposteau nu numai toată familia, dar şi vitele, uneori şi caii. „Trăiesc asemenea animalelor" — va concluziona Marco Polo. Corturile erau largi până la 30 de picioare, ridicate pe schelete de căruţe la fel de largi, special făcute, cu până la 20 de picioare distanţă între roţi. Nu le demontau la plecare, ci înhămau la carele de dedesubt vreo douăzeci de boi si le duceau aşa, mai departe.

Fraţii Polo se opreau cu plăcere la vreun bey tătar, ca să vorbească despre preţurile sclavilor, lânii şi cerii. Li se oferea câte-o cupă, făcută din tigvele unor animale, plină de cumâs , iar obiceiul era ca, ori de câte ori stăpânul bea, un servitor să strige „Ha!", la fiecare înghiţitură. Tătarii îi îmbiau să bea cu destul de multă insistenţă, străinii fiind trataţi, în general, cu mare deferentă, gazdele repetând de nenumărate ori că se simţeau onoraţi de cinstea ce le-o făceau musafirii călcându-le pragul.

Ca mâncare, cel mai adesea li se oferea carne de cal sărată şi uscată, pe care o înmuiau puţin în apă şi-o tăiau felii subţiri. Din acest punct de vedere, călătoria lor a fost

1) băutură făcută din lapte de iapă fermentat.

puţin mai neplăcută, fiindcă trebuia să le răspundă politeţii pe măsură, deseori împărţindu-le din rezerva lor de biscuiţi uscaţi. Gazdele nu aveau alte vase decât oalele în care, rar, fierbeau carnea şi nici urmă de lingură sau furculiţă. Mâncau servindu-se de cuţit, grijulii si faţă de ultima fărâmă de came. „Au un zeu de pâslă, pe nume Natigai, căruia i se închină cu multă evlavie. Şi, pentru ca zeul să nu se simtă singur, i-au născocit şi o nevastă. Despre perechea aceasta zic ei că ar fi ocrotitorii pământului, care le veghează vitele, ogoarele şi toate bunurile terestre. Li se închină, pentru aceasta, de fiecare dată când stau la masă; înainte de a gusta câte ceva bun, iau o bucăţică si mânjesc «gura» idolilor lor, zicând că le dau astfel să mănânce «sufletul» acelor bucate."

Una din „suferinţele" veneţienilor a fost interdicţia de a risipi apa. Tătarii considerau un mare păcat să se spele, pe ei sau vesmintele lor, oprindu-i pe cei ce-ar fi cutezat cu ameninţări dintre cele mai fioroase. Credeau că, dacă n-ar fi făcut astfel, zeul tunetelor, lassa, i-ar fi pedepsit pe toţi, prefăcându-i în scrum într-o clipă. De aceea, veneţienii noştri abia când erau singuri cutezau să îşi spele vesmintele în câte un râu şi totdeauna cu teama de a nu fi surprinşi.

Foarte puţine lucruri erau socotite la tătari a fi păcate, în general ei neascultând decât de legea iurtei lor, încât era de mirare cât de uniţi puteau fi în război. Iată câteva dintre aceste „păcate": să atingă flacăra cu un pumnal, să rănească focul aţâţându-1 cu un topor, să se sprijine în bici, să lovească un cal cu frâul, să-si facă nevoile într-un cort, să scuipe îmbucătura, să-şi spele hainele şi să culeagă bureţi. Orice altceva le era indiferent.

Aveau cai minunaţi, în stare să reziste la oboseală zile întregi, dresaţi să-şi apere mai întâi de toate stăpânul,

de multe ori scoţându-1 din încurcătură prin puterea lor de fugă, neîntrecută. Un cal era mai scump decât orice altceva şi mai drag decât oricare prieten. „Când războinicii se află la ananghie, călătoresc şi câte zece zile fără să-si fi luat provizii şi fără să facă vreun foc: se hrănesc atunci cu sângele cailor lor, înţepându-le o venă şi lăsând să le picure în gură; beau până se satură şi-apoi închid rana..." (Marco Polo)

Căruţele caravanei cu care călătoreau negustorii noştri au trecut, în fine, de stepe, intrând într-o zonă împădurită. Mergând alte câteva zile, au ajuns pe malul Kamei şi-au zărit, dincolo de fluviu, cetatea Bolghar.

Capitală a bulgarilor de odinioară, cetatea a fost fondată din secolul VEI şi a devenit, datorită amplasării favorabile, unul dintre cele mai cunoscute centre comerciale răsăritene pentru europeni, faimos prin piaţa de sclavi (în majoritate ruşi, preţuiţi pentru că erau sănătoşi şi rezistenţi), de argint, de blănuri şi piei de animale dintre cele mai fine. Tot aici ajungeau si mărfurile orientale: arme, stofe, mătăsuri, bijuterii, mirodenii. Distrus în 1225 de către mongoli, Bolghar a reuşit să se reconstruiască rapid, devenind unul din importantele centre ale tătarilor de pe Volga. Dar înfloritorul oraş va fi ras de pe faţa pământului, în secolul XV, de către Timurleng şi obligat să cedeze locul oraşului Kazan.

Traversând Kama, s-au prezentat la palatul hanului Barka, cu cele mai bune mărfuri pe care le aveau.

„Hanul era aşezat pe un tron acoperit cu purpură de Bizanţ, iar în dreapta lui stăteau ceilalţi hani vasali. Negustorii au fost poftiţi să ia loc la stânga lui. Li s-a servit friptură si hidromel, pe gheridoane speciale. S-a vorbit despre pietre preţioase şi despre mărfuri, în general. Barka i-a întâmpinat cu deosebite onoruri, le-a cumpărat tot ce îi aduseseră fără să se tocmească, arătându-se foarte larg la pungă." (Victor Şclovski)

Fraţii Polo au poposit un an în Bolghar, având prilejul de-a afla mai bine cum stăteau lucrurile în hanat şi dincolo de el, în Rusia şi la îndepărtaţii samoyezi.

Despre vecinii hanului Barka, să-i dăm cuvântul lui Marco Polo, care îmbină în stilul lui propriu adevărul faptelor cu poveştile auzite la gura sobei, în nopţile iernii petrecute în Bolghar, de tatăl şi unchiul lui:

„Samoyeda (Siberia) este o ţară înspre răsărit, al cărei rege se numeşte Kantchi , el nu este vasalul nimănui, neplătind cuiva tribut. Are mulţi supuşi, dar nu e dornic de războaie, îi place să trăiască în pace cu toţi vecinii lui...

Vara, samoyezii poposesc totdeauna, cu turmele lor, în câmpiile largi, în văile mănoase şi pe pajiştile munţilor. Nu lucrează pământul, căci este mai tot timpul anului atât de frig de n-ar răsări nimic, din care pricină nu au nici un fel de cereale. Au, însă, o mulţime de vite: cămile, cai, boi, oi şi altele... Prin pădurile lor mişună sălbăticiunile: urşi albi, înalţi de peste douăzeci de palme; vulpi argintii; asini sălbatici; zibeline, animalele care dau acele blănuri scumpe pe care le poartă doar cei avuţi de pe la noi, fiindcă valorează o mie de besanţi una; veveriţe albe şi-o mulţime de sobolani-faraoni, pe care-i vezi toată vara. Acest belşug de vânat e şi din pricina faptului că localnicii sunt risipiţi prin locurile mai deschise, restul ţinutului fiind rămas nelocuit.

Aflaţi ca, într-adevăr, pământurile acestei ţări sunt astfel încât nu-ţi poate fi de folos un cal, căci la tot pasul întâlneşti doar lacuri, izvoare şi ape, gheaţă, zloată şi noroi. Si-această păcătoasă regiune se întinde pe vreo 30 de zile de drum. Dar, la capătul fiecărei distanţe de-o zi,

1) nepotul lui Genghis Han, fiul lui Djeutce, al cărui regat era situat în Siberia occidentală, până la gura de vărsare a fluviului Sâr-Daria.

întâlneşti câte o poştă unde stau mesagerii ce străbat toată ţara. în fiecare poştă se găsesc mai mult de 40 de câini uriaşi, puţin mai mici decât un măgar, cu care călătoresc mesagerii de la o poştă la alta. Singura cale de acces este printr-o vale dintre munţii înalţi, şi aceea e tot o gheaţă şi un noroi, împiedicând orice cal. Şi fiindcă nici căruţa cu roţi n-ar duce-o mai bine, atunci oamenii au născocit nişte sănii cu tălpici, ca să alunece uşor pe deasupra pământului muiat. Pe sanie se aşterne o blană de urs şi se asază confortabil mesagerul. Câte şase câini sunt înhămaţi la ea si-o trag fără opinteli. La prima poştă, găsesc pregătiţi alţi câini si alte sănii care să-i poarte mai departe.

Vă pot încredinţa că aceşti oameni, care locuiesc în văile adânci ale munţilor în ţinutul celor 30 de zile de drum, sunt mari vânători, fiindcă reuşesc să prindă mulţime de fiare din cele cu blănuri de mare preţ — pe care le vând, obţinând un câştig considerabil..."

„Din cauza marilor îngheţuri, aproape toate casele lor sunt sub pământ, deşi ei trăiesc deasupra.

Dincolo de hotarele hanului Kantchi se întinde Ţara Beznei. I se spune astfel pentru că, în aceste ţinuturi, mult înspre miazănoapte, tot timpul este întuneric, nu se arată pe cer niciodată nici soare, nici lună, nici stele: totdeauna e aceeaşi lumină, ca la noi când se înserează.

Locuitorii ţării în care este iarnă veşnică, n-au nici un suveran; trăiesc aidoma animalelor şi nu sunt supuşi nimănui. Sunt vizitaţi, uneori, doar de tătari. Aceştia, mai fac câte un raid, călare pe iepe cu mânji; părăsesc mânjii la hotarele ţării — pentru că iepele ştiu să se întoarcă la odraslele lor, ţinând mult mai bine minte drumul înapoi. Tătarii pătrund în Ţara Beznei, cum spuneam, şi jefuiesc tot ce întâlnesc în cale. Apoi se întorc încărcaţi de pradă, fiindcă, pe-aici, localnicii au nenumărate şi foarte scumpe

blănuri, cu toţii ocupându-se de vânătoare — altcum, nici n-ar avea din ce trăi! De-aceea strâng atât de multe blănuri şi piei încât e o minune să le vezi! Vecinii lor le cumpără pe toate şi le duc la vânzare într-alte colţuri ale lumii, câştigând bine...

Şi Rusia se învecinează într-o parte cu această ţară. Rusia este o mare ţară, ce se întinde înspre miazănoapte până la Fluviul Ocean. Locuitorii ei sunt creştini si ţin legea greacă. Nu plătesc tribut nimănui, în afară de ceea ce îi trimit unui rege din Apus, care este tătar si se numeşte Tactactai — dar nu înseamnă mare lucru. Au mai mulţi regi si vorbesc o limbă a lor. Sunt oameni foarte simpli, dar deosebit de frumoşi, atât bărbaţii cât şi femeile, cu pielea albă ca zăpada şi părul auriu."

*

Toată iama 1261-1262 cei doi veneţieni au rămas în Bolghar. în Rusia nu s-au încumetat să meargă, fiindcă acolo domneau „cele mai mari friguri ce s-au pomenit pe lume, din care ai puţini sorţi să scapi cu viaţă".

Ceea ce i-a uluit au fost nopţile din timpul verii, extrem de scurte; se vor mira că oala cu mâncare pusă la fiert la apus nu este gata până în zori. Li se părea că nici stelele nu mai au timp să răsară, pe bolta cerului abia putând număra vreo cincizeci. Li s-a spus că şi mai spre nord, în ţara mw-ilor, noaptea nu ţinea decât o oră. Pentru ruşi, nopţile pe malul Kamei nu păreau atât de scurte, dar arabii în trecere le găsiseră „albe şi minunate" (Ibn Battuta). Negustorii arabi veneau la Bolghar pentru a face comerţ şi pentru a putea admira acest cer ce rămânea trandafiriu toată noaptea. Dimpotrivă, iama, întunericul părea nesfârşit. Şi veneţienii noştri au avut prilejul să o simtă pe pielea lor.

Chiar înainte să îşi ia bun rămas de la Barka, a izbucnit războiul cu Hulagu, persanul, un alt nepot de-al lui Genghis Han.

Episodul va fi descris pe larg în cartea *Minunile lumii* , iar multitudinea de înflorituri trădează clar creaţia lui Rustigielo. Se pare că, obosit să se mai certe cu scribul său asupra exactităţii povestirii, precum si enervat de imposibilitatea de a-şi susţine punctul de vedere (cum am mai arătat, nu putea, fiind în închisoare la Genova, să le ofere, pe tavă, temnicerilor săi preţioase informaţii), Polo i-a lăsat mână liberă pisanului în tratarea subiectului. Iar Rustigielo, ţinut în frâu până atunci, se dezlănţuie. Motivul confruntării dintre cei doi hani este prilej pentru dezvoltarea uneia dintre temele sale predilecte: turnirul. Hanii devin cavaleri în armuri, călăuze dibace de trupe purtătoare de stindarde, iscusiţi mânuitori de paloşe grele de numai dânşii le pot ridica de jos, tineri, frumoşi etc. Relatarea este temporizată dramatic, se prelungesc momentele eroice, se aruncă priviri încărcate de semnificaţii, se rostesc lungi si înflorite discursuri, au loc intermezzo-uri cu miez — tot lestul anostelor romane de cavalerie epigo-nice, de care publicul secolului XIII era saturat.

Vom spicui faptele din noianul de întorsături de stil.

Odinioară, între hanul Abaga, fiul lui Hulagu, seniorul tătarilor din Persia, şi Nogai, comandantul trupelor lui Barka, seniorul din Levant, a avut loc o cruntă bătălie. „Ea s-a întâmplat în anul 1262 de la întruparea lui Hris-tos", când s-a iscat discordia între cei doi suverani, din pricina unei provincii care se învecina şi cu un regat şi cu celălalt (Azerbaidjan), iar ei o voiau fiecare pentru dânsul. Şi-au declarat, aşadar, război. Au adunat toată armata de

1) alt titlu sub care este cunoscută lucrarea lui Marco Polo.

care dispuneau şi au pornit unul în întâmpinarea celuilalt. S-au întâlnit la Shirvan, aproape de Trecătoarea Derbent, iar trupele lui Barka au suferit o primă înfrângere şi-au bătut în retragere. Urmăriţi, s-au reînfruntat la Terek.

„Derbent" este un nume persan, compus din „der" (poartă) şi „bent" (barieră), însemnând, aşadar, „Porţile de la Barieră"; turcii le numesc „tamir Kapysy" (Porţile de Fier), de unde vine denumirea Mării „Caspice". Defileul Derbent, dintre Munţii Caucaz şi Marea Caspică, se prezintă ca o limbă de pământ, tăiată în stâncă, de-a lungul ţărmului, singura prin care se poate trece dinspre nord (Volga) spre sud (Tabriz). Marco Polo, repetând cuvintele unchiului său, povesteşte că aici s-au oprit trupele lui Alexandru cel Mare, neputând înainta din pricina îngustimii defileului şi-a pericolelor pe care le prezenta, fiindcă, într-adevăr permite unei mâini de războinici să reziste atacului unei întregi armate. Alexandru a construit aici un turn, închizând trecătoarea ca să nu poată fi surprins (de cumani sau alaini, triburi încă rebele), pe care 1-a numit *Porţile de Fier.*

,,S-a bătut semnalul de luptă, s-au auzit nakar-urile şi strigătele obişnuite, s-a înnegurat cerul de mulţimea săgeţilor, s-au năpustit războinicii şi dintr-o tabără şi din cealaltă, făcându-se un singur trup, s-a înroşit pământul de sânge şi s-a acoperit cu morţi. Până la apus, războinicii lui Barka au fost copleşiţi. Văzând aşa, s-au întors din loc şi-au dat să fugă. Iar Abaga, văzând că dau bir cu fugiţii, a poruncit să-nceapă urmărirea."

Aceasta era tactica obişnuită a tătarilor atunci când se vedeau încolţiţi, ceea ce le permitea să se regrupeze si să revină în luptă, într-adevăr, oamenii lui Abaga s-au

1) mari tobe din piele de bivol, cu diametrul măsurând peste un metru; în armatele mongole, nakarurile erau purtate în spatele cămilelor, dar Kublai va introduce nakaruri gigantice, transportate cu elefanţi; ele anunţau începerea atacului într-o bătălie sau a slujbei divine într-o ceremonie.

văzut curând atacaţi cu îndârjire. Au încercat, la rândul lor, să se retragă peste râu, dar gheaţa a cedat sub copitele cailor, mare parte din urmăriţi si urmăritori înecându-se printre sloiuri. Ce-a mai rămas din trupele lui Abaga abia a scăpat, iar Barka s-a întors victorios în pădurile Rusiei.

Dincolo de Porţile Orientului[9]

Odată izbucnit pârjolul războiului, iar trupele hanului Barka retrăgându-se dincolo de Volga, drumurile spre Rusia şi Crimeea au devenit foarte nesigure. Tâlharii tătari şi ruşi ieşiseră la drumul mare, flămânzi. Neputân-du-se întoarce, fraţii Polo au hotărât să meargă înainte, spre răsărit, alegându-şi ca ţintă Buhara, pe-atunci capitala banatului condus de Hulagu.

Şaisprezece zile au străbătut un deşert (Karakum), fără să întâlnească nici oameni, nici animale. Din loc în loc, vedeau ridicându-se, între dunele de nisip, morminte de piatră, în vârf având nişte statui, „femei de piatră", care, cu faţa întoarsă către răsărit, ţineau în dreptul buricului câte o cupă. Erau mormintele cumanilor, dar acest popor nu mai sălăşluia de mult prin aceste pustietăţi.

în sfârşit, au ajuns la Buhara. Situată printre oaze, aproape de râul Zeravşan, era socotită una dintre cele mai frumoase cetăţi ale Persiei. Oraşul negustorilor orientali, arhitecţilor, magistraţilor si poeţilor, avea ziduri groase de jur împrejur, iar, dincolo de porţi, se deschideau străduţe înguste şi drepte, pe marginea cărora se înşiruiau caravan-seraiuri, moschee cu intrări placate cu faianţă, locuinţe cochet ornamentate; şiragul clădirilor, din loc în loc, era întrerupt de pâlcuri de arbori stufoşi, printre care susurau

ape repezi, în mijlocul cetăţii se ridica o fortăreaţă, locuinţa hanului. Negustorii au fost primiţi cu mari onoruri la curte de către Hulagu. S-au odihnit şi-au avut vreme să vadă mai bine cetatea.

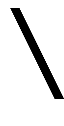
Pretutindeni forfoteau mulţime de negustori cu cămile sau căruţe încărcate cu mărfuri dintre cele mai bune, pe care le ofereau la preţuri incredibil de mici faţă de cum se vindeau prin alte părţi. Delicatele porţelanuri, mătă-surile fine, brodate sau ţesute în culori strălucitoare, cu siguranţă nu erau produse în Buhara, iar abundenţa lor i-a pus pe gânduri pe veneţieni. însemna că toţi aceşti negustori cunoşteau calea de a ajunge până acolo unde se produceau aceste minunăţii şi, achiziţionându-le direct de la sursă, profitul ar fi fost uriaş.

Cu siguranţă, acest gând i-a frământat pe fraţii Polo, căci, în momentul în care se vor întâlni, la curte,, cu ambasadorii Marelui Han, suveranul tuturor mongolilor, veniţi să întrebe de mersul treburilor în Buhara, nu vor ezita să li se alăture, brusc decişi să-i facă lui Kublai o vizită la el acasă, în China.

,,Şi când mesagerii i-au întâlnit pe messer Niccolo şi messer Matteo Polo, au rămas cu totul fermecaţi, pentru că niciodată nu mai văzuseră vreun latin în ţara lor."

Solii le-au propus atunci, celor doi fraţi, să-i creadă că, de vor încuviinţa să-i urmeze la Marele Han, vor avea numai de câştigat. Veneţienii nu s-au codit.

„Marele Kublai Han n-a văzut niciodată vreun latin şi îşi doreşte mult să vadă unul, le-au spus mesagerii. Şi, pentru aceasta, dacă vă învoiţi să veniţi cu noi până la el, să ştiţi, fără nici un fel de îndoială, că vă va primi cu bucurie şi vă va acorda mari onoruri si multe daruri. Şi aţi putea merge în siguranţă împreună cu noi, fără să întâmpinaţi nici un fel de piedică pe drum."

S. V
iv[1] -"l

f

Caravanseraiul din Buhara.

Fraţii Polo aflaseră că la curtea Marelui Han se găseau, printre mulţi străini, şi creştini nestorieni, care erau bine trataţi, ceea ce le-a sugerat ideea de a servi, o vreme, şi dânşii drept intermediari între stăpânii ţării şi excelenţii meşteşugari chinezi.

Nu ştim cu certitudine care a fost itinerarul urmat până la Kublai, dar putem fi siguri că au avut parte de o călătorie lesnicioasă, căci erau sub oblăduirea mesagerilor Hanului, ceea ce le conferea un statut privilegiat, pretutindeni pe unde treceau. Probabil, pe ruta lor s-au înscris şi numele cetăţilor Samarkand şi Kuldja, apoi au mers în paralel cu Munţii Tian Shan, pe la nord.

Au traversat râuri cu apă tulbure, au călărit mult prin câmpii şi podişuri, au făcut popasuri în oazele în care se cocea deja bumbacul. Căldura era din ce în ce mai stingheritoare, chiar şi în timpul nopţii. Vântul uscat sufla cu putere, anunţând apropierea deşertului (Gobi). Picioarele cailor se împleticeau în dunele vălurite, ce le aminteau de bancurile de nisip ce se vedeau acasă, în Veneţia, pe fundul canalelor din lagună. Din loc în loc mai vedeau câte un arbore de tamaris, uscat.

Drumurile foarte lungi au avantajul că schimbă des peisajul, decorul prin care se preumblă curioşii. După ce fraţii Polo au traversat deşertul, au ajuns la o cetate înconjurată de pomi fructiferi şi de tufe înflorite. Departe, în zare, se vedeau munţi cu frunţile acoperite de zăpadă. La poalele lor, dese păduri de conifere coborau până sub zidurile cetăţii. De aici încolo, drumul se strecura printre brazii cu trunchiurile drepte ca lumânarea, pe poteci pietroase şi abrupte. Adesea s-au văzut nevoiţi să descalece, mergând la pas, pe lângă cai. Era cald pe costişele dinspre răsărit, dar, înspre nord, veneţienii îngheţau.

Dincolo de munţi... din nou desert! Din loc în loc, vedeau albindu-se sub cerul liber, osemintele nefericiţilor ce-şi găsiseră sfârşitul prin aceste pustiuri. Au suit si-au coborât mii de cocoaşe de nisip. Noaptea, ungeau boturile cailor cu sânge, pentru a-i feri de spiritele rele. Apoi, alţi munţi s-au arătat la orizont. Ocolindu-i, au călărit zile întregi prin stepe prin care nu se zărea picior de fiinţă vie. în fine, au întâlnit prima aşezare omenească; un tablou simplu: căruţe negre si, printre ele, corturi albe.

O nouă etapă de drum si li s-a ivit în faţa ochilor Marele Zid: venea de undeva din marginea zării gălbui a deşertului si se pierdea în partea cealaltă. Cândva, Huang-Ti îl ridicase pentru a stăvili invazia mongolilor, însă nu-1 mai păzea nimeni; mongolii îl depăşiseră de mult; acum, ei stăpâneau în oraşele împăraţilor chinezi de odinioară.

Marele Han se afla în cetatea sa de iarnă, la Can-baluc. După o binevenită odihnă, fraţii Polo au învăţat conştiincios, în câteva lecţii, cum trebuia să se prezinte în faţa suveranului mongol, fără să se împiedice de prag.

Iată cum va povesti Marco Polo primirea făcută negustorilor noştri:

„Iar când cei doi fraţi s-au înfăţişat Marelui Han, el i-a primit cu desăvârşite si mari onoruri, le-a sărbătorit sosirea, dând o masă îmbelşugată, şi s-a arătat foarte măgulit de vizita lor; le-a pus o sumă de întrebări, curios să afle cât mai multe lucruri din ţara de unde veniseră: mai întâi, despre împăraţi, cum fac să-şi păstreze coroana si cum se încredinţează că ţara lor este condusă cu dreptate; apoi, cum procedează în bătălii şi despre toate lucrurile care-i priveau. După aceea, i-a descusut despre regi, prinţi şi baroni. La urmă, i-a întrebat despre messer papa de la Vatican, despre Biserica noastră, despre toate treburile de la Roma şi obiceiurile latinilor.

Şi cei doi fraţi i-au spus adevărul despre fiecare, vorbind limpede şi curgător, fiindcă ştiau bine limba tătară, ca nişte oameni înţelepţi ce erau."

Messer Niccolo şi messer Matteo au rămas oaspeţi de cinste în palatul lui Kublai.

Au putut vedea sumedenie de lucruri uimitoare la curtea Hanului, în primul rând, o nemaipomenită risipă de aur şi de argint, de jad şi de pietre preţioase, care mai de care mai valoroase. De sus până jos şi din prag până în cea din urmă încăpere, palatul Hanului părea sipetul comorii lui Aladin. în jurul lui, zi de zi se îmbulzeau mulţime de nestorieni sirieni, mongoli, armeni şi chinezi, aşteptând să fie primiţi în audienţă la Marele Han. Pentru aceasta, trebuia să vorbeşti cel puţin patru limbi, ca să le poţi răspunde gărzilor ce străjuiau locuinţa lui Kublai.

Aceeaşi forfotă „europeană" o întâlnise, cu aceeaşi uimire, la Karakorum, capitala dintâi a tătarilor lui Gen-ghis, călugărul franciscan Rubroek. Nu erau numai ambasadori, ci şi artişti, artizani şi bijutieri, veniţi să-şi ofere serviciile strălucitului suveran. Rubroek povestise, la întoarcere, despre minunata fântână arteziană, concepută şi realizată în curtea interioară a palatului de un meşter parizian, pe nume Boucher: un arbore de argint, la poalele căruia erau patru lei sculptaţi, iar, în mijloc, cu o statuie reprezentând un înger c-o trâmbiţă — un simbol creştin! Dimineaţa, îngerul suna deşteptarea şi, imediat, din gurile celor patru lei ţâşneau cumâsul spumos, hidromelul dulce, aromatul rachiu de orez şi vinul sângeriu de Persia. Oricine se putea servi, pe ghizdul fântânii fiind aşezate nişte cupe de aur. Sub rădăcinile copacului exista o subterană, în care vreo câţiva oameni, puşi înadins, manevrau îngerul şi suflau din trâmbiţă, în timp ce băuturile veneau din bucătăria Hanului prin nişte ţevi speciale.

„Rubroek n-a băgat de seamă că îngerul sufla, așadar, din trâmbița lui adunarea tuturor nu la Judecata de Apoi, ci în favoarea beției mongole." (Barckhausen)

Venețienii Polo au ocazia să constate, la rându-le, că inteligența și măiestria occidentală se întreceau în a-i conferi strălucire curții puternicului stăpân al Răsăritului.

Fiindcă Marelui Han îi plăcuse agerimea minții celor doi străini si fusese mulțumit de răspunsurile lor, precise și cuviincioase, fiindcă se simțise foarte interesat de țara lor, despre care aceștia spuneau că este atât de întinsă, îi încolți atunci în minte un gând, și-1 puse în practică:

„Când suveranul Kublai a aflat despre latini, după cum îi povestiseră frații Polo, în sinea lui a hotărât ca să-i trimită chiar pe cei doi venețieni ca soli ai săi în fața papei de la Roma. I-a rugat, așadar, să accepte această însărcinare alături de unul din baronii lui... Seniorul a făcut trei scrisori în limba tătară pentru papă. îi cerea să-i trimită vreo sută de oameni înțelepți, cunoscători ai legii noastre creștine, care să poată să discute și să susțină, în mod deschis, în fața idolatrilor și a celorlalți din alte secte, prin puterea judecății, de ce legea lui Hristos este cea mai bună și de ce toate celelalte sunt nepotrivite și neadevărate; iar, dacă o vor putea dovedi, atunci Hanul promitea că el și tot poporul său vor deveni creștini."

Pe lângă acestea, i-a însărcinat pe cei doi frați să-i aducă puțin mir din candela ce arde deasupra mormântului lisus, de la Ierusalim. Odată numiți mesagerii Hanului, ei au primit, ca și baronul mongol însoțitor, echipament, provizii și tăblițele de aur pe care era gravat simbolul misiunii lor imperiale. Prin ele se stipula că: „cei trei mesageri, prin toate țările pe unde vor trece, vor putea cere toate lucrurile de care vor avea nevoie, cai și slujitori pentru siguranța lor, în fine, orice le-ar mai pofti inima".

Solii au pornit în misiune fără întârziere. Dar nu mai mergeau la întâmplare. Drumul li se păru netezit dinainte, de mâinile harnice ale unui om chibzuit. Din loc în loc găseau relee de poştă unde îşi schimbau caii, se odihneau şi-şi făceau provizii.

„Kublai, ne spune Marco Polo, se ocupase de riguroasa organizare a poştelor, fiindcă voia să primească foarte repede veştile, din oricare colţ al imperiului ar fi venit. Prefera ca un negustor sau un curier să facă două zile pe drum, omorând doi cai, decât să facă trei si să ajungă la dânsul cu un cal zdravăn." Legea prevedea că, dacă un negustor bogat, un ambasador sau un prinţ călărea un animal extenuat şi întâlnea pe cineva c-un cal odihnit, îl obliga să descalece şi i-1 lua, fără ca acela să aibă dreptul să se opună.

Despre aceste privilegii ale curierilor imperiali va scrie şi Ruy Gonzales de Claviho, trimisul regelui Spaniei la curtea lui Timur, din Samarkand (1403):

,,în momentul în care mesagerii intrau într-un târg sau într-un oraş, porunceau să li se aducă imediat multă carne şi fructe, pentru ei şi însoţitorii lor, iar ovăz cât să le-ajungă pentru de zece ori mai mulţi cai decât aveau; existau pretutindeni străji postate pentru a-i proteja si a le păzi caii şi bagajele; dacă un obiect sau un animal lipsea a doua zi, autorităţile locului îi despăgubeau pe mesageri cu cât socoteau aceia de cuviinţă să le ceară. Iar dacă locuitorii unei aşezări nu alergau imediat să aducă ceea ce le ceruseră curierii, indiferent de ora din noapte sau zi la care descinseseră, erau biciuiţi sălbatic, ei sau mai-marii oraşului respectiv... Atunci când intrau într-un oraş şi erau recunoscuţi ca fiind soli imperiali, stârneau panică; toţi fugeau ca de draci, care-ncotro, strigând «Ambasadorii!», şi se încuiau în casele lor până se îndepărta pericolul."

în aceleaşi condiţii au călătorit *si* fraţii Polo. Un singur lucru neplăcut, zice Marco, li s-a întâmplat:

„După ce au călărit nu mai ştiu câte zile, baronul tătar s-a îmbolnăvit, dar atât de rău că nu mai putea merge mai departe. A rămas, aşadar, într-una din cetăţile de pe drum... iar cei doi fraţi au socotit de cuviinţă să-1 lase acolo şi să îndeplinească singuri misiunea cu care fuseseră însărcinaţi.

... Au făcut pe drum trei ani până la Layas, pentru că n-au putut călători încontinuu, fiind împiedicaţi ba de vremea rea, ba de ninsorile ori ploile care făceau să crească apele într-atât încât nu le mai puteau trece."

Layas era unul dintre celebrele oraşe din Mica Armenie, prosper pe vremea cruciaţilor. Dar fraţii Polo n-au zăbovit aici; Armenia era împânzită de genovezi, negustori scutiţi de taxe sau reprezentanţi ai Republicii lor, sosiţi cu diverse misiuni. Din Layas au trecut în Siria, pe care arabii o numeau Assham („Partea Stângă", referitor, fireşte, la Golful Persic), şi apoi s-au îndreptat spre Oraşul Sfânt.

Palestina era pe-atunci înfloritoare. Plantaţiile sale de trandafiri din jurul Ierusalimului, oranjeriile, livezile de măslini, de bananieri, de pruni şi de migdali, culturile de maci pentru opium erau celebre în toată lumea. La Ierusalim, unde nu era nici un râu, apa se păstra în nişte rezervoare. Preţul găzduirii şi al accesului în băile publice era foarte piperat. După întinsele oraşe chinezeşti, fraţii Polo au găsit Ierusalimul „sărăcăcios si aglomerat".

„De acolo, povesteşte Marco, au ajuns la Acra, în luna aprilie a anului 1260 după Hristos, unde au aflat că papa murise." Cum îşi mai puteau ei îndeplini misiunea?

„Atunci au mers să ceară sfatul unui prelat înţelept, legatul întregului regat al Egiptului; se numea Teobaldo

di Piacenza '. I-au spus acestuia de mesajul Hanului care îi adusese la dânsul. Iar când legatul a aflat cuvântul lui Kublai, s-a minunat şi-a zis că lui i se părea un lucru foarte bun si de mare cinste pentru toată creştinătatea. Aşadar, le-a răspuns celor doi fraţi:

— Seniori, după cum ştiţi, papa este mort. Astfel, va trebui să aşteptaţi până când va fi numit un nou pontif şi, când aceasta se va împlini, în faţa lui vă veţi putea spune şi domniile voastre solia pe care o aveţi."

Fraţii Polo s-au hotărât să aştepte acel moment în Veneţia. Erau plecaţi de acasă de mult timp şi începuseră să-i ducă dorul.

Marco Polo îşi ia zborul

în 1268 se împlineau doi ani de când se întorseseră Niccolo şi Matteo în Veneţia, aşteptând să primească vestea alegerii unui papă, plictisindu-se în oraşul lor acvatic. Povestirile lor îi aprinseseră imaginaţia tânărului Marco. Vlăstar de hoinar, prin vinele lui curgea acelaşi dor de ducă în lumea largă ca prin acelea ale tatălui şi unchiului său. Curajul nu-i lipsea, iar curiozitatea, isteţimea şi tinereţea au atârnat mult în balanţă pentru dânsul, fiind acceptat cu braţele deschise de cei doi fraţi ca să-i însoţească la Marele Han. Fiindcă se hotărâseră să nu mai piardă vremea si să se întoarcă, cu sau fără un răspuns de la papă.

întâi au trecut pe la Acra, făcându-i o vizită legatului Teobaldo. N-au mai insistat să obţină cei o sută de teologi

1) Teobaldo di Piacenza a fost legatul pontifical în Orient. După moartea papei Clement IV (1258), conclavul a ezitat trei ani până să numească un succesor; până la urmă, în *1271,* 1-a ales pe Teobaldo, care şi-a schimbat numele în Gregorio X.

şi învăţaţi creştini ceruţi de Han. I-au cerut voie doar să meargă la Ierusalim să ia mir din candela Sfântului Mormânt.

„Legatul a scris câteva scrisori pentru a i le trimite Marelui Han, care dovedeau că cei doi fraţi veniseră după toată cuviinţa să-şi îndeplinească porunca, dar nu avuseseră cum s-o facă pentru că nu mai era un papă căruia să-i adreseze solia."

Dotaţi cu scrisorile acestea şi cu tăbliţele de aur ale Marelui Han, cei trei mesageri, pe blazonul cărora, cum am spus, figurau trei corbi, şi-au luat zborul spre Layas, în pofida războiului care tocmai izbucnise între sultanul egiptean Bondokedari si sultanul Micii Armenii, ceea ce făcea drumul deosebit de primejdios pentru orice creştin.

însă, înainte de a părăsi oraşul sirian, i-a ajuns din urmă vestea că protectorul lor, legatul, fusese ales papă şi îi chema înapoi, să le dea binecuvântarea sa şi alte scrisori, întărite cu pecetea noii sale autorităţi:

„întorşi la Acra, au mers să i se închine papei, care i-a primit cu mari onoruri. Papa s-a bucurat mult să-i revadă; le-a dat însoţitori doi fraţi călugări, care să meargă din partea lui la marele suveran mongol, aşa cum îl rugase acela. Şi, fără îndoială, aceştia erau cei mai învăţaţi oameni ai Bisericii din timpul acela. Unul se numea Nic-colo da Vicenza şi celălalt, Guillermo de Tripoli."

„Dar când au intrat din nou în Layas, au aflat că Bondokedari, cu armata sarazinilor săi, a pustiit o bună parte din ţară (Armenia). Mesagerii erau în mare pericol de-a fi luaţi prizonieri sau ucişi. Ceea ce văzând, cei doi fraţi călugări s-au înspăimântat foarte de-a merge mai departe. Aşa că le-au dat lui messer Niccolo şi Matteo toate însemnele împuternicirilor lor si i-au părăsit acolo, lăsân-du-i doar cu Marco, iar ei au făcut cale-ntoarsă."

îl lăsam pe Marco să povestească mai departe:

„Peste Mica Armenie este rege un om care împarte bine dreptatea supuşilor lui şi este totodată vasal al Tar-tariei. Se găsesc în această ţară îmbelşugată mai multe oraşe şi târguri, pline de tot felul de lucruri. Teritoriul ei e foarte potrivit pentru vânătoare, înmulţindu-se pe-aici o grămadă de specii de animale si de păsări. Dar aflaţi de la mine că nu este o ţară sănătoasă, ci, dimpotrivă, foarte nesănătoasă. Odinioară, gentilomii erau viteji şi pricepuţi la arme, însă acum sunt şovăielnici şi necinstiţi, neavând altă calitate decât aceea că sunt buni si mari beţivi.

La mare, se află un oraş-port ce se numeşte Layas, important centru pentru negoţ, fiindcă toate mirodeniile şi stofele, de mătase sau de fir, venite de la Eufrat sau din alte locuri, se aduc în acest port. Iar negustorii din Veneţia şi Genova, ca şi ceilalţi din lume, vin până în Layas şi-şi vând mărfurile lor, cumpărând, în schimb, ce au nevoie... Oricine vrea să pornească spre Eufrat, negustor sau nu, trebuie să treacă prin acest oraş."

Acesta este „stilul" lui Marco, pe care orice lector îl poate cu uşurinţă desluşi dintre „broderiile" pisanului Rustigielo. Are concizie, chiar laconism; de pildă, rar povesteşte despre el însuşi şi impresiile pe care foarte noile privelişti, şi nu întotdeauna atrăgătoare, i le produc, deşi, la vârsta de cincisprezece ani, trebuie să fi avut cel puţin un soc la impactul cu această lume pe care n-o bănuise vreodată pe când locuia în Rialto.

Ca ucenic de negustor, atenţia îi este „formată": observă fără ezitare mărfurile de preţ, abundenţa sau sărăcia pieţei târgului respectiv. Remarcile sale despre locuitori sunt dintre cele mai plastice: fără să intre în amănunte, decât atunci când obiceiurile i se par cu totul ieşite din comun, reuşeşte să surprindă caracteristicile. Anecdoticul

este şi el prezent, spărgând textul, animând ritmul, altminteri descrierea riscând să devină monotonă.

Fără îndoială este şi naivitate în *Minunile lumii,* dar am zice că este mai mult a epocii culturale căreia îi aparţine, însă tocmai aceasta întăreşte impresia de maximă sinceritate a naratorului; de altfel, Marco Polo este demn de crezare şi atunci când repovesteşte legende si basme culese pe lângă focurile de tabără, de la eventualii călători cu care şi-a mai încrucişat drumurile, fiindcă lui i se par adevărate ca înseşi peisajele morganatice prin care călătoreşte. Atracţia pe care o simte faţă de aceste poveşti răspunde foarte bine firii sale înclinate către extraordinar şi gustului general al timpurilor sale. Meritorie este şi capacitatea de a reda, cu atât de multă prospeţime,, nemuritoare sub trecerea vremii, şi fapte şi portrete, şi întâmplări adevărate si basme, ceea ce se poate întâlni doar la naratorii cu adevărat talentaţi. Iar Marco Polo are talent. Apoi, să nu uităm că, prin puterea lui deosebită de a observa şi de a pleca urechea la ce se zice şi-a câştigat privilegiul de a fi inclus în „serviciul de informaţii" al Marelui Han.

Vom întâlni, cel mai adesea, vocea de poveste, plină de convingere a celui care relatează minuni nemaivăzute, nemaiauzite, dar cărora „trebuie" să le dai crezare, căci naratorul a fost şi martorul ocular. Marco Polo le va întări mereu cu formula: „şi chiar aşa sunt".

Cum am subliniat, este greu de trasat cu exactitate itinerarul lui Marco Polo. Amănunte despre desfăşurarea călătoriei, despre cai, hrană şi adăposturile întâlnite sunt puţine, ceea ce nu înseamnă că laconismul acesta dăunează lucrării (decât poate doar din punctul de vedere al biografilor amatori de detalii, al scenariştilor unei eventuale ecranizări). Era epoca la care mongolii invadau ţinut după ţinut. Oamenii ce mai rămâneau în oraşele lor, erau numiţi

Harta Rusiei, Tart ariei (întocmită în 1562).

când după numele lor, când după cele noi, primite de la cuceritori. Cât despre graniţe, erau mai efemere decât rouă dimineţii. Naraţiunea lui Marco Polo va reflecta toate aceste ezitări: mai multe variante ale aceloraşi nume, trasee diverse, descrieri de cetăţi şi legende duble, uneori contradictorii, reluări de subiect, ruperi de ritm, întoarceri, promisiuni de a dezvolta o expunere pe care „uită" să şi le ţină etc. Cu toate acestea, deşi mai greu de urmărit pe hartă, este lesne de citit, lectura satisfăcând toate gusturile.

*

După Mica Armenie, veneţienii pătrund în cetatea Arzingan, din Marea Armenie, unde Marco povesteşte că se fabricau „cele mai bune *burgan-uri* din lume". Se pare că, în Evul Mediu, se numeau aşa stofele fine de lână sau bumbac. Tot în Arzingan „se pot găsi cele mai frumoase băi publice cu cea mai bună apă care izvorăşte pe lume." Construită pe un platou în apropiere de Eufrat, cetatea este înconjurată de munţi, din vârful cărora zăpada nu dispare decât târziu, în a doua jumătate a lunii mai.

„Armenii sunt supuşi tătarilor. Vara, întreaga armată a tătarilor din Levant îşi face tabără în ţara lor, pentru că aici găsesc minunate păşuni pentru vitele lor; dar, peste iarnă, nu rămân, din pricina marilor friguri ce depăşesc orice măsură; pleacă spre ţinuturi mai călduroase, acolo unde găsesc iarbă îndestulătoare.

Si să mai ştiţi că, în această ţară a Marii Armenii se aflã A^ca lui Noe, pe un munte înalt (Ararat)."

„Provincia se învecinează, la miazăzi şi spre Levant, cu un regat numit Moşul, ai cărui locuitori sunt creştini iacobiţi si nestorieni, după cum vă voi explica mai de-parte" — una din promisiunile fără acoperire, fiindcă probabil nu 1-a vizitat, însă, face distincţia între ţările pe care le-a văzut cu ochii săi şi cele despre care a auzit

povestindu-se. Este adevărat că despre Moşul va oferi numeroase amănunte, nu toate de domeniul fanteziei.

„La nord, Marea Armenie se învecinează cu Geor-gia, despre care, de asemenea, vă voi vorbi... Şi la acest hotar cu Georgia, aflaţi că există o fântână de unde ţâşneşte ulei, în cantităţi foarte mari, aşa încât mai bine de o sută de corăbii se pot încărca odată, însă, acest ulei nu e bun de mâncat, ci numai la făcut focul şi la uns cămilele împotriva râiei. Mulţi vin, din toate părţile, până aici, tocmai din pricina acestui ulei, fiindcă în toată ţara şi prin vecinătăţi nu se foloseşte altceva pentru încălzit." — Avem aici prima menţiune a unui european despre petrol, a cărui importanţă va deveni capitală câteva secole mai târziu (supranumit, în zilele noastre: „aurul negru").

„Peste Georgia stăpâneşte un rege care se numeşte David Melik, ceea ce vrea să însemne Regele David; ţara este vasală Hanului, în vechime, toţi regii ei se năşteau cu semnul unui vultur pe umărul drept... Locuitorii sunt oameni frumoşi şi iscusiţi într-ale armelor, buni arcaşi şi buni războinici. Majoritatea este creştină, de rit grec...

Aceasta este provincia pe care Alexandru n-a putut s-o străbată atunci când a vrut să meargă spre apus, pentru că drumul este îngust şi primejdios: de-o parte este marea şi de cealaltă sunt munţi pe unde e cu neputinţă să călăreşti. Aşadar, singura cale ar fi fost printr-un culoar strâmt, care, în lungime, măsoară mai bine de patru leghe, astfel încât, la nevoie, şi o mână de oameni ar fi putut ţine piept unei armate de atacatori.

Iar Alexandru cel Mare a pus să fie construit aici un turn straşnic, să nu poată trece de el nici un duşman ca să năvălească asupra armatelor sale. Şi turnul a fost numit *Porţile de Fier."*

Pe lângă fortăreaţa construită pentru garnizoana macedoneană, au început să se mai clădească, încet-încet, alte şi alte locuinţe, încât s-a născut un nou oraş, purtând numele pe care îl dăduse Alexandru turnului. „Oraşul măsoară o jumătate de leghe în lungime şi, în vârful munţilor ce-1 înconjoară, are o citadelă. Aceasta, în lungime e cât o aruncătură de piatră; zidurile sunt puternice, fără nici o spărtură; din loc în loc, se înalţă turnuri din piatră trainică si bine şlefuită. Tătarii au doborât vârfurile acestor turnuri şi au stricat culmea zidurilor, lată, odinioară, de se putea merge pe ea ca pe oricare alt drum. Locurile dimprejur păreau c-au fost, cândva, adevărate paradise terestre datorită frumuseţii lor îmbietoare." (Rubroek)

Marco face o descriere succintă a întregii provincii si încheie printr-o legendă:

„Sunt multe oraşe şi târguri pe cuprinsul acestei provincii. Se găseşte din abundenţă mătase, din care oamenii produc minunate ţesături, cu fir de aur sau din celelalte feluri. Provincia este plină de munţi şi defilee înguste, toate fortificate, astfel că, aşa cum v-am mai spus, tătarii n-au putut supune niciodată întreg ţinutul.

Se mai află aici şi o mănăstire de călugăriţe, care se numeşte Sfântul Leonard, unde se petrece minunea despre care vă voi vorbi îndată. Există un mare lac în apropierea bisericii, care-şi trage apele dintr-un munte şi în care, tot anul, nu se găseşte nici urmă de peşti, nici mari, nici mici; dar, când vine prima zi a Păresimilor, este plin de cei mai frumoşi din lume! Minunea aceasta durează tot timpul Păresimilor, până în Sâmbăta Mare. După care, nu se mai găseşte nici o faţă până de Păresimile viitoare, în fiecare an se întâmplă la fel, uimitorul miracol."

Aşa cum am sublimat, Marco nu uită niciodată sa vorbească despre religia oamenilor din cutare sau cutare

ţinut, la fel cum, dacă există creştini, specifică tot ce a putut afla în legătură cu aceştia: dacă si câte biserici au, de cine sunt conduşi, cum s-a înfiinţat cutare mănăstire, legendele aferente. Este un apologet al creştinismului, în felul său, menţionând toate poveştile care înduioşau spiritele europene ale timpului. Cruciadele dăduseră tonul pentru astfel de „literatură", iar ecourile se resimt şi în cartea lui Marco Polo. Reamintim, de asemenea, că *Minunile lumii* era dedicată tuturor regilor si suveranilor creştinătăţii. Aşadar nu este de mirare că se întâlnesc tot felul de referiri la posibilii „supuşi". Cel mai adesea, creştinii întâlniţi de Marco Polo vor fi nestorieni.

Nestorius, patriarhul Constantinopolului, a fost înlăturat în urma Conciliului de la Efes (431), acuzat de erezie; cunoscut ca întemeietor al doctrinei prin care se consideră două făpturi distincte în lisus Hristos. Adepţii se ocupau cu negustoria şi, în Evul Mediu, constituiau împreună cu evreii şi lombarzii clasa principalilor comercianţi din Europa, în Orient, au jucat şi un rol cultural de cea mai mare importanţă, prin ei răspândindu-se ştiinţele şi filozofia greceşti (mai ales printre arabi, adevăraţii moştenitori ai elenismului).

„Moşul este un întins regat, cu mai multe rase de oameni: dintre cei ce se numesc sarazini, care-1 adoră pe Mahomed, sau creştini nestorieni şi iacobiţi. Aceştia au un patriarh, căruia ei îi zic Atolic, ce numeşte arhiepiscopii, abaţii şi ceilalţi prelaţi, apoi îi trimite în toate părţile: în India, în Bodac [1] şi în Cathay, aşa cum face papa de la Roma cu pastorii catolici pentru ţinuturile latinilor. Dar creştinii din aceste ţinuturi, foarte numeroşi, nu sunt aşa cum o vrea papa sau Biserica din Roma, fiindcă le lipsesc multe din dreapta noastră credinţă.

1) Badakhan — ţinut al Afghanistanului, la frontiera cu Pamirul; avea capitala la Badakhan.

... Toate ţesăturile de aur si de mătase produse aici se numesc, după numele ţării, *museline',* şi vin prin părţile noastre, de pe aceste pământuri, acei negustori care se numesc *musolini,* aducând mari cantităţi de mirodenii şi de ţesături subţiri, de aur şi de mătase."

*

Mai departe, Marco Polo dă curs liber repovestirii legendelor pe care le-a auzit străbătând ţinuturile învecinate. Varianta sa cu privire la sfârşitul califatelor încântă prin amestecul de istorie şi poveste, basmul având o morală referitoare la unul din păcatele capitale, după preceptele creştine: lăcomia.

,,în marea cetate Bodac locuia, odinioară, califul tuturor sarazinilor din lume, aşa cum la Roma stă papa tuturor creştinilor...

Se povesteşte că, într-o bună zi din anul 1255 după Hristos, suveranul tătarilor din Levant, care se numea Hu-lagu, frate cu Marele Han ce domneşte astăzi, a adunat o puternică armată si a venit asupra Bodacului, capturân-du-1. Si aceasta a însemnat o faptă de vitejie, pentru că în oraş erau mai mult de o sută de mii de războinici călăreţi, fără a pune la socoteală pedestru.

Şi când 1-au capturat, au găsit în palatul califului un turn în întregime plin cu aur, cu argint si cu alte lucruri scumpe, adunate la un loc, într-o grămadă atât de mare cum nu se mai văzuse nicăieri una la fel. Când a văzut uriaşa comoară, căpetenia tătarilor s-a uimit foarte. L-a chemat pe calif înaintea sa si i-a zis:

— Califule, spune-mi, de ce ai strâns o aşa de mare bogăţie? Ce voiai să faci cu ea? Oare nu ştiai că eu sunt duşmanul tău şi că veneam împotriva ta cu o mare armată ca să te jefuiesc? De ce n-ai renunţat la avere ca să le-o

împărţi călăreţilor şi oamenilor tăi de arme ca să apere mai dihai, pe tine şi pe cetatea ta?

Si califul nu ştiu ce să-i răspundă şi tăcu mâlc.

Atunci, căpetenia tătarilor îi zise:

— Ei bine, califule, pentru că văd că-ţi preţuieşti atât de mult comoara, o s-o ai!

Şi-a pus să fie dus în turn, închis laolaltă cu aurul şi nestematele sale; a poruncit ca nimic altceva să nu-i fie dat de mâncare sau de băut, iar lui i-a mai spus:

— Acum, califule, mănâncă-ţi din comoară cât ai poftă, dacă-ţi place atâta, pentru că nu vei mai mânca niciodată altceva decât bogăţiile tale!

A rămas acolo închis patru zile şi-a murit sfârşit de puteri... Din acel timp n-a mai fost niciodată vreun alt calif, nici la Bodac, nici în altă parte."

Ecouri creştine

începând cu prima Cruciadă, numeroase grupuri de creştini din Europa apuseană au intrat în contact direct cu Levantul (Orientul Apropiat) musulman şi creştin.

Creştinii de aici aparţineau diverselor culte răsăritene. Fireşte că, în ochii cruciaţilor, erau eretici. Dar, dacă în Occident ar fi fost prigoniţi, aici deveneau adesea aliaţii catolicilor războinici. De aceea, papii de la Roma, care îi chemau pe credincioşi la luptă împotriva păgânilor, deşi binecuvântau asasinarea ereticilor în Vest, porunceau ca în Siria şi Palestina să fie cruţaţi creştinii autohtoni.

Principalii propagatori ai creştinismului în Asia centrală şi de răsărit au fost nestorienii: în cea mai mare parte, negustori sirieni care-şi făcuseră apariţia prin secolul VII

a •c i« U C "O • C C 0 <« <-

3,^O:

* Vv*
*

-* w
•»-*

it _§ \s V;

a, ~ -

mongoli există convertiţi, creştinaţi, că hanii primesc bucuros în slujba lor pe creştini şi că unii-i prigonesc plini de cruzime pe musulmani, într-adevăr, printre mongolii reuniţi sub sceptrul lui Kublai Han erau mulţi nestorieni; unii făceau parte chiar din familia ilustrului cuceritor şi se bucurau de multă preţuire şi influenţă.

Pe de altă parte, cruciaţii au întâlnit pe la locurile sfinte din Palestina etiopieni şi au auzit de la ei şi de la coreligionarii lor din Asia despre Abisinia (Etiopia), ţara creştină din Africa. Şi Marco Polo va povesti întâmplări creştine din această ţară, pe care Europa o considera tot un „domeniu" al *regelui-preot loan.*

în secolele XTTT-XTV această legendă a determinat în mare măsură organizarea şi trimiterea unor solii catolice în ţările din Asia, iar în secolul XV a jucat un rol însemnat în istoria descoperirilor portugheze.

Să-1 ascultăm acum pe Marco Polo povestind un episod din această larg-răspândită legendă şi ne vom putea da seama astfel de dimensiunile mitului creştin.

*

„în ţinutul tătarilor de la miazănoapte, alcătuit din câmpii întinse, nu exista nici o aşezare, nici cetate, nici târg, ci doar păşuni mănoase şi râuri mari. Locuitorii nu aveau pe nimeni drept stăpân, dar plăteau o dijmă unui bogătaş, pe care-1 numeau pe limba lor *Unecan,* ceea ce ar însemna *Preotul loan.* Si-acest om avut era tocmai acel Preot loan temut de toată lumea pentru puterea lui. Tributul pe care-1 primea însemna o vită din zece si tot a zecea parte din celelalte bunuri ale oricărui locuitor.

Dar s-a întâmplat că, într-o vreme, tătarii s-au înmulţit peste măsură. Atunci, Preotul loan s-a temut că ar putea să-i facă necazuri. S-a gândit, aşadar, să-i împrăştie în mai multe ţinuturi şi să-i trimită ca să hotărnicească,

ici-colo, mai multe domenii baroniale, vasale lui. Aşa stând lucrurile, tătarii, la început, s-au supus dorinţei conducătorului lor şi-au plecat cu toţii, îndreptându-se spre nord, într-un ţinut îndepărtat şi pustiu, unde Preotul loan nu le mai putea face nici un rău. Dar, odată ajunşi, s-au revoltat împotriva lui şi nu i-au mai plătit nici un fel de tribut. Au rămas să trăiască departe de el, o vreme.

în anul 1178 de la întruparea lui Hristos, renegaţii şi-au ales un rege, pe nume Genghis Han, un om foarte viteaz, de mare bun simţ şi foarte multă mândrie. Când a fost făcut rege, toţi tătarii răspândiţi prin varii ţinuturi au venit înaintea lui şi i s-au închinat, recunoscându-1 drept adevăratul lor suveran. Iar el şi-a condus bine ţara...

S-au adunat, în timp, atâţia tătari în jurul său că te cruceai. Când suveranul a văzut că era atâta lume, a pus să se pregătească armele. I-a înarmat pe toţi si a pornit să cucerească locurile de primprejur, adică vreo opt alte provincii. Dar, după ce le cucerea, nu făcea nici un rău localnicilor, nu aducea nici o stricăciune bunurilor lor, ci lăsa pe loc o parte din oamenii lui şi pe restul îi lua mai departe cu el, să cucerească alte provincii. Astfel a învins, una după alta, mai multe ţări. Şi când cei pe care îi supusese vedeau că nu li se făcea nici un rău, porneau foarte bucuroşi alături de armatele învingătoare şi rămâneau credincioşi noului lor stăpân.

Când Genghis Han a adunat o asemenea armată de tot pământul era acoperit doar de soldaţii lui, a trimis solie la Preotul loan, cerându-i închinare. Acestea s-au petrecut la anul 1200 după Hristos. I-a mai cerut, pe deasupra, să-i dea fiica de soţie.

Preotul loan, auzind ce-i cerea Genghis, s-a întunecat la faţă şi le-a spus solilor:

— Cum de nu i-a crăpat obrazul de ruşine când s-a gândit să-mi ceară fiica de soţie? Ştia bine că el este supusul meu. întoarceţi-vă şi spuneţi-i că mai degrabă o ard de vie decât să i-o dau lui de nevastă şi că, de-acum încolo, este proscris şi urmărit ca un trădător al stăpânului său, iar pedeapsa care-1 aşteaptă va fi moartea!

Apoi le-a zis solilor să plece şi să nu cuteze să mai apară vreodată în faţa sa. Lui Genghis Han, aflând de neagra ocară ce Preotul loan i-o trimitea răspuns, odată i s-a aprins sângele şi i s-a umflat inima atât de tare c-a fost doar la un pas de a-i crăpa în piept, fiindcă el avea un suflet foarte nobil. A jurat că nu va păstra puterea în mâinile lui până ce nu va răzbuna această batjocură. Şi-a chemat la arme toţi oamenii şi s-a pornit să facă nişte pregătiri de război cum nu se mai văzuseră vreodată...

Preotul loan, deşi ştia sigur că împotriva lui venea o mare de duşmani, a început să glumească şi să nesocotească primejdia, zicând că era doar o şleahtă de nimic şi nu o armată de soldaţi. Totuşi, s-a înarmat, dorindu-şi din toată inima să-1 prindă de viu pe Genghis Han, ca pe urmă să-i dea cu mâna lui pedeapsa meritată...

Armata tătară a ajuns într-o uriaşă câmpie din ţara Preotului loan, numită Tanduc; acolo şi-a ridicat tabăra. Locul acela era destul de larg pentru a se da bătălia. Preotul loan a sosit şi el, curând, cu ai lui.

Astfel stăteau faţă în faţă cele două mari armate în câmpia Tanducului, când Genghis Han i-a chemat pe astrologii creştini şi sarazini şi le-a poruncit să-i afle care dintre cele două oştiri, a lui sau a Preotului loan, va învinge în bătălie.

Sarazinii au căutat răspunsul, dar n-au îndrăznit a-i spune adevărul, însă creştinii i 1-au arătat deschis. Au cerut să li se aducă o trestie si-au tăiat-o în două. Au scris

pe una „Genghis Han" şi pe cealaltă ,,Preotul loan". Apoi au grăit:

— Acum, priveşte şi vei cunoaşte adevărul despre bătălia ce urmează; vei vedea cine va fi deasupra: bucata care s-asază peste cealaltă trebuie să învingă în luptă.

Genghis Han le-a răspuns că vedea el prea bine cum stă treaba şi c-o să-i spintece pe astrologii mincinoşi deîn-dată. La care, creştinii i-au citit un Psalm şi-au recitat nişte descântece; atunci, sub ochii tuturor, beţigaşul pe care era scris numele lui Genghis Han, fără să-1 atingă nimeni, se lipi şi se urcă peste celălalt. Suveranul se bucură foarte şi găsi că astrologii creştini spuseseră adevărul, drept care îi ţinu de-atunci la mare cinste..."

Când s-a pornit bătălia, s-au luptat pe viaţă şi pe moarte. Până la urmă, Hanul fu învingător şi Preotul loan îşi găsi sfârşitul în timpul încleştării; începând din acea zi, moştenitorii săi pierdură tot pământul, care intră în puterea suveranului tătar.

„De la această bătălie încolo, Genghis Han a mai domnit şase ani, cucerind din zi în zi mai multe provincii şi mai multe cetăţi si târguri. Dar, după sase ani, a pornit cu armata împotriva unui târg, ce se numea Calatuy, si acolo a fost rănit de-o săgeată la genunchi, murind dintr-o dată — mare păcat, fiindcă era un om adevărat şi înţelept."

*

Nu este singura legendă repovestită de Marco Polo despre Preotul loan, vajnicul apărător al creştinismului, însă, în celelalte, elementele cruciate sunt mult prea ,,la vedere" pentru a nu bănui într-însele intervenţia creativului Rustigielo, care le transformă ba în adevărate pilde de cucernicie (nelipsind miracolele), asemeni *Faptelor Sfinţilor,* ba de vitejie, când cavalerii credinţei se luptă cu păgânii cu mai multă vitejie decât iubire de aproape.

Marco Polo, neîndoielnic, a fost bun catolic, dar nu avusese nici timpul, nici înclinaţia pentru a aprofunda studiul teologiei. Plecat de la o vârstă fragedă din sânul bise-ricii-mame, are şansa de a lua contact cu mai multe tipuri de credinţă decât aveau ştire învăţaţii veneţieni că ar fi existat, ceea ce îi modifică fundamental optica. Rămâne un moderat, puţin sceptic cu privire la bine şi rău — evident, este adeptul sorţii pe care ţi-o faci cu mâna ta — uluitor de „deschis la nou", dovadă a spiritului său critic foarte dezvoltat, aproape modern. Cu toate acestea, tandemul Polo-Rustigielo va conferi o nuanţă profund creştină acestei cărţi de călătorie, în ciuda conglomeratului de expresii şi clişee de basm cu care o împănează.

*

Iată, mai jos, încă un exemplu despre ajutorul neprecupeţit acordat de Dumnezeu creştinilor în confruntarea lor cu sarazinii „care dintotdeauna au dorit numai răul tuturor creştinilor din lume":

„Cam pe la anul 1225 după Hristos, era la Bodac un calif care-i ura din toată fiinţa pe creştini şi care, zi şi noapte, visa la mijlocul de a-i obliga să se convertească la credinţa lui, ori, dacă n-ar fi reuşit, să-i omoare pe toţi. De-aceea ţinea mereu sfat cu preoţii credinţei sale şi toţi îşi jurau în barbă că o să-i stârpească...

Or, s-a întâmplat ca necredincioşii să găsească un pasaj din Evanghelia noastră, în care se zicea că dacă un creştin are un strop de credinţă, fie şi cât un bob de piper, şi-i va spune unui munte să se ridice, acela se va clinti — şi bineînţeles că-i foarte adevărat. Când au găsit acest pasaj s-au bucurat păgânii foarte tare, fiind încredinţaţi că găsiseră în sfârşit un motiv să-i batjocorească.

Califul i-a chemat, aşadar, pe toţi creştinii de pe pământurile lui, foarte numeroşi. Când au sosit, le-a arătat

Evanghelia şi i-a pus să citească pasajul cu pricina... După ce 1-au citit, creştinii i-au răspuns că era întocmai aşa cum se scria în Sfânta Scriptură.

— Ei bine, zise califul, dacă-i adevărat, atunci trebuie să fie şi printre voi atâţia care să aibă chiar şi un aşa de mic grăunte de credinţă. Aşadar, iată ce vă cer: ori îmi mutaţi din loc muntele de colo, ori voi pune să fiţi omorâţi cu toţii printr-o moarte grozavă. De vreţi să scăpaţi cu viaţă, trebuie să treceţi toţi la legea noastră, care-i mai bună şi mai adevărată, de vreme ce nu spune neadevăruri ca a voastră. Eu v-am poruncit; voi îmi puteţi lesne împlini voia, după cum scrie în cartea voastră sfântă. Vă dau răgaz zece zile. Dacă, la acest termen, nu s-a făcut nimic încă, veţi muri ori veţi deveni sarazini!"

Creştinii, speriaţi de ameninţările crudului calif, s-au rugat Domnului opt zile şi opt nopţi, deznădăjduiţi că nu ştiau cum să iasă din strâmtoare. Dar miracolul trebuia să se petreacă. Se va împlini, pas cu pas, după schema „clasică" a fenomenului: viziuni, voci care poruncesc, mila Creatorului care îi ocroteşte pe credincioşii cu inima curată, omul (cel mai bun) care sfinţeşte locul.

Mai întâi, i se arată unui cucernic, în vis, un înger păzitor, trimis de Dumnezeu, care-1 învaţă să-1 caute pe „cizmarul cu un singur ochi", fiindcă aceluia o să-i fie ascultată ruga. Cizmarul e un nou prilej de pildă creştină:

„Aflaţi acum si domniile voastre ce fel de om era acesta. Ducea o viaţă foarte cinstită şi pioasă, postea, nu făcea nici un păcat, mergea să asculte mesa la biserică si dăruia în fiecare zi, pentru Domnul, o parte din câştigul său. Pricina pentru care nu avea decât un singur ochi era aceasta: s-a întâmplat, odată, să vină la el o femeie care să îi comande o pereche de pantofi şi i-a arătat piciorul, ca să-i ia măsură — si-avea un picior foarte frumos. Când

bietul cuvios a zărit piciorul acelei femei, a fost ispitit, pentru că ochii lui s-au bucurat la acea vedere. Dar, cum de mai multe ori auzise spunându-se, din Sfânta Evanghelie, că dacă ochiul ruşina gândul, lăsându-se ispitit, trebuia smuls din lăcaşul lui din cap înainte ca omul să cadă în păcat, după ce femeia a plecat, şi-a înşfăcat sula cu care cosea şi a înfipt-o în ochi, spărgându-şi-1..."

Gestului de fidelitate al cizmarului Dumnezeu îi răspunde oferindu-i ocazia să devină şi mai stimat de ceilalţi, un erou exemplar: numai ruga lui o va asculta, numai la glasul lui va muta muntele. Nu se insistă asupra modestiei cizmarului, care refuză, iniţial, să-şi asume responsabilitatea mântuirii întregului grup persecutat. Se trece la relatarea miracolului: muntele se urneşte, exact cum a cerut califul. Dovada ajutorului divin e evidentă, măreaţă, amuţitoare, iar creştinii obţin astfel o victorie zdrobitoare:

„Aşa s-a făcut că, după aceasta, însuşi califul s-a botezat în numele Tatălui, al Fiului şi al Sfântului Duh. A devenit creştin, dar a ţinut secret până la moarte, când i s-a găsit o cruciuliţă la gât, drept pentru care sarazinii nu 1-au înmormântat lângă ceilalţi califi, ci 1-au pus deoparte."

Morala poveştii este simplă, dar ni se relatează cu încântarea unui misionar catolic ce-ar fi auzit-o într-o ţară în care multitudinea de sarazini urăşte şi oropseşte crud (aşa i s-a spus) orice fărâmă de creştinătate. De la învăţătura legendei acesteia poate şi Marco Polo era foarte convins că însuşi Marele Han ar fi putut trece, cu uşurinţă, la creştinism, în caz că ar fi fost îndeajuns de convingătoare pledoaria pentru superioritatea acestei credinţe.

*

Tot cu titlul de exemplu pentru cât de convins era Marco de temeinicia doctrinei creştine şi de nedreptăţile

pe care adepţii ei le sufereau de la necredincioşi este si următoarea poveste:

„Cigatan, fratele Marelui Han, se botezase în legea noastră creştină, deşi era suveran tătar al ţinutului Sân Marcan si-al multor altora. Când au aflat creştinii, foarte încântaţi, şi-au clădit o mare biserică închinată Sfântului loan Botezătorul. Au luat apoi o foarte frumoasă piatră de la sarazini si au făcut din ea piedestalul unei coloane, aşezate în mijloc pentru a susţine acoperişul.

Or, s-a întâmplat că Cigatan muri.

Când sarazinii au auzit că murise, s-au vorbit între ei că era timpul să-şi recupereze piatra cu tot dinadinsul, lucru lesne de îndeplinit, căci erau de zece ori mai numeroşi decât creştinii. Aşadar, au mers la biserica Sfântului loan, spunându-le credincioşilor că-si voiau cu orice chip piatra înapoi. Creştinii au recunoscut că fusese odinioară a sarazinilor, dar au zis că erau gata să le ofere argint în schimb, ca să le-o lase lor. Mahomedanii au răspuns că nici pentru toate comorile lumii nu le-ar lăsa-o...

Atâta zarvă au făcut că povestea a ajuns la urechile suveranului cel mare, care le-a poruncit creştinilor să le plătească musulmanilor dreptul ori să le înapoieze piatra; si le-a dat termen două zile să cadă la pace.

Pentru bani, nici un sarazin nu voia să se înduplece să lase piatra; se încăpăţânau astfel numai să le facă în ciudă creştinilor şi nu pentru altă pricină, fiindcă ştiau bine că dacă se lua piatra de acolo, biserica se prăbuşea. Creştinii, foarte supăraţi, nu ştiau ce să facă: se rugau lui lisus Hristos şi-i cereau Domnului să facă în aşa chip încât nici sfântul lăcaş să nu fie stricat, nici să se întineze cumva numele patronului ei, loan Botezătorul.

Ruga le-a fost ascultată, căci, la împlinirea sorocului, s-a găsit, dimineaţa, piatra sărită deoparte, iar coloana

susţinea mai departe povara acoperişului, sprijinită pe nimicul rămas în loc, la fel de trainic ca şi atunci când acolo se găsea piatra cu pricina. Şi de la coloană până la pământ erau mai bine de trei palme.

Sarazinii şi-au dus înapoi piatra buclucaşă, iar coloana despre care v-am vorbit a rămas de-atunci în aer si va mai sta aşa cât va voi Dumnezeu."

*

Este la fel de uimitoare uşurinţa cu care Marco Polo trece de la tonul laconic al descrierii autentice (prudent faţă de cantitatea de informaţie oferită nedoriţilor concurenţi genovezi) la cel efervescent al povestitorului care îşi aminteşte deodată ceva demn de toată atenţia evlavi-oşilor contemporani. Fireşte, pentru culoarea naraţiunii, amestecă şi combină detaliile, dând la iveală o legendă dacă nu în totalitate nouă, cel puţin foarte originală.

Aşa se întâmplă cu povestea celor trei Magi creştini, care se contopeşte cu cea despre adoratorii focului din cultul zarathustrian.

„Persia este o mare provincie, odinioară foarte nobilă şi prosperă, dar astăzi ciuntită şi sărăcită de tătari...

în Persia există cetatea care se numeşte Saba (Sa-vah), de unde au plecat cei trei Crai ca să i se închine lui Hristos. Sunt înmormântaţi aici, în trei morminte mari şi frumoase. Si deasupra fiecărui mormânt se află ridicată câte-o casă pătrată, trainică la suprafaţă. Trupurile Crailor sunt încă întregi si au părul şi barba lungi. Unul se numea Gaspar, celălalt Melhior, iar al treilea, Baltazar. Şi messer Marco Polo a întrebat mulţi localnici din Saba despre aceşti trei Crai, dar n-a găsit nici măcar unul singur care să-i poată zice altceva decât că acelea erau trupurile a trei regi care, cândva, fuseseră înmormântaţi aici.

Cam la trei zile de mers de Saba este un târg numit Cala Ataperistan, ceea ce ar însemna, pe limba noastră, Castelul Adoratorilor Focului. Este un nume bine ales, fiindcă, într-adevăr, locuitorii acestui târg se închină focului. Şi messer Marco Polo a aflat şi de ce.

Se spune că, în vechime, cei trei Crai au plecat să i se închine unui profet ce tocmai se născuse şi să-i ducă trei daruri, aur, tămâie şi mir, ca să afle dacă acela avea să fie un zeu, un rege pământean sau un tămăduitor. Fiindcă ziceau că, dacă avea să ia aurul, urma să fie un rege pe pământ, dacă lua tămâia, un zeu, iar dacă ar fi luat mirul, un vraci.

Ei bine, ajungând acolo unde se născuse copilul, cel mai tânăr dintre Crai a intrat primul şi a ieşit strigând înspăimântat, fiindcă găsise copilul mare, de-aceeasi vârstă cu el. Apoi, a intrat al doilea Crai, de vârstă mijlocie, şi, ca şi celui dintâi, i s-a părut că nou-născutul avea aceeaşi vârstă cu dânsul; şi a ieşit de acolo uluit. Apoi, a intrat cel de-al treilea şi cel mai mare în vârstă şi i s-a întâmplat la fel ca celorlalţi; şi a ieşit de-acolo dus pe gânduri.

Vorbind între ei despre ce văzuse fiecare, s-au minunat foarte. Şi-atunci s-au hotărât să intre toţi trei deodată; aşa au făcut, şi-atunci au găsit un copil născut de numai treisprezece zile. I s-au închinat si i-au oferit darurile aduse. Copilul le-a luat pe toate trei si le-a dat în schimb o cutie închisă.

După aceasta, cei trei Crai au plecat înapoi, în ţinutul lor. Călărind mai multe zile, şi-au zis, într-o bună dimineaţă, c-ar fi bine să se uite în cutia primită în dar de la copilul-profet. Au deschis-o si-au găsit înăuntru o piatră. S-au întrebat oare ce voia să însemne aceea, însemna că noua credinţă, ce abia începuse, trebuia să rămână în-tr-înşii tare ca piatra. Dar Craii, care încă nu înţeleseseră

că piatra avea această semnificaţie, au aruncat-o într-o fântână. Şi îndată s-a pogorât din cer un foc orbitor, drept în adâncul puţului unde zvârliseră piatra. Când Craii au văzut minunea, au rămas muţi de uimire şi s-au căit, fiindcă abia atunci şi-au dat seama de însemnătatea pietrei. Au luat, aşadar, din focul acela iscat în fântână si 1-au dus în ţara lor, punându-1 în altarul unei biserici frumoase şi bogate. Şi când îl aprindeau, i se închinau lui ca unui zeu, iar toate sacrificiile le pregăteau cu acel foc.

Dacă se întâmpla să se stingă, se duceau să ia lumină de la cetăţile din împrejurimi, care trecuseră la aceeaşi credinţă; uneori mergeau si câte zece zile până să mai găsească un foc dintr-acesta. Iată de ce oamenii din acest ţinut adoră focul."

Marco Polo nu a avut nici timp, nici ocazii de a verifica izvoarele.

Probabil că, impresionaţi de stranietatea peisajului şi de sălbăticia locurilor prin care treceau, atât de diferite de cele de acasă, la focurile de tabără pe care le aprindeau când făceau popasurile de noapte li se stârnea călătorilor pofta de vorbă si se încurajau să brodeze pe marginea legendelor vechi, născocind alte amănunte semnificative. Nu din calcul li se dă o conotaţie religioasă — marea singurătate a peisajului apropie sufletul de Dumnezeu.

Poate că Marco Polo a crezut, sincer, că descoperise mormântul celor trei Magi şi explicaţia cultului focului la cei care păreau foarte creştini în legea lor.

Observă, fireşte şi non-asernănările cu religia sa, distanţe şi deviaţii; tocmai de aceea este remarcabil gestul său: în vremea aceea, cu siguranţă mulţi negustori, poate chiar toţi, aflau, prin aceleaşi metode, legende; prea puţini însă le trasmiteau si încă şi mai puţini le comentau în vreun fel.

„...în acest regat sunt oameni cruzi şi lesne ucigaşi de oameni, fiindcă se omoară unii pe alţii în fiecare zi. Şi dacă n-ar fi stăpâni tătarii din Levant, ar face mult rău negustorilor, ba, chiar si cu stăpânirea acestora, tot nu se lasă, şi-asta foarte adesea, de-a face în ciuda voinţei şi puterii tătarilor; iar dacă negustorii nu sunt bine înarmaţi, îi omoară şi-i jefuiesc pe toţi. Si, câteodată, când negustorii iau bine aminte la toate şi încearcă să se apere, tâlharii se înfurie şi-i omoară până la unul. Toţi sunt sarazini, căci păstrează credinţa în Mahomed."

Banditismul si sălbăticia erau, într-adevăr, cele mai mari primejdii pentru călători. Marco nu se sfieşte să le noteze, el însuşi având de-a face cu tâlharii, din mâna cărora a scăpat providenţial.

Cartea lui *de drum* se dovedeşte astfel foarte utilă pentru cei ce-ar fi dorit să parcurgă aceeaşi cale, adevărat ghid şi pentru oameni prudenţi şi pentru aventurieri.

„Se întâlnesc mai multe oraşe şi târguri, înconjurate cu ziduri de pământ foarte înalte şi groase, ca să le apere împotriva *caraonilor*. Aceştia au mame indience şi taţi tătari. Aflaţi că aceşti caraoni, când vor să bântuie ţinutul ca să-1 jefuiască, prin incantaţiile lor diabolice fac ziua să se întunece ca noaptea, încât nu vezi nici la doi paşi de tine; şi-această beznă poate ţine şi opt zile încheiate. Dar ei, cunoscând bine locurile, călăresc aproape unul de altul şi sunt atât de mulţi încât ocupă tot largul drumului. Şi toţi cei care se găsesc în afara oraşelor si-a târgurilor sunt prinşi: nu scapă nici bărbaţii, nici femeile, nici vitele. Şi când i-au prins, îi omoară pe cei în vârstă, iar pe ceilalţi, femeile şi tinerii, îi vând prin alte ţări, ca sclavi.

Regele acestor oameni nelegiuiţi se numeşte Nogo-dar. Şi messer Marco Polo a auzit povestindu-se despre el

lucruri nu prea măgulitoare. Zice-se că Nogodar merse într-o zi la curtea lui Ogodai, pe atunci Mare Han, cu mai bine de zece mii de oameni de-ai lui călări. De-acolo n-a mai vrut să se întoarcă; a rămas cu unchiul lui, fiindcă acela era un nobil avut.

Pe când stătea cu el, Nogodar a pus la cale o josnică trădare. A plecat de lângă unchiu-său, care locuia în Marea Armenie, fugind c-o mulţime de oameni călare, toţi foarte cruzi şi mişei, trecând prin Balasian, Pasciai şi Chesciemur, pretutindeni atacând, jefuind şi omorându-i pe cei ce li se opuneau, declarând că ei erau, de atunci încolo, adevăraţii stăpâni ai acelor teritorii si lor trebuia să li se supună şi să le plătească bir. în Chesciemur, Nogodar a pierdut mulţime de oameni şi vite, fiindcă drumurile erau, toate, înguste şi rele. Totuşi, n-avea de gând să se oprească. A pătruns până în India, la hotarele unui ţinut numit Delivar. A rămas în cetatea cu acelaşi nume, după ce a furat tronul regelui Asidin-Sudan.

Aici s-a stabilit Nogodar cu toată armata lui; şi nu se teme de nimeni şi se luptă cu toţi tătarii care trăiesc în vecinătatea pământurilor sale, jefuind şi prădând pe oricine se aventurează în ţara lui.

Şi, adevărat vă spun că messer Marco Polo însuşi a fost prins de-aceste făpturi ale umbrei; însă, mulţumită lui Dumnezeu, a putut să le scape şi s-a ascuns de mâna lor într-un târg din apropiere, ce se numea Canosalmi; dar a pierdut mulţi dintre tovarășii de drum, nemairămânând în viaţă decât şapte persoane."

Acesta a fost botezul focului primit de Marco, examenul său de capacitate, proba de majorat. De acum încolo nu mai era un băieţandru sfielnic şi uimit, ci un tânăr curajos, care făcuse dovada iscusinţei si promptitudinii în acţiune.

Negreşit ne simţim obligaţi să admirăm încă o dată bună-cuviinţa şi măsura acestui extraordinar călător ve-neţian, căci, dintr-un episod care pentru alţii (mai ales în epoca de efervescenţă a romanelor cavalereşti şi de aventuri, aşa cum era a sa) ar fi însemnat o ocazie potrivită de a se scoate în evidenţă pe sine, încondeindu-şi în tuşe groase calităţile şi exagerându-şi destoinicia, Marco Polo nu foloseşte din eveniment decât atât cât îi trebuie pentru a-şi convinge lectorii de primejdia, cu adevărat deosebită, pe care o prezenta ţinutul.

Este nu numai modestie, ci un veritabil simţ al eticii naraţiunii. Suntem convinşi că ştia să povestească capti-vant; cu toate acestea, când este vorba să se laude, muzele sale tac...

Pictorul

în pofida primejdiilor ce-1 pândesc la tot pasul pe călătorul aventuros, Marco ştie să aprecieze frumuseţea, raritatea sau bogăţia ţinuturilor pe care le străbate. Dar, ceea ce îi va atrage atenţia în mod deosebit, cel puţin aşa deducem după frecvenţa cu care o pomeneşte si plăcerea cu care insistă asupra detaliilor, este vânătoarea. Marco Polo este un împătimit al acestui sport şi artă totodată.

„...Există, aici, multe păduri frumoase, care se pot străbate călare, în care se găseşte vânat din belşug, fru-moase exemplare de potârnichi, fazani şi multe alte specii de păsări.

... în munţii acestui ţinut sunt cei mai buni şoimi din lume, mai mici decât şoimii-pelerini: au pieptul roşu, de

la guşă până la coadă; zboară atât de repede încât nici o pasăre din lume nu le poate scăpa."

Vânătoarea cu şoimi era nebunia la modă în epoca aceea si nu se putea închipui un dar mai măgulitor decât un exemplar din acest soi de pasăre, în poezia persană, însă, şoimul simbolizează servilismul: docil şi dresat el se întoarce la stăpân, stându-i pe braţ cu aripile ridicate şi capul plecat, cu aer nobil şi supus.

Cu toate că Marco Polo este fascinat de vânătoare, şi în acest domeniu descrierile sale pot fi, pe drept, considerate stângace, prea scurte, lapidare, suferind de acelaşi păcat al clişeelor de expresie: „vânat din belşug", „numeroase sălbăticiuni din toate felurile" — rar le va spune pe nume, fiindcă tot atât de rar le cunoaşte numele adevărate, însă, tot pe drept cuvânt, putem să-i acordăm clemenţa noastră: vedea animale şi păsări ce niciodată nu mai fuseseră văzute de europeni, pentru care nu afla denumirile decât în tătară sau în alte dialecte, aşadar, pentru care nu avea, practic, echivalente în limba maternă.

Acolo unde cunoaşte specia, tabloul pe care ni-1 pictează pierde orice ton de exagerare, vorbind deschis si limpede. De pildă, trecând prin provincia Comadi, va fi impresionat de bivolii albi întâlniţi pe platoul muntos: „foarte mari şi albi ca zăpada; cu picioare scurte şi groase, coarnele scurte şi viguroase, cu vârfuri boante, între spete au o cocoaşă rotundă şi înaltă de vreo două palme. Sunt cel mai frumos lucru ce se poate vedea pe lume! Când vrei să le pui ceva în spate, se lungesc pe pământ cum fac cămilele, apoi se ridică cu povară cu tot, oricât de mare, fiindcă sunt nişte animale foarte puternice."

Marco Polo a reuşit să aducă până acasă, la Veneţia, câteva fire exemplificatoare din părul acestor minunate animale, lung şi moale, potrivit pentru tors.

Cel mai adesea împleteşte inspirat informaţia autentică şi superstiţiile populare:

„Creman este un regat în Persia (...) în care sunt din belşug pietrele preţioase ce se numesc turcoaze: se găsesc în munţi şi se extrag din piatră. Se spune în acest ţinut că turcoazele n-aduc noroc celor ce le poartă, pentru că ele n-ar fi pietre preţioase, ci oasele nefericiţilor morţi din dragoste. De aceea, localnicii preferă să le vândă străinilor, foarte rar împodobindu-se cu ele."

Drumul celor trei curajoşi negustori se continuă astfel, peste cocoaşele pleşuve ale colinelor, prin văi sterpe şi deschise în bătaia vântului, pe lângă maluri de ape, prin păduri cu arbori ciudaţi, întâlnind la tot pasul animale si păsări din ce în ce mai bizare pentru ochii lor, din ce în ce mai colorate şi mai abundente, pe măsură ce se apropiau de hotarele Indiei. Iar autorului nostru încep ba să-i lipsească cuvintele, ba să fie nu îndestul de mulţumit de comparaţiile pe care le realizează, palide faţă de ceea ce retina înregistrase, orbită de atâta strălucire.

„Câmpia Formosa are o întindere de două zile de mers şi este străbătută de cristaline ape curgătoare. Se găsesc aici curmale şi multe alte fructe, si-o mulţime de păsări, ca şoimii, papagalii şi altele, care nu seamănă cu cele de pe la noi. Călătorind două zile călare, ajungi la Marea Ocean. Pe coastă se ridică o cetate numită Ormuz, care are un port foarte larg. Vă pot spune că am văzut, cu ochii mei, cum negustorii aduc aici, în corăbii mari, încărcate din India, mirodenii, pietre preţioase, stofe scumpe, ţesături de mătase şi de fir de aur, fildeşi şi multe alte mărfuri rare. Ei le vând, în acest port, altor negustori, care le duc mai departe, în lumea întreagă."

Odată fiind la Ormuz, cu siguranţă că au aflat că ar fi putut ajunge până în China, la Marele Han,~urmându-si

Corabie chinezească (pânzele sunt din coajă
de bambus, ancora este de lemn).

călătoria pe mare. însă au preferat să nu ia în seamă a-ceastă soluţie, ci să caute o cale pe uscat, întârziindu-şi sosirea la destinaţie şi înfruntând orice primejdii, prefe-rându-le înecului sigur, fiindcă asta le inspira construcţia si aspectul corăbiilor pe care le vedeau în rada portului.

„Corăbiile lor sunt foarte proaste şi se scufundă o mulţime; nu sunt prinse în cuie de fier, căci fierul nu se găseşte mai deloc prin împrejurimi; scândurile sunt po-trivite numai în buloane de lemn si-apoi cusute între ele, cu un fir pe care fl extrag din scoarţă de cocotier, astfel: pisează scoarţa până devine ca firele de păr de cal, din care torc apoi sfoara cu care-şi cos corăbiile; această sfoară este destul de trainică şi nu se strică de la apa mării, dar o asemenea corabie nu rezistă la furtuni... Astfel că e foarte periculos să navighezi pe-o corabie de-a lor, mai ales că în Marea Indiei sunt deseori furtuni.

... Aceste corăbii au un catarg, o pânză şi o cârmă; cala nu este acoperită, decât atunci când e încărcată cu marfă; se pun deasupra mărfurilor mai multe straturi de piei si, peste ele, caii duşi la vânzare în India, pe care obţin un preţ foarte bun."

Ca atare, cei trei Polo, renunţând la o experienţă ma-ritimă, vor urma calea caravanelor de uscat, preferând să ajungă la Kublai chiar şi mai târziu, după ce vor fi travers-sat Pamirul, dar teferi.

Nu numai corăbiile nu li se par de încredere, dar suferă si din pricina climei nesănătoase şi a ciudăţeniilor obiceiurilor localnicilor.

„Aici, la Ormuz, este nemaipomenit de cald din pri-cina soarelui care pârjoleşte cetatea, în locul în care este aşezată. Iar, dacă se întâmplă ca un negustor străin să moară, regele ţinutului pune stăpânire pe toate bunurile acelui nefericit.

Din vecinătăţile Ormuzului se aduc smochinele, din care se face un soi de vin, în amestec cu mirodenii locale, foarte gustos; însă, dacă îl bea cineva care nu este obişnuit, la început, acţionează asupra lui ca un puternic purgativ; apoi, însă, face foarte bine, ba chiar îngraşă.

Localnicii mănâncă pâine din grâu şi carne numai când sunt bolnavi; dacă fac greşeala să guste din acestea când sunt sănătoşi, se îmbolnăvesc imediat; în rest, nu se hrănesc decât cu smochine şi peşte sărat, citrice şi ceapă.

Oamenii acestor ţinuturi sunt negri şi se închină la Mahomed. Ziua, nu stau în cetăţi, fiindcă ar muri din pricina căldurii, ci ies afară, în grădinile unde găsesc răcoarea cursurilor de apă şi a fântânilor. Şi chiar şi-asa, tot n-ar scăpa cu viaţă, de n-ar face cum vă voi povesti. De multe ori, în timpul verii, se năpusteşte asupra lor, din deşert, nisipul adus de un vânt peste măsură de fierbinte, astfel că i-ar ucide pe toţi dacă, deîndată ce simt apropierea acestui vânt, ei n-ar intra în apă până la gât, rămânând acolo până trece urgia.

îşi seamănă grâul, orzul şi celelalte cereale în luna noiembrie si le recoltează în luna martie. După aceea, pe toate câmpiile lor nu mai creşte nici un fir de verdeaţă (în afară de smochine, care durează până în mai), din pricina caniculei care usucă tot.

Corăbiile lor nu suferă din pricina căldurii, fiindcă sunt unse cu untură de peşte."

Nu, cu siguranţă celor trei veneţieni nu le-a priit în Ormuz. întorcând spatele mării, au pornit, pe drumul ocolit ales de ei, pe poteci pe care doar soldaţii lui Darius mai păşiseră. La fel ca predecesorii lor mai războinici, se uluiau la fiecare pas de peisajul şi obiceiurile oamenilor întâlniţi.

Marco Polo vorbeşte despre cum au înaintat spre inima Asiei alternând tonurile, de la cele de copil nedumerit, puţin înspăimântat, trecând cu voioşie la amănunte surprinse de ochiul versat, de negustor. Cel dintâi contact al său cu deşertul Arabiei îi va lăsa amintiri greu de şters.

Asasinii

„La plecarea din cetatea Creman, se călăreşte zdravăn vreo şapte zile, pe un drum foarte periculos pentru călător, fiindcă nu găseşti nici picătură de apă sau doar ceva mai mult decât nimic. Aceea de care mai dai, pe negândite, este amară şi verde, atât de sărată că nimeni nu o poate bea; iar cine gustă, se strică la stomac de trebuie să se oprească pe drum de cel puţin zece ori pe zi. Cât despre sare, se găseşte din abundenţă în vadurile apelor, dar nimeni nu îndrăzneşte să se atingă de ea, fiindcă şi-aceea este un puternic purgativ."

înfruntând pustietăţile hâde şi căldura lor ucigătoare, au reuşit s-ajungă în provincia pe care Marco o numeşte Tonocain.

„Intri, mai întâi, într-o largă câmpie pe care creşte *arborele-sol,* pe care creştinii îl numesc arborele-uscat: este înalt şi gros; frunzele sunt verzi pe-o parte şi albe pe cealaltă; face nişte fructe asemănătoare castanelor, dar fără nimic înăuntru; lemnul este galben şi foarte dur. Nu mai există alt fel de arbori pe-o rază de zece mile, cu excepţia unui singur cotlon. Oamenii locului spun că acolo s-ar fi ţinut, odinioară, bătălia decisivă a lui Alexandru cu regele Darius.

Tonocain are numeroase oraşe şi târguri, învecinân-du-se, la nord, cu Persia. Aşezările acestea au din belşug din toate lucrurile bune şi frumoase, fiindcă ţinutul se bucură de-o climă temperată, dulce, nici prea cald nu e, nici prea frig. Toţi locuitorii sunt mahomedani."

Marco s-a maturizat rapid, aşa că nu este de mirare că vom găsi, în amintirile sale, aprecierea următoare: „Cu toţii sunt foarte chipeşi, mai ales femeile, din cale-afară de frumoase."

însă, pe aici, nu toate lucrurile vor fi bune şi frumoase!

„Mulect este un ţinut în care odinioară locuia Bătrânul Muntelui. *Mulect* înseamnă *Dumnezeul Pământului.* Vă voi povesti tot ceea ce priveşte acest loc, după cum eu, Marco Polo, am auzit de la mai mulţi oameni din acest ţinut.

Bătrânul se numea, pe limba lor, Aladin. El pusese să se împrejmuiască, în fundul unei văi dintre doi munţi, cea mai mare şi mai frumoasă grădină care s-a mai văzut vreodată, plină de toate fructele din lume. Erau ridicate înăuntru cele mai mândre case şi palate, toate aurite şi împodobite cu minunate picturi. Pe străzi erau rigole prin care curgeau vin, lapte, miere şi apă. Peste tot întâlneai femei şi fete, cele mai frumoase din lume, care ştiau să cânte la toate instrumentele, acompaniindu-şi glasurile minunate şi dansând, atât de plăcut încât nu te mai saturai privindu-le şi ascultându-le.

Bătrânul Muntelui îi făcuse pe toţi ai lui să creadă că grădina aceea era chiar Paradisul. Pentru aceasta, aranjase toate lucrurile după cum Mahomed profetul spusese că va arăta Paradisul, cu minunate parcuri pline de izvoare cu vin, lapte, miere şi apă şi populat de femei frumoase, pentru plăcerea oricui.

în această grădină nu intra nici un bărbat care nu voia să se facă *hasisin.*

Exista un castel la intrarea în această grădină, atât de puternic fortificat încât nimeni n-ar fi putut să-1 cucerească; şi puteai pătrunde în grădină numai şi numai trecând pe-acolo.

Bătrânul păstra în curtea regală pe tinerii bărbaţi din ţinutul său, de la vârsta de doisprezece ani până la douăzeci, şi-anume pe aceia care voiau să fie soldaţii credincioşi lui. Lor le povestea cum descrisese Mahomed, în Legea lor, grădina Paradisului şi-o făcea după modelul construit de dânsul, de care v-am spus; iar ei îl credeau cu evlavie, aşa cum numai sarazinii ştiu să creadă. Ce să vă mai spun? îi aducea în această grădină câte zece sau câte patru, în felul următor: le dădea să bea o licoare ce-i a-dormea imediat, apoi punea să fie duşi dincolo de palat. Iar când aceştia se deşteptau, se vedeau în mijlocul minunăţiei. Odată ajunşi înăuntru, într-un asemenea lăcaş, se credeau cu-adevărat în Paradis, încântătoarele fete şi femei le îndeplineau orice dorinţă, la orice oră, aşa încât aveau tot ce le dorea inima; niciodată vreunul n-ar fi plecat de-acolo de bunăvoie.

Bătrânul care, aşa cum vă spuneam, avea o curte nobilă şi mare, îi făcea pe oamenii slabi de înger care-1 înconjurau să creadă că el era un adevărat profet. Când voia să-şi trimită *hasisinii* săi într-un anume loc, chema pe câte unul, îi dădea să bea din licoarea care îl adormea, şi-1 ducea apoi în palatul său. Iar când acela se dezmeticea şi se găsea afară din Paradis, în castelul-fortăreaţă, se mira tot, simţindu-se foarte stânjenit de-a fi departe de raiul cu care se obişnuise şi stingherit peste măsură de această schimbare. Bătrânul îl chema apoi înaintea lui, iar *hasi-sinul* i se ploconea ca unul ce îl credea într-adevăr profet.

Si Bătrânul îl întreba atunci de unde venise. Iar el răspundea că picase din Paradis, care este un loc întocmai cum profetul Mahomed 1-a descris în Legea lui. Iar cei care mai erau de faţă şi-1 auzeau, şi nu văzuseră niciodată până atunci grădina minunată, simţeau o mare dorinţă de a ajunge şi ei acolo, atât de mare că şi-ar fi dat şi viaţa pentru asta.

Iar când Bătrânul voia să ucidă vreun alt stăpânitor, le zicea *hasisinilor.*

— Mergeţi si omorâţi-1 pe cutare si, când vă veţi întoarce, voi pune îngerii mei să vă ducă în Paradis. Iar dacă veţi muri, voi porunci îngerilor mei să vă ia de acolo de unde v-aţi dat duhul şi să vă aducă în Paradis.

Si-această promisiune le era tuturor deajuns. Astfel, ei acţionau la poruncile lui fără să se teamă de nici o primejdie, în arzătoarea lor dorinţă de-a se reîntoarce în Paradis.

Prin mijloacele acestea, Bătrânul Muntelui punea să fie omorâţi toţi cei pe care îi ura, folosind mâna oarbă a celor pe care îi conducea. De aceea, toţi ceilalţi stăpânitori se temeau foarte tare de el şi îi plăteau mare tribut ca să obţină pacea şi prietenia lui."

Şi istoricul Victor Şclovski atestă existenţa acestei secte ucigaşe, enumerând câteva din crimele comise de adepţii ei în perioada de maxim entuziasm: „Vom aminti că ei încercaseră să devină stăpânii Tunisiei, Persiei şi Siriei. Formau un ordin asemănător Templierilor la creştini — pe care Biserica îi va acuza de erezie şi-i va prigoni ca atare, în perioada lor de înflorire, se pare că numărau şaizeci de mii de membri. Pe vremea sultanului Aladin, au încheiat, aparent, o înţelegere, sultanul făgăduindu-le să-i lase în pace; aceasta nu i-a împiedicat, însă, să atenteze asupra vieţii lui de două ori. în general, au comis atâtea crime încât numele lor a devenit sinonim cu acela de ucigaşi. L-au asasinat pe

Raymond, conte de Tripoli, unul din conducătorii primei Cruciade. A urmat replica Templierilor, care i-au înfrânt şi i-au obligat să le plătească tribut. I-au scris lui Alaric, regele cruciat, că sunt gata să se convertească, dacă îi vor scuti de biruri. Mesagerii lui Alaric au fost, din păcate, ucişi de Templieri şi răspunsul nu le-a mai parvenit. Chiar Sfântul Ludovic, debarcând (în 1250) la Acra, a căzut în mâinile lor şi a trebuit să îşi răscumpere viaţa cu bani grei".

Marco Polo îi numeşte *hasisini,* în timp ce la alţi istorici îi vom întâlni sub denumirea de *asasini* . Cine ne spune istoria că erau aceştia?

în secolul VIE, în călifarul Bagdadului s-a întemeiat secta *ismaeliţilor,* care se făcea ecoul nemulţumirilor păturilor celor mai asuprite de feudali. Era alcătuită, la origini, din negustorii bogaţi şi căpeteniile religioase reacţionare. Alături de puternicul mesianism, legat de numele profetului-martir Ismael, descendentul califului Aii, doctrina ismaelită conţinea numeroase elemente mistice, moştenite de majoritatea religiilor vechi ale Asiei, în general, si ale Iranului, în special.

La sfârşitul secolului XII, după destrămarea califa-tului Bagdadului, ismaeliţii, suferind influenţa războaielor interminabile dintre suveranii musulmani, pe lângă invazia cruciaţilor în Siria şi Palestina, s-au transformat într-o organizaţie militară secretă, care a intrat în istorie cu numele de Societatea Asasinilor. Au luptat, cu înverşunare, atât împotriva cruciaţilor cât si a şahilor musulmani, neezitând să recurgă la crimă, unele comise în circumstanţe dintre cele mai misterioase.

1) Cuvântul *asasin* provine din arăbescul *hashishin,* de la faptul că şeful organizaţiei lor îşi droga sistematic adepţii cu haşiş. Cruciaţii îi vor numi fie *dsisini,* fie *asasini.* Inutil să adăugăm că termenul a stat la baza celor similari din limbile europene (italiană: *assassini,* franceză: *assassin,* engleză: *assassin* etc.).

Membrii acestui ordin erau legaţi printr-o disciplină de fier, ascultându-şi orbeşte căpetenia, „Bătrânul Muntelui", scoborâtor şi el, zice-se, din califul Aii.

Fortăreţele lor constituiau o ameninţare permanentă pentru caravane. Astfel că, din 1253, hanul Hulagu, la insistenţa negustorilor, a întreprins o campanie de prigonire a ismaeliţilor. în 1256, căpetenia lor, Rokneddin, s-a predat şi mongolii au intrat în stăpânirea câtorva zeci de castele pe care le-au ras de pe faţa pământului; unele au mai opus rezistenţă, timp îndelungat (14 ani, Girdkuk). Secta ismaelită supravieţuieşte şi în zilele noastre, în Iran, Tad-jikistan, Nordul Indiei.

Despre modul de organizare internă a acestei secte, funcţiile şi vestimentaţia specifică rangului fiecăruia, istoricul Victor Şclovski povesteşte că:

„Asasinii aveau şapte trepte ierarhice.

Bătrânul Muntelui ocupa vârful piramidei; el se îmbrăca totdeauna în alb complet (si despre el vorbeşte Marco Polo cel mai mult). După acesta urmau *Marii Numiţi,* locotenenţii Bătrânului, guvernatori militari ai fortăreţelor, înveşmântaţi, după modelul căpeteniei, în alb. *Simplii Re-crutanţi* alcătuiau al treilea rang; cel de-al patrulea, *Rafik (însoţitorii),* cuprindea membri care nu erau încă iniţiaţi în tainele sectei. *Condamnanţii* erau cei ce executau sentinţele poruncite de Bătrânul Muntelui. Vestimentaţia lor era, de asemenea, albă, dar aveau acoperământul de cap, centura şi cizmele de culoare roşie. Al şaselea grad era rezervat *Novicilor".*

Marco Polo, căruia nu îi plac poveştile fără sfârştit, încheia astfel:

„V-am povestit istoria Bătrânului Muntelui şi a *ha-sisinilor* lui; vă voi spune acum în ce mod a fost învins şi de către cine. în anul 1242 de la întruparea lui Hristos,

Hulagu, suveranul tătarilor din Levant, a aflat de marea răutate a Bătrânului şi-a hotărât să-i pună capăt, o dată pentru totdeauna. A trimis, aşadar, pe unul din baronii săi cu o mare armată asupra fortăreţei aceluia. Au asediat castelul timp de trei ani, fără a-1 putea captura, atât era de puternic întărit şi de bine păzit; şi mongolii n-ar fi reuşit niciodată să câştige, dacă asediaţii ar mai fi avut ce mânca. Dar, după trei ani lungi, hrana le lipsi cu desăvârşire. S-au predat, iar Bătrânul a fost omorât deopotrivă cu toţi oamenii săi.

Si de-atunci până astăzi, n-a mai fost numit nici un alt Bătrân al Muntelui, nici întâlnit vreun alt hasisin, iar, odată cu aceia, au pierit şi relele pe care le făceau."

Dar Marco Polo se înşală. Fortăreţele lor fiind distruse, ismaeliţii s-au retras în Munţii Pamirului. Au supravieţuit, însă, vreme îndelungată. Victor Şclovski, amintea despre unul din conducătorii lor, „Agha Han, care si-a făcut studiile la Oxford si care locuieşte când la Londra, când la Bombay... şeful ligii panmusuîmane, cu toate că este considerat eretic de adepţii religiei lui Mahomed". Acelaşi istoric sublinia că „Numeroşi ismaeliţi mai sunt şi în China occidentală şi în Yarkand".

Aşadar, mongolii nu i-au exterminat atunci pe asasini; de altfel, prigoana împotriva lor se va isca abia în 1256 şi nu în 1242, cum susţine Marco Polo. Cât despre rivalii lor, Templierii, au avut o viaţă mai scurtă: deveniţi rebeli faţă de autoritatea Bisericii catolice, periculoşi şi extremişti, vor fi arestaţi în 1307 si arşi de vii, ca eretici, în 13 IO'.

Marco, însă, îşi încredinţează ascultătorii că dinspre partea asasinilor nu mai exista nici o primejdie, el unul neîntâlnind nici picior de-aceştia.

Ultimii paşi

Reintrat pe teritoriul Iranului, Marco îşi va da drumul la vorbă cu ceva mai multă inspiraţie.

„Bactra este o nobilă şi mare cetate, deşi în vechime a fost şi mai mare încă. Dar tătarii şi alţii au stricat mult şi-au ruinat-o... aici se găseau numeroase palate şi mai multe case frumoase de marmură."

Rar, foarte rar se întâlnesc în cartea lui Marco Polo astfel de afirmaţii. De obicei, se fereşte, cu grijă, să spună despre distrugerile făcute de cei ce deţineau puterea, mongoli sau tătari. Să nu uităm că va sta şaptesprezece ani în serviciul lui Kublai, fiind foarte onorat şi tratat cu toată încrederea, ca unul dintre cei mai agili informatori *ai Hanului.* Cu toată preţuirea pe care i-o arătau suveranul mongol şi ciracii lui, Marco nu putea să se hazardeze, să recunoască, cu voce tare, că armatele Hanului au făcut una cu pământul şi fără putinţă de-a se mai repara vreodată câte-o cetate prosperă ori câte un strălucitor regat. Ar fi riscat, inutil, o dizgraţie. Iar faptul că nici întors la Veneţia nu va insista asupra acestor aspecte demonstrează că a fost prea puternic fascinat de părţile bune ale stăpânirii mongole, mai importante, după părerea lui, pentru a în-, tuneca relatarea cu amintirea exceselor regretabile ale acestor cuceritori.

în cazul cetăţii Bactrei (astăzi, Balkh), vestigiile erau însă prea grăitoare pentru a le trece sub tăcere.

Intr-adevăr, era una dintre cele mai vechi aşezări asiatice. Odinioară capitală a Bactrianei — regatul irano-grec fondat în nordul Afghanistanului după destrămarea

imperiului lui Alexandru Macedon — a jucat un rol important ca punte de legătură între India, Tibet, China şi Orientul Apropiat.

în timpul primei etape a invaziei mongole, conduse de Genghis Han, Bactra a suferit o soartă crâncenă. S-a predat asediatorilor fără a opune rezistenţă, dar, cu toate că, de obicei, cetăţile care se supuneau fără luptă erau protejate, de data aceasta Genghis s-a purtat cu o cruzime nemaipomenită. A poruncit să fie scoşi din oraş toţi locuitorii, sub pretextul unui recensământ. Tinerii au fost puşi deoparte, ca să fie vânduţi ca sclavi; ceilalţi au fost ucişi fără milă. Bactra şi grădinile ei au fost prefăcute în cenuşă, iar fortificaţiile au fost dărâmate.

Călătorul arab Ibn Battuta, vizitând oraşul la şaizeci de ani după Marco Polo, va scrie că se afla în ruină, părăsit. „Se mai văd, ici şi colo, rămăşiţe dintr-o moschee, dintr-o şcoală, câte un zid pictat..."

Marco Polo pomeneşte de câteva ori numele lui A-lexandru cel Mare, care, aşa cum ştim, era pentru medievali un erou de legendă, preferat. ,,în această cetate (Bactra), Alexandru şi-a luat de soţie pe fiica lui Darius, cel puţin aşa povestesc localnicii." „Balasian (Badakhan) este o provincie în care locuitorii i se închină lui Maho-med si vorbesc o limbă a lor. Este un mare regat, coroana fiind transmisă din tată în fiu. Regii lui se trag din Alexandru si din fiica lui Darius, suveranul marelui regat al Persiei înainte de cucerirea macedoneană. Şi toţi aceşti regi se numesc, în limba sarazinilor, *Zulcarnien,* adică *A-lexandru:* aceasta din marea lor admiraţie pentru Alexandru cel Mare."

Ca de obicei, însă, nu aşa-numitul adevăr istoric îl inspiră, ci povestirile localnicilor.

„în această provincie se găsesc rubinele, acele pietre preţioase trandafirii, foarte frumoase si scumpe. Se pot găsi între stâncile munţilor ori dacă se sapă adânc, aşa cum fac aceia ce caută argint în mine. Dar nu toti munţii au rubine în măruntaie, ci doar unul singur, Sighinan.

Regele porunceşte să se scoată rubinele doar pentru el şi nimeni n-ar îndrăzni să mai sape în acest munte, afară de cazul în care i-o cere suveranul, temându-se să-şi piardă viaţa, fiindcă, hotărât lucru, nu poţi să-ţi ţii capul pe umeri când ai, fără ştirea lui, un astfel de rubin. Regele le adună, aşadar, pe toate şi le trimite altora, fie să-şi plătească un tribut, fie ca semn al prieteniei sale. Când vrea, le vinde, schimbându-le pe argint.

Procedează astfel pentru ca aceste pietre să rămână rare si de mare preţ, căci, dacă le-ar da voie tuturor să sape după ele, s-ar putea extrage atât de multe c-ar fi plină lumea şi ar fi socotite de nimic.

... Cu-adevărat ţara aceasta este foarte bogată si frumoasă. Locuitorii ei sunt buni arcaşi şi mari vânători. Cea mai mare parte se înveşmântează în blănuri de animale, căci pe aici stofele sunt rare şi scumpe. Femeile poartă mai multe perechi de nădragi de bumbac, unele chiar o sută, altele doar optzeci sau şaizeci de perechi, iar prin aceasta fac să pară că au fundul mare, lucru care place foarte mult bărbaţilor."

Marco Polo se amuză. Posedând un deosebit simţ al umorului, reuşeşte să-1 alimenteze cu observaţii picante, maliţioase, descreţind, din vreme în vreme, fruntea cititorului.

înarmat cu un ghid ca al lui, puteai fi sigur de cel mai nimerit loc de popas, de produsul sau marfa cea mai căutată, de schimbul cel mai profitabil; ştiai ce puteai vâna pe drum, ce primejdii te pândeau, ce obiceiuri urma

să vezi, de care anume să te miri, pe care să le cauţi, de care să te fereşti. Cu alte cuvinte, aşa cum ani mai subliniat, este nu numai un ghid, dar şi o carte plăcută, deconectantă.

Veneţienii adesea trec fără să se oprească în vreuna din cetăţile din zonă, ceea ce se simte din scurtimea şi monotonia descrierilor. Probabil că adunau, din mers, informaţii de la diverşii călători întâlniţi, iar, dacă nu-i atrăgea nimic, nu se abăteau pe-acolo. Fireşte că, ceea ce îi interesa în primul rând era negoţul. Nu totdeauna Marco Polo va mărturisi adevăratul scop al vizitelor lor într-un târg sau altul. Acesta este şi cazul Khotanului.

Iată ce ne spune Marco:

„Kashgar a fost odinioară un regat suzeran, dar, în zilele noastre, este vasal al Marelui Han. Locuitorii sunt adoratori ai lui Mahomed. Are multe oraşe şi târguri, dar cea mai bună şi cea mai frumoasă este cetatea Khotan, capitala regatului.

Oamenii de-aici trăiesc de pe urma comerţului şi-a meşteşugurilor, au multe şi plăcute grădini, vii şi proprietăţi îngrijite; pe-aici se produce mult bumbac, cu care negustorii pleacă prin lumea largă să-1 vândă."

Ei bine, nu pentru bumbacul produs s-au oprit la Khotan cei trei Polo. După ce-au trecut de ostilul Yar-kand, deşert plin de dune de nisip şi tăiat de albiile secate ale torenţilor, solul a devenit treptat mai pietros şi drumul s-a deschis într-un vad al unui râu de odinioară. De jur împrejur se vedeau şanţuri, adânci de aproape doi metri şi largi de vreo patru-cinci, în care localnicii găseau pietre preţioase, scoţând, cu răbdare, galeţi de argilă care, adesea, conţinea jad.

Fraţii Polo au cumpărat jad, sperând să-1 vândă la un preţ bun în China, unde ştiau că este deosebit de preţuit.

Preţul jadului varia. Cel mai scump era jadul galben cu vinişoare de un verde smarald sau alb cu vinişoare trandafirii. Cu cât piatra era mai puţin rugoasă, valoarea ei creştea.

Odinioară, această piatră servea la fabricarea topoarelor. Treptat, şi-a pierdut caracterul utilitar, dobândind o valoare sacră. Dintre toate ţările în care ajungea, China îl preţuia în mod deosebit, socotindu-1 cea mai valoroasă, „chintesenţa ideală a creaţiei". Credeau că jadul, hrana tradiţională a geniilor taoiste, era rupt din curcubeu de Zeul Furtunii, ce arunca, în chip de săgeţi, bucăţelele pe care ploile mari le scoteau din pământ, la lumină.

Legenda chineză îi atribuia numeroase proprietăţi curative şi magice, drept pentru care se credea benefic să porţi un talisman din jad. Una dintre porţile Pekinului a căpătat numele de „Poarta de Jad", fiindcă prin ea valoroasa piatră intra în cetate, adusă de negustorii din Turk-menistan.

Ritualul dinastiei Ceu vorbeşte în mod constant de jad ca de materialul din care se făceau vasele ritualice, însemnele suveranului şi distincţiile pe care le conferea el principilor ereditari, ofrandele zeilor etc. Funcţionari speciali aveau însărcinarea să păzească „tezaurul de jad", în împrejurări funebre ale familiei suveranului, ei aveau sarcina de-a furniza „hrană de jad": un bob de jad pisat, pentru persoanele îndoliate, o bucată de jad cioplit pentru pus în gura mortului şi ofrande de jad sub formă de medalioane sculptate în filigran, care se aşezau în interiorul coşciugului.

Jadul nu se prelucrează uşor, spărgându-se adesea în cioburi inegale, ascuţite. Dar, cu cât artistul întâmpina mai multă rezistenţă din partea pietrei, cu atât strădania si

voinţa lui creşteau, iar liniile dulci pe care le obţinea, fineţea detaliilor, îl răsplăteau pentru osteneala răbdătoare de care dăduse dovadă, fiind apreciat în mod deosebit. Chinezii considerau jadurile ca pe cele mai preţioase lucruri din comorile lor personale. Posesorilor unor bucăţi dintr-acestea le făcea o nespusă plăcere de a le scoate în evidenţă calităţile, fie mângâindu-le încet, fie purtându-le asupra lor, în punguţe de mătase; dacă proprietarul era mai rafinat, purta micul obiect de jad pretutindeni, în larga mânecă a hainei sale şi, în momentele libere, îl scotea afară, pentru a-1 netezi uşor, cu drag, pentru a mia oară.

Deşert şi oaze

Dincolo de Khotan, negustorii noştri, cu jad şi rubine cusute în chimire, ca singurele mărfuri ce le puteau duce cu ei pe drumul lung şi chinuitor care îi aştepta mai departe, au pătruns într-un tărâm al nisipurilor, înfricoşător pentru orice veneţian obişnuit cu apa din laguna de acasă clipocindu-i în prag, cu briza mării umezindu-i obrajii. Marco va alterna, şi aici, adevărul cu legenda, pentru a face descrierea cât mai sugestivă.

„Siarsiam este o provincie a Turciei Mari, între est şi nord-est... Există aici multe râuri bogate în jasp si calce-donie, ce se pot vinde în Cathay şi de pe urma cărora se câştigă foarte bine...

Dar toată provincia aceasta este de nisip şi de la Pein până aici totul este nisip şi iar nisip, ceea ce face ca toate apele să fie rele la gust, amare; rar, numai în anumite locuri, găseşti apă bună de băut.

... Când vreo armată năvăleşte în ţinutul acesta, în scopuri duşmane, oamenii fug din calea ei, luându-şi femeile, copiii şi vitele, până la două-trei zile de mers peste nisipuri, acolo unde ştiu ei că există apă bună; şi nimeni nu poate afla încotro s-au dus, fiindcă vântul le acoperă imediat urmele trecerii. Dar, dacă se-abate prin ţara lor vreo armată prietenă, nu-si ascund decât vitele, căci, se ştie, din bătrâni, că din calea soldaţilor trebuie să ascunzi toate lucrurile la care ţii."

„...De aici încolo, se pătrunde într-un desert întins (Gobi). Si este acesta atât de lung şi de lat că se zice că nici un an nu ţi-ar ajunge să-1 poţi străbate dintr-un capăt într-altul. Pe acolo unde este cel mai strâmt, îţi trebuie o lună să-1 treci. Sunt pretutindeni doar munţi si dealuri de nisip şi nu se găseşte nimic de mâncare. Dar, după ce călătoreşti o zi şi-o noapte, întâlneşti apă bună de băut si destulă pentru cincizeci de suflete sau chiar şi-o sută, cu animalele lor cu tot, dar nu pentru mai multe de-atât. în patru locuri, apa este rea şi amară, dar, în rest, este dulce şi-asta în mai bine de douăzeci şi opt de izvoare. Animale nu se întâlnesc, pentru că pe-aici n-au ce mânca."

Desertul era înfricoşător, îşi legăna sabia deasupra capetelor călătorilor, de parcă pândea, cu răbdare, să li se sfârşească puterile sau să comită prima greşeală...

„Dacă vreun grup călăreşte în timpul nopţii prin a-cest pustiu, şi cineva se întâmplă să-si încetinească paşii, despărţindu-se astfel de prietenii lui ca să doarmă puţin sau din alte motive, când se gândeşte să pornească din nou la drum, ca să-i prindă din urmă, aude voci de duhuri care vorbesc de parcă ar fi chiar însoţitorii lui, căci îl strigă pe nume, ba de ici, ba de colo, astfel că adesea îl fac să se rătăcească încât nu-şi mai poate găsi grupul. Şi, în felul acesta, mulţi au murit ori s-au pierdut.

Pot să vă mai spun că nu numai noaptea, ci şi în toiul zilei se pot auzi duhurile vorbind. Ba, uneori le auzi cântând, zdrăngănind din fel de fel de instrumente şi, mai ales, mai mult decât din celelalte, se aud bătăi de tobă."

Şi chinezii menţionaseră în cronicile lor aceste zgomote înşelătoare, cu mult înainte de Marco Polo.

Cei trei veneţieni îşi continuau drumul, încet, măsurat, trecând prin faţa ruinelor vreunei cetăţi, ţinându-se la distanţă, necutezând să se apropie. Dacă, odinioară, la vederea zidurilor si turnurilor acelora simţeai, desigur, o tresărire de bucurie, de uşurare de-a fi scăpat din ghearele necruţătorului pustiu, acum era mai prudent să le ocoleşti. Dintre zidurile lor dărâmate se puteau oricând ivi cete de tâlhari, cruzi şi nepăsători faţă de orice autoritate; iar, dacă nefericitele victime încercau să-şi caute adăpost, din vreunul din turnurile aparent fără porţi, li se arunca câte-o scară de sfoară si, atunci, lăsându-si de izbelişte bunuri si animale, urcau în turn, rămânând prizoniere vreme îndelungată ori pentru totdeauna.

Traversarea deşertului le-a luat atât de mult încât au pierdut socoteala timpului, într-un sfârşit au ajuns la liman. Au păşit în provincia Tangut; de aici încolo, religiile si tradiţiile i se vor părea lui Marco Polo dintre cele mai ciudate, ba chiar eretice, îl impresionează, în special, idolatrii:

„Locuitorii provinciei sunt toţi idolatri, însă printre ei se găsesc vreo câţiva creştini nestorieni si câţiva sarazini. Idolatrii au o limbă a lor. Trăiesc din ce câştigă pe grâul pe care-1 cultivă. Au mai multe abaţii şi mănăstiri, ticsite de idolii lor, reprezentaţi în fel si fel de chipuri, cărora le aduc multă cinstire si închinăciune, purtându-le multă credinţă si oferindu-le mari sacrificii.

Toţi cei care au un copil cresc câte o oaie în cinstea idolului protector; şi, după un an sau de ziua sărbătoririi idolului respectiv, frig oaia si-apoi o duc pe altarul a-celuia, cu mare pioşenie. O lasă în faţa lui până îşi spun rugăciunile şi se termină slujba pentru ca idolul să-1 aibă în pază pe copil. Ei spun că idolul mănâncă spiritul cărnii între timp. Şi apoi, când au încheiat, iau carnea de pe altar si-o duc acasă, unde invită toate rudele, mâncând-o împreună, pătrunşi de credinţă şi cu multă bucurie. Şi după ce termină carnea, adună grijuliu oasele rămase şi le aşază într-o covată.

Trebuie să ştiţi că toţi idolatrii din lume, când moare vreunul de-al lor, îl ard pe rug. Rudele mortului ridică în mijlocul drumului o casă de lemn si-o acoperă cu ţesături de aur şi de mătase. Iar când convoiul funerar trece prin faţa casei, membrii familiei se opresc si aruncă înaintea mortului vin, carne şi alte alimente; fac astfel, pentru că sunt încredinţaţi că sufletul aceluia va fi primit cu tot atâtea onoruri pe lumea cealaltă.

Când convoiul ajunge în locul unde mortul va fi ars, rudele decupează din pergament sau hârtie figuri de cai, de cămile şi de rondele cât *besanţii* ' şi le ard odată cu mortul. Ei spun că aşa, pe lumea cealaltă, el va avea sclavi, bunuri si vite în acelaşi număr cu figurinele de hârtie care i se ard. Localnicii vin să cânte în faţa mortului cu toate instrumentele din oraş.

Şi trebuie, de asemenea, să mai ştiţi că, atunci când un idolatru moare, rudele nu îi ard corpul până ce nu cheamă un astrolog, căruia îi povestesc din ce ţinut era defunctul, luna, ziua si ora naşterii lui; astrologul îşi oficiază apoi ritualurile diabolice si le comunică, în urma

1) vechi monede bizantine de aur.

rezultatelor obţinute, ziua în care e cel mai bine să se ardă acel mort. Trebuie să aştepte şi-o săptămână, o lună sau uneori şase luni, în tot acest răstimp rudele fiind obligate să-1 păstreze, căci n-ar îndrăzni să-1 ardă mai înainte de data prezisă de astrolog. Mortul este ţinut astfel: se meş-tereşte o ladă de lemn gros de aproape o palmă, bine a-samblată şi în întregime pictată, cu desene foarte fine; şi o acoperă cu frumoase ţesături, punând înăuntru mult camfor si multe mirodenii, ca să nu se simtă mirosul de putreziciune. Şi, în fiecare zi din răgazul hotărât de as-trolog, aşază înaintea coşciugului o masă plină cu mân-care, crezând că sufletul mortului vine să se înfrupte şi să bea; masa rămâne întinsă cam câtă vreme i-ar trebui ace-luia să mănânce de-ar fi viu. Iar peste toate încă, vrăjitorii complică lucrurile şi mai rău, fiindcă le zic, uneori, că nu ar fi bine să scoată mortul pe uşă, şi atunci trebuie să dărâme câte un perete al casei şi pe-acolo să-1 scoată ca să-1 ducă la rug. Aşa fac toţi idolatrii din aceste ţinuturi."

Mai departe, căruţele şi caii negustorilor vor ajunge în Hami, căruia Marco Polo îi zice Camul, după numele turcesc al acestui oraş. Odinioară înfloritor, era un recu-noscut centru al cultului budist din China occidentală şi important loc de tranzit între China şi Occident. Despre moravurile şi obiceiurile cu totul aparte ale locuitorilor din Hami se poate citi şi în *Memoriile* lui Hong-hao, scri-itor chinez care a trăit cu un secol înainte de Marco Polo. Să-i dăm cuvântul veneţianului:

„Locuitorii din Camul sunt mari petrecăreţi, fiindcă nu se pricep la altceva decât să cânte din instrumentele lor, să lălăie, să danseze şi să-şi ofere continui delicii trupeşti. Astfel, dacă un străin trage la vreo casă cerând adăpost, gazda se bucură peste măsură şi-i porunceşte ne-vestei sale să facă tot ce va fi pe placul străinului. Apoi,

„Valea Mormintelor" (Pamir).

el pleacă si dus rămâne; nu vine înapoi până ce nu va fi sigur că oaspetele a plecat. Aşadar, te poţi desfăta cu soţiile lor câtă vreme doreşti, şi sunt femei foarte frumoase; iar soţii respectă străinul şi nu se consideră deloc ruşinaţi. Toţi bărbaţii din această provincie sunt încornoraţi de femeile lor, cum aţi auzit.

S-a întâmplat, odată, pe vremea domniei lui Munke Han, suveran si-al provinciei Carnul, ca prinţului să-i ajungă la urechi câte ceva despre obiceiul acesta; atunci a poruncit, ameninţându-i cu o grea pedeapsă, să înceteze. Când locuitorii din Carnul au auzit porunca, au fost tare îndureraţi. S-au strâns si-au pus mână de la mână să adune bani pentru un mare dar, pe care i 1-au trimis suveranului, rugându-1 să aibă milă de ei şi să le îngăduie obiceiul pe care toţi strămoşii lor îl practicaseră; ca să-1 înduplece, i-ar fi dăruit toţi idolii lor şi toate roadele pământurilor pe care le munceau; fiindcă, într-alt fel, ziceau ei, n-ar fi ştiut să trăiască si nici n-ar fi putut.

Când Hulagu a înţeles ce îi cereau, le-a răspuns:

— Pentru că voi vă vreţi ruşinea, păstraţi-v-o!

Şi-a încuviinţat să-i lase să trăiască mai departe, după plac, în prostul lor obicei — astfel încât aceştia 1-au ţinut întotdeauna şi-1 mai au si-n zilele noastre."

Cum am mai spus, pentru culoare sau pentru a destinde cititorii, Marco Polo nu uită să amintească ceva din ce i s-a părut curios prin locurile pe care le străbate, cu toate că asigurările lui despre veridicitatea povestirilor sunt, adesea, dintre cele mai fantastice.

Citind, de pildă, ce spune dânsul despre salamandră, nu ne mai mirăm de ce contemporanii săi 1-au socotit doar un mare mincinos şi s-au îndoit de tot ce era scris în cartea lui, chiar si pe nedrept.

„Genghintalas este o provincie aşezată dincolo de pustiu, în nord-vestul imperiului Marelui Han...

Aflaţi că, la marginea acestei provincii, spre miazănoapte, există un munte care are nişte foarte bune vine de oţel şi de ondanic. Tot în acest munte se mai găseşte şi vâna din care se face salamandra. Pentru că, acum o să cunoaşteţi adevărul, salamandra nu este un animal, cum se crede în ţările noastre, ci este o vână a pământului. Şi iată cum anume se prezintă ea.

Este adevărat, toată lumea ştie, că prin natura lor nu există nici o vită şi nici un animal care să poată trăi în foc. Or, am avut eu, Marco Polo, un tovarăş de drum turc, pe nume Surficar, om foarte învăţat. Şi mi-a povestit acest turc în ce fel a sălăşluit el pe-aceste pământuri timp de trei ani, fiind în slujba Marelui Han, ca să extragă salamandre dintr-acestea pentru suveranul său. Surficar mi-a spus că se săpa în muntele dinspre miazănoapte până ce se dădea peste vreo vână de salamandră; se tăia apoi în fire subţiri, care se puneau la uscat. Iar, când salamandra era uscată bine, se pisa în nişte pive mari; apoi se spăla până se dădea la o parte tot pământul şi-n urmă rămâneau fuioare ca de lână. Acestea se torceau şi se teşeau din ele pânze. Şi când se terminau de ţesut, nu erau foarte albe, dar, dacă se aruncau în foc, se făceau albe ca neaua. Si, de fiecare dată când se murdăresc, e de-ajuns să le pui din nou pe foc şi redevin cu totul şi cu totul albe.

Acesta este adevărul despre salamandră şi nu altul. Până si oamenii din acest ţinut mi-au povestit acelaşi lucru: cine ar spune altfel ar spune o minciună gogonată şi v-ar împuia urechile cu o născocire neadevărată. Şi să ştiţi că, la Roma, există o pânză de salamandră pe care Marele Han i-a trimis-o papei, un foarte preţios dar, pentru a înveli într-însa moaştele lui lisus Hristos."

Exagerările de această natură nu sunt compensate prin relatări mai demne de crezare. Şi nu pentru că Marco Polo n-ar fi cunoscut adevărul despre locuri sau localnici ori s-ar fi lăsat influenţat de basmele auzite, socotindu-le mult mai pline de miez decât faptele reale. Suntem tentaţi, citind câteva rânduri mai jos, să credem că alunecarea în fantastic este absolut conştientă, scontată.

„Si vă pot spune că messer Niccolo, messer Matteo şi messer Marco au locuit mai bine de un an de zile în această cetate, fiind trimişi de Han cu o misiune."

Nu aflăm de nicăieri ce anume misiune au avut de îndeplinit, taina este păstrată cu sfinţenie. Aşadar, episodul salamandrei nu face decât să „umple" o tăcere, dar nu avem indicii cu care să dezlegăm misterul.

Cunoaştem faptul că solii Marelui Han călătoreau cu cea mai mare repeziciune cu putinţă, uluitoare pentru acele vremuri. Atunci, pentru ce acest popas a durat un an de zile? Si misiunea de care pomeneşte Marco Polo a avut un caracter comercial şi n-ar fi vrut s-o dezvăluie ge-novezilor sau era în legătură, aşa cum au presupus câţiva comentatori moderni, cu asediul cetăţii Siang-Yang-ului, despre care Marco ne va vorbi pe larg, ceva mai târziu? Vom reveni, odată cu el, asupra înfrângerii cetăţii, dar vom preciza de pe acum că Siang-Yang-ul se dovedise a fi un bastion de rezistenţă în faţa valului cuceririlor mongole, iar războinicii uiguri din slujba Hanului, neputând să răzbească prin mijloace proprii, au apelat la ajutorul şi la cunoştinţele europenilor în materie de artilerie.

în lipsa depoziţiei martorului ocular, nu putem face decât presupuneri, mai mult sau mai puţin întemeiate.

Cert este că, după acest an de zile, călătoria celor trei Polo s-a apropiat de sfârşit: intraseră pe domeniul Marelui Han.

Partea a doua

în slujba Marelui Han

', v •<%•»<'

^w>%ff;'

Marele Han

raţii Niccolo şi Matteo Polo, însoţiţi de tânărul Marco, în mai 1275, au ajuns la Karakorum, fosta capitală a imperiului fondat de Genghis Han, ,,o cetate întinsă, care are mai mult de trei mii de mile înconjur". Mesagerii Hanului, trimişi în întâmpinare, i-au întâlnit la patruzeci de zile distanţă de reşedinţa de vară a marelui suveran.

#

Munke, hanul vizitat de franciscanul Rubroek, fratele lui Kublai şi nepotul lui Genghis, fusese ultimul din Marii Hani care îşi avusese reşedinţa în vechea capitală, Karakorum. După moartea lui, glorioasă, fără doar şi poate, în fruntea armatei mongole la asediul unei fortăreţe din China de Jos, Kublai preluase tronul ca succesor firesc; Hulagu, fratele din Persia, şi Bătu, vărul din Kipceac, s-au mulţumit să-şi exprime consimţământul trimiţând delegaţi, în calitate de Mare Han, Kublai primea dreptul asupra întregii moşteniri mongole, dar, în timp ce Munke

„rămăsese în centrul imperiului, domnind cu dreptate şi în bucurie", lăsând fraţilor şi verilor administrarea a trei părţi din imperiu, Kublai este în acelaşi timp suveran direct al treimii chineze. Va întreprinde, în această calitate, o măsură de o importanţă extremă: va muta capitala de la Karakorum la Canbaluc (Pekin).

Kublai (Hublai sau Kubilai), nepotul lui Genghis Han, s-a născut în 1216. A luat parte, alături de fratele său, Hulagu, la campania bunicului lor între 1226-1227. în vremea domniei fratelui său, Marele Han Munke, Kublai era considerat unul dintre cei mai buni conducători de armată mongoli. Campania în care s-a distins a fost aceea de cucerire a provinciei Yunnan (1253-1254).

în 1260, Kublai a fost proclamat Mare Han. L-a detronat pe ultimul împărat chinez din dinastia Song şi i-a dat numele de „Yuen" (început) dinastiei mongole pe care a fon-dat-o în China. Cele două expediţii militare de cucerire a Japoniei ca şi tentativa de a acapara Java s-au soldat cu un eşec, dar nu i-a afectat cu nimic creşterea imperiului, ajuns, sub domnia lui la proporţii gigantice. Stăpânea Birmania, Annam-ul, Cambodgea, Coreea, Baikalul, Manciuria, Mongolia, China occidentală, Tibetul, şi-o bună parte din Asia centrală. Puterea sa nominală se întindea asupra tuturor statelor tătare din Europa orientală, Iran şi Asia centrală.

Odată cu încoronarea lui Kublai, începe o nouă etapă în istoria mongolilor, în locul unui imperiu mondial, condus dintr-un singur punct al Asiei centrale, puterea se manifestă din trei direcţii: de la Marele Han din China, de la banatul kipceac al Hoardei de Aur din Rusia şi de la banatul din Persia. Această distribuţie va avea consecinţe fireşti: cuceritorii, adaptându-se specificului local, vor fi mai repede înghiţiţi de naţiunile conduse.

Valul mongol năucitor, care acoperise Asia şi-o bună parte din Europa, reintră în matcă, echilibrul asiatic se

restabileşte, iar teritoriile, din nou fecunde, vor înflori, a-tingând cel mai înalt grad al civilizaţiei lor.

Peste pragul acestei strălucite civilizaţii păşeşte mes-ser Marco Polo, iar relatările pe care le va face pentru cei de acasă vor fi multă vreme considerate fabulaţii, pentru că europenii, care simţiseră, destul de recent, groaza invaziei barbarilor galbeni, nu-1 puteau crede. Cu atât mai mult cu cât descria un stat imens, organizat riguros şi atât de avansat cum nu exista vreun altul, corespondent, printre miniaturile medievale de pe Bătrânul Continent. Abia de nouă, oamenii secolului XX, ne este cu putinţă să-i intuim dimensiunile.

Marco, fără prejudecăţi europene, cu privirea nepervertită de morala şi religia rigidă, vede si scrie în pragul celor două epoci cu limpezimea minţii unui modern.

Fireşte, simte nevoia unei introduceri şi-o face în stilul panegiricului, la modă în Evul Mediu, enumerând toţi strămoşii lui Kublai, începând de la Genghis şi încheind cu o apologie:

„Marele Han, care domneşte în zilele noastre, este cel mai puternic suveran, mai puternic decât oricare din ceilalţi cinci care-au fost înaintea sa, ba chiar decât toţi cinci laolaltă. Mai mult, vă pot spune că, şi dacă toţi creştinii şi toţi sarazinii din lume, cu împăraţii şi regii lor, s-ar aduna la un loc, tot n-ar avea atâta putere şi n-ar putea face atât cât poate Kublai Han, suveranul tuturor tătarilor din lume, atât ai celor din Levant cât şi ai celor din Po-nent[1)]".

După această precuvântare sumară, cu scopul de a pregăti lectorul pentru uluitoarele lucruri pe care le va

1) *ponent* (din latinescul *ppnere* — „a da o depoziţie"), în vechime, era titlul anumitor funcţionari papali; aşadar, aici e folosit generic, desemnând Apusul catolic.

povesti în continuare (ineficientă, însă, după cum ştim), descrierea lui Marco urmează în stilul cu care ne-am o-bişnuit. Ţinuturi, bogăţii, fauna specifică, credinţele locuitorilor, legendele, moravurile...

Printre toate celelalte „refrene", începem să auzim, din ce în ce mai des, leit-motivul Stelei Polare:

„Luaţi aminte că aceste ţinuturi (dincolo de Munţii Altai) sunt atât de înspre nord, încât Steaua Polară rămâne vizibilă până la amiază."

De fiecare dată când ritmul povestirii scade, Marco intervine cu o „minune", chiar dacă nu este neapărat o invenţie, ci mai degrabă o necunoscută pentru contemporanii lui italieni:

„(în regatul Erginul, din marea provincie Tangut) se găseşte şi cel mai bun mosc din lume şi vă voi spune cum se face rost de el. Trăieşte pe-aici un fel de animal sălbatic, cu blana ca de cerb, cu părul des, cu picioarele si coada ca de gazelă, fără coarne şi numai cu patru dinţi, doi sus şi doi jos, lungi de mai bine de trei degete si foarte subţiri. Este o foarte frumoasă creatură. Iar moscul, care se vinde bine si pe care îl cunoaştem noi, se obţine astfel: se vânează acest animal si, aproape de buric, între piele şi carne, se găseşte un apendice plin cu sânge, care se taie si se smulge cu piele cu tot, fiindcă sângele acela este moscul, substanţa atât de parfumată."

*

în orice ţinut pe care îl străbate, în jurul şi în interiorul imperiului lui Kublai, Marco Polo observă, nu fără surprindere, toleranţa religioasă de care dau dovadă cuceritorii mongoli: laolaltă, în aceleaşi târguri, trăiesc, într-o aparentă armonie, creştini, sarazini, idolatri (de obicei astfel îi numeşte pe budişti), fiecare cu bisericile şi mănăstirile lor, practicându-şi cultul nestingheriţi.

Marele Zid chinezesc.

„Intrăm acum pe-un alt teritoriu de-al Preotului loan, care se numeşte Senduc. Este o provincie în care sunt numeroase oraşe şi târguri. Ea este supusă Marelui Han, căci toţi descendenţii Preotului loan sunt vasalii Hanului. Este condusă de un urmaş al Preotului loan: se numeşte *Jorge* şi guvernează pentru Marele Han, însă numai peste o parte din ce stăpânise, odinioară, înaintaşul său. (...) Senioria este în principal a creştinilor, cum vă spuneam, dar există şi mulţi idolatri şi sarazini. Creştinii de aici formează o spiţă de oameni ce se numesc, toţi, Argun; sunt indivizi mai frumoşi şi mai înţelepţi decât necredincioşii. Senduc este ţara pe care noi o numim *a lui Gog si Ma-gog,* dar localnicii o numesc *a lui Ung si Mungul,* fiindcă, înainte ca tătarii să plece de aici, existau două rase: *Ung* erau băştinaşii, iar *Mungul* erau tătarii — de aceea tătarilor li se spune, uneori, *mongoli".*

*

Kublai fusese obişnuit de mic copil cu viaţa nomadă, pe care o dusese şi bunicul lui, Genghis Han. Dar, cum mongolii lui suferiseră, în ultimul timp, o puternică influenţă chinezească, vădit mai puţin războinică, suveranul deprinsese noi obiceiuri, sedentare. Din monotonia acestora ieşea rar, numai când i se cerea prezenţa pentru a înăbuşi o eventuală revoltă (cazul rudelor sale Nayan şi Kaidu, despre care Marco Polo ne va vorbi pe larg), ori pentru vânătoare, ocupaţie preferată, pentru care şi vene-ţianul nostru manifesta aceeaşi atracţie şi, ca atare, ne-o va descrie amănunţit.

Hanul Kublai poruncise să i se construiască mai multe palate de vară, în munţii din Nord, şi o sumedenie de pavilioane de vânătoare, în diverse regiuni propice desfăşurării acestei plăceri.

Ele vor intra cele dintâi în atenţia lui Marco Polo, în drumul său spre Canbaluc.

„îndată ce pătrunzi pe teritoriul Cathay-ului, după trei zile călare, dai de cetatea Ciagannor, în care este clădit un mare palat ce aparţine Marelui Han. în el locuieşte Hanul destul de adesea, pentru că sunt în jur numeroase lacuri şi cursuri de apă pe unde trăiesc lebedele; de asemenea, pe câmpiile din împrejurimi mişună cocorii, po-târnichile, fazanii şi alte specii de păsări. Aici vânează Hanul, cu şoimii şi ereţii pe care îi are în număr foarte mare.

După această cetate se deschide o vale unde suveranul a pus să se construiască mai multe căsuţe în care se creşte o imensă cantitate de potârnichi. Sunt atât de multe încât e minune. Si când Hanul doreşte potârnichi, are atât cât îi e pe plac...

... Ciandu este o altă cetate clădită din porunca Marelui Han. Se poate vedea aici un splendid palat din marmură şi piatră, încăperile sunt toate pictate şi-aurite, cu imagini reprezentând animale, păsări, arbori şi flori de mai multe soiuri, atât de delicat înfăţişate încât e un deliciu şi-o minune să le vezi. Palatul este înconjurat de un zid, incinta măsurând pe puţin şaisprezece mile; înăuntru sunt amenajate fântâni, cursuri de apă mai mici sau mai mari şi nenumărate pajişti. Aici sunt crescute sălbăticiuni de toate felurile, cu care suveranul îşi hrăneşte păsările de vânătoare, pe care el însuşi, în fiecare săptămână, merge să le viziteze la coliviile lor. Hanul vânează câteodată prin împrejurimi, mergând călare, având un leopard dresat pe crupa calului. Iar când zăreşte vreun animal pe placul lui, dă drumul leopardului, care-1 prinde cât ai clipi; vânatul îl dă de mâncare păsărilor din colivii. Aşa petrece Marele Han Kublai.

... Si tot în această preerie se ridică un alt palat, care este făcut în întregime din bambus. Este lucrat cu multă fineţe, aurit, pe dinăuntru, de sus până jos. Acoperişul este din trestii, atât de bine lăcuite încât nici o picătură de apă nu pătrunde. Tijele de bambus sunt groase de mai bine de trei palme, lungi de doisprezece sau cincisprezece paşi şi spintecate de la un nod la altul pe grosime. Palatul astfel construit nu cântăreşte mare lucru, aşadar, se poate demonta în bucăţele şi purta cu uşurinţă oriunde porunceşte suveranul; acolo se asamblează din nou, ca un cort. Când este înălţat, mai bine de două sute de sfori de mătase îl susţin.

Suveranul petrece în această preerie, locuind câteodată în palatul de marmură, alteori în cel de bambus, timp de trei luni pe an: iunie, iulie şi august; si-aceasta pentru că, spre deosebire de alte locuri pârjolite de soare, în lunile acestea, aici, este răcoare plăcuta- Şi când se face a douăzeci şi opta zi din august, pleacă-

O să vă spun acum de ce în fiecare an îşi părăseşte palatul de vară în cea de-a douăzeci *si* opta zi a lunii august. Aflaţi că se creşte, din porunca lui, o foarte mare herghelie de iepe albe, fără nici o pată; sunt în număr de peste zece mii. Nimănui nu-i este îngăduit să bea din laptele acestor iepe dacă nu face parte din familia Hanului... Si, în cea de-a douăzeci şi opta zi a lunii august, când suveranul se pregăteşte să părăsească palatul de vară, se adună laptele tuturor acestor iepe şi se varsă pe pământ sau se aruncă în aer, pentru că astrologii susţin că, astfel, sufletele strămoşilor Hanului, idolii şi duhurile văzduhului şi pământului îşi primesc porţia, se îmbunează şi îi vor ocroti pe suveran, copiii şi soţiile sale, şi tot ce mai există în ţinuturile sale, animale, vite, grâne etc. După acest ritual, Hanul pleacă şi dus este un an întreg.

în timpul celor trei luni din an în care suveranul petrece aici, dacă se întâmplă să se strice vremea, are pe lângă dânsul vraci şi astrologi iscusiţi, care cunosc atât de bine arta neagră a magiei şi a necromanţiei încât reuşesc să împiedice orice nor să treacă pe deasupra palatului Hanului. Aceşti vrăjitori sunt veniţi din Tibet şi Kashmir. Tot ceea ce fac ei este opera diavolului; însă îi conving pe toţi ceilalţi că lucrează graţie sfinţeniei lor şi voinţei lui Dumnezeu. Eu am aflat despre un obicei pe care mi 1-au povestit oameni de toată încrederea: atunci când cineva este condamnat la moarte şi este pedepsit pe drept, vrăjitorii aceştia îi iau corpul, îl gătesc şi îl mănâncă; dar, dacă acela moare de moarte bună, nu-1 mai mănâncă.

Magicienii aceştia mai fac şi-o altă mare minune: când Hanul stă la masă în Canbaluc, în marele său palat, are la vreo zece paşi înaintea lui, pe podea, cupe mari, pline cu vinuri şi cu alte băuturi aromate; ei bine, când Hanul doreşte să bea ceva, vrăjitorii fac să se ridice cupele din locul lor, fără ca nimeni să le-atingă, şi să vină în faţa suveranului. Şi, la fel, le trimit oricărui alt comesean prezent acolo, pentru că aflaţi că, de fiecare dată, Hanul are mai mult de zece mii de invitaţi."

într-un alt loc, Marco Polo ne povesteşte discuţia pe care a stâmit-o de faţă cu Hanul pe marginea religiei, în-trebându-1 dacă nu ar vrea să treacă la creştinism. Se pare că Hanul i-a răspuns, aproximativ în termenii următori:

„Şi, mă rog, de ce m-aş creştina? Vezi şi tu prea bine că toţi creştinii din această ţară nu ştiu şi nu pot face nici un miracol, pe când păgânii reuşesc orice minune doresc: fac să-mi vină singure cupele cu vinul ce-mi place, ţin în frâu vremea rea, îi pun pe zeii lor să le răspundă la orice întrebare despre viitor... Dacă papa de la Roma mi-ar fi trimis o sută" de oameni mai bine pregătiţi în

legea creştină decât cei pe care îi am acum, care să-mi fi dovedit că minuni se pot face prin puterea credinţei şi că aceşti păgâni le fac cu ajutorul diavolului, atunci eu m-aş fi botezat şi, după mine, toţi supuşii mei, astfel încât creştinii din ţara mea ar fi fost cu mult mai mulţi decât cei dintr-ale voastre."

Dar papa, probabil, a ştiut prea bine de ce nu i-a trimis învăţaţii creştini ceruţi: Roma, din păcate, ducea lipsă de magicieni. Fiindcă mongolii aveau nevoie de o religie cu care, în primul rând, să tragă avantaje politice în stat, nu pricepeau de ce creştinii nu voiau să mai facă miracole — considerau că era vorba de pură încăpăţânare din partea lor, de vreme ce sfinţii şi apostolii de care vorbeau mereu fuseseră capabili de minuni.

Kublai avea motivele lui să creadă că religia creştină era pe moarte. Iar puterile „palpabile" ale budiştilor 1-au hotărât, în cele din urmă, să rupă cu principiul toleranţei universale al lui Genghis Han şi să adopte lamaismul, pe cont propriu, fireşte. Gestul monarhului a însemnat un moment de cumpănă, cu urmări decisive, în destinul istoriei mongole. Nu doar partizanii religiilor occidentale s-au simţit în inferioritate, ci si adepţii lui Confucius. Se pare că Hanul, care nu făcea nimic fără să se gândească bine înainte, şi-a spus că era preferabil să se hotărască pentru una din ele, decât să rămână mereu între varză şi lup. Si, cum soluţia creştinismului nu-1 atrăgea, din pricinile arătate mai sus, iar religia lui Mahomed, din cauza radicalismului nu era prea iubită în Orient, a ales .budismul.

Se povesteşte că, într-o bună zi, i s-a spus Hanului că în Coran era scris acest pasaj: „Ucideţi-i pe toţi cei care au mai mulţi dumnezei!" Supărat, Hanul a chemat câţiva cădii. Aceştia i-au mărturisit că, într-adevăr, aşa era scris în cartea lor sfântă. ,,Şi-atunci de ce nu îndepliniţi

porunca profetului vostru?" i-a întrebat Kublai. Cadiii au răspuns cu sinceritate, dar fără tact: „Pentru că nu avem încă puterea". „Dar eu am puterea de a condamna la moarte pe cine vreau", a replicat Kublai şi vorbele sale le-a fost şi sentinţa. De atunci, a început o perioadă de persecuţii severe pentru islam. Doar ameninţarea unei revolte ce-ar fi putut zgudui din temelii imperiul a mai liniştit apele.

Asceţii budişti stârneau admiraţie pentru cumpătarea de care dădeau dovadă şi pentru viaţa extrem de cuvioasă pe care o duceau. Iată ce scrie Marco Polo:

„Astrologii-vrăjitori au uriaşe mănăstiri şi abaţii, mari cât nişte cetăţi, în fiecare făcându-şi veacul mai multe mii de călugări ai credinţei lor. Se îmbracă mai bogat decât alţi oameni. Au vârful capului şi barba rase. Printre ei sunt unii care au voie să se căsătorească, ba chiar să aibă mulţi copii.

Mai există un soi de călugări care se numesc *sensi,* oameni foarte virtuoşi, care ţin posturi îndelungate, cum le cere credinţa, şi care duc o viaţă grea, căci nu mănâncă, în toate zilele lor, decât făină frământată cu niţică apă caldă. Nu beau decât apă şi postesc mereu, ceea ce este un trai din cale-afară de aspru. Se închină la mai mulţi idoli, însă, câteodată adoră şi focul. Iar ceilalţi idolatri, care nu au de-a face cu aceste reguli, spun despre aceştia dintâi că sunt ca pustnicii noştri. Aceşti *sensi* nu şi-ar lua o nevastă pentru nimic în lume. Se îmbracă în haine negre şi galbene şi dorm pe rogojini. Idolii lor sunt toţi feminini, adică numele pe care le au sunt de femei".

Este si compătimire şi admiraţie în glasul lui Marco Polo când vorbeşte despre ordinul mănăstiresc al acestor „păgâni". Marco Polo, deşi un catolic convins în forul lui interior, aşa cum a dovedit-o în multe ocazii, nu suferă de

aceeaşi îngustime a vederilor precum coreligionarii săi europeni. Nu va face caz de convertirea budistă a marelui suveran, pentru că poate admite că logica Hanului este bine fondată.

Rubroek, misionarul catolic la curtea lui Munke, nu va dovedi aceeaşi supleţe. După ce a străbătut drumul de la Volga până la Karakorum pe jos, rănindu-şi oribil tălpile, fiindcă refuzase, cu mândrie, să se folosească de caii mongoli atâta vreme cât îşi închipuia că joacă rolul de apostol al creştinismului în ţara lor păgână, odată ajuns în capitala de atunci a imperiului s-a dovedit că nu ştia nici măcar numele hanului căruia venise să-i prezinte mesajul creştinătăţii. Mai mult, când împuterniciţii mongoli i-au arătat însemnele Marelui Han şi i-au cerut să se prosterneze, după obicei, le-a răspuns, trufaş, că nu îngenunchează decât în faţa lui Dumnezeu. Munke, aflând că îşi făcuse rugăciunile, pe drum, întors cu faţa către răsărit şi închinându-se la crucea lui de lemn, i-a replicat: „Cum aşa! voi, care adoraţi o bucată de lemn mort, nu acordaţi aceeaşi cinstire unui om viu?"

Acasă la Kublai Han

„Vreau de-acum să vă povestesc, în cartea aceasta, toate marile fapte şi toate marile minuni de la curtea Marelui Han care domneşte acum si care se numeşte Kublai, ceea ce înseamnă *Marele Suveran al Suveranilor împăraţi.* Si, cu siguranţă, are tot dreptul la acest nume, pentru că aflaţi domniile voastre adevărul: el este cel mai puternic om în popoare supuse, în pământuri cât vezi cu ochii şi în comori cum nu s-au mai văzut pe lume de pe vremea lui Adam, întâiul nostru părinte, şi până în zilele noastre...

Este adevărat că acest Kublai Han se trage în linie dreaptă din dinastia imperială a lui Genghis Han, întâiul suveran al tuturor tătarilor din lume, el fiind cel de-al şaselea suveran. A urcat pe tron în 1256 după Hristos, luând în stăpânire imperiul datorită calităţilor, cutezanţei şi valorii sale, după drept şi după lege. A domnit, până în zilele noastre, ale anului 1298, patruzeci şi doi de ani neîntrerupt. Acum să tot aibă vreo optzeci şi cinci de ani; ar fi avut, aşadar, în jur de patruzeci şi trei de ani când a urcat pe tron."

Vom semnala cititorilor noştri că anul 1298 este, de fapt, cel în care Marco Polo a fost întemniţat la Genova; Kublai încetase din viaţă în 1296, iar Marco Polo aflase, cu siguranţă, evenimentul, înainte de a ajunge înapoi, la Veneţia, respectiv pe când abia sosise la curtea lui Gazan, suveranul din Levant, ca să-şi îndeplinească ultima misiune cu care fl însărcinase Hanul.

Nu este singura inadvertenţă, însă, din punct de vedere al întregului naraţiunii, are mai puţină importanţă. Pe de altă parte, faptul că ni se spune că Hanul mai domnea încă la momentul redactării cărţii poate fi ori o omisiune voită a lui Rustigielo, pentru a nu strica „efectul" povestirii, ori una la fel de justificată, deşi nu pe tărâm „artistic", din partea lui Marco Polo însuşi.

Deşi adesea se preface a fi „uitat" ordinea firească a întâmplărilor — lucru imposibil, cum am mai arătat, pentru că tocmai pentru memoria lui prodigioasă fusese ales de Han să intre în serviciul lui de informaţii — noi ştim că motivaţia este de fiecare dată alta; în cazul acesta, mai plauzibil ar fi că, dorind să stârnească interesul tuturor contemporanilor săi, gândindu-se că, foarte probabil, după cunoaşterea şi răspândirea cărţii sale avea să înceapă un aflux de negustori sau mesageri din toată Europa către Cathay, ar fi fost mai bine să nu se ştie că protectorul său nu mai era în viaţă.

*

Marele Han era atotputernic; în fiecare dimineaţă, când împărţea primele ordine, se zice că nu uita să-i poruncească Soarelui să se trezească, îmbătrânind, de teamă ca nu cumva să se lase furat de somn până mai târziu si să provoace astfel dezordine în Univers, Marele Han îl însărcinase pe un maestru de ceremonie să se ocupe cu deşteptarea Soarelui.

La curtea lui din Canbaluc, noua capitală, se aduna zilnic o mare de oameni, ba să-i prezinte omagiile şi darurile vreunui vasal, ba să-i comunice ultimele noutăţi din ţară, ba să-i solicite bunăvoinţa în vreo pricină anume.

Gărzile palatului nu-ţi îngăduiau să treci pragul dacă nu ştiai bine limba, ca să-ţi poţi susţine cauza şi să răspunzi corect la întrebări.

Marco Polo „nobilis vir" (gravură pe lemn, din prima
ediţie imprimată a relatării călătoriei sale, Niiremberg, 1477).

Din fericire pentru Marco, acesta „deprinsese bine tătara şi cunoştea si cele patra alfabete imperiale".

Hanul nu i-a primit imediat pe latini, ci după un răstimp de trei săptămâni. Marco a învăţat în acest răgaz cum să păşească înaintea Hanului fără să se împiedice de prag, cum să se prosterneze, cum să-i răspundă la întrebări. A avut vreme să cerceteze capitala, unde totul era măreţie si strălucire, deşi păstra ceva din aspectul ciudat al unei cetăţi pe jumătate barbare, de stepă, pe jumătate tabără a unei legiuni romane.

„Aflaţi că Marele Han locuieşte în capitala ţinutului Cathay , care se numeşte Canbaluc, trei luni pe an: decembrie, ianuarie şi februarie, în această cetate îşi are marele lui palat şi vă voi povesti cum se înfăţişează.

Zidul împrejmuitor închipuie un pătrat cu latura de opt mile. Este foarte gros, înalt de vreo zece paşi, în întregime alb şi crenelat, în colţuri sunt clădite câte patru palate, bogat împodobite, în care sunt păstrate echipamentele de luptă ale gărzii suveranului: arcuri, şei, frâie şi toate lucrurile trebuincioase unei armate, între aceste palate din colţuri, pe fiecare latură a zidului este construit câte un altul, asemănător cu celelalte, în aşa fel încât, de-a lungul întregului zid, poţi număra opt astfel de palate, toate pline cu armele gărzii, însă, în fiecare nu este depozitat decât un singur fel de accesoriu: dacă unul este plin de arcuri, celălalt este plin de şei, următorul plin de frâie şi tot aşa... Zidul are, pe latura dinspre miazăzi, cinci porţi; cea din mijloc şi cea mai mare nu se deschide decât atunci când Hanul, în fruntea armatei sale, porneşte la război. De-o parte şi de cealaltă a porţii principale se deschid două mai mici, pe care umblă oamenii de obicei.

1) Reamintim că regiunea sudică, cu ieşire la Marea Chinei, se numea Mangi, iar cea din jurul Pekinului se numea Cathay.

Dincolo de acest zid, se înalţă un altul, tot pătrat, cu latura măsurând şase mile. El are, de asemenea, opt palate, întru totul asemănătoare celor din exterior. Şi acest al doilea zid are cinci porţi pe latura de la miazăzi şi câte una pe fiecare din celelalte.

în curtea împrejmuită de al doilea zid se ridică un al treilea, de formă pătrată si cu latura de o milă.

în mijloc, se află impunătorul palat al suveranului, cel mai mare din toate care s-au văzut vreodată. Nu are etaj, ci numai parter, însă fundaţia este mai sus cu zece palme decât pământul dimprejur. Acoperişul este foarte înalt. Pereţii fiecărei încăperi sunt în întregime acoperiţi cu aur şi argint, împodobiţi cu dragoni şi animale de tot soiul, cavaleri şi alte mii de închipuiri asemănătoare. Tavanul însuşi este numai aur, argint şi picturi. Sala cea mare este atât de cuprinzătoare încât în ea pot mânca, la o singură masă, şase mii de persoane odată, în afară de aceasta, mai există o sumedenie de alte încăperi. Acest palat este atât de mare, atât de frumos şi atât de bogat că n-ar putea nimeni pe lume să facă un altul mai bine rânduit. Grinzile acoperişului sunt toate lăcuite, colorate în auriu, verde, albastru şi alte culori. Sunt atât de bine lustruite încât strălucesc de parcă ar fi din cleştar, lucirile lor văzându-se de departe. Iar acest acoperiş este atât de solid şi-atât de trainic făcut încât ar putea dura o veşnicie.

Pe lângă palat, în interiorul celor două curţi de care v-am vorbit, sunt foarte frumoase pajişti şi arbori minunaţi, cu fel şi fel de fructe. Iar pe-aici se plimbă, nestingherite, antilope, căprioare, cerbi şi moşti, în mare număr, din toate speciile şi dintre cele mai frumoase.

într-unul din cele patru colţuri, se întinde un lac, deosebit de bine îngrijit, în care vieţuiesc foarte multe specii de peşti, aduşi din porunca suveranului. Si, de fiecare dată

când doreşte, are la îndemână câţi şi pe care-i alege. Un râu se varsă în lac printr-o parte şi iese prin cealaltă, drept care apa rămâne mereu limpede si proaspătă, fără ca peştii să poată scăpa, ţinuţi fiind de grilajele de fier care le închid aceste guri.

Spre miazănoapte, la o zvârlitură de săgeată distanţă de palat, se află o colină făcută de mâna omului, înaltă de mai bine de treizeci de paşi si acoperită cu arbori care niciodată nu-şi pierd frunzele. Oriunde în lume cresc arbori frumoşi, Hanul trimite oameni care să-i aducă şi lui câţiva, cu rădăcini cu tot, plantându-i pe colina lui: şi cu ajutorul elefanţilor se poate transporta orice copac, oricât de mare. Astfel se face că suveranul mongol îi are pe cei mai frumoşi din lume. A mai poruncit să se acopere tot muntele cu pietre verzi de azurit; acestea si cu arborii veşnic înfrunziţi i-au adus numele de Muntele Verde.

Pe culmea Muntelui Verde este înălţat un foarte frumos şi mare palat, si el verde pe-afară şi pe dinăuntru, încât colina, copacii şi palatul oferă o privelişte încântătoare, iar aerul de-acolo, înmiresmat, este de-a dreptul o minune. Toţi cei care le privesc, devin veseli şi fericiţi. De aceea le-a şi vrut Hanul, pentru a plăcea prin frumuseţe, confort şi bucuria deplină pe care o revarsă în inimi, în apropiere de palatul lui, Kublai a pus să fie construit unul aidoma, din care să nu lipsească nimic. Voia ca în această copie, la fel de mare şi de bogată, să locuiască moştenitorul său, bucurându-se de tot ce se bucura el, de toate lucrurile si obiceiurile sale."

Tot aici era şi mica grădină secretă, semănată, la porunca lui Kublai, cu „gazonul modestiei", iarba stepelor mongole. Dar probabil că se ofilea la umbra palmierilor din India si a arbuştilor din Malaezia!

Ospăţul

Când, în sfârşit, cei trei negustori veneţieni au fost lăsaţi să intre la Marele Han, acesta i-a primit cu mari onoruri, arătându-se foarte încântat de a-i revedea.

Nu s-au împiedicat de prag. Paznici înarmaţi cu ciomege de bambus, supravegheau paşii fiecărui invitat. Dacă se întâmpla să se fâstâcească vreunul şi să atingă pragul, primea, de la uşă până la locul care-i era destinat să-1 ocupe la masă, lovituri de baston de la toţi aceşti cerberi. Amintim că salutul se făcea după vechiul rit chinezesc, dar, sub comandamentul sever al ofiţerilor mongoli, căpătase aspectul unei lecţii de gimnastică militară.

Hanul era inteligent şi înţelept, dar inspira tuturor teamă; oamenilor le era frică să i se înfăţişeze înaintea ochilor, să se aşeze, să stea în picioare sau să vorbească în prezenţa lui.

Marco Polo, care crescuse liber ca pasărea cerului, fără încătuşarea părintească, şi al cărui caracter se călise în răstimpul celor patru ani de călătorie prin ţări străine, nu se temea de nimeni.

Hanul i-a ascultat pe fraţii Polo cu atenţie când i-au relatat cum îşi îndepliniseră misiunea pe lângă papă. Apoi, după obiceiul lui, le-a pus o seamă de întrebări despre călătorie, despre itinerarul pe care îl urmaseră, despre cetăţile şi castelele din Occident, despre preţurile mărfurilor din diferite ţinuturi. Când, descusuţi îndeaproape, Niccolo şi Matteo s-au împotmolit şi-au început să se bâlbâie, încurcând numele oraşelor şi târgurilor, le-a sărit în

ajutor tânărul Marco. Parcă zărindu-1 abia atunci, Hanul a întrebat cine era.

— Mărite Han, i-a răspuns Niccolo, acesta este fiul meu şi servitorul domniei tale.

Hanul i-a adresat apoi cuvântul si a rămas uimit de concizia răspunsurilor, modestia şi puterea de observaţie ale acestui tânăr chipeş, cu ochi vioi şi glas plăcut, care-şi amintea cu precizie totul. L-a urmărit satisfăcut, fiindcă îi plăcea „să asculte mai ales povestindu-i-se despre lucruri noi si despre obiceiurile diverşilor oameni". Fermecat de Marco, îi va propune să intre în serviciul lui. Acest succes imediat îi va aduce veneţianului stima în ochii tuturor celorlalţi demnitari si supranumele de „messer".

Audienţa a luat sfârşit cu un festin, în care s-a toastat pentru oaspeţii latini.

în timpul mesei, Marco Polo 1-a putut studia în voie pe Kublai. „Marele Han, va povesti el, se înfăţişează astfel: potrivit la stat, nici scund, nici înalt; la fel şi ca grosime, nici slab, nici gras, bine clădit; are faţa albă şi netedă ca un trandafir, ochii negri şi frumoşi, nasul drept şi proporţional."

Despre cum se desfăşurau mesele în palatul imperial, avem, de asemenea, în cartea lui Marco Polo o descriere grăitoare:

„Când Marele Han oferă câte un ospăţ în cinstea cuiva sau de sărbători, masa din faţa lui este întotdeauna aşezată mai sus decât celelalte, în colţul din miazănoapte, ca suveranul să stea cu faţa înspre miazăzi. Lângă el, în stânga, se aşază cea dintâi soţie. La dreapta şi ceva mai jos, urmează fiii lui, nepoţii şi rudele de acelaşi sânge. Scaunele lor sunt rânduite astfel încât să aibă capetele la înălţimea picioarelor suveranului. Ceilalţi demnitari, baroni, mareşali, cavaleri, au locuri şi mai joase, la alte

mese. După care, mai jos încă, se aşază femeile demnitarilor. Fiecare ocupă locul pe care suveranul a considerat că 1-ar merita. Toate sunt astfel rânduite ca marele stăpân să le vadă bine de la un capăt la altul, deşi sunt în număr atât de mare. în afara acestei săli, şi prin jurul palatului stau la masă, zilnic, alte patruzeci de mii de persoane, fiindcă vin mulţi cu daruri pentru suveran, străini care-i aduc diverse lucruri de preţ, din alte ţări.

Se află în dreptul mesei Marelui Han un mare pocal, din aur fin, cu tot atâta vin cât ar intra într-un butoi obişnuit, în jurul pocalului sunt aşezate altele mai mici, astfel încât vinul din cel mare să curgă în cele mai mici; şi este parfumat şi înmiresmat cu tot felul de mirodenii, de cea mai bună calitate. Se ia din pocale cu nişte cupe, de asemenea din aur pur, mari încât una ar ajunge pentru a sătura zece persoane. Şi între fiecare doi comeseni se aşază câte o cupă dintr-acestea, din care ei se servesc, după plac folosindu-se de nişte hanapuri ' aurite. Numai aceste vase valorează o comoară.

Baronii aduc felurile de mâncare şi băuturile, i le arată întâi Marelui Han, care le indică pe care le doreşte; servitorilor li se acoperă gura şi nasul cu frumoase pânze de aur şi mătase, pentru ca răsuflarea lor să nu atingă mâncarea şi băutura marelui suveran. Si când acesta va ridica la buze cupa, toate instrumentele de cântat, care se află acolo în mare număr şi din toate felurile, încep deodată să sune. Iar când ţine cupa în mână, toţi cei de faţă îngenunchează şi fac adânci plecăciuni. Astfel procedează de fiecare dată când Hanul bea."

Şi Hanul bea nemăsurat. Medicul Essia era singurul ce îndrăznea să-i spună adevărul: alcoolul şi carnea îi

1) cupe cu fundul rotund, uneori şi cu coadă, ca ibricele turceşti.

dăunau sănătăţii, căci Hanul suferea de gută. Lui Kublai îi plăcea adevărul, dar îi prefera vinul.

Essia era un italian care-a jucat un rol foarte important la curtea lui Kublai. Se pare că a fost menţionat în cronicile europene cu numele de „Isol Pisanul" si, în cele musulmane, cu acela de „Issol".

Analele dinastiei mongole îi consacră un capitol special, descriindu-1 ca pe un sfetnic de încredere si foarte curajos al Marelui Han.

„Ngei-sie era un învăţat din Apus, nepotul lui Pou-a-li (Paolo?) şi fiul lui Pou-lou-na-she (Polonias?); cunoştea limbile apusenilor şi era foarte priceput într-ale astronomiei şi medicinei. Şi Marele Han Guiuk se folosise, adesea, de cunoştinţele şi sfaturile înţelepte ale lui Ngei-sie, care nu se temea să vorbească sincer cu toţi demnitarii de la curte, ba chiar să le facă reproşuri, dacă era cazul.

în primăvara anului 1268, Kublai a plecat la vânătoare în Pao-ting-fu; tot ţinutul a fost îngrădit şi nimeni nu mai făcea nimic din muncile obişnuite. Fiindcă vânătoarea s-a prelungit, Ngei-sie a grăit, o dată, în prezenţa Marelui Han, către ţăranii care puneau capcanele:

— Asa-i că vânătoarea nu vă lasă să însămânţaţi ogoarele?

Hanul, auzindu-1, a poruncit să înceteze distracţia şi s-a întors cu toată curtea la Canbaluc."

Tot din cronicile acestea, putem cita şi un alt pasaj (reprodus din cartea istoricului Victor Şclovski), la fel de grăitor:

„în 1271, Ngei-sie I-a însoţit, la poruncă, pe ministrul Polo, trimis la prinţii ce guvernau în provinciile din nord-vest. La întoarcere, s-au confruntat cu nişte revoltaţi, în luptă, Ngei-sie a fost despărţit de Po-lo, şi n-au mai fost văzuţi vreme de doi ani de atunci. Dar, după acest răstimp, Ngei-sie s-a întors la curtea Hanului, aducându-i bijuteriile şi brocarturile dăruite de hanul Argun. Kublai s-a arătat foarte mulţumit şi-a grăit către cei din jur:

— Po-lo, care s-a născut pe pământurile mele şi a dobândit din mâna mea toate bunurile, preferă să trăiască departe de aici, pe când Ngei-sie, care este născut peste mări şi ţări, şi-a părăsit şi casă şi masă ca să-mi rămână credincios. Cât de mult se deosebesc! '

Apoi i-a oferit lui Essia postul de ministru asesor, dar el 1-a refuzat cu modestie. In 1275, a devenit director al secretariatului de stat.

în 1276, mareşalul Bayan, revenind la Canbaluc după ce reuşise să readucă pacea în ţinutul Kiang-nan, a fost acuzat de malversaţie printr-o anonimă (acum se ştie că aceasta a fost scrisă, din invidie, de ministrul sarazin Ahmed). Hanul era cât pe-aci să-i aplice pedeapsa capitală. „Dar, Ngei-sie s-a prosternat în faţa împăratului", a protestat vehement contra josniciei acuzaţiei, spunându-i că pedepsirea lui Bayan ar fi fost un act nedemn, iar Hanul i-a dat dreptate si 1-a iertat pe mareşal.

„După moartea lui Kublai, Essia a continuat să trăiască la curte, primind înalte titluri şi mai multe onoruri. La urcarea pe tron a lui U-tsong, a fost numit mare intendent al meselor împăratului şi duce de Ts'in. '

în 1308, Essia a murit la Canbaluc, în vârstă de 92 de ani, lăsând cinci fii care vor ocupa, cu toţii, funcţii foarte importante, şi care purtau nume creştine: Elie, Daniil, Isaia, George, Luca. Unul din titlurile postume ale lui Essia îi dezvăluie identitatea: duce de *Fu-lin,* ceea ce ar însemna „prinţ de Roma". (Victor Sclovski)

Cu acest medic-consilier Marco Polo se va împrieteni, mai târziu, si vor purta numeroase discuţii despre Italia, patria lor comună.

1) Ministrul Po-lo, menţionat aici, nu are nimic de-a face cu venetianul Polo.
2) Roma era numită de cronicarii chinezi *Ta-ts'in.*

Odată acceptat printre oamenii Marelui Han, o nouă viaţă avea să-şi deschidă porţile pentru messer Marco Polo. Nicăieri nu ni se spune în ce anume consta slujba lui. Dar, după ceea ce ni se sugerează, suntem încredinţaţi că, în zilele noastre, funcţia i s-ar putea traduce prin cuvântul „spion". Trimis în misiune pe durată limitată, avea sarcina să-i povestească, la întoarcere, Marelui Han despre ce şi cum se petreceau lucrurile în diverse regiuni ale imensului său imperiu. Iar Hanul dorea să fie foarte bine informat.

Reţeaua de comunicaţii

Monarh absolut şi stăpân peste viaţa tuturor supuşilor săi, maniera lui Kublai de a guverna nu era totuşi una arbitrară. Nu avea încredere în chinezi, cu toate că se dovedeau, într-adevăr excelenţi inventatori; dar nu uitau nimic, iar memoria lor se trezea mult prea repede; tocmai această predispoziţie la revoltă, întemeiată, de altfel, justifica eforturile Hanului de a se dispensa de ajutorul lor în conducerea ţării, îi înlăturase din toate posturile de administraţie. Ştiinţa funcţionarilor chinezi, bazată în principal pe cunoaşterea literelor, studiate în cadrul Academiei apoi, în urma unor examene complicate, devenind mandarini de diferite grade si având astfel asigurate diverse posturi în aparatul guvernamental, i s-a părut Hanului exclusivistă, aşadar primejdioasă, drept pentru care a interzis funcţionarea academiilor. Mai mult, scrierea extrem de complicată, o va înlocui cu „alfabetul pătrat", la origine uigur, dar mult simplificat. Astfel, a reuşit să nu mai fie nevoit să apeleze la serviciile lor. Iar, în administraţie şi

afaceri se slujea de străini din toate colţurile lumii: arabi, palestinieni, sirieni, persani şi europeni (genovezi, vene-ţieni, francezi), însă, nu aleatoriu. O serie de cursuri administrative îi pregăteau pe cei ce aveau înclinaţii pentru a ocupa diverse posturi.

Fiecare proiect de lege trebuia, mai întâi, să treacă pe la toţi miniştrii, înainte de a ajunge la cele două Consilii superioare, care ascultau direct de ordinele suveranului. Cele două Consilii se compuneau, fiecare, din doisprezece funcţionari — Marco Polo îi va numi „baroni" — şi reprezentau unul, instanţa civilă supremă, celălalt, înaltul consiliu de război, alcătuit din mareşalii Hanului. Aceştia din urmă nu hotărau numai în problemele armatei, ci puteau interveni, în ultimă instanţă, să judece în procesele consiliului civil, modificând sentinţele. Dacă pricina era prea complicată, atunci cazul i se supunea atenţiei Hanului, al cărui cuvânt era lege.

Să-i dăm cuvântul lui Marco Polo, care a avut ocazia să-i cunoască îndeaproape pe cei doisprezece baroni judecători:

„Marele Han a ales doisprezece baroni cărora le-a încredinţat toate cele necesare pentru administraţia celor treizeci şi patru de provincii pe care le stăpâneşte. Aceşti baroni locuiesc laolaltă, într-un foarte frumos şi bogat palat din cetatea Canbaluc. Fiecare provincie îşi are câte un judecător si mai mulţi secretari; cu toţii locuiesc în acest palat. Judecătorul si secretarii fac tot ce se cere pentru provincia pe care o reprezintă şi pentru care au fost desemnaţi; ei sunt permanent la ordinele celor doisprezece baroni. Când treburile sunt mai complicate, baronii fac apel la judecata şi hotărârile suveranului însuşi, însă cei doisprezece au o seniorie foarte întinsă, căci stăpânirea si puterea lor se întinde peste toţi ceilalţi baroni din

cele treizeci şi patru de provincii. De altfel, aceştia doisprezece îi aleg pe ceilalţi. Iar, după ce-i aleg, spun ce au făcut suveranului lor. Hanul îi confirmă şi le dă împuternicirea si însemnele necesare. Tot aceşti doisprezece baroni au destulă putere ca să hotărască unde şi câtă armată trebuie să meargă, după cum li se pare c-ar fi nevoie. Ei sunt numiţi şi *scieng,* ceea ce ar însemna, în limba noastră, *judecătorii din Curtea supremă.* Palatul în care locuiesc este numit, de asemenea, *scieng".*

Ca orice stat militar, şi imperiul mongol acorda o mare atenţie numărului şi funcţionalităţii optime ale drumurilor. Kublai nu numai că a poruncit să se construiasă numeroase căi de comunicaţie noi, dar, precursor al lui Napoleon, le-a plantat, de-o parte si de alta, arbori care să ofere călătorilor mult dorita umbră şi să se poată vedea de departe, chiar şi pe timpul nopţii. Acolo unde nisipurile deşertului nu permiteau supravieţuirea vegetaţiei, a pus să fie marcate cu pietre mari, pe care era înscrisă distanţa până la cea mai apropiată aşezare. Celebrul canal imperial, început de câteva secole, care unea Canbalucul de provinciile din sud, făcând din cursurile de apă chinezeşti o reţea grandioasă de căi fluviale, a fost dus la bun sfârşit pe vremea lui Kublai şi inaugurat cu mare pompă.

Reşedinţa imperială de la Canbaluc se afla în mijlocul acestui sistem întins de căi de comunicaţie terestre şi fluviale. Energia politică, economică şi culturală -a imperiului se concentra în jurul noului palat-gigant al Hanului.

Ca informator al Marelui Han, Marco Polo a avut ocazia să observe îndeaproape organizarea riguroasă şi foarte modernă, în cel mai strict sens al cuvântului, a acestor căi de comunicaţie.

„Din Canbaluc pornesc foarte multe străzi şi drumuri care conduc în toată ţara, adică fiecare drum duce

spre câte o provincie, fiind denumit după numele acelei provincii.

Când solii Hanului pleacă din Canbaluc, după ce călătoresc douăzeci şi cinci de mile întâlnesc o staţie de poştă, numită *iamb.* Aici este ridicat un frumos palat, bogat şi spaţios, în care se pot odihni. Camerele acestui palat au paturi foarte moi, cu bogate şi scumpe cuverturi, şi tot ceea ce ar mai avea nevoie. Dacă la un *iamb* poposeşte un rege, oricât de mare ar fi, poate fi sigur că va fi întâmpinat şi găzduit pe măsura rangului său.

La fiecare poştă se găsesc mai bine de patru sute de cai. Unele, e-adevărat, se poate să n-aibă decât două sute, după nevoile care se ivesc între o provincie şi alta.

Chiar dacă mesagerii au de călătorit prin locuri pustii, pe unde nu se întâlnesc nici case, nici adăposturi, suveranul a pus să se construiască şi pe aici *iambi,* însă la distanţe ceva mai mari, cât pentru unii ce călăresc o zi întreagă, adică la fiecare cincizeci şi cinci de mile. însă, şi acestea sunt la fel de bine dotate ca şi celelalte, cu tot ce ar fi nevoie pentru cai şi pentru oamenii-curier, indiferent din ce ţară ar veni. Cu siguranţă că aceasta este o dovadă de marea ospitalitate pe care Hanul o oferă tuturor si, de asemenea, de marea bogăţie de care dispune, fiindcă niciodată n-ar putea face un lucru asemănător vreun alt rege sau împărat. Adunaţi, doar caii distribuiţi poştelor se ridică la cifra de trei sute de mii, iar palatele sunt şi ele vreo zece mii, toate aprovizionate cu lucruri dintre cele mai bune...

Marele Han a mai poruncit ca între o poştă şi alta, pe oricare dintre drumuri, să se găsească la fiecare trei mile câte un castel, cu vreo patruzeci de case împrejur, în care să locuiască mesagerii pedeştri ai suveranului. Aceştia îşi îndeplinesc serviciul astfel: fiecare poartă o centură lată şi

lungă, în întregime acoperită cu mici clopoţei, aşa încât, atunci când merg sau aleargă, să poată fi auziţi de la mare distanţă. Dându-şi seama că soseşte curierul, un altul este gata să preia mesajul şi, când acela a ajuns, îi înmânează ştafeta şi-al doilea porneşte mai departe fără întârziere, pentru următoarele trei mile. Astfel, curierii alergători se schimbă din trei în trei mile, iar solia Hanului poate circula la o distanţă de zece zile în doar o zi şi-o noapte; căci curierii aleargă la fel de bine noaptea ca şi ziua. Dacă este nevoie, mesajele sunt purtate şi la o distanţă de-o sută de zile, ajungând în numai zece zile şi zece nopţi, ceea ce este un lucru foarte bun şi foarte important. De multe ori, aceşti curieri reuşesc să-i aducă Hanului, în numai o zi, fructe sau alt fel de lucruri de la depărtare de zece zile. Suveranul nu le ia acestor oameni nici un fel de taxă, ba chiar îi plăteşte din vistieria sa.

Curierii sunt pretutindeni foarte stimaţi; ei poartă la pântece, picioare şi cap nişte banderole care îi ajută să reziste la oboseală. Au mereu la ei o tăbliţă pe care este gravat un erete, astfel că, dacă li se întâmplă să le cadă calul, să se rănească ori alt fel de accident, să poată lua oricare animal, al nu contează cărui călăreţ pe care-1 întâlnesc în drum, fără ca cineva să îndrăznească să-1 refuze."

Cu siguranţă că la fel a circulat si Marco pe-acolo pe unde, în bunăvoinţa lui, Hanul îl trimitea ca pe omul său de încredere, însă, aceasta s-a petrecut ceva mai târziu. La început, 1-a invitat să petreacă alături de sine.

Petrecerile

„Toţi tătarii îşi sărbătoresc, în fiecare an, ziua de naştere. Iar Marele Han se născuse în cea de-a douăzeci şi opta zi a lunii septembrie. Ei bine, în acea zi se petrece ca în nici o altă zi din an sau poate doar în aceea de An Nou, cum vă voi povesti mai departe.

De ziua lui, Marele Han se învesmântează cu cele mai scumpe haine, din mătase cusută cu fir de aur şi bătută cu pietre scumpe; douăsprezece mii de cavaleri, numiţi *guezitani,* se îmbracă, în aceeaşi zi, cu haine de aceeaşi culoare şi croială ca ale marelui suveran şi se încing la mijloc cu o centură de aur. Aceste serii de costume, centura şi pantofii (din piele de cămilă, brodaţi elegant cu fir de-argint) le sunt dăruite de însuşi stăpânul şi, totodată, creatorul ordinului lor. Numai perlele şi nestematele de pe unul din aceste veşminte preţuiesc mai bine de zece mii de besanţi, deşi mult mai bogate sunt cele treisprezece costume ale Hanului, fiecare din ele valorând o adevărată comoară. Marele Han, de treisprezece ori pe an, dăruieşte fiecărui cavaler din cei douăsprezece mii câte un rând de haine dintr-acestea. Şi la fiecare ocazie se înveşmântează în câte-o culoare.

De ziua lui, toţi tătarii din lume şi toate provinciile şi ţinuturile vasale, îi trimit daruri scumpe, fiecare după mărimea bogăţiilor sale. De asemenea, un şir lung de oameni se prezintă cu daruri bogate ca să-i ceară stăpânului să-i ierte de cine ştie ce pedepse. Iar Marele Han numeşte unul din cei doisprezece baroni-judecători să se ocupe de cererile lor si să dea fiecăruia ce crede de cuviinţă, în

aceeaşi zi, toată suflarea ţării, idolatri, sarazini, creştini şi alţii, de diferite credinţe, înalţă rugăciuni si fac mari slujbe, fiecare pentru dumnezeul lor, aprinzând lumânări si arzând tămâie din belşug, ca suveranul să fie ocrotit de toate relele si necazurile, să aibă parte de viaţă lungă, tihnită şi plină de bucurii.

De ziua Hanului este adus în faţa sărbătoritului un leu uriaş. Iar leul, când dă cu ochii de dânsul, i se culcă la picioare, ca şi când i s-ar închina, recunoscându-1 drept stăpân. Şi rămâne întins, docil, fără nici un lanţ care să-1 ţină, spre uluirea tuturor celor ce văd întâia oară acest spectacol si-a celor care aud numai povestindu-li-se..."

Un alt prilej de petrecere pentru întreaga ţară era *Sărbătoarea Albă:*

„Anul Nou se sărbătoreşte aici în luna februarie. Suveranul şi supuşii lui participă împreună la festivitate. Obiceiul cere ca toţi să poarte haine albe; cu mic cu mare, de la bătrâni şi până la nou-născuţi, de la Han până la cel mai sărman locuitor se îmbracă în alb, fiindcă se zice că e culoarea ce aduce noroc, şi cine poartă haine albe în ziua aceea, tot anul ce urmează o va duce bine .

Ca şi de ziua lui, de Anul Nou i se trimit Hanului daruri scumpe, aur, argint, perle, pietre preţioase si ţesături bogate. Oamenii fac acest lucru pentru ca tot anul ce vine stăpânul lor să aibă parte numai de bogăţie, de bucurie si de belşug. De asemenea, îşi oferă unul altuia tot lucruri albe, îmbrătisându-se si sărutându-se cu multă bucurie, ca tot anul să aibă parte de linişte şi de noroc.

I se mai dăruiesc suveranului zece mii de cai albi, dintre cei mai frumoşi şi mai scumpi. Toţi elefanţii săi, în număr de cinci mii, sunt acoperiţi cu valtrapuri albe,

1) Nu avea aceeaşi semnificaţie şi pentru chinezi, la care culoarea albă era cea de doliu.

bogat brodate si împodobite, iar în spinare li se aşază cufere pline cu vesela imperială şi-s înhămaţi cu hamurile de paradă, de asemenea albe şi împodobite. Alaiul acesta trece cu mare fast prin faţa suveranului.

Dis-de-dimineaţă, se întind mesele la care sunt invitaţi toţi regii, baronii, conţii, ducii şi marchizii, cavalerii, astrologii, filozofii, ţintaşii, şoimarii şi conducătorii de oaste, ca să stea în faţa Marelui Han şi să se bucure împreună de acest moment. Cei care nu mai au loc în marea sală, rămân afară, într-un loc anume, rânduiţi astfel ca Marele Han să-i poată cuprinde pe toţi cu privirea...

Când s-au aşezat cu toţii, unul dintre cei mai înalţi sfetnici rosteşte cu voce tare:

— închdnaţi-vă!

Si îndată cu toţii se apleacă şi-şi lipesc fruntea de pământ, făcându-şi rugăciunea către marele suveran şi închinându-i-se ca unui dumnezeu. Lucrul acesta îl repetă de patru ori la rând. Apoi se îndreaptă spre un altar frumos împodobit, unde se află o tăbliţă placată cu aur, pe care este scris numele Hanului. Tămâiază cu o splendidă cădelniţă de aur în faţa altarului şi în jurul mesei, plini de cucernicie. Apoi se întorc să-şi reia locul la masă. După aceea urmează momentul înmânam darurilor. Abia apoi începe ospăţul propriu-zis; la urmă, sunt poftiţi saltimbancii si jonglerii care însufleţesc petrecerea. Târziu, se întorc toţi pe la casele lor."

Vânătoarea

Marco Polo era pasionat de vânătoare. Drumul lui, din Veneţia până la Canbaluc, fusese presărat de surprize, descoperind la tot pasul animale nemaivăzute, asupra cărora şi-a exersat măiestria de a trage cu arcul.

Si Marelui Han îi plăcea vânătoarea; avea stabilit, în fiecare an^un interval de timp în care, negreşit, pleca la vânătoare, întreaga curte îl urma. Suita era uriaşă. Socotiţi apoi si numărul mare de mesageri din toate colţurile imperiului, care nu încetau să-i transmită veştile şi vă veţi face o imagine, aproximativă, despre dislocările la care pasiunea suveranului dădea loc. De altfel, Marco Polo le va descrie cu amănuntul.

„Suveranul are o mulţime de leoparzi dresaţi, foarte buni pentru vânătoarea de animale mari, numeroşi lupi îmblânziţi si o crescătorie de lei , pentru aceleaşi scopuri. Leii aceştia sunt mari, mai mari decât cei din Babilonia, cu o blană foarte frumoasă: tărcată cu dungi negre în lung si-n rest cu galben şi cu alb; sunt dresaţi să prindă mistreţi, cerbi si animale puternice.

Marele Han mai vânează şi cu ereţi sau şoimi dresaţi să prindă păsări sau animale mici; are si acvile, unele foarte mari, dresate să vâneze lupi, vulpi, antilope şi cerbi — şi nu există vietate care să le poată scăpa.

Printre baronii suveranului sunt doi fraţi de sânge, numiţi Bayan şi Mingam, porecliţi *Cunici,* adică Crescătorii de Câini. Amândoi au în subordine câte zece mii de

1) de fapt, sunt tigri, dar Marco Polo îi numeşte lei, fiindcă nu erau cunoscuţi pe-atunci în Europa.

oameni, îmbrăcaţi unii în auriu şi ceilalţi în albastru, în fiecare grupă există vreo două mii de oameni ce au, fiecare, câte un câine — unul sau mai mulţi, după câţi i s-au dat spre îngrijire — provenit dintr-o împerechere de rase. Iar când suveranul merge la vânătoare, unul din Cunici, cu cei zece mii de oameni şi câinii lor, porneşte într-o direcţie, iar celălalt, în direcţia opusă. Ei închid în cerc o suprafaţă de mai bine de o zi de mers; şi astfel, în acest cleşte, nu există sălbăticiune care să nu fie prinsă.

E o minune să-i vezi la treabă pe vânătorii si câinii aceştia, fiindcă, în vreme ce Hanul călăreşte cu ceilalţi baroni, vânând păsări prin pajişti, odată vezi venind uriaşii câini, urmărind îndeaproape urşi, cerbi ori alte animale mari, si mânându-le spre Han şi suita lui din toate părţile în care s-a închis cercul hăitaşilor...

An de an, în cea dintâi zi a lunii martie, Marele Han părăseşte cetatea Canbaluc şi se îndreaptă spre miazăzi, la două zile distanţă de ţărmul Mării Ocean. Ia cu el mai bine de zece mii de şoimari cu mai mult de cinci sute de ereţi şi de şoimi-pelerini, şoimi sacri şi alte specii, în mare număr, ca şi vulturi pentru a prinde păsări împrejurul locului în care îşi stabileşte tabăra şi pe marginea râurilor de până acolo. Dar să nu credeţi că îi ţine pe toţi, laolaltă: îi împrăştie ici şi colo, în grupe de câte o sută ori cel mult două sute. Marele Han are mai mult de zece mii de oameni, pe care îi pune să stea doi câte doi, răspândiţi de-a lungul drumului, astfel încât acoperă o mare suprafaţă. Şi fiecare are câte un fluier si-o glugă, să-şi poată chema si ţine pasărea lui. Iar când marele stăpân porunceşte să li se dea drumul păsărilor, nu este nevoie ca oamenii care le slobozesc să le urmărească îndeaproape, pentru că cei despre care v-am povestit că sunt risipiţi din loc în loc le supraveghează cu uşurinţă, încât nu zboară nicăieri unde

să nu poată fi prinse din nou. Sau dacă păsările au nevoie de ajutor, sar imediat către ele.

Toate păsările suveranului au prinse de picior câte o tăbliţă de metal pentru a putea fi recunoscute; la fel şi cele ale baronilor; pe-aceste cătuşe sunt scrise numele stăpânului şi al paznicului păsării, în acest chip, dacă vre-una e prinsă de altcineva, este înapoiată adevăratului stăpân. Dacă nu se ştie a cui este, pasărea e dusă unui baron numit *bularguesi,* ceea ce înseamnă „păstrătorul lucrurilor care nu şi-au mai găsit stăpânul". Astfel, dacă se găseşte un cal, o sabie, o pasăre sau orice altceva şi nu se ştie cui aparţine, este dus cât mai curând la acest baron, care îl pune la păstrare. Iar, dacă cel care 1-a găsit nu îl aduce imediat, este pedepsit de acelaşi baron. Cel care ştie c-a pierdut vreun lucru vine la *bularguesi,* care i-1 înapoiază imediat, în timpul vânătorii, acest baron stă pe cel mai înalt dâmb, ţinându-şi flamura sus, pentru ca cei care-au pierdut sau au găsit câte ceva să-1 poată vedea cu uşurinţă.

Pe drumul pe care-1 urmează suveranul spre Marea Ocean, se pot vedea atât de multe lucruri frumoase, nişte partide de vânătoare atât de reuşite încât nu se compară cu nici o altă plăcere pe lume.

Marele Han călătoreşte într-o foarte frumoasă cabină de lemn, purtată în spinare de patru elefanţi, în întregime căptuşită pe dinăuntru cu ţesături de^aur bătute cu pietre preţioase şi, pe afară, cu piei de leu. în această cameră îşi tine doisprezece ereţi, cei mai buni pe care-i are.

Câteodată, în timpul călătoriei, baronii îi strigă:

— Sire! Trec cocorii!

Si el deschide imediat acoperişul camerei sale şi îi zăreşte; ia eretele preferat şi-i dă drumul. Adesea eretele doboară prada în faţa lui. Si simte o mare încântare să

Scenă dintr-o tabără mongolă (pictură, aprox. 1600)

vadă toate acestea, tolănit în patul său, în camera sa de lemn din spinarea elefanţilor, cu baronii călărind în jurul lui!

Când ajung la «cocciar modun», îi găseşte instalaţi în pavilioanele lor pe fiii, baronii, prietenii şi cavalerii săi, adică întreaga lui suită de zece mii de oameni frumoşi şi bogaţi.

Cortul Hanului, în care îşi adună curtea, este atât de încăpător încât sub el ar putea locui în voie o mie de persoane. Deschiderea lui este spre miazăzi si sub acest acoperământ se adăpostesc baronii şi cavalerii, într-un altul, lipit de primul înspre miazănoapte, locuieşte marele suveran. Când doreşte să-i vorbească vreunui supus, trimite după el în compartimentul vecin, în spatele marii săli este amenajată o încăpere pentru suveran...

Fiecare dintre despărţiturile marelui cort are trei coloane de lemn şi este bogat căptuşită cu frumoase piei de leu, astfel că nici vântul, nici ploaia nu-şi poate croi drum înăuntru. Pe dinafară este acoperit cu piei de leu dungat, care rezistă la orice fel de vreme, şi pe dinăuntru este, în întregime, numai o blană de hermină şi de zibelină, cele mai preţioase, cele mai căutate si cele mai frumoase de pe lume. Tătarii le numesc reginele blănurilor. Toate corturile sunt tapiţate şi garnisite cu astfel de blănuri, atât de mă-iastru îmbinate de-i minune! Iar sforile cu care se susţin acoperişurile sunt toate de mătase, în total, corturile suveranului, adică cele două săli mari şi camera Hanului, au un astfel de preţ că nici un rege din lume n-ar avea cu ce să le plătească, oricât şi le-ar dori. Si pe lângă aceste corturi sunt altele şi altele, care mai de care mai împodobite şi mai frumoase, pentru războinicii suveranului şi servitori, pentru păsările împăratului şi îngrijitorii lor. Pe toată câmpia sunt ridicate atâtea încât e minune. Pare a fi o

mare cetate, din pricina mulţimii celor care locuiesc acolo si a celor care vin, în fiecare zi, din toate părţile, să-1 vadă pe Marele Han. în afară de toţi aceştia, în suita suveranului trebuie socotită şi mulţimea medicilor, astrologilor, şoimarilor şi meşteşugarilor de tot felul, fiecare însoţit de familia lui.

Astfel petrece Hanul în aceste ţinuturi până la jumătatea lunii mai — neocupându-se decât cu vânătoarea. De asemenea, toţi oamenii din tabăra Hanului, nu fac altceva decât să vâneze si să prindă păsări, aducându-i prinosul ostenelii lor în fiecare seară, din toate soiurile si din belşug. Nici o altă persoană n-ar îndrăzni, pe-o rază de mai bine de douăzeci de zile în jurul taberei, să ţină pentru sine vreo pasăre vânată ori vreun câine de vânătoare pentru plăcerea lui ori vreuna din aceste patru specii de animale: iepure, cerb, gazelă sau căprioară, cel puţin din martie până în octombrie. Cine ar face-o, ar fi aspru pedepsit. Insă oamenii sunt supuşi ascultători; când ştiu că a sosit Hanul, o iau pe drumuri dosnice de cele ale taberei de vânătoare. Dar, oricât de ascunse ar fi aceste poteci, ei tot mai întâlnesc vreunul din aceste animale adormit si atunci îl ocolesc, neatingându-1 pentru nimic în lume. Aşa că sălbăticiunile se înmulţesc în pace, umplând pământul, iar suveranul poate vâna cât îi doreşte inima.

La jumătatea lunii mai, Hanul pleacă împreună cu toată suita, pe-acelaşi drum pe care a venit, înapoi la Can-baluc. Aici, rămâne în palatul său trei zile, nici o clipă mai mult, ţinând-o tot într-o petrecere şi distracţie în mijlocul curţii şi-a femeilor sale. Apoi porneşte la drum spre cetatea Ciandu, construită la porunca lui, cum v-am mai spus, unde stă tot timpul verii, ferindu-se de arşiţă, până în cea de-a douăzeci şi opta zi a lunii august, când se reîntoarce la Canbaluc."

Canbaluc

„Vă voi spune acum mai multe despre această cetate din Cathay în care se află palatele Hanului şi fiului său.

Se numeşte Canbaluc, ceea ce înseamnă, pe limba noastră, *Cetatea Hanului^* Şi mai-nainte se afla, pe acelaşi loc, o întinsă şi nobilă cetate. Dar Marele Han, aflând de la astrologii săi că cetatea se va răscula şi va face mult rău imperiului său, a pus să se construiască noul oraş, atât de aproape de cel vechi încât nu le desparte decât un râu. A poruncit ca oamenii din vechea cetate să vină să locuiască în cea nouă, pe care a numit-o Taidu. Ea este mare de douăzeci şi patru mile de jur împrejur, întinderea ei are formă pătrată, fiecare latură fiind de şase mile lungime. Este împrejmuită de ziduri de pământ, groase la bază de peste zece paşi, dar care se subţiază treptat spre vârf, până ajung să aibă trei paşi grosime. Zidurile acestea au creneluri albe şi se ridică la zece picioare înălţime.

Oraşul are douăsprezece porţi şi deasupra fiecăreia este clădit un mare palat, astfel că, de-a lungul fiecărei laturi a zidului cetăţii, se numără trei porţi si cinci palate, iar, în fiecare colţ, se mai ridică încă unul, mare şi frumos. Străzile oraşului sunt atât de drepte că, dacă te afli într-un capăt, vezi prea bine capătul celălalt, iar de la o poartă se vede cea din partea opusă a oraşului..

Prin cetate, la tot pasul întâlneşti mândre şi bogate palate, case de oaspeţi şi locuinţe de tot felul. Aflaţi, dar, că oraşul Canbaluc înghite atât de multe case şi atâţia oameni, în interiorul zidurilor cetăţii şi-n afară, încât pare cu neputinţă să-ţi imaginezi numărul lor..."

Marele Han, prevăzător si luminat, construise cara-vanseraiurile în afara zidurilor cetăţii; acolo erau obligaţi să locuiască negustorii străini şi prostituatele. Acestea, în număr de mai bine de 20.000, erau organizate ca trupele armatelor, în grupe de câte o sută şi de o mie, comandate si supravegheate de nişte ofiţeri. „Femeile de plăcere câştigă mult, va nota Marco Polo, găsind mereu «de lucru» datorită mulţimii imense de bărbaţi doritori..." Nu plăteau impozite, dar trebuia să fie permanent la dispoziţia străinilor. Ospitalitatea mogolilor le garanta vizitatorilor capitalei dreptul de a-şi rezerva o companie în fiecare noapte. Eliminase, astfel, din interiorul oraşului orice motiv de dezordine şi discordie.

„în mijlocul cetăţii se află un castel uriaş, în vârf cu o clopotniţă din care se sună, noaptea, stingerea, ca nimeni să nu mai circule pe străzi după ce clopotul cel mare a bătut de trei ori si, într-adevăr, nici unul nu mai îndrăzneşte să meargă pe-afară, în afară de medicii care sunt chemaţi de femeile ce nasc sau de bolnavii care au mare nevoie de ajutorul lor; în orice caz, cei ce mai merg pe străzi noaptea trebuie să poarte neapărat lumină..."

Nu era atât de simplu. Victor Şclovski ne oferă mai multe amănunte: „Patrule, compuse din treizeci-patruzeci de soldaţi, băteau oraşul în lung şi în lat, arestând bărbaţii sau femeile ce îndrăzneau să mai iasă după stingere. Dimineaţa, arestaţii erau interogaţi şi condamnaţi la un număr de lovituri cu bastonul de bambus, după gravitatea faptei.

Justiţia mongolă distingea 2759 de culpe, cărora li se a-plicau cinci feluri de pedepse.

Cei prinşi încălcând legea erau bătuţi cu bastoane de bambus lustruit; existau unele mari, de patru-cinci centimetri grosime, şi unele mici, de doi-trei centimetri. Pedepsele se administrau astfel: cea mai uşoară însemna între zece şi cincizeci de bastoane mici; apoi, urmau exilul temporar sau definitiv, pedeapsa cu moartea prin decapitare sau

spânzurare. Exilurile erau însoţite de bătaia cu marile bastoane: şaizeci de lovituri pentru un an de exil, şaptezeci pentru doi ani, optzeci pentru trei, nouăzeci pentru patru, o sută pentru cinci; surghiuniţii pe termen mai lung erau, în plus, arşi cu fierul roşu pe obraz — drept pentru care erau porecliţi «chipuri însemnate» — şi apoi trimişi în regiunile cele mai îndepărtate din imperiu.

Plimbarea nocturnă nu era pedepsită decât prin câteva lovituri de baston, femeile şi fetele putând să le primească peste pantaloni, cu condiţia să nu aibă mai multe perechi.

Marco Polo remarca: «bătaia cu bastoanele mergea uneori până la moartea condamnatului». Dar, în general, se evita vărsarea de sânge, pentru că astrologii ziceau că nu trebuie răspândit sângele de om, nici să fie arătat soarelui.

Dacă cel vinovat aparţinea clasei funcţionarilor, se putea sustrage de la pedeapsă plătind o răscumpărare. Unele crime nu admiteau însă nici o iertare: paricidul, otrăvirea, magia, lipsa de respect faţă de părinţi, uciderea meşteşugarului de către calfe, nepriceputa construcţie a unei corăbii destinate plimbărilor suveranului, erorile în prezentarea unui raport."

„Dacă vă mai spun că fiecare poartă este păzită de o mie de soldaţi, să nu vă închipuiţi că o străjuiesc fiindcă s-ar teme de cineva; o fac doar pentru a-1 cinsti pe suveranul care locuieşte înăuntru şi pentru ca niciodată vreunul din baronii lui să nu-i tulbure liniştea.

Tot în semn de preţuire şi pentru a-i face o plăcere suveranului lor, cât timp stă el în Canbaluc, adică lunile decembrie, ianuarie şi februarie din an, este hotărât ca pe o rază de patruzeci de zile distanţă, toţi oamenii să vâneze si să prindă păsări, trimiţând vânatul la curte. Astfel se face că primeşte mistreţi, căprioare, antilope, cerbi, lei, ursi si păsări de tot felul.. Animalelor vânate li se scot măruntaiele, apoi sunt puse în căruţe şi trimise în Canbaluc. Cei care se află la prea mare distanţă, trimit doar pieile, gata tăbăcite, ca Marele Han să le folosească pentru nevoile armatei sale...

Aflaţi că în oraş nu se înmormântează nici un mort; idolatrii îl poartă în afara porţilor cetăţii şi dincolo de periferii, într-un loc îndepărtat, unde îl ard pe rug; si cei de alte credinţe, creştini ori sarazini, şi-i duc pe-ai lor aproape la fel de departe, într-un alt loc, special destinat: astfel, pământul este mai fertil şi mai sănătos.

în Canbaluc zilnic intră grămezi de lucruri de mare preţ, chiar de foarte de departe, din cetăţi care abia se cunosc sau dintr-unele de care nu s-a mai auzit; fiindcă, fiecare vasal trimite daruri, ba pentru suveran, ba pentru curte, ba pentru locuitorii obişnuiţi ai oraşului, pentru numeroşii baroni şi cavaleri ori pentru uriaşa armată a suveranului care-şi are tabăra în jurul cetăţii. Si sosesc atât de multe că nu e zi din an în care, de pildă, numai cu mătase să nu intre aici mii de căruţe încărcate. Dar nu e de mirare, căci nicăieri în împrejurimi nu creşte fir de in, aşadar, este mai la îndemână să se facă toate hainele din mătase. Drept e că, în alte câteva regiuni se cultivă bumbac şi cânepă, dar de acestea nu prea se foloseşte nimeni, din pricina marii cantităţi de mătase care abundă şi e foarte ieftină.

în jurul Canbalucului s-au ridicat noi cetăţi încât se pot număra acum vreo două sute, unele mai apropiate, altele mai îndepărtate; din fiecare vin negustori pentru a-şi vinde mărfurile si a cumpăra altele, comerţul fiind permanent înfloritor."

Alcovul

„Va voi vorbi acum despre viaţa de zi cu zi a lui Kublai. Are patru soţii, pe toate patru considerându-le legitime. Cel mai vârstnic fiu cu care a fost dăruit în urma acestor căsătorii, trebuie să fie, după lege, suveranul imperiului după moartea sa. Cele patru neveste sunt numite împărătese, dar mai poartă şi-un alt titlu pe lângă acesta. Doamnele îşi au curţile lor, toate foarte numeroase, căci să tot fie trei sute de fete frumoase si vesele, mulţi scutieri de nădejde şi servitori bărbaţi şi femei, cu alte cuvinte, în jur de zece mii de suflete în slujba fiecăreia.

Ori de câte ori suveranul doreşte să-şi petreacă noaptea cu una din soţii, o aduce în camera lui, dacă nu merge el la dânsa. Pe lângă ele, însă, Hanul mai are şi multe metrese imperiale, alese pe sprânceană. Trăieşte în imperiul său o rasă aparte de tătari chipeşi, numiţi *ungeaţi.* Dintre ei se trimite, în fiecare an, pentru Han o sută de fecioare, cele mai frumoase din ţinut. Cum ajung la curte, Hanul le dă în grija bătrânelor doamne din palat. Timp de trei zile, bătrânele dorm împreună cu câte una din fete, în acelaşi pat, pentru a vedea dacă au respiraţie uşoară şi plăcut mirositoare şi dacă sunt sănătoase, fără nici un defect, în nici o parte a corpului. Iar cele care sunt într-adevăr foarte frumoase si perfect sănătoase, care au toate calităţile dorite şi nici un defect, sunt luate în slujba Hanului.

Obligaţiile lor sunt astfel: timp de trei zile şi trei nopţi, şase dintre aceste fecioare îl servesc pe suveran în camera lui şi în patul imperial, gata să-i îndeplinească orice dorinţă. După trei zile si trei nopţi, pleacă grupa de

sase şi-i ia locul o alta, de acelaşi număr. Astfel, în fiecare an, din trei în trei zile, Hanul schimbă şase fecioare."

*

Episodul acesta este un bun exemplu al amestecului de barbarie mongolă şi rafinament chinezesc existent la acea epocă până si la curtea imperială. Obiceiul de a avea câteva sute de femei, neveste si metrese, le era comun ambelor rase şi asemănător motivat: asigurarea urmaşilor.

Marco Polo va vorbi si despre căsnicia la „tătarii" din stepe — reamintim că le spune tătari si mongolilor.

„...Ei au căruţe acoperite cu pâslă neagră, pe care nici o ploaie nu le poate străbate, trase de boi şi de cămile. Şi-n aceste care îşi duc femeile şi copiii. Femeile cumpără, vând si fac tot ce le este de trebuinţă soţului si căminului lor, căci bărbaţii nu se ocupă de nimic altceva decât de vânătoare, de întins curse pentru păsări, de dresajul şoimilor şi de război, ca gentilomii noştri... Pentru nimic în lume nu s-ar atinge de nevasta altuia, faptă socotită de ei dintre cele mai josnice si păcătoase. Femeile sunt blânde si credincioase bărbaţilor lor şi îndeplinesc cu îndemânare ce au de făcut...

Căsătoriile la ei se petrec astfel: fiecare îşi poate lua până la o sută de neveste, dacă are cu ce să le hrănească, dar o preferă întotdeauna şi-o preţuiesc cel mai mult pe cea dintâi. Au mai mulţi copii decât oricare alţii, fiindcă au şi mai multe neveste. Bărbaţii dau o zestre tatălui şi mamei soţiei, dar în acelaşi fel se pot însoţi şi cu veri-şoara lor. Dacă tatăl, capul clanului, moare, moştenitorul se poate căsători şi cu nevestele lui, cu excepţia celei care i-a dat viaţă: numai cel mai vârstnic are dreptul să facă lucrul acesta, ceilalţi, nu. Se căsătoresc la fel de bine si cu nevasta fratelui lor, dacă se întâmplă să moară acela. Iar, de fiecare dată când se nuntesc, fac mare petrecere..."

Din alte surse, avem inforrnaţii despre modul cum se desfăşura căsătoria si viaţa domestică la chinezi.

în primul rând, nu exista nici un chinez celibatar, îndată ce ajungea la pubertate, băiatul era căsătorit prin grija părinţilor. Fiicele erau considerate povara familiei, cele de care trebuia să scapi, să le trimiţi în schimbul unei zestre după bărbaţii pe care reuşeai să-i păcăleşti ca să le accepte. Fiii erau cei care trebuia să le acorde părinţilor cinstirea după datină si mai ales cei care aveau să se în-grijească de sufletele morţilor. Viitorii soţi nu se cunoş-teau, nici măcar din vedere, dinainte. Părinţii încheiau afacerea fără acordul lor. Ceremonialul căsătoriei era lung şi umilitor pentru mireasă, stabilindu-i-se de la bun înce-put locul în noua familie: pentru totdeauna va fi servi-toarea soacrei, care se va răzbuna pe ea pentru umilinţele la care a fost şi ea supusă, la rându-i. Nu se putea plânge, căci prin reproşurile ei s-ar fi făcut vinovată de atentat la sentimentul de pietate filială, adică 1-ar fi stârnit pe fiu împotriva mamei. Nu-îşi însoţea nicăieri soţul, nu se arăta niciodată la mesele pe care le oferea dânsul — în schimb, el putea chema cântăreţe şi dansatoare care să-i distreze invitaţii. Soţia n-avea nici un drept până când devenea mamă, în special mamă a unui băiat. Pe cât de nenorocită era ca soţie, pe atât de puternică era cu copiii ei, chiar dacă aceştia, la vremea lor, ajungeau bunici. Dacă soţul murea, rămânea veşnic văduvă; în schimb, bărbaţii se re-căsătoreau ori de câte ori pofteau .

1) Nu este întru totul îndreptăţită acuza de poligamie. Deşi nici legile, nici moravurile nu li se împotriveau, în marea lor majoritate chinezii nu erau poligami. Scriitura lor ne furnizează o dovadă în plus: semnul care înfăţişează o femeie sub un acoperiş înseamnă „pace"; două femei sub acelaşi acoperiş înseamnă „ceartă", iar trei: „intrigă şi neorânduială".

în mare, şi în familiile imperiale se petrecea acelaşi lucru, cu deosebirea că împărătesele, metresele şi curţile lor personale aveau mult mai multă putere, devenind adesea adevărate cuiburi de comploturi politice, care asasinau, detronau şi schimbau dinastiile după plac.

Cât despre obiceiurile moştenite de Kublai, ele aveau un aspect inedit. Se instituise o comisie guvernamentală care, an de an, mergea în provinciile manciuriene, pentru a culege noi femei pentru palat. După gustul mongolilor, fetele din aceste ţinuturi treceau drept cele mai frumoase. Abia soseau funcţionarii imperiali, că părinţii manciurieni („ungeaţii" lui Polo) se grăbeau să le prezinte fetele, în vârstă de la 14 la 17 ani, lăudându-le în gura mare nurii. Fiecare fată era atent examinată în ceea ce privea forma corpului, frumuseţea ochilor, perfecţiunea dinţilor şi alte detalii. Pe baza calităţilor observate, valoarea fiecăreia era calculată după un anumit barem, apoi erau repartizate pe clase de frumuseţe de la l la 21 de ,,carate". O sută de fete (care îndeplineau condiţiile de-a fi punctate de la 17 la 21 de carate) era trimisă la Canbaluc. Cele de 21 de carate erau rezervate Hanului, iar celorlalte li se împărţeau diverse slujbe la palat sau, dotate cu o zestre importantă de către suveran, erau căsătorite cu nobili de la curte.

Oricât de bizară ar părea metoda descrisă, de a supune bunului plac al monarhului populaţia unei întregi provincii, creştinul şi occidentalul Marco Polo recunoaşte că avea şi părţile ei bune. De fapt, meditează el, în vreme ce un om trebuie să moară fără copii din cauză că soarta i-a destinat o soţie sterilă, cei care îşi pot permite au, în regatul lui Kublai, câte cincizeci de fii, poate mai mulţi. Poligamiei locuitorilor îi atribuie şi marea densitate a populaţiei din Asia, care cu siguranţă 1-a şocat, în secolul
, mai mult decât pe noi, astăzi.

Inteligenţa limpede a veneţianului a tras o concluzie exactă despre politica demografică: cum nu există separaţii de caste în imperiul mongol, cum elementele cele mai pline de vitalitate şi mai capabile ajung rapid într-o poziţie de frunte şi de bunăstare, reuşind, în consecinţă, să întreţină mai multe neveste, alese după frumuseţe şi sănătate, nu după originea socială, atunci indivizii cei mai buni ai rasei se multiplică înaintea celorlalţi.

*

Marco ne povesteşte câte ceva şi despre urmaşii lui Kublai.

„Suveranul are, din partea celor patru soţii legitime, douăzeci şi doi de fii, cel mai vârstnic purtând numele de Genghis, în amintirea marelui străbun, întâiul suveran al tătarilor. Şi acest fiu Genghis al Marelui Han urma să preia sceptrul, după moartea tatălui său. însă, dintr-o nefericită întâmplare, a murit. Hanului i-a rămas, de pe urma căsătoriei fiului său, un nepot pe nume Timur, care, după lege, o să fie moştenitorul tronului la moartea bunicului. Acest Timur este un tânăr înţelept si viteaz, arătându-şi, până acum, strălucitele calităţi în mai multe ocazii.

în afară de aceştia, Kublai mai are douăzeci si cinci de copii, toţi băieţi, din însoţirea lui cu metresele imperiale. Toţi sunt oameni de nădejde şi curajoşi în luptă. Ei au titlul de baron. Dintre fiii de la soţiile legitime, şapte sunt regi ai unor foarte întinse provincii si îmbelşugate regate; ei domnesc cumpătat, fiindcă sunt înţelepţi şi iscusiţi la toate, moştenind însuşirile tatălui lor, Kublai Han, cel mai înţelept şi cel mai priceput, cel mai bun conducător de armată, cel mai bun guvernator al imensului său imperiu, cel mai cutezător dintre bărbaţii pe care i-au dat la iveală populaţiile tătare."

Alchimia Marelui Han

„în cetatea Canbaluc se află Trezoreria marelui suveran; este concepută în aşa fel încât se poate zice, fără a greşi, că marele suveran posedă tainele alchimiei în cel mai înalt grad...

Hanul a poruncit să se bată monedă proprie, în felul următor: se ia scoarţa de la duzii ale căror frunze sunt date viermilor de mătase ca să le mănânce (astfel de copaci se găsesc din belşug, prin toată ţara, fiindcă sunt încontinuu plantaţi şi înlocuiţi); se alege fâşia subţire şi albă, care creşte între lemnul copacului si scoarţa groasă de la exterior (această scoarţă subţire este ca un fel de hârtie, dar în întregime de culoare neagră); când se usucă, se taie în bucăţele şi pe fiecare se imprimă valoarea si sigiliul suveranului — cu cât creste mărimea, creste proporţional si valoarea. Astfel de monezi-hârtie se produc, într-o mare cantitate, în fiecare an, fiindcă nu costă aproape nimic; nici un alt trezorier din lume n-ar plăti nici cât negru sub unghie pentru vreuna din ele.

Şi când s-au adunat multe astfel de hârtii, Hanul le distribuie pretutindeni, în toate provinciile, regatele si domeniile lui, făcându-si plăţile cu ele peste tot pe unde îşi exercită puterea. Nimeni nu îndrăzneşte să le refuze, căci ar fi sortit morţii îndată. De altfel, cu toţii le acceptă bucuroşi fiindcă, pe unde se duc mai departe cu ele îşi plătesc mărfurile pe care le cumpără ca şi când ar fi din aur pur. Apoi, hârtiile de dud sunt şi mult mai uşoare decât monezile de argint şi de aur, aşadar, mai simplu de purtat la drum.

Toţi negustorii care vin din India sau din alte ţări cu aur, argint, pietre preţioase sau perle, nu cutează să le vândă altcuiva în Canbaluc decât suveranului. Hanul are doisprezece baroni care se ocupă de-aceasta, oameni înţelepţi, care-si cunosc bine meseria; ei preţăluiesc lucrurile si, în numele suveranului, le cumpără, plătind cu hârtiile de dud. Astfel se face că suveranul cumpără nenumărate lucruri în fiecare an, iar comorile lui sunt nesfârşite; le plăteşte cu o monedă care nu-l costă nimic, după cum aţi înţeles, în sfârşit, de câteva ori pe an, se anunţă pe toate străzile din cetate că toţi cei care posedă aur, argint, perle si pietre preţioase trebuie să le aducă la Trezorerie, unde li se va plăti un preţ bun pentru fiecare. Iar localnicii le duc bucuroşi şi de bunăvoie, fiindcă n-ar mai găsi pe nimeni care să le plătească aşa de bine. E minune să vezi câte cară acolo! Şi aşa se face că suveranul pune stăpânire pe toate bogăţiile de pe pământurile sale.

Când aceste hârtii se deteriorează, cu toate că, în general, sunt destul de rezistente, oamenii le duc la Trezorerie, unde li se dau altele noi, oprindu-li-se trei procente tribut pentru schimbare. Dar dacă un baron sau altă persoană, oarecare, are nevoie de aur, argint, pietre preţioase sau perle, pentru a-si face din ele veselă, podoabe sau obiecte pe care şi le doreşte, merge din nou la Trezorerie, de unde îşi cumpără tot ce vrea, plătind, bineînţeles, tot cu hârtii.

Aşadar v-am povestit maniera si motivul pentru care marele suveran trebuie să aibă (şi cu siguranţă are!) cele mai mari comori dintre toţi muritorii."

*

Confident personal al Marelui Han Kublai, Marco Polo a trăit mai mulţi ani la curtea din Canbaluc şi a călătorit prin ţară în calitate de negustor, de explorator şi de

împuternicit al stăpânului său. S-a arătat pretutindeni dotat cu o solidă inteligenţă, ochi ageri şi o inepuizabilă curiozitate.

Ca negustor, în observaţiile sale a dat dovadă de o extraordinară competenţă în materie de finanţe şi de economie. Statul atât de bine ordonat al lui Kublai îi părea un Paradis, lui, care fusese obişnuit, în Europa, să observe arbitrariul în impozitări şi limitările, cu mii de faţete, ale posibilităţilor de trafic; îşi va da toată silinţa să le demonstreze concetăţenilor avantajele sistemului financiar şi comercial mongolo-chinez.

Va povesti, nu o dată, cum un plan economic riguros era stabilit pentru toată întinderea imperiului, devenit dependent în mod direct de Marele Han. Prevederile vizau în mod special mărfurile. Economia rurală (cultivarea pământului si creşterea animalelor) şi prelucrarea mătăsii dădeau 10% din producţia lor statului. Jumătate din producţia de zahăr, mirodenii şi vin, ca şi din profitul comercianţilor şi meşteşugarilor revenea vistieriei imperiale.

Beneficiile din impozitele impuse comerţului exterior erau, de asemenea, remarcabile: statul reclama 10% din toate mărfurile importate, taxa servind, în acelaşi timp, la protejarea economiei interne. Monopolul asupra sării şi metalelor preţioase furniza câştiguri serioase. Produsele obţinute de pe domeniile coroanei şi de la turmele imperiale rotunjeau şi ele veniturile, în sfârşit, acestora li se adăugau dările plătite de statele vasale, adică de aproape întreaga Asie.

Marco Polo va menţiona cifrele de afaceri din provincia Mangi. Milioanele de care pomeneşte (inevitabil, am zice noi) i-au adus, din partea concetăţenilor europeni, porecla de „mincinosul milioanelor".

în maniera exemplară, statul mongol se străduia să favorizeze producţia proprie şi comerţul, din ele făcând punctul de sprijin al întregii economii. Curtea de la Can-baluc, care încasa astfel de venituri, trebuia să fie inima imperiului. Canbaluc nu era numai piaţa principală, unde se întâlneau vânzători şi cumpărători; prodigioasele cadouri primite de peste tot contribuiau şi ele la însufleţirea comerţului. Pe cursurile de apă, prin canale şi pe drumurile caravanelor, bogăţiile întregii Asii se revărsau în reşedinţă; trebuie citat, între altele, aportul anual de 360 de corăbii încărcate cu mătase din provinciile sudice.

O comisie de cumpărare, instituită de Kublai, stabilea valoarea mărfurilor oferite şi veghea ca vânzătorii să poată pune în propria pungă un câştig adecvat.

Politica financiară avea scopul să-i asigure organismului de conducere mongol controlul asupra comerţului. Şi la aceasta avea să-i folosească, în primul rând, emisia de hârtie-monedă. Măsura făcea posibile monopolizarea aurului, independenţa economiei de cantitatea variabilă şi incontrolabilă a acestui metal şi regularizarea circulaţiei monedei printr-o unică bancă de emisie.

Marco Polo, deşi fascinat de această „alchimie" care umplea vistieriile încăpătoare ale imperiului, devine puţin ironic vorbind despre hârtia-monedă şi s-ar putea bănui că raporturile între lucruri nu-i erau cu totul foarte limpezi. Descrierea complicatului proces, care reprezenta o noutate absolută şi neaşteptată, n-a găsit nici un dram de credit în ochii europenilor; mai presus de toate, tocmai aceste pagini din lucrarea despre Marele Han i-au slăbit veneţianu-lui creditul moral, în loc de a trage nişte învăţăminte din expunerea lui, cenzura a suprimat în pripă capitolul asupra finanţelor mongole. Fiindcă anumite guverne europene tocmai se preocupau să micşoreze, secret, valoarea

argintului şi să lanseze monedele false, au înfierat cu maliţiozitate cuvintele călătorului prin Orient.

Occidentul neîncrezător a învăţat, între timp, pe pro-pria-i spuză, avantajele şi dezavantajele manipulării biletelor de bancă. Nu numai că a suportat grave inflaţii, dar a ajuns să-şi dea seama, ca Asia secolului XTV, că schimbul internaţional de mărfuri este paralizat de diferenţele de valoare, însă a avut nevoie de şapte secole pentru maturizare.

Ajutoarele de la Marele Han

„Suveranul trimite soli prin toate domeniile imperiului său, regate şi provincii, pentru a afla dacă oamenii au suferit vreo pagubă din pricina vreunei calamităţi naturale sau altui dezastru (război, de pildă), dacă li s-au stricat ogoarele sau au rămas fără animale şi vite. Iar cei năpăstuiţi sunt scutiţi de biruri, ba, mai mult, primesc din alte părţi, care n-au suferit, grâne şi vite ca să aibă ce mânca şi ce semăna. Lucrul acesta se face din marea bunăvoinţă a suveranului.

Când vine iarna, vrea să ştie dacă cei care cresc vite n-au păţit nimic, nu le-a fost păgubită turma de izbucnirea vreunei epidemii sau altă nenorocire. Iar cei năpăstuiţi sunt scutiţi de biruri pe un an de zile şi li se oferă, din partea împărăţiei, alte vite în schimbul celor pierdute...

în anii buni, când suveranul vede că s-a făcut grâu din abundenţă şi de bună calitate, adună imense cantităţi pe care le pune la păstrare în hambare uriaşe, uneori şi vreo trei-patru ani la rând. în depozitele imperiale se găsesc tot felul de cereale: grâu obişnuit, grâu cârnău, orz, ovăz, orez, mei şi altele. Iar când se întâmplă să nu se găsească ori să se scumpească vreuna dintre aceste grâne,

pune să se scoată din hambarele sale cât este nevoie; şi, dacă măsura ajunge să se vândă cu un besant, el o vinde la un sfert din preţ, dar fiecărui cumpărător doar atât cât are nevoie, în acest fel, suveranul veghează ca preţurile să nu crească prea mult...

V-am povestit cum Marele Han împarte ce are cu poporul său în timpurile grele, de foamete sau de scumpete; acum o să vă spun cum face acte de caritate, dând de pomană săracilor din cetatea Canbaluc. A cerut să i se facă o listă cu toate familiile nevoiaşe din oraş, cu şase membri ori mai mulţi, ceea ce a însemnat un şir lung de 20.000 de nume de persoane sărmane.

Fiecărei familii i-a dăruit grâu sau alte cereale, ca să aibă pe îndestulate, tot anul. Mai mult, sunt primiţi la curte toţi cei ce vor să vină, fiindcă în fiecare zi se dă de pomană săracilor, oricine primind câte o pâine mare, fierbinte, nimănui nefiindu-i refuzată, căci aşa a poruncit Marele Han.

Hanul are grijă de supuşii săi, iar aceştia îl adoră ca pe un zeu bun."

Cu adevărat bunăstarea publică se situa la un nivel necunoscut pentru contingentele din alte părţi. Cât de bogată putea fi o ţară în care aproape fiecare om putea pleca în campanie cu cinci sau şase cai de-ai lui! Datele unui recensământ au descoperit existenţa, numai în oraşul Canbaluc, a 2300 de nonagenari, ceea ce vorbeşte de la sine despre starea sănătăţii excelente a populaţiei.

Hanul Kublai ajutase la refacerea ogoarelor devastate de soldaţi. Spre deosebire de strămoşii săi, nu mai visa transformarea întregii Chine într-o imensă păşune pentru caii şi vitele mongole. Până şi tradiţionala interdicţie de a se spăla, poruncită de lassa, zeul lor cel mare, fusese înlocuită cu plăcerea băilor publice.

Marco Polo va nota că sunt provincii, mai ales în sudul ţării, pe unde treci dintr-un oraş într-altul, timp de zile întregi, fără întrerupere. Standardul de viaţă era extraordinar de ridicat.

Cel care sărăcise fără vina lui, primea un ajutor de la stat şi, ceea ce e mai important, ceea ce obţinea era în funcţie de modul de viaţă anterior al acelui năpăstuit. Un stat major de funcţionari ai binelui public era însărcinat a face chetele şi a împărţi ajutoarele. Exista chiar un serviciu de muncă obligatorie în folosul statului. Fiecare om trebuia ca, o zi pe săptămână, să muncească gratuit, fără salariu, pentru stat. Beneficiile obţinute pe această cale erau destinate exclusiv săracilor şi distribuite în ţară.

Se înfiinţaseră spitale publice şi patrule sanitare gratuite erau însărcinate să ridice bolnavii de la casele lor si să-i aducă în aceste instituţii. Cel care nu-şi putea plăti cheltuielile medicale, trebuia să muncească un anumit număr de zile pentru stat.

Cât priveşte personalul medical şi tehnicile folosite, deşi indirect, ele constituiau domeniul chinezilor. Nu este de mirare: medicina a început în China odată cu istoria . Primul tratat farmacopeic datează din mileniul trei înainte de era noastră; Antichitatea nu cunoaşte un maijnare număr de lucrări decât cele medicale chinezeşti, însă, deşi specialişti în tratamente „naturiste", despre anatomie şi fiziologie nu ştiau mare lucru. Tradiţia impunea ca o lege inviolabilă respectul morţilor, aşadar era categoric împotriva disecţiei, de pildă, în general, pe cercetările făcute pe animale îşi întemeiau observaţiile, adesea de o pitorească naivitate. Câteva exemple: gâtul se continuă fără ramificaţii până la inimă, vocea ia naştere din plămâni, ficatul

1) Se pare că are aceeaşi origine cu medicina greacă, leagănul lor comun fiind India!

este sediul sufletului, unde se elaborează ideile, rinichiul drept este poarta vieţii, iar cel stâng filtrează sângele *e t caeîera.*

Ţara era prosperă. Si tocmai această abundenţă va fi mai periculoasă decât toate conspiraţiile şi revoltele. Cuceritorii i-au făcut cadou Chinei, câteva decade la rând, pacea, ordinea, dezvoltarea economiei. Imediat, pământul a început să producă, în cantităţi stupefiante, bogăţiile. Ţara s-a prefăcut într-un stup de albine, care dădea nu numai miere si ceară, ci aur. Barbarii veniţi din Nord riscau să fie sufocaţi de comorile adunate în jurul lor. Se îmbră-cau de la o vreme în cele mai nobile mătăsuri, îşi pregăteau mâncărurile cu mirodenii din India şi Malaezia, vinul greu din Mangi curgea râuri-râuri la masa lor. Chinezoaicele graţioase forfoteau în casele lor, un nesecat izvor de aur se revărsa de la bursa comercianţilor în mâinile funcţionarilor.

Mongolii nu mai erau războinici, sufereau de gută şi de obezitate, uitaseră ce înseamnă să mergi luni în şir atârnat în şaua calului costeliv... Presentimentul lui Gen-ghis Han, ce voise, la un moment dat, să stârpească rasa chinezilor de pe faţa pământului ca să apere venele mongole de infiltrarea spiritului sedentar, începuse să se adeverească: China era pe cale să-şi ingurgiteze stăpânii, deveniţi greoi şi leneşi — o moarte lentă, pe dinăuntru, fără zgomot.

însă prăbuşirea va avea loc ceva mai târziu; pentru încă vreo câţiva ani, mâna puternică a lui Kublai va şti să ţină frâul strâns la fel de ferm cum o făcuse şi bunicul lui, Genghis Han.

Nesupuneri şi revolte

Kublai urcase pe tron în 1260. Dar, până în 1275, nu reuşise să supună întreaga Chină. Tătari necredincioşi se mai luptau încă la ţărmurile mărilor, mai erau destui nomazi rătăcitori prin stepe, prea mulţi vânători liberi în ţările de unde proveneau blănurile atât de preţioase, în chinezi, deşi cu fruntea plecată în ţărână, nu putea să se încreadă nici o clipă.

Veneţianul nostru va nota în cartea lui: ,,în toate provinciile din Cathay şi Mangi, ca şi pe celelalte domenii ale Hanului, există trădători şi oameni de rea-credinţă, gata să stârnească o revoltă, aşadar este nevoie de câte o garnizoană pe lângă oraşele mari, cu populaţie numeroasă". Şi cu toate acestea, ca jăraticul de sub cenuşă, în vatra imperiului se înălţau, din când în când, flăcările nesupunerii. Uneori valul pornea chiar din familia Hanului...

*

„înainte să fie suveran, Kublai a luat parte de mai multe ori la războaie, fiind un vajnic luptător si un foarte bun comandant de oşti. Dar, de când a fost uns Mare Han, n-a mai mers la luptă decât o singură dată. Aceasta s-a întâmplat în anul Domnului 1268; şi vă voi povesti cum s-a ajuns până acolo.

Era odată un mare suveran tătar, ce se numea Nayan şi era unchiul lui Kublai. Era tânăr, stăpân peste mai multe domenii şi provincii, încât putea să adune pentru luptă o armată de trei sute de mii de călăreţi; şi s-a înfumurat din pricina vigorii sale tinereşti. Căci era vasalul nepotului său, Kublai, însă, când s-a văzut Nayan suzeran peste

atât de multă putere, s-a gândit că nu mai voia să fie vasalul Marelui Han, ci, dimpotrivă, să aibă el toată puterea pentru sine.

Mai era apoi un alt senior tătar, care se numea Kai-du, înalt şi puternic nobil, rudă cu Nayan şi vasal al Hanului. Nici Kaidu nu-1 asculta pe Kublai si-i voia răul.

Nayan i-a trimis vorbă lui Kaidu că îşi aduna armata, iar pe el îl îndemnă să-şi strângă trupele ca să pornească împreună contra lui Kublai şi, atacându-1 amândoi, unul dintr-o parte şi celălalt din partea opusă, să-1 înfrângă si să-i ia cu forţa tronul. Kaidu i-a răspuns că va face precum voia Nayan...

Şi când Marele Han află de urzeala celor doi, s-a mâniat foarte tare, căci porniseră la luptă fără nici un dram de judecată. Hanul nu se temu nici o clipă de ei, cum nu se temea de nimic pe lume, bizuindu-se pe marea sa iscusinţă în luptă si pe cutezanţa sa. îşi termină pregătirile de război atât de repede şi în aşa de mare taină încât nimeni nu află ceva. A reunit trei sute de mii de războinici călare si o sută de mii de pedeştri; dacă a chemat la arme doar atât de puţini, a făcut-o pentru că n-a voit să strângă si trupele care erau în garnizoană prin celelalte colţuri ale imperiului — căci, dacă si-ar fi strâns toate forţele, ar fi fost o asemenea mulţime de nu ţi-ai fi putut crede ochilor, dacă ai fi văzut, nici urechilor, dacă ţi s-ar fi povestit, nici gândului tău însuţi, dacă ai fi vrut să spui cuiva.

După ce a adunat această mână de oameni, a vrut să afle de la astrologi dacă va învinge în bătălie şi dacă îşi va dovedi duşmanii. Aceştia au privit cerul, 1-au cercetat după arta lor şi i-au zis să meargă neînfricat, fiindcă ai lui vor fi laurii victoriei. Apoi au pornit; în numai douăzeci de zile au ajuns în câmpia unde se afla tabăra lui Nayan,

lucru de mare mirare, căci reşedinţa Hanului era la mai mult de treizeci de zile distanţă de-acolo. Şi-au sosit oamenii Marelui Han dis-de-dimineaţă şi atât de pe neaşteptate încât ceilalţi n-au ştiut nimic. Fiindcă Hanul pusese strajă temeinică pe drumuri şi împrăştiase pretutindeni iscoade, astfel că nimeni nu putea veni sau pleca fără să fie prins; din această pricină, atunci când armata Marelui Ku-blai i-a înconjurat pe trădători, Nayan dormea liniştit în cortul lui, cu tânăra sa soţie, pe care o iubea nemăsurat...

Cum s-au ivit zorii, Marele Han a deschis acoperişul turnului său de lemn din spinarea celor patru elefanţi şi a înălţat însemnele sale atât de sus încât puteau fi văzute din toate părţile. Oamenii lui, înşiruiţi câte treizeci de mii, au dat semnalul de luptă, bătând în nakarurile cele mari. Buimăciţi, soldaţii lui Nayan au alergat la arme..."

Era prea târziu. Kublai făcuse semn să înainteze elefanţii, înainte de luptă, li se dăduse uriaşelor animale să bea vin, ca să le crească violenţa şi să-i facă nepăsători la răni. De platoşele lor, pictate în verde şi roşu, erau fixate nişte inele de fier, în care se înfipseseră suliţe şi săbii; gornacii, conducătorii lor, li se căţăraseră pe gât, ţinân-du-şi picioarele pe după urechile animalelor; ei erau înarmaţi .până-n dinţi, elefanţii erau beţi. în plus, gornacii îi plesneau puternic şi dureros cu bastoanele de bambus. E-lefanţii, cabrându-se sub lovituri, se înălţau pe scurtele lor picioare de dinapoi şi înaintau în salturi, ca urşii; de fiecare dată când îşi plecau capetele, săbiile din platoşele lor se înfigeau în mulţimea duşmanilor. Dacă vreo săgeată îl nimerea, elefantul devenea de-a dreptul turbat si se repezea orbeşte, lovind în drepta si-n stânga, strivind totul în cale. Putea lupta astfel şi două-trei zile la rând.

Până la prânz, armata Hanului câştigase bătălia. Nayan a fost prins de viu şi toţi baronii săi, cu soldaţii ce scăpaseră de tăvălugul elefanţilor nebuni, s-au predat.

„Marele Han a poruncit ca trădătorul să fie omorât pe loc, ca nimeni să nu poată zice că s-a înduioşat si 1-a iertat fiindcă era carne şi sânge de-o seamă cu el. Nayan a fost înfăşurat într-un covor, strâns tare şi târât până şi-a dat sufletul. Marele Han poruncise să fie ucis astfel pentru că nu voia ca sânge din dinastia sa imperială să fie vărsat pe pământ sau arătat Soarelui..."

După ce Marele Han câştigă bătălia, toţi oamenii şi baronii din provinciile stăpânite de Nayan veniră să-i jure credinţă. El le-a primit închinăciunea cu bunăvoinţă, ca să înăbuşe orice pricină de răscoală. Cât despre Kaidu, a-flând de soarta lui Nayan, a tăcut mâlc, neîndrăznind să facă vreun gest necugetat.

Kublai a împărţit gratificaţii şi tăbliţe de aur tuturor comandanţilor care se purtaseră cu cinste în bătălie şi s-a întors la Canbaluc.

*

„Condifu este una din cele mai mari cetăţi, spre miazăzi, care odinioară era capitala unui întins regat, dar în zilele noastre este vasală Marelui Han, căci a cucerit-o cu forţa armelor.

Găseşti aici aşa mare abundenţă de mătăsuri încât e minune, în cetate sunt multe şi frumoase parcuri, grădini atât de plăcute şi pline de fructe de tot felul. Cetatea Condifu are în senioria ei unsprezece alte cetăţi imperiale, foarte bogate, în care se practică din plin negoţul, înfloritor, pentru că produc nespus de multă mătase.

în anul 1273 după Hristos, Marele Han a trimis în această cetate şi în provincie, pentru a le apăra, unul din baronii lui, pe nume Litam-Sangu, însoţit de optzeci de

mii de războinici călare. După ce acest căpitan, cu armata lui, a locuit acolo o vreme, s-a purtat neloial şi a trădat jurământul faţă de Marele Han, sfătuindu-i pe locuitorii provinciei să se revolte împotriva suzeranului lor. Ei 1-au ascultat şi 1-au ales ca stăpân pe Litam, chiar acela pe care suveranul li-1 trimisese să-i apere.

Aflând Marele Han de-această faptă josnică, a trimis imediat alţi doi baroni de-ai săi, pe nume Aguil şi Mon-gatai. Le-a dat o sută de mii de războinici călări şi o mare de luptători pedeştri. Litam s-a apărat. Lupta lor a fost încrâncenată, însă Litam a fost învins. Marele Han a fost mulţumit aflând de victoria baronilor săi şi-a ordonat ca toţi cei care se revoltaseră să fie pedepsiţi cu moartea, dar ca oamenii de rând şi săracii să fie iertaţi. De-atunci încolo, i-au fost cu toţii buni şi credincioşi supuşi Marelui Han."

*

„Aflaţi domniile voastre că, înainte vreme, regele din Mangi, provincie care pe-atunci nu era supusă Marelui Han, auzind de nestăvilitele cuceriri ale lui Kublai, îi luă frica, fiindcă în ţara lui nu era nici armată, nici arme, ca unul ce niciodată nu avusese de împărţit vreo pricină cu altcineva. Alergă, aşadar, la astrologi; aceştia-i prevestiră, cercetându-i horoscopul, că nu-şi va putea pierde regatul decât de va fi atacat de un om cu «o sută de ochi». Regele se liniştise în inima lui, gândindu-se că aceasta nu se va întâmpla niciodată, fiindcă unde se mai văzuse pe lume un muritor cu o sută de ochi?

Dar, s-a întâmplat ca, de la întruparea Domnului nostru lisus Hristos 1268 de ani, Hanul Kublai să-1 trimită în Mangi pe unul din baronii lui, pe nume Bayan Pe-Yen, al cărui nume înseamnă Bayan O-Sută-de-Ochi, ca să ceară supunerea tuturor cetăţilor de-aici.

Bayan conducea o mare armată. Mai avea, de asemenea, numeroase ambarcaţiuni pentru a-i transporta oamenii şi caii pretutindeni unde ar fi fost nevoie. Când a ajuns pe pământurile provinciei Mangi şi-apoi în faţa cetăţii Chinguigu, a trimis solie localnicilor, cerându-le să se predea Marelui Han şi să-1 recunoască drept suzeran.

Când regele din Mangi 1-a văzut pe Bayan venind împotriva lui, s-a speriat, ca unul care nu era obişnuit să se războiască. Atunci s-a îmbarcat cu toţi servitorii lui într-o mie de corăbii şi a fugit în insulele Mării Ocean, din dreptul Indiei.

Iar regina, rămasă în cetate, se strădui să se apere, după puteri, ca o femeie curajoasă ce era. Dânsa i-a întrebat pe astrologi cine va câştiga bătălia şi cum se numeşte acela împotriva căruia lupta. Astrologii i-au răspuns că învingător va fi Bayan O-Sută-de-Ochi. Când regina auzi cum se numea acela, şi-a amintit că el era cel sortit să-i ia regatul, toate cetăţile şi târgurile; atunci, n-a mai opus nici o rezistenţă. Aceasta a fost o cucerire de căpetenie, fiindcă nu mai era pe lume vreun alt regat care să aibă asemenea bogăţii."

*

Astrologii, învăţaţii cititori în stele, consultaţi în toate împrejurările şi crezuţi fără discernământ, afirmau că Marelui Han nu-i venise încă timpul să se plimbe cu surle şi trâmbiţe pe străzile capitalei. Cu câţiva ani înainte de sosirea lui Marco Polo, îl anunţaseră pe Han că avea să fie o mare revoltă în Canbaluc. Atunci Kublai pusese să se construiască noua cetate, Taidu, stabilindu-şi în ea pa-latul-reşedinţă. Toate oraşele chinezeşti erau, de altfel, bine păzite împotriva chinezilor. Aveau garnizoane mongole, cărora nu li se îngăduia să locuiască înăuntrul cetăţilor şi care se schimbau la fiecare doi ani.

Printre cei doisprezece baroni care administrau imperiul, era şi un sarazin numit Ahmed. Kublai se îndoia de prinţii si hanii mongoli; tocmai de aceea ţinea o curte aşa de mare, pentru că voia să-i aibă sub ochi pe toţi duşmanii potenţiali; îi trăgea după el pretutindeni pe unde mergea, fi îmbrăca şi-i hrănea pe cheltuiala lui, pe ei şi pe gărzile pe care le avea permanent la dispoziţie contra lor. Domnea asupra ţării prin intermediarul funcţionarilor săi, ţinând din scurt oraşele graţie garnizoanelor cantonate în jurul lor şi gărzilor alcătuite din toate naţionalităţile lumii.

Membru al înaltului Consiliu, Ahmed a obţinut un asemenea ascendent asupra lui Kublai încât, acesta din urmă fi lăsa să facă tot ce voia, abandonând la bunul lui plac guvernământul imperiului. Când Ahmed voia să-1 facă să dispară pe câte unul pe care nu-1 putea suferi, mergea la Han şi-i şoptea: „Iată, cutare i-a adus cutare ofensă Majestăţii voastre şi-şi merită moartea". Iar Marele Han îi răspundea, invariabil: „Fă ce-ţi place!"

Văzând această încredere nelimitată, nimeni nu îndrăznea să fi contrazică pe Ahmed. Tuturor le era frică de el. Or, Ahmed iubea banii şi femeile frumoase, îşi lua neveste sau metrese cu forţa şi nici dacă îi picau ochii pe vreo femeie măritată nu ezita să o oblige de a-i satisface poftele. Avea codoşii lui, care îl informau despre orice fată frumoasă din ţinut, îşi trimitea oamenii la tatăl aceleia, spunându-i: „Dacă-ţi vei da fata viceregelui, vom avea grijă să fii numit într-o funcţie profitabilă, pentru trei ani". Iar când tatăl îşi dădea fiica, Ahmed şoptea la urechea Hanului: „Cutare a făcut un mare serviciu Majestăţii voastre şi merită o recompensă; m-am gândit că ar fi bine să-i dăm cutare post, care-i liber". Iar Marele Han răspundea, ca întotdeauna: „Fă ce-ţi place!"

Astfel, Ahmed avea la dispoziţie toate fetele frumoase din regat şi, fiind în funcţii de seamă de mai bine de douăzeci şi doi de ani, adunase imense bogăţii. Poftele sale întrecură orice măsură.

Wang-tchu, un chinez, colaborator al lui Ahmed, îl supraveghea îndeaproape. Când Ahmed îi violă mama, soţia şi fiica, Wang văzu negru înaintea ochilor. Voia răzbunare. Fiind prieten cu magicianul Kao si cu baronul Tchen, au urzit un complot împotriva „tuturor bărboşilor" — adică toţi cei care nu erau chinezi. Era periculos să-1 ataci direct pe Kublai, în spatele căruia stăteau mongolii. Era mai uşor să-1 extermini întâi pe Ahmed, susţinut mai mult de sarazinii lui, apoi să-i înfrângi pe nestorieni si pe alaini; în fine, scăpaţi de aceştia, urma să pună mâna pe oraşe, să se închidă în spatele porţilor si să dea bătălia cea mare cu mongolii. Toţi chinezii trebuia să se ridice la luptă la un semn.

Atentatul a fost hotărât pentru primăvară, când Marele Han împreună cu toată curtea pleca la vânătoare. Zis si făcut. Ahmed trebuia să-1 înlocuiască pe Han şi a rămas de serviciu în capitală, într-o noapte, li s-a transmis chinezilor că, după ce revoltaţii vor cuceri palatul, li se va da un semnal, aprinzându-se un foc, iar ei trebuia, la rândul lor să răspândească în toată ţara semnale asemănătoare: atunci, toţi chinezii din Cathay şi din Mangi se vor răs-cula deodată şi vor ieşi în stradă, masacrându-i pe toţi „bărboşii".

Ahmed a fost atras în palat, spunându-i-se că prinţul moştenitor se întorsese pe neaşteptate în Canbaluc şi ceruse să-1 vadă. Wang şi Tchen, la ora stabilită, intraseră în palat şi postaseră chinezi de-ai lor la toate uşile. Ahmed n-a bănuit nimic. S-a întâlnit cu Cogotai, comandantul gărzii, care 1-a recunoscut şi 1-a lăsat să treacă, dar,

mirat de vestea că moştenitorul se întorsese fără ca lui să i se dea de ştire, 1-a urmărit. Ahmed a intrat în marea sală, atent să nu se împiedice de prag. Pe tron stătea cineva. Ahmed s-a plecat adânc si atunci sabia lui Tchen i-a retezat cu uşurinţă capul. Ahmed n-a aflat niciodată că pe tron stătuse Wang. Cogotai, venind în urma lui, a înţeles dintr-o privire trădarea si-a dat alarma. Curierii au zburat în toate direcţiile, anunţând garnizoanele din celelalte oraşe. Comandantul Cogotai a restabilit ordinea în Canbaluc, intervenind fără milă, ucigându-i pe toţi participanţii la complot, care n-au mai apucat să se apere. Noaptea Sfântului Bartolomeu s-a stins.

Kublai nu şi-a întrerupt şederea la palatul de vară. Nu-i plăcea căldura şi cunoştea bine regulile războiului. L-a lăsat pe Cogotai să execute pe oricine credea de cuviinţă, ca să se poată arăta el milostiv la întoarcere.

Câteva documente chineze dau de înţeles că Polo a fost însărcinat cu strângerea probelor pentru procesul contra lui Ahmed. Cum existau mai mulţi Polo în serviciul Marelui Han, se prea poate să nu fi fost vorba despre ve-neţianul nostru, cu toate că ne spune, în cartea sa: „Şi, pe când se petreceau acestea, messer Marco Polo se afla în acele locuri".

Ahmed a fost acuzat de viol si de furt din bunurile personale ale Hanului: se spunea că a păstrat pentru sine un rubin uriaş, adus în dar lui Kublai de către negustorii din Badakhan.

Marco Polo a interogat, unul câte unul, toţi membrii familiei lui Ahmed şi a adunat mai multe mărturii, în toamnă, Marele Han s-a întors la Canbaluc. I-a ascultat cu atenţie raportul informatorului său de încredere si a înţeles că blestematul Ahmed şi fiii lui făcuseră foarte mult rău şi nenumărate abuzuri; şapte din cei douăzeci şi doi

de fii erau dovediţi vinovaţi, ceilalţi ar fi putut fi eliberaţi, însă ura stârnită împotriva „bărboşilor" era prea mare. Trebuia îmblânziţi cathayenii. Mai întâi li s-a dăruit trupul lui Ahmed, care a fost dezgropat, târât pe străzi şi aruncat apoi la câini. Şapte din fiii lui au fost jupuiţi de vii. Toate bunurile şi averile trădătorilor au intrat în vistieria Hanului. Se mai cerea aranjat ceva cu sarazinii, dar era mai complicat: Kublai nu se putea dispensa de toţi „bărboşii", căci îşi conducea imperiul cu ajutorul lor. Când cei trei Polo îi aduseseră mir de la Sfântul Mormânt, îi oferiseră şi informaţii despre organizarea lor militară. Kublai a recurs la o stratagemă. Mongolii aveau propria lor metodă de a sacrifica animalele: spintecau pieptul unei oi, îşi vâ-rau mâna în rană şi-i opreau inima. Sarazinii le tăiau gâtul vitelor. Hanul a interzis acest mod de a omorî animalele si le-a poruncit să urmeze legea tătară în căsătorii — spera că aceste măsuri îi vor face să părăsească ţara.

într-adevăr, un mare număr de sarazini a părăsit China, dar, şapte ani mai târziu, în 1289, înainte de plecarea lui Marco Polo, aceste interdicţii au fost ridicate.

Cât despre veneţian, afacerea Ahmed nu 1-a făcut decât să crească în ochii Hanului. Marco Polo a primit titlul de consilier şi-a devenit, probabil, unul dintre cei doisprezece primi-demnitari ai imperiului; în orice caz, a fost numit guvernator al unei provincii.

„înspre miazăzi, se găseşte nobila şi întinsa cetate Yangui, atât de puternică încât are în stăpânirea sa douăzeci şi şapte de mari cetăţi negustoreşti. Locuieşte şi stăpâneşte aici unul din cei doisprezece baroni, împuternicit ca guvernator de Marele Han. Si messer Marco Polo a fost trimis din porunca Hanului să guverneze în această cetate, petrecând aici trei ani încheiaţi."

Marco Polo (portret din secolul XVII).

Discreţia lui Marco Polo, care nu povesteşte nicăieri în detaliu cu ce anume s-a ocupat aceşti trei ani, ridică semne de întrebare, la care, din păcate, nu avem încă un răspuns concludent.

*

China meridională (Mangi) nu era toată supusă puterii lui Kublai. Dinastia Song se retrăsese aici, domnind în continuare, pe nici o treime din fostul ei teritoriu. Marco Polo ne-a povestit că, atunci când generalul Bayan îşi începuse seria cuceririlor în Mangi, regele Faghfur se îmbarcase si fugise în insulele Oceanului Indian. A murit în 1278. Dar în 1279, Kublai a trimis asupra fratelui lui Faghfur, şi moştenitorul lui, corăbii care să pună mâna pe ce mai rămăsese din averea Songilor. Ultimul curtean credincios al dinastiei, 1-a luat atunci pe umeri pe moştenitor si s-a aruncat cu el în valuri. Kublai a pus stăpânire pe înfloritoarele oraşe din Mangi.

Cu o singură excepţie: cetatea Siang-yang-fu, care a opus o dârză rezistenţă. Timp de trei ani Kublai s-a încăpăţânat s-o asedieze, fără rezultat. Cetatea, înconjurată de un lac din trei părţi, nu era vulnerabilă decât în partea dinspre miazănoapte. Dar pe zidurile de-acolo luptau cu încrâncenare locuitorii, primind întăriri si arme pe lac.

„Siang era o mare şi nobilă cetate, suzerană a altor douăsprezece bogate cetăţi. De aceea era plină cu toate lucrurile trebuincioase. Degeaba au tot încercat războinicii Hanului să ia cu asalt Siangul, fiindcă strădaniile dădeau greş din pricina adâncilor ape ale lacului care înconjura cetatea. Şi probabil că n-ar fi reuşit niciodată s-o cucerească, de nu s-ar fi petrecut ce vă voi povesti.

Messer Niccolo, messer Matteo şi messer Marco Polo, după ce s-au uitat cu atenţie la împrejurimi, le-au spus tătarilor că ei ar fi în stare să le născocească nişte

maşinării de-o asemenea eficacitate încât cetatea să fie imediat cucerită. Se gândeau la nişte catapulte, instrumente de război ingenioase, prin care să se arunce asupra o-raşului pietre mari şi grele, distrugând tot ce-ar fi întâlnit.

Când marele suveran si ceilalţi baroni care se aflau pe lângă dânsul au auzit vestea pe care le-au adus-o curierii trimişi din armată, s-au minunat foarte tare, fiindcă, vă pot spune eu, în tot ţinutul nu găseai pe cineva care să ştie ce-i aceea o catapultă sau altă maşinărie de lansat pietre asemănătoare şi nu văzuseră vreodată ceva de soiul acesta.

S-au simţit, deci, bucuroşi şi înseninaţi de veste, iar lui Marco i-au transmis să pregătească ce-avea nevoie, cât putea mai repede, căci Marele Han si toţi cei ce-1 înconjurau erau foarte nerăbdători să vadă cât de bun putea fi acel lucru nou si străin.

Aşadar, cei trei Poîo au cerut să li se dea schelărie din lemn trainic şi uşor. Mai aveau pe lângă dânşii doi creştini din suita Hanului, care mai auziseră câte ceva despre catapulte: un nestorian si un german. Cu toţii se apucară temeinic de treabă şi făcură trei catapulte foarte puternice, capabile să arunce, fiecare, pietre cântărind mai mult de trei sute de livre una. Iar când au terminat, marele suveran şi ceilalţi au văzut cum se aruncă, de probă, mai multe pietre sub ochii lor, lucru de care s-au minunat, lăudând mult maşinăria şi constructorii. Apoi suveranul a poruncit să fie duse imediat armatei sale de la asediul cetăţii Siang-fu.

Când au fost aduse şi montate în faţa cetăţii, li s-a părut tătarilor cea mai mare minune din lume... Le-au pus apoi în funcţiune: fiecare catapultă a aruncat câte o piatră de-o sută de livre în cetate; pietrele au căzut peste case, rupând şi dărâmând absolut totul, provocând mare vuiet şi

furtună. Iar, când locuitorii cetăţii văzură această năpastă abătându-se asupra lor, despre care, până atunci, niciodată nu primiseră vreo ştire cum c-ar fi cu putinţă, s-au simţit copleşiţi, mirându-se cu deznădejde despre ce-ar fi putut fi. Teribil de înspăimântaţi, i-au chemat la sfat pe toţi înţelepţii, încercând să afle cum le-ar putea ţine piept acestor pietre, crezând că la mijloc erau, cu siguranţă, nişte vrăji. Dar, nedându-le de cap, au trimis până la urmă solie la Marele Han, care să ceară pace, cetatea si celelalte teritorii supuse ei predându-se.

Astfel, spre marea bucurie a lui Kublai, întreg ţinutul i s-a închinat. Şi-aceasta a luat sfârşit atât de repede şi uşor datorită marii iscusinţe a lui messer Niccolo, messer Matteo, fratele lui, şi messer Marco, fiul aşa-numitului Niccolo Polo, după cum aţi aflat-o acum."

Campania atât de scurt şi de strălucit încheiată, le-a crescut încă o dată pe-atât prestigiul veneţienilor.

Chinezii erau înfrânţi. Dar îi urau şi mai mult pe mongoli. Oamenii se plictiseau sub Kublai, fiindcă li se interziseseră jocurile şi serbările, ba chiar şi cântecele, care, în această parte a lumii erau în mod deosebit apreciate. Hanul însă declarase: „V-am cucerit cu arma în mână şi tot ce aveţi îmi aparţine; deci, dacă voi vă distraţi, vă distraţi cu bunurile mele".

Mongolii impuseseră tăcerea poporului. Chinezii i se supuseseră cu ranchiună şi tristeţe.

Oameni şi locuri din Cathay

Marco Polo era adesea invitat la Marele Han, care îl asculta povestindu-i mii de lucruri despre Palestina şi Pamir, despre deserturi care înghiţeau aventurierii sau despre hăurile care îşi căscau ameninţător gurile în faţa cătârilor şerpaşilor... treptat, precum Şeherezada, i-a câştigat deplina încredere suveranului mongol.

„Era, pe deasupra, înţelept şi cumpănit în toate cele, astfel încât suveranul 1-a plăcut foarte mult. Când Kublai a descoperit că era învăţat si-avea atât de multă bună cuviinţă şi-o lăudabilă purtare, 1-a trimis într-o misiune, în-tr-un ţinut îndepărtat, la şase luni de drum de acolo. Iar tânărul şi-a îndeplinit cu succes misiunea."

China este o ţară întinsă; toate fluviile ei coboară din munţi. Aceşti munţi, pe vremea lui Kublai, erau necunoscuţi şi geografii chinezi îi pictau pe hartă încercând să îi reprezinte foarte frumoşi. Dincolo de munţi se întindea provincia numită Mien, astăzi Birmania; o străbătea un mare fluviu (Iraouaddy), a cărui gură de vărsare era separată de pământul Chinei prin insuliţe şi bancuri de nisip.

Marco Polo va povesti cum Marele Han a reuşit să cucerească Birmania: „Trăiau pe lângă curtea lui mulţime de jongleri şi măscărici. Hanul le-a cerut, într-o bună zi, să meargă să cucerească provincia Mien, promiţându-le ajutoare şi un bun comandant. Saltimbancii au acceptat, bucuroşi. Hanul le-a dat o trupă de soldaţi însoţitori, i-a înarmat şi i-a pus sub comanda unui destoinic căpitan". Este foarte probabil ca Marco Polo însuşi să fi plecat în fruntea saltimbancilor. Ştia prea multe despre afacerea

Ahmed, aşa că aerul rece al munţilor înzăpeziţi avea să-i priască, după cum lasă să se înţeleagă scriind: „Devenind sfetnicul de încredere al Hanului, mulţi alţi baroni 1-au pizmuit pentru favorurile cu care era onorat". Pe de altă parte, Marco Polo era un om de acţiune şi petrecerile în lanţ de la curtea lui Kublai începuseră să-1 obosească. Lui îi plăcea să călătorească.

Observase că suveranul îşi trimitea solii în diferite colţuri ale lumii şi că, la întoarcere, aceştia nu ştiau să spună altceva în plus decât cum se desfăşurase misiunea lor; iar Hanul îi socotea stupizi, certându-i adesea: „Mi-aş fi dorit mai mult să ascult despre lucruri noi şi despre moravurile celor din ţinuturi mai puţin ştiute, decât să aud cum v-aţi dus la capăt solia".

Aşa că Marco Polo a ţinut minte şi, atât la ducere cât şi la întoarcere, s-a străduit să se informeze despre toate felurile de lucruri, din toate ţinuturile, pentru a putea mai apoi să i le povestească Hanului.

în fruntea armatei sale de circari, Marco Polo va călători timp de patru luni, trecând peste gheţarii munţilor, prin ţinuturi sălbatice pe unde mişunau animale nemaivăzute, şi prin altele în care locuiau oameni cu obiceiuri ciudate.

Pentru plăcerea cititorului nostru, am ales câteva fragmente grăitoare din amintirile lui Marco Polo, îmbogăţite în timp ce străbătea, cu diverse misiuni despre care nu vorbeşte lesne, în lung şi în lat imperiul Hanului.

,,La început, messer Marco Polo a călărit vreo zece mile, până a ajuns la un fluviu (Iraouaddy) ce se varsă în Marea Ocean, pe apele lui călătorind mulţi negustori cu mărfurile lor. Peste acest fluviu, se construise un frumos pod de marmură, cum puţine mai sunt pe lume. Podul era lung de trei sute de paşi şi larg de opt, astfel încât şi zece

Podul de marmură (palatul imperial din Pekin).

oameni călare puteau trece odată, umăr la umăr, nestân-jenindu-se. Avea douăzeci şi patru de arcuri şi tot atâţia piloni; la capul podului vedeai o coloană, la bază cu un leu sculptat cu măiestrie şi în vârf c-un altul, foarte frumos şlefuiţi. La un pas de-această coloană exista o alta, aidoma cu cea dintâi. Spaţiul dintre o coloană şi cealaltă era închis prin dale de marmură gri, ca oamenii să nu cadă în apă. Şi astfel se înşiruiau, una lângă alta, pe toată lungimea podului, alcătuind o privelişte foarte plăcută.

La treizeci de mile spre miazănoapte, după ce întâlneşti mănoase păşuni, plantaţii de viţă-de-vie, livezi, câmpuri şi fântâni, ajungi la o cetate numită Gigui, mare şi frumoasă. Există aici multe abaţii ale idolatrilor. Locuitorii se ocupă cu meşteşugurile şi comerţul: se lucrează ţesături de mătase şi de aur şi lemnul de santal.

La încă o milă călare întâlneşti o răscruce: drumul spre miazănoapte duce la Cathay, cel dinspre miazăzi, înspre provincia Mangi.

Marco Polo a călătorit tot înspre Cathay, întâlnind pretutindeni cetăţi şi târguri multe, frumoase aşezări, înfloritoare în comerţ şi meşteşuguri, iar printre ele, îngrijite şi îmbelşugate ogoare, livezi, vii. Pretutindeni oamenii îl întâmpinau cu deosebită ospitalitate si cinstire.

... Tot călărind înspre nord, ajungi la o cetate ce se numeşte Cacianfu, foarte nobilă şi foarte bogată, în mijlocul căreia se înalţă un castel, odinioară al regelui ce-a domnit peste aceste ţinuturi, supranumit Regele de Aur. într-una din aripile acestui castel se pot vedea portretele tuturor regilor ce-au domnit înainte în această provincie...

Plecând din Cacianfu, călărind vreo douăzeci de mile spre miazănoapte, ajungi la un fluviu larg, ce se numeşte Caramoran (Fluviul Galben), atât de mare că nu poate fi trecut de nici un pod şi foarte adânc; el se varsă în Marea

Ocean, aceea care înconjoară lumea. De-a lungul fluviului poţi vedea cetăţi şi târguri în care se adună mulţi negustori, atraşi aici de mărfurile preţioase ce se pot găsi, dar mai ales de ghimbir şi mătase.

Iar prin împrejurimi trăiesc atât de multe soiuri de păsări de-ţi vine-a crede că aceasta e patria lor; ceea ce face ca preţul lor să fie foarte scăzut, de pildă putând lua trei fazani graşi pe numai un gros veneţian de-argint.

Dincolo de fluviu începe provincia Tibet... Aici te întâmpină, mai întâi de toate, o pădure întinsă şi deasă. Odinioară, Tibetul era plin de cetăţi, târguri şi aşezări, însă acum sunt în paragină, din pricina războiului pe care Munke Han 1-a purtat prin locurile acestea.

Negustorii şi călătorii prin aceste ţinuturi, dacă sunt prinşi de noapte departe de aşezările omeneşti, fac focul şi pun pe jar tulpini de bambus verzi. Căci, pe-aceste tărâmuri părăsite, s-au înmulţit atât de mult sălbăticiunile încât au devenit foarte îndrăzneţe, dar, fiindcă tulpinile de bambus, când le pui pe foc, se sparg pe mijloc şi bubuie de răsună văile, — poţi auzi tunetul şi de la zece mile depărtare, — nici o fiară, oricât de feroce nu mai stă primprejur şi nu s-ar apropia pentru nimic în lume. Om să fii, dacă nu eşti deprins cu trosnetul acesta, poţi să leşini, ba chiar să-ţi stea inima şi să mori. însă obişnuiţii nu se mai tem, iar celorlalţi li se dau nişte şomoioage de bumbac să şi le vâre în urechi, li se înfăşoară cu o eşarfă capul şi faţa, în plus fiind acoperiţi sub toate veşmintele pe care le au cu ei. Aşa îi feresc pe necunoscători de prima spaimă. Pentru caii care nu sunt învăţaţi, fac acelaşi lucru; altfel, aceştia, de spaimă, îşi rup şi frâie şi pripoane şi fug de nu-i mai prinzi: mulţi au fost cei care si-au pierdut caii aşa... în ciuda tuturor prevederilor, mai vin uneori peste tabăra călătorilor nocturni şi lei, urşi ori alte sălbăticiuni,

care fac mari pagube şi multe stricăciuni, fiindcă, v-am mai spus, forfotesc pretutindeni în acest ţinut.

Poţi călări şi douăzeci de zile la rând fără să întâlneşti picior de locuitor; mai vezi doar câţiva cărăuşi ce poartă de-ale gurii în căruţe, merinde dintr-alte părţi si pe care le duc acasă la ei. Mai departe, începi să zăreşti aşezări omeneşti, unele mai mari, altele mai mici...

Ceea ce surprinde călătorul străin este obiceiul tibe-tanilor de-a se căsători. Nici un bărbat din aceste ţinuturi nu s-ar însura cu o fecioară: ei zic că nu face doi bani aceea care nu este obişnuită cu bărbaţii, fiindcă n-ar şti să-i satisfacă. Aşa că iată ce fac ele ca să repare acest neajuns. Ies la drumul mare şi pândesc călătorii; câteodată vin femei bătrâne, trăgând de mână fecioarele, nepoatele lor sau fiice ale rudelor, şi le oferă celor în trecere. Şi oricine poate să aleagă cel puţin una, ca să facă ce i-ar trece prin cap cu dânsa. Străinii le iau cu ei, se distrează, apoi le aduc înapoi, la bătrânele care le-au oferit — fiindcă nu li se îngăduie să plece pentru totdeauna. In acest mod, călătorii sunt întâmpinaţi de cel puţin douăzeci-treizeci de astfel de fecioare la intrarea într-un târg sau sătuc oarecare. Dacă sunt găzduiţi în vreo casă de-a lor, de asemenea, pot avea în fiecare zi şi în fiecare noapte oricâte femei le-ar dori inima, pentru că localnicii îi îmbie la tot pasul cu ele.

E-adevărat că tot datina cere să dăruieşti aceleia cu care petreci un ineluş sau un ciorap, o punguţă, o brăţară, în fine, orişice dar acolo, de nu contează ce valoare, dar pe care ea să-1 poată arăta, când va dori să se mărite, demonstrând că s-a culcat cu mai mulţi bărbaţi. Fiecare femeie nemăritată trebuie să câştige, înainte de nuntă, mai mult de douăzeci de suveniruri dintr-acestea. Cele ce pot arăta c-au fost de mai multe ori în compania bărbaţilor,

însemnând că au şi cea mai mare experienţă, sunt mai căutate, fiindcă, zic bărbaţii, sunt mai generoase. Desfrâul lor durează însă doar până se mărită. După aceea, rămân foarte credincioase soţilor lor, care, ei înşişi, socotesc un lucru tare josnic să râvneşti la femeia altuia, cu toţii fe-rindu-se ca de foc de-această ispită de îndată ce şi-au luat o nevastă a lor.

în aceste locuri ar fi foarte bine pentru tinerii burlaci de la noi să poată merge pentru a-şi potoli poftele cu oricâte fecioare le-ar pofti inima şi fără multă cheltuială.

Locuitorii Tibetului sunt idolatri şi foarte greu de stăpânit, răi la fire şi cei mai mari tâlhari din lume, care nu văd nici un fel de păcat în a fura şi-a pricinui altuia mari pagube. Trăiesc, în general, din vânătoare, de pe urma vitelor pe care le cresc şi-a roadelor pe care le scot din pământ. Pe aici mişună animalele care produc moscul, numite, pe limba lor, *gudderi...*

Aici nu se foloseşte moneda-hârtie a Marelui Han, ci este la mare preţ sarea, mai presus decât aurul si argintul. Oamenii se îmbracă sărăcăcios, purtând mai mult piei de animale, de antilopă, şi.câteodată, haine de vatir .

Tibetul, mare şi întinsă provincie, se află în vecinătatea provinciei Mien. Este străbătută de multe râuri şi lacuri, pe fundul cărora se pot găsi pepite de aur din belşug. Se mai adună şi coral, dar este foarte scump, fiindcă localnicii îl preţuiesc în mod deosebit, din el făcând podoabe pentru idolii şi femeile lor. în această ţară se lucrează mult aurul şi mătasea; se cultivă nenumărate soiuri de mirodenii, din care niciodată nu s-au văzut pe la noi.

1) vatir — ţesătură de bumbac (rar), de in sau de cânepă (cel mai adesea) foarte aspră, astăzi folosită ca întărituri la haine bărbăteşti.

Mai aflaţi domniile voastre că în Tibet întâlneşti cei mai pricepuţi vraci şi astrologi din lume, care fac asemenea vrăji şi aşa nişte minuni, prin măiestria lor diavolească încât e minune să-i vezi sau să auzi vorbindu-se despre acelea. Dar nu vi le voi povesti într-această carte, căci cititorul s-ar putea mira prea tare şi n-ar fi cinstit să îi abat astfel gândurile drepte..."

*

„Gaindu este o provincie spre apus, care are un rege al ei. Locuitorii sunt idolatri si sunt supuşi Marelui Han. Au un obicei ciudat. Ei nu socotesc a fi o josnicie dacă un străin sau un alt bărbat îi dezonorează femeia, fiica, sora ori vreuna din femeile din casa lui; dimpotrivă, găsesc c-ar fi un lucru foarte bun când aceştia se culcă de plăcere cu ele, spunând că din pricina aceasta zeii şi idolii lor le aduc bucurii, îi norocesc şi revarsă asupra lor belşugul. De aceea ei înşişi oferă altora femeile lor.

Când văd un străin care caută găzduire, fiecare se arată dornic să-1 aducă sub acoperişul lui. Si din clipa în care îi păşeşte pragul, stăpânul casei părăseşte imediat locuinţa, poruncindu-le femeilor lui să-i îndeplinească străinului toate dorinţele. După aceea, el merge pe la viile ori la ogoarele sale şi nu se întoarce decât după ce străinul a plecat — poţi rămâne şi trei sau patru zile în casa nefericitului soţ, satisfăcându-ţi poftele cu soţia, fiica, sora sau aceea care ţi-a fost oferită. Cât rămâne în casa gazdei, străinul atârnă la fereastră pălăria ori alt semn convenit, pentru ca stăpânul casei să ştie că se mai află încă înăuntru — şi câtă vreme vede semnul, nu îndrăzneşte să intre. Obiceiul e pretutindeni răspândit în această provincie.

Oamenii nu recunosc hârtia-monedă a Hanului, căci au alte criterii de preţăluire a lucrurilor. Aurul îl toarnă în lingouri, îl cântăresc şi cât atârnă atâta valorează. Mica lor

monedă o obţin astfel: iau sare, o coc pe foc şi-o aruncă apoi într-o formă, mare cât bucata de sare să cântărească vreo jumătate de livră...

Vin din struguri, deşi ar putea avea, nu fac; dar au în schimb băuturi din grâu, din orz şi din mirodenii, foarte gustoase. Creşte pe-aici la tot pasul arborele de cuişoare: un copăcel cu frunzele ca de laur, dar mai lunguieţe si mai strâmte, cu flori albe, mici cât cuişoarele. Mai au şi ghimbir şi trestie de zahăr si alte multe soiuri de miro-denii, care n-au ajuns niciodată prin ţările noastre."

*

„Trecând în provincia Caraian, messer Marco Polo a vizitat cetatea-oraş cea mai importantă din această ţară, care se numeşte tot Caraian.

... Prin aceste ţinuturi mişună năpârci şi şerpi neînchipuit de mari, care te îngrozesc numai văzându-i. Năpârcile, mai ales, sunt hidos de mari şi de groase: au cam zece paşi lungime şi-s cam cât un butoi de zece palme în grosime, în partea din faţă au două labe, foarte aproape de cap, dar fără picior, ci numai gheare, lungi cât acelea de şoim sau de leu. Capul este cât baniţa şi ochii mai mari decât o pâine; cască o gură atât de largă că ar putea înghiţi un om dintr-o dată. Sunt oribile şi sălbatice şi nu se tem nici de om, nici de vreun alt animal.

Aceste năpârci sunt însă foarte căutate de vânători. Ziua, ele rămân în vizuinile lor de sub pământ, ascun-zându-se de căldură; nu ies decât noaptea, după hrană, mâncând toate animalele care le ies în cale, ori ca să se adape din râuri, lacuri şi fântâni. Când sunt înfometate, intră şi-n vizuinile leilor, urşilor sau altor animale mari, mâncându-le puii pe care nici mamele, nici taţii lor nu pot să-i apere; căci, dacă îi înhaţă, si pe părinţi îi înghit cu aceeaşi uşurinţă. Sunt aşa de grele încât, atunci când se

târăsc, noaptea, după hrană, lasă cu coada lor prin nisip un şanţ adânc de zici c-ar căra un butoi plin. Iar vânătorii, ca să le prindă, aşază o cursă pe drumul pe care au trecut, pentru că ştiu că pe aceeaşi urmă se vor întoarce, înfig în pământ o ţepuşă de lemn bine ascuţită, de care leagă un fier zdravăn si ascuţit ca o lamă de brici, apoi acoperă totul cu nisip ca să nu le zărească năpârca. Plantează mai multe curse de acest fel de-a lungul drumului; iar bestia se răneşte trecând peste ele, tăindu-se adânc pe pântece şi, dacă îi ajunge la buric, moare imediat. Apoi, vânătorii o iau şi-o spintecă, scoţându-i fierea pe care o vând foarte scump, căci este un leac nemaipomenit de bun pentru o mulţime de boli: dacă cineva este muşcat de un câine turbat şi i se dă să bea puţină fiere de năpârcă, se însănătoşeşte pe loc; iar, când vreo mamă nu poate să nască, doar câteva picături să bea şi naşte imediat; celor cu boli de piele, ca raia uscată sau altele si mai rele, dacă li se ung ulceraţiile cu puţină fiere de-aceasta se vindecă pe loc."

*

„Se cresc în această provincie nişte cai frumoşi şi puternici, duşi apoi la vânzare în India. Li se taie două-trei vertebre de la coadă, ca animalul să nu-l poată atinge pe călăreţ — fiindcă se socoteşte aceasta drept o mare ruşine. Oamenii călăresc ca francezii, în şei cu scări lungi; poartă armuri din cupru călit în foc, lănci, scuturi şi arbalete, otrăvindu-si toate săgeţile.

De altfel, otrăvitul este la ei un obicei vechi, dinainte de-a fi fost cuceriţi de Marele Han. Când venea să ceară găzduire câte cineva c-un aer nobil si chip plăcut, îl otrăveau peste noapte; n-o făceau ca să pună mâna pe bunurile lui, ci pentru că erau încredinţaţi că bună cuviinţa, înfăţişarea şi nobleţea oaspetelui va rămâne, cu sufletul lui cu tot, în casa unde murise. Dar, de vreo treizeci si

cinci de ani, de când Marele Han a cucerit această ţară, au renunţat la prostul lor obicei, pentru că s-au îndoit, pe bună dreptate, că Marele Han i-ar lăsa să-1 practice."

*

„Călătorind din Caraian tot înspre apus intri în provincia Zardandan . Oamenii din aceste ţinuturi au dinţii complet înveliţi în foiţe de aur...

După obiceiurile lor, bărbaţii nu fac decât să stea în şa de dimineaţa până seara, mergând la război sau, în vreme de pace, la vânătoare şi la prins păsări. Femeile şi sclavii văd de-ale gospodăriei.

Când nevasta vreunuia naşte, spală copilul, îl înveleşte în scutece, apoi se ridică şi-şi vede de treburi, în timp ce soţul se aşază în locul ei pe pat, ţinând copilul a-lături, rămânând culcat patruzeci de zile; toate rudele şi prietenii vin să-1 vadă şi-1 felicită pe soţ pentru naşterea lui. Ei zic că, dacă femeia a îndurat chinurile naşterii, este drept ca şi bărbatul să aibă partea lui de suferinţă.

Locuitorii Zardandanului mănâncă orice fel de carne, de orice fel de animal, crudă sau gătită, cu orez sau fără.

Beau un vin aromat, din orez şi mirodenii. Moneda lor este de aur, dar se folosesc şi de cochilii. Şi pot să vă spun că dau o măsură de aur pentru cinci de argint, fiindcă nu au nici o mină de argint mai aproape de cinci luni de drum; de aceea, negustorii lor aduc în special metal din acesta şi obţin mare profit schimbându-1 pe aur.

Nu au nici idoli, nici biserici, dar îl venerează pe cel mai bătrân om din familie, spunând că o merită fiindcă din el au răsărit celelalte mlădite. N-au scriere de nici un fel şi nu-i de mirare, pentru că ţara lor e foarte departe, izolată în locuri sălbatice, printre păduri uriaşe si munţi

1) Vestul Yunnanului de astăzi. „Zardandan" este traducerea persană a chinezescului „Chin-tshe" sau „Dinţi de Aur".

prin care nu poţi trece, fiindcă aerul este atât de otrăvit că nimeni nu scapă cu viaţă.

în Zardandan nu întâlneşti picior de doctor. Când se îmbolnăvesc, locuitorii cheamă vrăjitorii care, zic ei, sunt paznicii idolilor. Bolnavii le spun de ce anume suferă, iar ei încep să sune din instrumentele lor şi să danseze până ce cade unul dintre ei lat la pământ si palid de parc-ar fi mort; atunci, zic ei, demonul din bolnav intră în trupul vrăjitorului. Tovarăşii lui încep să-i pună întrebări despre pricina suferinţei bolnavului, iar el le răspunde astfel:

— Cutare spirit 1-a pedepsit pentru că s-a purtat necuviincios cu el.

Iar vrăjitorii îi spun:

— Te rugăm să-1 ierţi si să iei, pentru purificarea sângelui său, ce vei voi, după cum îţi va plăcea.

După ce 1-au implorat astfel, demonul care a intrat în corpul celui căzut răspunde:

— Bolnavul a făcut rău în faţa altui spirit şi este atât de hain încât nu vrea să-1 ierte pentru nimic în lume.

Acesta este răspunsul când bolnavul este pe moarte. Dar, dacă se va vindeca, spiritul le cere să ia două-trei oi, să pună băutură în zece sau douăsprezece vase, îndulcită si cu multe mirodenii; cere ca oile să aibă capul negru sau o altă culoare; şi toate acestea să le aducă jertfă unui spirit, pe care îl numeşte; si-apoi cere ca la locul sacrificiului să fie un anumit număr de vrăjitori si un anumit număr de femei; iar toată treaba să se petreacă în cântece si mulţumiri rostite cu voce tare, arzând multe lumânări, tămâie şi alte lucruri bine-mirositoare. Doar astfel bolnavul se va însănătoşi — spune spiritul supărat.

Iar rudele bolnavului se grăbesc să facă tot ce li s-a cerut. Si când se strâng toţi şi toate lucrurile sunt gata, încep să cânte şi să danseze, lăudând şi slăvind spiritul

Două pagode ale templului din Ling-Huang-Tseu.

cutare. După un timp, un vrăjitor cade din nou la pământ, tăvălindu-se pe jos cu spume la gură. Si ceilalţi îl întreabă din nou dacă bolnavul este mântuit; câteodată răspunde că da, alteori că nu. Si când tot nu este iertat, spiritul le cere să mai facă o dată cutare sau cutare sacrificiu, că abia atunci bolnavul se va vindeca. Când tot ce-a cerut este împlinit, le zice tuturor că, în sfârşit, bolnavul este iertat şi curând se va însănătoşi, pentru că spiritul s-a îmbunat... Iar, după ce pleacă vrăjitorii la sălaşurile lor, bolnavul sare din pat, perfect sănătos."

*

în sfârşit, saltimbancii conduşi de veneţian, au ajuns în provincia Mien, pe care se pare că au cucerit-o lesne. Au rămas aici o vreme, vânând după plac, fiindcă ţinutul gemea de mulţimea cerbilor, antilopelor si căprioarelor.

„Provincia Mien, a cărei capitală se numeşte tot Mien, este foarte întinsă şi nobilă. Locuitorii ei sunt idolatri si vorbesc o limbă numai a lor.

în cetatea Mien, printre toate celelalte avuţii si splendori se află una cu totul deosebită. Odinioară, a domnit aici un rege bogat şi puternic. Ei bine, simţindu-si sfârşitul aproape, a poruncit să i se construiască pe viitorul mormânt două turnuri. I s-au clădit din piatră şi apoi au fost acoperite, unul cu aur, gros de aproape un deget, celălalt, la fel, cu argint, astfel încât par a fi în întregime din aur şi din argint. Fiecare turn este gros, pe toată înălţimea sa, de zece paşi, iar conturul este rotund ca un cerc; de jur împrejur sunt prinşi clopoţei auriţi, pentru turnul de aur, şi argintaţi, pentru turnul de argint: şi de fiecare dată când bate vântul, aceştia încep să scoată clinchete dulci, ce se aud de departe; sunt dintre cele mai frumoase lucruri pe care le poţi vedea pe lume, bine făcute, mândre şi foarte

valoroase. Când razele soarelui le ating, ele reflectă puternic lumina, zărindu-se de departe.

Ajunşi în cetatea Mien si văzând cele două turnuri de care v-am vorbit, saltimbancii s-au minunat şi i-au povestit despre ele, la întoarcere, şi Marelui Han, între-bându-1 ce-ar fi vrut să facă din ele, sperând că le vor dărâma şi vor îmbogăţi vistieria Hanului cu încă o comoară. Dar Marele Han, ştiind că regele din Mien le construise pentru mormântul lui şi pentru memoria numelui său după moarte, le-a răspuns circarilor să le lase aşa cum le găsiseră, fără să le strice în nici un fel.

Iar hotărârea Hanului nu trebuie să vă mire, căci, dacă n-o ştiaţi, v-o pot spune eu: nici un tătar de pe lume n-ar atinge de bunăvoie, pentru nimic în lume, vreunul din lucrurile ce aparţin morţii."

Mangi

„Cansigu este un ţinut spre soare-răsare. Locuitorii de aici sunt idolatri, vorbesc o limbă a lor şi sunt supuşi ai Marelui Han, plătindu-i tribut în fiecare an... Toţi oamenii au obiceiul să-si împodobească pielea corpului, de-senându-şi cu acul figuri de lei, dragoni, păsări şi multe altele; şi-aceste desene nu se mai şterg niciodată; şi le fac pe faţă, pe gât, pe piept, pe mâini, pe pântece, peste tot. Ei le consideră nobile şi frumoase, iar cei cu cele mai multe astfel de podoabe sunt socotiţi cei mai frumoşi..."

„Călărind de la Condinfu spre miazăzi vreo trei zile, se întâlneşte cetatea Singuimatu, mare, nobilă şi foarte bogată, bizuindu-se pe negoţ, mai ales pe cel foarte profitabil de pe marele fluviu ce trece prin cetate. Locuitorii

cetăţii 1-au împărţit în două, făcând jumătate să curgă spre răsărit, iar jumătate spre apus, un braţ spre Mangi, celălalt spre Cathay. Zilnic se pot număra pe ele atât de multe corăbii şi bărci că nimeni nu şi-ar putea închipui."

„Odinioară, rege şi suveran peste întinsa provincie Mangi era Faghfur, stăpân al unor importante comori, al oamenilor şi-al pământurilor, bogat cum nu mai era altul pe pământ afară doar de Marele Han Kublai. Poporul său nu era nicidecum războinic, fiindcă bărbaţii nu se ocupau cu altceva decât cu femeile, regele fiind cel dintâi în această privinţă; avea mai bine de trei sute de soţii şi nenumărate metrese, în toată provincia nu găseai nici un cal, fiindcă paşnicul popor nu era obişnuit să lupte...

Prin aceste ţinuturi, oamenii săraci, care nu-şi puteau întreţine copiii, îi aruncau îndată ce li se năşteau. Regele îi aduna pe toţi, punând să se scrie, pentru fiecare, sub ce semn astrologie şi sub care stea s-a născut; apoi îi ducea în nişte azile, unde erau hrăniţi pe socoteala sa. Când se întâmpla ca vreun om bogat să nu aibă copii, venea la rege să-i ceară unul, doi sau câţi voia să aibă, adoptându-i. Iar, atunci când creşteau mari, regele căsătorea orfanii între ei, băieţii cu fetele, şi le dăruia o zestre din vistieria personală. Faghfur creştea câte 20.000 de orfani, an de an.

Mai făcea şi-un alt lucru demn de laudă. Când călărea prin cetate şi vedea câte-o casă foarte mică, întreba din ce pricină era aceea aşa de puţintică; iar, dacă i se răspundea că aparţinea unui om sărac, care nu avusese mijloace cu care s-o ridice mai mult, regele îi dăruia a-celuia suma trebuincioasă. De aceea, nicăieri prin Mangi nu vedeai casă care să nu fie mare şi frumoasă.

Regele acesta împărţea, pentru supuşii săi, dreptatea cu multă chibzuinţă, astfel încât nimeni nu găsea c-ar fi judecat vreodată părtinitor.

Cetatea sa trăia într-o asemenea siguranţă a ordinii şi-a bunei cuviinţe încât, noaptea, uşile rămâneau descuiate, cu toate că unele erau ticsite de mărfuri scumpe..."

„Singui este o altă mare si nobilă cetate din Mangi. Se întinde pe mai bine de şaizeci de mile şi cuprinde atât de mulţi locuitori că nu li se cunoaşte numărul. Dacă localnicii ei si cei din ţinutul Mangi ar fi fost războinici, fiţi încredinţaţi că ar fi cucerit de mult toată lumea...

în Singui există şase mii de poduri, toate din piatră, pe sub care ar putea trece nestingherite două galere odată. In munţii din împrejurimi creşte din belşug rubarba şi ghimbirul: pentru un gros veneţian se pot cumpăra vreo şaizeci de livre de mirodenii.

Singui ar însemna în limba noastră *Pământul,* în vreme ce, o cetate vecină cu ea se numeşte Quinsay (astăzi, probabil Hangzhou), ceea ce ar însemna *Cerul."*

Cetatea Cerului

„Fără nici o îndoială, Quinsay este cea mai nobilă şi mai bună cetate din lumea întreagă, după cum îi scria regina acestui regat lui Bayan, baronul cuceritor, ca Marele Han să afle despre excepţionala valoare a acestui oraş şi să nu-1 radă de pe faţa pământului, nici să-1 dărâme.

Messer Marco Polo a putut vedea cu ochii lui că nici un cuvânt din scrisoarea reginei nu era născocit.

Se spunea, în scrisoare, că zidurile cetăţii Quinsay măsoară în lungime o sută de mile. Dincolo de ele, era înconjurată de ape, iar înăuntru se intra prin cele douăsprezece mii de poduri de piatră, atât de înalte cât pe sub ele să poată trece în voie o corabie cu catarge cu tot. De

asemenea, şi prin cetate se vedeau multe poduri pe care treceau oamenii dintr-o parte într-alta.

Localnicii se ocupau cu douăsprezece feluri de meserii; si pentru fiecare existau douăsprezece mii de case-ateliere, locuite de muncitori, în fiecare câte zece sau, uneori, douăzeci de oameni. Nu erau maiştri, ci calfe care făceau ceea ce le poruncea un stăpân. Tot lumeţul acesta avea mult de lucru, fiindcă obiectele ce le produceau erau foarte căutate în toate celelalte cetăţi din ţinut...

Mai scria, în epistola reginei, că se găseau în Quin-say atât de mulţi negustori bogaţi, care făceau un comerţ atât de înfloritor, că era cu neputinţă ca un om obişnuit să ştie numărul lor sau cantitatea de marfă cu care jonglau. Stăpânii de ateliere, de pildă, ca si femeile lor, nu atingeau nimic cu mâna lor, ci trăiau ca nişte regi, serviţi cu tot fastul de servitori, datorită bogăţiilor pe care le aveau. Fusese hotărât şi poruncit de rege ca nimeni să nu practice altă meserie decât aceea a tatălui, chiar dacă avea o avere de o sută de mii de besanţi.

în mijlocul cetăţii se întindea un lac (probabil, Lacul Tai) cu mai bine de treizeci de mile de jur împrejur. Şi pe malurile acestuia se ridicau case frumoase si bogate, aparţinând gentilomilor cetăţii, iar printre ele se strecuraseră multe abaţii şi biserici de-ale idolatrilor, în mijlocul lacului, existau două insule şi, pe fiecare, era construit câte un palat foarte bogat si mare, care semăna cu al împăratului. Iar când cineva din cetate voia să sărbătorească ceva, ţinea petrecerea într-unul din aceste palate, căci oricând găsea gata pregătite vesela de argint, instrumentele muzicale şi tot ce ar mai fi avut nevoie: regele însuşi poruncise să se facă astfel, ca să-si onoreze supuşii, palatul fiind deschis oricui voia să organizeze vreo petrecere.

Bărci pe lac (pictură).

Casele acestei cetăţi, majoritatea din lemn, aveau turnuri înalte de piatră, în care se aşezau lucrurile de preţ, de teama focului...

Oamenii erau de fel idolatri şi, de la cucerire, foloseau moneda-hârtie a Hanului. Se hrăneau cu orice fel de carne, de orice animal, inclusiv de câine, de şobolan sau de alte vietăţi de care nişte creştini nu s-ar atinge pentru nimic în lume.

Aflaţi că, de când Marele Han era stăpân, poruncise ca fiecare dintre cele douăsprezece mii de poduri să fie păzite, zi si noapte, de câte zece soldaţi, ca nimănui să nu-i treacă prin minte să pună în faptă vreun gând rău.

în Quinsay, există un munte pe care este construit un turn, de unde se vede cetatea ca-n palmă, în el veghează permanent un om, ce bate cu un ciocan într-o bucată de lemn cu rezonanţă când izbucneşte vreun incendiu sau altă nenorocire; si auzind bătându-se toaca, oricine ştie că-i pericol...

Toate străzile oraşului sunt pavate cu pietre; dar nu numai în Quinsay poţi vedea străzi pavate, ci prin tot ţinutul Mangi, încât poţi călări în voie, pretutindeni; altfel, n-ar fi tot atât de uşor, fiindcă relieful este jos şi drept, iar când plouă se umple de noroi şi apă.

în Quinsay sunt trei mii de băi alimentate de izvoare, deci cu apă mereu primenită, încât găseşti oricând în ele motiv de plăcere într-o desăvârşită curăţenie. Aceste băi sunt cele mai frumoase, mai sănătoase şi mai spaţioase din lume, o sută de bărbaţi şi o sută de femei putându-se îmbăia odată.

Marea Ocean se află la douăzeci şi cinci de mile de oraş. Portul se numeşte Ganfu. Aici se pot vedea nenumărate vase mari, care sosesc sau pleacă în India ori alte ţări străine, cu mărfuri de toate felurile, de pe urma cărora

cetatea câştigă gras. Din Quinsay porneşte un fluviu care ajunge până într-acest port maritim şi pe care corăbiile şi bărcile pot pătrunde până în inima oraşului.

Kublai a împărţit ţinutul Mangi în nouă părţi, din care a făcut nouă regate, în fiecare numind câte un rege vasal înălţimii sale; fiecare rege înmânează marelui suveran socoteala veniturilor regatului său.

O legendă chineză povesteşte că un dragon, ieşit din Fluviul Galben, i-a adus prinţului Yu (miticul fondator al celei dintâi dinastii, Xia), harta lumii, dovedind astfel rolul fluviului în organizarea Chinei.

Harta lumii se traduce în cifre de la unu la nouă. Pe un model de formă pătrată, împărţit în părţi egale, Yu creează nouă provincii. Conducătorul fiecăreia îi oferă un trepied de bronz, pe care sunt gravate harta ţinutului său, resursele şi fizionomia locuitorilor. Pentru marele suveran, datoria înseamnă să nu lase să se piardă cele nouă trepiede, ca să nu rişte a-şi pune în pericol propria autoritate.

Această concepţie despre lume îşi găseşte expresia în „Casa Calendarului" *(mingtang)* — construită pe la începutul secolului n î.H., clădirea, păstrată până în zilele noastre, este împărţită în nouă „case", între care se deplasează suveranul şi unde poposeşte, o dată sau de mai multe ori pe an. Când, la începutul fiecărei luni, intră într-una din case, constelaţia, fructele, meteorologia etc. specifice lunii respective trebuie să se manifeste.

în Quinsay locuieşte un rege care are ca vasale o sută patruzeci de alte mari şi bogate cetăţi, în foarte întinsa ţară Mangi se află peste o mie două sute de cetăţi, fără a mai socoti târgurile şi satele, nenumărate. Pentru fiecare, Hanul a trimis câte-o gardă de zece mii de oameni ori de douăzeci ori treizeci de mii... Toţi războinicii care păzesc aceste cetăţi sunt din Cathay: buni luptători, deşi nu toţi călăreţi; există o multitudine de pedestraşi, după

cum este mai potrivit cu specificul locului. Cu toţii sunt întreţinuţi pe cheltuiala Marelui Han.

Oamenii din Mangi au obiceiul ca, de îndată ce li se naşte vreun copil, să-i înscrie ziua, ora, sub care planetă şi sub care semn zodiacal s-a ivit pe lume, astfel încât toţi îşi cunosc augurii.

Oricine vrea să pornească la drum, merge să-i consulte pe astrologi: le spune detaliile despre naşterea lui şi, apoi, învăţaţii cercetează dacă e bine sau nu ca respectivul să plece. Câteodată răspunsul e negativ şi i se spune peste cât timp e mai bine s-o facă. Cum aceşti astrologi sunt foarte pricepuţi în meseria lor, de cele mai multe ori ghicind adevărat, toată lumea are încredere în ei.

Mai există obiceiul să ardă trupurile morţilor. Când vreunul moare, rudele şi prietenii poartă marele doliu, adică se înveşmântează în haine de cânepă, se strâng în jurul mortului cu multe instrumente muzicale si cântă rugăciuni de îmbunare către idolii lor; când convoiul ajunge la rug, aruncă mortul în foc şi, odată cu el, bucăţele de pergament tăiate în formă de cai înşeuaţi, de armuri, de sclavi bărbaţi şi femei, de cămile şi de ţesături aurite. Cred ei că mortul va avea toate aceste lucruri pe lumea cealaltă; şi instrumentele muzicale si rugăciunile către idoli vor fi socotite pe lumea cealaltă, iar idolul însuşi va veni să-1 cinstească pe cel dus dintre vii.

în Quinsay există si palatul regelui fugar, cel ce-a fost mai-nainte suveran peste Mangi. Jur-împrejur măsoară mai bine de zece mile; este înconjurat de ziduri crenelate, înăuntrul lor fiind cele mai îmbietoare grădini ce s-au văzut pe lume, umbrite de pomi cu fructe aromate, străbătute de izvoare, cu lacuri şi fântâni la tot pasul, pline de peşte, de diverse soiuri.

Palatul propriu-zis se află în mijloc şi e înalt şi frumos. Are douăzeci de săli, minunat împodobite şi spaţioase; iar, între ele, se află una în care o mulţime nesfârşită de oameni pot lua masa odată; ea este în întregime aurită, tavanul şi pereţii neavând altfel de decoruri decât de aur. N-am cuvinte să vă povestesc toate minunile acestui palat. Vă voi spune doar că are douăzeci de mese, toate la fel, de aceeaşi mărime, şi socotiţi acum că la una din ele se pot aşeza zece mii de oameni odată; vă pot spune, de asemenea, că mai există alte o mie de încăperi, foarte frumoase şi luminoase, toate împodobite cu picturi aurii ori de alte culori.

Quinsay este străbătut de o sută şaizeci de străzi principale, de-a lungul fiecăreia aflându-se zece mii de case şi palate bogate. Toţi cetăţenii au obiceiul să-şi graveze numele pe o plăcuţă din faţa casei, împreună cu al soţiei şi-ale copiilor lor, ale sclavilor şi ale tuturor celor din casă, ba chiar şi numărul vitelor pe care-1 au. Dacă se întâmplă să moară cineva, de pe plăcuţa de la intrare i se răzuieşte numele; iar, dacă se mai naşte vreunul, i se înscrie lângă celelalte, în acest fel, suveranul ştie oricând câţi supuşi are în cetate. Pretutindeni se face la fel, şi-n Mangi şi-n Cathay. De asemenea, se mai înscrie numele şi prenumele tuturor străinilor care poposesc în cetate, ziua şi luna când au sosit şi în care au plecat, ca Marele Han să poată afla, oricând ar dori-o, despre oricine călătoreşte prin imperiul său. Si, fireşte, aceasta este o măsură a unui conducător înţelept, prudent şi prevăzător.

Quinsay, cum v-am spus, cu proprietăţile sale, alcătuieşte a noua parte din ţinut. Bogăţiile de-aici se varsă în vistieria Hanului, adăugându-i neîncetat comori peste comori.

în Mangi se produce aşa o mare cantitate de zahăr încât pot să afirm că restul lumii nu produce decât cealaltă jumătate. Acest zahăr îi aduce suveranului trei procente din vânzări. Celelalte mărfuri şi produse, cărbunele, din care se găseşte din belşug, ori mătasea, în cantităţi uluitoare, îi mai aduc şi ele câte zece procente. Astfel, numai taxele reprezintă o nemăsurată cantitate de monedă, o cifră imposibil de crezut pentru cei ce o aud pentru prima oară.

Messer Marco Polo, care ne-a povestit ceea ce-am scris aici, a fost trimis de mai multe ori de Marele Han Kublai pentru a controla mersul tributurilor şi vămilor de plătit suveranului din această a noua parte a provinciei Mangi. Acest tribut, afară de cel al sării, se ridică la suma de două sute zece *toinan-\iri* de aur, adică cincisprezece milioane şapte sute de mii opt măsuri de aur — unul din cel mai fără de sfârşit număr de monedă de rentă auzit vreodată. Dacă numai a noua parte îi aducea un asemenea venit, vă puteţi închipui cât aduna Hanul din întreaga provincie Mangi! Pentru aceasta, Kublai o plăcea în mod deosebit, o veghea îndeaproape şi ţinea mult la pacea locuitorilor din Quinsay şi din cetăţile vasale."

Partea a treia

Întoarcerea negustorului rătăcitor

Dor de ducă

ublai Han îmbătrânise; medicul său italian, Essia, tocmai îi interzisese vinul, înlocuindu-i-1 cu infuzia de frunze de ceai, în apă fiartă în vase de bronz, la focul din cărbune de lemn. Hanul vorbea deja prea des despre virtute şi petrecea ore în şir cu discipolii lui Confucius \ Marco Polo, ascultându-si suveranul, a înţeles că Marele Han se bucurase de toate plăcerile vieţii până la saţietate si că se pregătea să apună. Mai mult, a aflat că astrologii so-văiau să-i alcătuiască horoscopul prinţului moştenitor.

Marco Polo şi-a chemat tatăl şi unchiul. Au sosit: doi bătrânei veseli, cu barba colilie şi c-un aer nedumerit.

1) Kuang-Fu-Tseu (551-479 î.H.), filozof care personifică toată ştiinţa morală şi politică a chinezilor. A susţinut în etică modestia, iar în religie monoteismul. Filozofia sa se bazează pe trei concepte principale: *tian-ceru]*, //-tradiţia si /-««-omenia [virtutea esenţială*). La sfârşitul vieţii s-a retras,'dedicându-se myaţatuni discipolilor şi redactării lucrărilor ce i-au adus faima-*Primăvara şi Toamna* (istorică) Marca *Cunoaştere, Mijlocul Neschimbat si Dialoguri* (filozofice)

Messer Marco Polo i-a întâmpinat cu aer de stăpân şi le-a vorbit cât se poate de serios; tatăl şi unchiul au înţeles într-o clipă că trebuia să-si schimbe toate bunurile, adică marile averi dobândite până atunci, în pietre preţioase, uşor de purtat la drum, si să se pregătească de plecare. Marele Han putea muri oricând şi se temeau ca drumul de întoarcere să nu se îngreuneze şi mai tare.

Marco Polo împlinise treizeci de ani. Trupul i se oţe-lise în nenumăratele călătorii de-a lungul anilor. Se dovedise curajos, se simţea mânat în continuare de setea de-a vedea insule şi ţări îndepărtate, aşadar se hotărî să-i vorbească Hanului: voia să se întoarcă în patria lui, dar urmând calea apelor. Ar fi pornit fără întârziere de nu ar fi izbucnit, tocmai atunci, războiul dintre Marele Han şi trădătorul Nayan.

Cu multă grijă i-a strecurat la ureche lui Kublai dorul ce-1 stăpânea. Hanul s-a prefăcut că nu pricepe, i-a oferit preţioase cadouri, dar a refuzat să încuviinţeze plecarea.

Imperiul lui Kublai nu era un stat unic, ci se alcătuia dintr-un nucleu cu o mulţime de state satelit, cucerite sau anexate, plătind tribut de vasalitate, în timpul călătoriei de întoarcere, Marco Polo însuşi nu ştia cui să-i atribuie cutare sau cutare insulă. Cel mai adesea, aceste state vasale erau legate între ele prin căsătoria regilor lor. împăratul îşi trimitea fiicele, marea majoritate adoptive, la „barbarii" care, înrudindu-se cu suveranul, îi deveneau vasali.

în 1286, hanul Persiei, Argun, nepotul lui Kublai, rămăsese văduv; dorea să se recăsătorească numai cu o prinţesă de sânge mongol; îşi trimisese peţitorii-ambasa-dori la Canbaluc. După ce examinase candidatele, Kublai se oprise asupra prinţesei Gogatra, în vârstă de şaptesprezece ani. Ambasadorii persani ratificaseră această alegere.

Deşi cerul deasupra tronului tigrului de la Canbaluc era încă senin, Marco Polo a simţit că venise timpul să-şi ia rămas bun de la Asia şi Marele ei Han. Aşadar, i-a convins pe ambasadorii persani să-i cânte în strună.

„Messer Marco Polo tocmai se întorsese dintr-o misiune în India, iar baronii levantini, când i-au cunoscut pe cei trei Polo, s-au hotărât să facă în aşa fel încât să-i ia cu ei la plecare, fiindcă plănuiseră să se întoarcă în ţara lor călătorind pe mare, ocrotind-o astfel pe prinţesa Gogatra de truda drumului pe uscat. Cei trei Polo, mai ales messer Marco, cunoşteau foarte bine Marea Indiei şi locurile pe unde se putea trece cel mai uşor. Hanul s-a întristat au-zindu-le hotărârea, pentru că ţinea foarte tare la ei, dar până la urmă le-a dat încuviinţarea de-a pleca împreună cu cei trei baroni care conduceau mireasa.

Suveranul i-a chemat înaintea lui şi le-a dăruit trei tăbliţe de aur de împuternicire, ca să circule liber pretutindeni prin ţara lui şi pentru ca, pe oriunde ar fi trecut, să fie serviţi, fără plată, şi ei şi întreaga suită. I-a însărcinat cu o solie pentru papă, pentru regele Franţei, al Angliei şi al Spaniei şi pentru ceilalţi regi ai creştinătăţii.

îmbarcaţi în treisprezece corăbii, echipate cu tot ce le-ar fi fost de trebuinţă pentru doi ani pe mare, cei trei baroni si prinţesa, cei doi fraţi şi messer Marco Polo şi-au luat rămas bun de la Han şi-au plecat."

Suita număra, în momentul îmbarcării, sase sute de persoane. Cele treisprezece corăbii, din lemn de brad, a-veau până la şaizeci de cabine fiecare, un catarg mare şi patru mici. Cala corăbiei era împărţită în zece-treisprezece compartimente, cu pereţi de scânduri strâns lipite unele de altele, astfel încât, în caz de accident, se crea o pânză de apă, fără a pătrunde la cabine. Fiecare corabie avea o sută de mateloţi chinezi; dacă nu aveau vânt, înaintau cu vâsle.

în spatele corăbiei erau remorcate vreo zece alte ambarcaţiuni mai mici, care trăgeau corabia când nu bătea un vânt bun şi foloseau la diverse alte nevoi. Dacă vasul se uza şi intra în docuri pentru reparaţii, i se adăuga încă un rând de scânduri dese şi tot aşa, până la şase reprize. Timonierii chinezi priveau într-o cupă umplută cu apă în care plutea un ac ce indica mereu Nordul.

La câteva zile de la plecare, boala a început să facă ravagii la bord. Veneţienii, ca oameni cu multă experienţă, beau multă apă, mâncau ceapă şi-şi purtau de grijă. Matelоţii aveau gingiile umflate şi mongolii cădeau seceraţi de scorbut şi de malarie, unul după altul. Din o mie două sute de oameni îmbarcaţi, nu rămăseseră decât jumătate la prima escală.

Corăbiile înaintau în grup dezordonat, urmate de rechinii care se băteau pe cadavrele aruncate în mare.

Ţările arborilor rari

>

„Aflaţi că marea, în partea unde se află insulele, se numeşte Chin, ceea ce înseamnă «marea care se află aproape de ţinutul dinastiei Chin (Mangi)». Marea Chin, după cum zic pescarii si navigatorii bătrâni ai locului, înconjoară cu apele sale şapte mii patru sute cincizeci şi nouă de insule. Marinarii aceştia spun că le-ar fi vizitat pe toate. Şi sunt demni de crezare, căci nu fac altceva decât să navigheze, o viaţă întreagă, pe-această mare.

Nu există nici o insulă dintre acestea pe care să nu crească arbori minunaţi şi puternic parfumaţi, ca, de pildă, arborele de aloe sau alţii şi mai preţioşi; de asemenea, se găsesc şi foarte multe soiuri de mirodenii. Numai pe aici

creşte piperul alb ca zăpada, cu belşug de roade. Uluitoare sunt bogăţiile lor: aurul, pietrele preţioase şi perlele, în pofida acestor comori, insulele sunt rar vizitate, fiindcă sunt atât de departe de uscat că foarte greu se poate ajunge până la ele. Dacă vreo câteva corăbii, din Canton ori din Quinsay, se-aventurează totuşi până acolo, vin încărcate cu-atâtea minunăţii încât stăpânii lor au un mare câştig. Dar, vă încredinţez că le trebuie cel puţin un an ca s-ajungă înapoi, căci pleacă iarna şi se mai întorc în vara următoare. Şi-aceasta si din pricină că pe această mare suflă două vânturi: unul care îi duce si celălalt care-i întoarce; unul care bate toată iarna şi celălalt, toată vara.

Eu v-am spus c-această mare este numită Chin, însă, în realitate, este tot Marea Ocean, aceea care înconjoară tot pământul. Este numită Chin aici, la fel cum am zice noi Marea Angliei sau Marea La Rochelle, cum, într-altă parte, e numită Marea Indiei — dar care este una şi a-ceeasi, mereu Marea Ocean".

Despre cetatea-port Canton, una dintre cele mai vestite la epoca aceea, Marco Polo se arată destul de zgârcit la vorbă, semn că nu-i era familiară, probabil pentru că, grăbit să plece, n-a luat în seamă toate minunăţiile de aici. Cu toate acestea, o pictează destul de sugestiv.

„Aşezată într-un ţinut frumos şi mănos, cetatea Canton este una dintre cele mai mari şi nobile din imperiul Marelui Han. Aici se deschide un mare port, în care vin toate corăbiile din India, încărcate cu mirodenii şi alte mărfuri preţioase; în acest port, ajung şi mărfurile din Mangi; se face schimbul între negustori si apoi se răspândesc prin toată lumea. Pot să vă spun că, pentru o corabie de piper care ajunge în Alexandria ori într-aîtă parte pe ţărmurile creştinilor puteţi socoti o sută sau chiar mai

multe astfel de corăbii ce acostează la Canton. Se zice că Marele Han ridică de aici venituri considerabile...

Plecând din Canton şi navigând o mie cinci sute de mile spre sud-vest, ajungem la ţinutul Ciamba, foarte bogat, ai cărui locuitori vorbesc o limbă proprie şi sunt conduşi de un rege al lor. Sunt idolatri şi plătesc, în fiecare an, Marelui Han un tribut în elefanţi, câte douăzeci de elefanţi albi, cei mai frumoşi şi mai mari din ţară."

Marco Polo o vizitase în 1280, la întoarcerea dintr-o misiune în Sud. Observase că pe aici creşteau în voie arborii de aloe şi cei cu lemnul negru, pe care noi îl numim abanos. „Altceva demn de amintit nu mai este" — un alt leit-motiv al naraţiunii sale. în Ciamba şi-au reîmprospătat rezervele de apă, apoi şi-au ridicat pânzele şi-au continuat periplul.

După o vreme, au zărit Insula Java.

„La sud de Ciamba, navigând o mie cinci sute de mile înspre miazăzi, se ajunge pe o insulă numită Java, despre care marinarii de-aici spun că este cea mai întinsă din lume, fiindcă ţărmurile ei, jur împrejur, măsoară mai bine de trei mii de mile. Locuitorii au un rege al lor şi foarte multe bogăţii: piper negru, nucşoară, galanga, cuişoare, scorţişoară şi tot felul de alte mirodenii. Marele Han n-a putut s-o cucerească, pentru că se află mult prea departe şi un război 1-ar fi costat prea scump..."

De aici, alte si alte insule le jalonau traseul. Dar, vântul s-a schimbat, marea a devenit năzuroasă. Trebuia să se oprească pentru a petrece la adăpost perioada de iarnă, adică cinci luni „în care messer Marco Polo a poposit într-unul din regatele Javei Mici... Vă spun că aici nu se vede vreodată pe cer nici Steaua Nordului, nici Luceafărul de Seară. Messer Marco Polo şi însoţitorii săi au coborât de pe corăbii şi şi-au construit fortăreţe si castele

1

lk,

Arborele-Sticlă, specie de haohah pitic,
întâlnit numai pe Insula Java.

din lemn în locul ales pentru tabără, de teama sălbaticilor de pe aici, care mâncau oameni..."

„Insula Java Mică [1], în pofida numelui, nu este chiar atât de «mică», având mai bine de o mie de mile în jurul coastei. Aflaţi că este împărţită în opt regate, conduse de opt regi încoronaţi: fiecare glăsuieşte într-o Limbă proprie şi toţi locuitorii sunt idolatri. Se găsesc pe-această insulă multe mirodenii rare, cum n-ajung niciodată pe la noi.

Unul din aceste regate este adesea vizitat de sarazini, care-au reuşit să-i convertească pe localnici la legea lui Mahomed; însă, doar pe cei din cetăţi, fiindcă oamenii din munţi trăiesc ca animalele şi se închină la felurite lucruri: în fiecare zi se închină celui dintâi lucru pe care-1 văd dimineaţa, la trezire."

Sumatra nu era ospitalieră. Totul părea straniu şi ostil: cerul, graiurile necunoscute, arborii. Pădurile, dese ca peria din basme, ascundeau în ele sălbăticiuni şi licorni.

„Locuitorii regatului Basma vorbesc o limbă a lor, trăiesc în sălbăticie, nu au nici un fel de religie şi zic c-ar fi supuşi ai Marelui Han; dar nu-i plătesc nici un tribut, fiindcă sunt prea departe. Au mulţi elefanţi şi inorogi, care sunt ceva mai mici decât cei dintâi: au pielea asemănătoare cu a bivolului, picioare ca de elefanţi şi-un corn în mijlocul frunţii, alb şi foarte gros. Nu fac nici un rău cu-aeest corn, ci atacă prada cu limba lor plină de ţepi mari şi lungi. Capul li se aseamănă cu acela de mistreţ şi-1 poartă totdeauna în pământ. Trăiesc cu precădere în jurul lacurilor şi mlaştinilor. Sunt fiare foarte urâte la vedere şi nici pe departe nu se lasă prinse cu uşurinţă, plecându-şi

1) *Java Minor,* cum îi spune Marco Polo, noi o numim, astăzi, Sumatra.

capul în poala vreunei fecioare, cum se spune pe la noi . ba este chiar pe dos!

Vă pot spune că cei ce aduc pe la noi omuleţi împăiaţi şi se jură că-i au din India mint, fiindcă piticii aceia nu sunt decât maimuţe mici, care trăiesc pe-această insulă. Aceste maimuţe au faţa aidoma cu a omului. Vânătorii le prind, le rad pe tot corpul, nelăsându-le păr decât pe barbă, la subsuoară şi pe unde mai creşte la om, apoi le ucid şi le lasă să se usuce, îmbălsămându-le cu camfor şi alte substanţe, aranjându-le cât să semene cu nişte oameni. Dar nu sunt oameni adevăraţi, fiindcă în toată India ori în vreo altă ţară şi mai sălbatică n-au fost văzuţi pitici de-aceştia!"

Indigenii n-au reuşit să-1 păcălească pe bătrânul negustor Matteo Polo, care s-a prins imediat de înşelătorie, avertizându-şi nepotul. Probabil că, altfel, ar fi fost tentat să achiziţioneze câteva exemplare de „curiozităţi".

Insula avea o atât de frumoasă podoabă de arbori şi plante de tot felul încât nu-ţi venea a crede că nu era mâna unui priceput grădinar, ca acela ce aranjase Muntele Verde al Marelui Han. Seara, stele mici începeau să zburătăcească printre copaci, fulgerând văzduhul cum n-o făceau pe cer. Dar, dacă prindeai vreo steluţă de-aceasta, descopereai că nu era decât o musculiţă multicoloră care strălucea verzui, ceva mai intens ca un muc de lumânare.

Marco Polo se plictisea, trecându-şi timpul cu vânătoarea şi pescuitul, bând vin de palmier şi mâncând nuci de cocos.

,,în cursurile de apă ce străbat insula se găsesc mulţi peşti, foarte mari, frumoşi şi gustoşi. Locuitorii nu au nici un fel de grâu, dar se hrănesc cu orez; n-au nici vin din

1) în Europa se desenau inorogii pe blazoane si se credea despre ei că ascultă orbeşte de poruncile oricărei fecioare întâlnite.

viţă, dar au un alt soi de băutură, pe care o obţin astfel: creşte prin ţinuturile acelea o specie de copac şi, când localnicii vor să bea, taie câte-o ramură şi agaţă sub des-picătură o oală; într-o zi şi-o noapte, oala e plină. Din aceşti copaci, care seamănă cu nişte curmali, obţin un soi de vin alb şi-un altul rubiniu, amândouă foarte plăcute la gust. Nu se taie mai mult de trei ramuri odată şi, când din locul tăierii nu mai curge nimic, se udă cu apă la rădăcină, apoi, la puţin timp, ramura începe iar să dea vin.

Locuitorii de pe-aici au un obicei rău.

Când vreunul din ei se îmbolnăveşte, trimit după vrăjitori şi-i întreabă dacă suferindul trebuie să se însănătoşească sau nu. Dacă aceia spun că trebuie să se facă bine, îl lasă de capul lui până îi trece. Dar, dacă vrăjitorii prezic c-ar trebui să moară, trimit după călăii care fac să se împlinească previziunile vrăjitorilor; aceştia vin şi-i îndeasă bolnavului cârpe pe gât până ce se sufocă şi moare. Atunci îl iau şi-1 frig, iar toate rudele mortului se strâng să-1 mănânce. Rod bine oasele, curăţându-le de toată măduva si grăsimea, fiindcă, zic ei, dacă ar mai rămâne şi-o fărâmă lipită pe oase, la aceea s-ar strânge viermii şi, dacă ar mânca-o ei, când ar muri, sufletul mortului ar însemna să fie împovărat cu păcatul morţii sufletelor viermilor, şi n-ar mai fi mântuit, ci spurcat. Dacă le pică în mână vreun prizonier ce nu e din ţara lor, nici vorbă să-1 răscumpere cineva: îl ucid şi-1 mănâncă imediat. E-un obicei foarte urât şi destul de periculos.

în mare cantitate creşte pe-aici şi băcanul . oamenii îl seamănă şi, când se face cât spicul grâului, îl smulg din pământ şi-1 plantează într-altă parte, îl lasă încă trei ani şi

1) arbore exotic cu lemn roşiatic, esenţă folosită mai ales în sculptură şi artizanat; prin fierbere se obţine un colorant roşu, utilizat la'textile.

apoi îl scot si-1 folosesc cu rădăcini cu tot. Şi messer Marco Polo a adus câteva seminţe de băcan la Veneţia si le-a sădit în pământ; însă n-a ieşit nimic, probabil din cauza climei, mult m'ai rece.

Vă voi povesti o altă minune văzută aici: există un soi de arbore care dă o făină foarte bună la gust; arborii aceştia sunt înalţi şi groşi; scoarţa lor e foarte subţire, iar pe dedesubt sunt plini de făină. Messer Marco Polo ne-a povestit cum el însuşi a strâns de mai multe ori făină din aceasta, a frământat-o şi-a făcut pâine, foarte bună la gust.

Despre celelalte regate nu-i mare lucru de povestit, aflându-se în cealaltă parte a insulei, pe unde Marco Polo *n-a mai ajuns."*

Eldorado

Nu am putea merge mai departe fără a aminti una din cele mai tulburătoare descrieri ale vreunui ţinut îndepărtat, care va înlocui în mintea aventurierilor şi descoperitorilor de mai târziu mitul Atlantidei.

Deşi *Cartea lui Marco Polo* sau *Despre minunile lumii* i-a atras autorului porecla de mincinos, fiind citită câteva secole bune ca o lucrare fantezistă şi exagerată în toate, pasajul despre insula plină de aur a Japoniei, numită Zipangu, a produs mereu o puternică impresie.

Se prea poate ca legenda palatelor de aur japoneze să fi fost inspirată de basmul chinez despre împăratul Tsin-Chi-Huandi (249-207 î.H.), care ar fi trimis trei sute de tineri cu tot atâtea fete să-i caute ierburile care dădeau nemurirea. Solii aceştia s-ar fi stabilit în Japonia, unde ar fi ridicat un palat, „Kanjoku", numai din aur şi argint.

Cert este că, pe vremea când Marco Polo se afla la curtea lui Kublai, Hanul a încercat, în zadar, să cucerească Japonia. Războinicii trimişi în expediţie au povestit, la întoarcere, numeroase detalii despre[1] bogăţiile din Zipan-gu (sau Cipangu), pe care le regăsim şi la Marco Polo.

„Zipangu este o insulă în largul mării, înspre răsărit, foarte departe de pământ, Ia peste cinci sute de mile. Este o insulă uriaşă. Locuitorii sunt albi şi frumoşi. Sunt idolatri şi nu sunt supuşii nimănui. Au atâta aur încât pare nesfârşit izvorul lui, căci se găseşte la tot pasul. Dar foarte puţini negustori merg până acolo, din pricina prea lungului drum pe mare şi poate tocmai de aceea aurul se găseşte în cantităţi neînchipuite pe Insula Zipangu.

Ei bine, aflaţi că palatul suveranului de aici este în întregime acoperit cu aur, cum sunt bisericile la noi acoperite cu plumb. Toate dalele palatului şi cele dinăuntrul camerelor sunt turnate din aur, groase de mai bine de două degete; chiar şi ferestrele sunt din aur pur, încât bogăţia acestui palat este fără de putinţă de socotit. Mai are, de asemenea, grămezi de perle şi de pietre preţioase...

I s-a vorbit, odată, Hanului Kublai despre imensa bogăţie a acestei insule; de cum a auzit, s-a şi gândit să o cucerească. Aşadar, a trimis doi baroni cu multe corăbii şi mulţime de războinici. Unul din aceşti baroni se numea Aba-han, iar celălalt Vonsanicin. Amândoi erau iscusiţi la război si mândri. Au pornit cu armata din porturile de la Canton şi Quinsay şi s-au avântat în largul mării spre Zipangu. După o vreme, au pus piciorul pe insulă, unde au cucerit pământurile şi satele, dar n-au întâlnit nici târguri, nici cetăţi. Apoi, li s-a întâmplat o mare nenorocire.

Aflaţi domniile voastre că, pe-aici, vântul din nord suflă cu atâta putere încât pustieşte totul în calea lui. Şi, cum porturi pe insulă erau puţine, flota Marelui Han a

fost prinsă în bătaia năvalnicului vânt şi nu i-a putut ţine piept. Baronii s-au gândit că, de vor mai rămâne acolo, flota le va fi făcută praf şi pulbere. S-au îmbarcat, aşadar, la iuţeală, au întins pânzele şi-au plecat. Dar, nici nu se depărtaseră bine, că au fost împinşi împotriva voinţei lor spre o altă insuliţă. Flota s-a izbit de stâncile din jur şi mulţi au pierit, scăpând cu viaţă doar vreo treizeci de mii, ce s-au adăpostit de furtună înăuntrul insulei. Se credeau, de altfel, si ei sortiţi pieirii, căci n-aveau merinde de nici un fel; priveau cu amărăciune la cele câteva corăbii care scăpaseră de naufragiu şi-acum goneau cu toată puterea spre ţara lor, fără a da vreun semn că s-ar mai întoarce: aceasta pentru că cei doi baroni, conducătorii numiţi de Han în fruntea armatei, se urau în străfundul inimii şi se invidiau de moarte; de aceea, baronului care scăpase din furtună nici nu-i trecea prin minte să se întoarcă spre tovarăşul său, rămas prizonier pe insulă. Si ar fi putut s-o facă lesne, de vreme ce vântul care stârnise furtuna se potolise îndată după aceea. Dar baronul nu s-a întors, ci a mers aţă spre casă, în ţara lui. Iar cei rămaşi pe insulă se gândeau că le venise sfârşitul şi nu întrezăreau nici o cale să-i scape.

Iar, când regele din Zipangu află că o parte din flota duşmană eşuase pe acea insuliţă, iar cealaltă fugise, se simţi foarte bucuros şi aproape de victorie; şi, cu mic cu mare şi-au strâns toate corăbiile ce le-aveau şi au pornit spre refugiul nefericiţilor captivi, debarcând toţi deodată, din toate părţile.

Când au văzut tătarii că duşmanii puseseră toţi piciorul pe pământ şi nu-si lăsaseră pe nimeni de pază la corăbii, ca oameni ce nu stăteau mult pe gânduri s-au prefăcut că vor să fugă, dar s-au adunat cu toţii spre corăbiile duşmanilor; într-o clipă s-au urcat la bord şi pe-aci

ţi-e drumul. S-au îndreptat spre Zipangu, unde-au venit la cetatea cea mare ţinând în sus pavilioanele şi însemnele corăbiilor capturate. Cei rămaşi în cetate, care nu erau pregătiţi să se apere, văzând pavilionul suveranului, s-au gândit că sunt ai lor şi i-au lăsat să intre, îndată ce s-au văzut înăuntru, tătarii au ocupat fortăreaţa, alungându-i din cetate pe toţi locuitorii, mai puţin pe femeile frumoase, pe care le-au păstrat pentru ei. Astfel, oamenii Marelui Han au pus stăpânire pe cetatea de aur.

Când regele insulei a aflat că-şi pierduse cetatea, s-a simţit cuprins de deznădejde. Căci, pentru a se întoarce, nu mai avea decât vreo câteva bărci, şi acelea şubrede, însă, si-a adunat încet-încet toată armata, înapoi pe insula cea mare, şi-a pornit să asedieze fosta lui cetate.

Tătarii dinăuntru au rezistat şapte luni şi-n tot acest răstimp s-au gândit, zi şi noapte, cum să facă să-i dea de ştire Marelui Han despre soarta lor; dar n-au găsit nici o soluţie. Văzând ei că nu mai pot ţine piept, s-au predat, dar s-au rugat să fie lăsaţi în viaţă, însă n-au mai putut niciodată să părăsească Insula Zipangu.

Acestea s-au petrecut în anul Domnului nostru 1279.

Marele Han, mânios, a poruncit să i se taie capul baronului care fugise. Pe celălalt, care rămăsese pe insulă, 1-a condamnat la moarte, pentru că nu se purtase ca un războinic adevărat şi iscusit. Dar altă flotă spre Zipangu n-a mai trimis."

Descrierii Insulei Zipangu — una din rarele erori ale lui Marco Polo — i-a fost dat să se bucure de cea mai mare atenţie. Se păstrează la Sevilla, la muzeul Columbi-ana, un exemplar din cartea lui Marco Polo, cu şaptezeci de adnotaţii ale lui Cristofor Columb, ce-a fost surprins şi interesat în mod special de palatele de aur japoneze.

Cosmograful florentin Paolo Toscanelli, în faimoasa lui scrisoare către Cristofor Columb, datată din 1474, face şi el referiri la aceste palate şi subliniază necesitatea de a ajunge în bogata Insulă Zipangu. Citind însemnările lui Marco Polo, Columb va ajunge la o concluzie (fericit) eronată: se putea ajunge în Asia, fără a înconjura Africa, ci navigând înspre vest, traversând oceanul.

La 3 august 1492, trei caravele ridicau ancora din Paloş şi luau direcţia cap-vest. în dimineaţa zilei de 12 octombrie, Columb a debarcat pe-o insulă pe care a denu-mit-o San-Salvador. Navigând de la o insulă la alta, „recunoştea" arborii şi băştinaşii după descrierile lui Polo şi, înşelându-se mereu, Columb a atins un pământ pe care 1-a luat drept coasta Asiei. Era Insula Cuba. De aici, i-a trimis o scrisoare Marelui Han. Nu ştia că un întreg ocean îl separa de Marele Han.

Astfel, lucrarea veridică a lui Marco Polo autorului nu i-a adus decât faima de cel mai mare mincinos, în timp ce eroarea cauzată de ea 1-a condus pe un alt călător la descoperirea Lumii Noi.

Mirajul aurului japonez trebuie să fi strălucit constant în faţa ochilor lui Columb, care, descoperind America, se aştepta să vadă lucind la orizont acoperişurile de aur ale fatidicelor palate; aceleaşi presupuse minuni din Zipangu s-au născut în visurile conquistador-ilor care şi-au croit drum prin America Centrală si în cele de mai târziu, ale unor exploratori ca Barents[1] şi Chancellor[2], pierduţi în gheţurile Arcticii.

1) Willem Barents, navigatpr olandez (1550-1597); a descoperit Insulele Noua Zemlea şi Svalbard, din marea care îi poartă de atunci numele.
2) Richard Chancellor, navigator scoţian (m. 1556); a descoperit Marea Albă.

India

Când, în sfârşit, s-a făcut timp frumos, au putut să-şi înalţe iarăşi pânzele. Nenumărate insule, mari şi mici, se înşirau în stânga şi-n dreapta, dar negustorii noştri nu se mai opreau, căci indigenilor nu le plăceau deloc străinii.

Au pătruns apoi în apele teritoriale ale marelui regat al Indiei. Marco Polo va avea prilejul să descrie ceea ce doar puţini până la el mai văzuseră şi nici un alt european nu mai povestise încă; tot lucruri demne de povestit, la fel de minunate ca şi cele despre Cathay şi Mangi. Le vom înfăţişa păstrând cuvintele povestitorilor noştri din secolul Xm — perechea Polo-Rustigielo — fiindcă farmecul legendei şi-al uluitoarelor noutăţi se împletesc mai reuşit ca oriunde în aceste lungi capitole despre Marea Indie.

Când, în fine, au debarcat la Ceylon, Marco Polo împlinise doi ani de când era pe mare şi patruzeci de viaţă.

„Ceylon se află în partea de sud-vest a Mării Ocean şi, prin întinderea ei, este cea mai mare insulă. Măsoară în lungime, pe coastă, mai bine de două mii patru sute de mile, după cele ce spun navigatorii locului; dar vântul din nord bate cu-atâta putere încât a acoperit cu apă o bună parte din uscat, de-aceea nu mai e la fel de întinsă ca odinioară. Unde bate vântul de nord, relieful insulei este jos şi cu totul neted încât, dacă vii din largul mării cu o corabie, n-o vezi decât după ce te-ai urcat pe ţărm.

Pe această insulă se află cele mai de preţ lucruri din lume: rubinele. Regele îl deţine pe cel mai frumos şi cel mai mare ce s-a văzut vreodată, lung de mai bine de-o palmă si gros cât un braţ de om; este cea mai strălucitoare

piatră şi n-are, nicăieri, nici cea mai mică pată; împrăştie văpăi ca de foc şi e atât de valoroasă încât n-ar fi cu putinţă s-o plăteşti, cu nici un fel de monezi.

Marele Han şi-a trimis solii la acest rege, întrebân-du-1 dacă i-ar face bucuria de a-i vinde lui acel rubin, pe care şi-1 dorea din tot sufletul, oferindu-i în schimb mari bogăţii, însă regele i-a răspuns că pentru nimic în lume nu 1-ar da altuia, căci îl are din moşi-strămosi...

Pe Insula Ceylonului se ridică un foarte înalt munte; este atât de abrupt şi de neted că nimeni n-ar putea să-1 urce, dacă nu s-ar fi prins, din loc în loc, de stâncă mai multe lanţuri groase de fier, atât de bine potrivite încât, ţi-nându-se de ele, oamenii pot ajunge până în vârf. Creştinii spun că pe acest munte se află mormântul lui Adam, întâiul nostru tată; şi sarazinii spun acelaşi lucru; idolatrii spun că este mormântul celui dintâi idolatru de pe lume, care se numea *Sagamoni Bor cam."*

Urmează o prelucrare creştină a povestii lui Buddha:

„Sagamoni, se crede, a fost cel mai bun om din lume, un sfânt după credinţa ceylonezilor. Se zice c-a fost fiul unui mare şi puternic rege, dar că prinţul a avut o viaţă atât de pioasă încât niciodată n-a vrut să se amestece în treburile lumeşti şi nici nu visa c-o să fie vreodată rege. Iar tatăl lui, auzindu-1, întâi s-a mâniat nespus, apoi a încercat să-1 ispitească, promiţându-i câte-n lună şi-n stele, însă prinţul nici nu voia s-audă, spre adânca întristare a tatălui, care nu mai avea vreun alt fiu să-i lase moştenire regatul.

Până la urmă, regele a pus să se construiască un mare palat şi 1-a închis pe fiul lui înăuntru; acolo era servit de o mare mulţime de fecioare, cele mai frumoase de sub soare; regele le poruncise să se joace cu dânsul, zi şi noapte, să-1 înveselească, să-i cânte şi să-i danseze, ca

inima lui să nu cunoască nici o durere omenească. Iar tânărul nostru creştea în palatul său, fără să ştie de nici una din relele de pe lume, fără să întâlnească vreun străin sau vreun alt bărbat.

într-o bună zi, în timp ce tânărul călărea prin grădina palatului, s-a întâmplat să zărească, dincolo de ziduri, un om mort, dus de convoiul rudelor îndoliate la groapă. A rămas locului, uimit peste măsură, căci niciodată până a-tunci nu mai văzuse vreunul. Si se întoarse spre cele ce-1 însoţeau şi le întrebă ce era acela. Ele i-au răspuns că era un om care murise.

— Cum?! făcu fiul regelui, oamenii sunt muritori?

— Da, precum vezi, mor...

Tânărul n-a mai scos nici un cuvânt, continuând să călărească, dus pe gânduri.

într-o altă zi, a zărit, printr-una din porţile grădinii, un bătrân; dar atât de bătrân încât abia mai putea merge, nu mai avea nici un dinte în gură, plângându-se de neputinţa vârstei sale. Prinţul a întrebat din care pricină nu mai putea merge acel om. Şi însoţitoarele sale i-au răspuns că de bătrâneţe, prea mulţii ani trăiţi apăsându-1 şi făcându-1 neputincios şi ştirb.

Iar când tânărul află că toţi oamenii îmbătrânesc, s-a simţit cuprins de-o mare mâhnire. S-a întors la palatul său şi şi-a zis că nu va mai rămâne în lumea aceasta tristă, ci va pleca într-aceea în care nimeni nu moare niciodată. Iar într-o noapte a ieşit, neînsoţit de nimeni, din palatul dăruit de tatăl lui şi-a plecat departe, în munţii cei mari si singuratici. A rămas sihastru până la sfârşitul zilelor, ducând o viaţă aspră, postind în toată vremea, ca şi când ar fi fost creştin. Dacă ar fi fost, din pricina vieţii cuvioase şi cinstite pe care a dus-o, ar fi devenit, cu siguranţă, un sfânt la fel ca Domnul nostru lisus Hristos."

Iată o afirmaţie surprinzătoare pentru un bun creştin! Să nu uităm însă că Marco Polo şi-a desăvârşit caracterul în lumea imperială mongolă, unde nu doctrina era importantă, ci cuviinţa personală a credinciosului.

„S-a întâmplat, odată, ca Marele Han să audă că în vârful muntelui din Ceylon ar fi mormântul lui Adarn, întâiul nostru tată, si că acolo se mai păstrau încă părul, dinţii şi blidul din care mâncase. Şi Kublai si-a pus în gând să le aibă cu orice preţ. A trimis, aşadar, o mare ambasadă. Acestea se întâmplau în anul Domnului 1284. Solii i s-au înfăţişat regelui din Ceylon şi atât 1-au rugat încât, până la urmă, le-a dat doi dinţi de jos, mari şi groşi, puţin din părul lui Adam şi, de asemenea, vasul din care mâncase, din porfir verde, foarte frumos... Se mai zice că i s-a povestit lui Kublai că blidul verde avea o însuşire magică: dacă puneai într-însul came pentru un singur om, se făcea destulă pentru cinci. Să ştiţi că Hanul a încercat şi el si a găsit că i se spusese adevărul."

„La şaizeci de mile de Ceylon, navigând spre vest, se află provincia Malabar, care mai este numită şi Marea Indie, ţinut care se găseşte pe uscat, în această provincie sunt cinci regi, fraţi gemeni, care o guvernează.

Pe aici se găsesc perle foarte mari şi foarte frumoase; vă voi povesti cum anume sunt pescuite ele. în marea ce udă ţărmurile Malabarului se deschide un golf, cam în dreptul Insulei Ceylon, în care apa n-are mai mult de zece-doisprezece paşi adâncime. Pescuitorii de perle stau în acest golf din luna aprilie până la jumătatea lunii mai, într-un loc numit Bettalar. Mai mulţi negustori le ţin companie, fiindcă ei i-au tocmit pe scufundători, promiţându-i regelui a zecea parte din ce vor pescui, în afară de aceasta, vor mai plăti a douăzecea parte celor care descântă marii peşti ca să nu le facă rău scufundătorilor. Aceşti vrăjitori

se numesc *abrimavani,* iar descântatul lor nu durează decât o singură zi. Pescuitorii de perle îşi aleg un loc şi se aruncă în apă, înotând până la fund, unde stau cât pot de mult. De acolo culeg scoicile cu perle, scoici care arată ca stridiile de mare. Perlele sunt de toate mărimile, de toate formele... Dar, de cum trece de jumătatea lunii mai, nu mai afli nici urmă de ele. Este adevărat că se găsesc la trei sute de mile de golful acesta, însă din luna septembrie până la jumătatea lui octombrie...

în tot Malabarul nu există nici croitor, nici meşter care să coasă veşminte şi-aceasta pentru că locuitorii de aici umblă tot timpul despuiaţi. Doar părţile ruşinoase şi le acoperă cu o bucată de cârpă — fie bărbaţi, fie femei, fie săraci, fie bogaţi. Până şi regele e gol, însă mai poartă un lucru de care este tare mândru: un colan din mulţime de pietre preţioase, rubine, safire, smaralde şi altele, încât doar acesta valorează o comoară; pe piept, de la gât până la picioare, are un fir subţire de mătase, pe care sunt înşirate o sută patru perle mari şi rubine; se zice că salba are acest număr de mărgele pentru că tot atâtea rugăciuni trebuie să înalţe idolilor acela ce o poartă, căci aşa este datina, din moşi-strămosi.

Regele Malabarului are peste o sută de soţii, fiindcă, de fiecare dată când vede o fată frumoasă, o ia de nevastă. De aceea are şi mulţi copii. Se zice că, odată, a văzut că unul din fraţii lui avea o soţie foarte frumoasă; cuprins de pofte, n-a putut rezista şi i-a răpit-o. Dar fratele lui s-a purtat ca un om înţelept şi s-a prefăcut că n-a băgat de seamă. După ce regele moare, nici unul din copiii lui nu se atinge de comorile tatălui, căci zic ei: «Fiindcă tatăl nostru a câştigat şi-a adunat această comoară, noi trebuie să strângem una la fel de mare». Astfel se face că vistieria regală creşte continuu.

Peisaj din arhipelagul indone/ian.

în Malabar nu se cresc cai, de aceea, cea mai mare parte din averile locuitorilor se duce pe cumpăratul cailor. Negustorii din alte ţinuturi vin la cei cinci fraţi regi şi le vând lor caii. Regele cere, în fiecare an, să se cumpere mai mult de două mii, iar fraţii lui vor tot atâţia. Pricina pentru care cheltuie atât este că toţi caii pe care-i cumpără mor până într-un an, fiindcă cei ce trebuie să-i îngrijească sunt nepricepuţi. Cailor li se dă de mâncare orez amestecat cu bucăţi de carne friptă şi de aceea mor toţi. Geam-başii nu le aduc şi rândaşi, tocmai ca să nu piardă vadul ce-i îmbogăţeşte în fiecare an. O altă minune ce se petrece aici este că nici o iapă nu poate naşte — fiindcă, şi dacă rămâne grea, nu poartă în pântece un mânz, ci doar un ied micuţ, cu picioarele răsucite şi înnodate, care nu se poate mişca şi nici n-ar putea fi vreodată călărit.

Locuitorii au mai multe obiceiuri ciudate. Când vreunul este condamnat la moarte pentru mai ştiu eu ce faptă rea, el zice tuturor că se va omorî cu mâna lui în cinstea cutărui idol — iar regele încuviinţează. Atunci, rudele şi prietenii acestuia îl pun într-o căruţă, îi dau douăsprezece cuţite şi îl plimbă prin toată cetatea, strigând:

— Acest om curajos vrea să-şi ia viaţa în cinstea idolului cutare!

Iar când ajung la locul unde trebuie să-şi împlinească osânda, condamnatul ia un cuţit şi-si străpunge mijlocul braţului, strigând:

— Iată, mă omor din iubire pentru idolul cutare!

Apoi, ia al doilea cuţit şi-şi străpunge şi celălalt braţ; cu al treilea îşi găureşte pântecele; şi tot aşa, îşi înfige, unul după altul, atâtea cuţite până când îşi dă sufletul. Când moare, rudele îi iau corpul şi-1 ard pe rug, cu mare bucurie şi sărbătorire. Dacă mortul avea una sau mai multe soţii, si ele se aruncă în foc, arzând de vii. Iar cele ce

fac astfel sunt mult lăudate şi admirate de toţi. Dintre idoli, cel mai mult i se închină vacii, zicând că această vită este o creatură foarte bună, deşi n-ar mânca-o pentru nimic în lume şi n-ar ucide-o în nici un fel.

Toţi oamenii din această ţară îşi ung uşile şi colţurile caselor cu grăsime de vacă. De asemenea, aflaţi că regele, baronii, nobilii, bogaţii şi săracii nu se aşază pe altceva decât pe pământul gol: zic ei că este foarte onorabil să stai direct pe pământ, fiindcă din pământ suntem făcuţi cu toţii şi în el ne întoarcem. De aceea nimeni nu trebuie să dispreţuiască pământul pe care niciodată nu va şti cineva să-1 slăvească îndeajuns.

Când merg la război, bărbaţii se înarmează cu tot ce au, dar nu poartă nici lance, nici scut, şi nu din prea multă vitejie, ci din neîndemânare. N-ar ucide, în general, nici o fiinţă vie; mănâncă totuşi carne, însă îi pun pe sarazini sau pe străini să le omoare păsările sau animalele.

Indiferent dacă sunt femei sau bărbaţi se scaldă de două ori pe zi; cei care nu se spală sunt socotiţi eretici. Se păzesc cu străşnicie să se-atingă de vin, zicând că-n băutorii de vin nu poţi să ai nici un dram de încredere; la fel se feresc şi de navigatori şi pescari, zicând că cei care merg pe mare se comportă şi pe uscat ca disperaţii, în schimb, nu socotesc nici un desfrâu a fi păcătos, nici o plăcere a fi condamnabilă...

Câteodată, căldurile din ţara lor sunt nesuferite. La ei nu plouă decât trei luni pe an: iunie, iulie şi august; şi dacă n-ar fi ploile din aceste trei luni care să mai răcorească pământul şi aerul, ar fi pe-aici o asemenea secetă încât nimeni n-ar putea trăi.

Au mulţi înţelepţi şi o artă ce se numeşte *fizionomie:* aceea de a cunoaşte firea omului după gesturile şi înfăţişarea lui. Ştiu, de asemenea, ce înseamnă când întâlneşti

o pasăre anume sau vreun animal, cum să faci să te păzeşti de rele — căci au mai multe superstiţii decât oricare alt popor din lume. De pildă, dacă vreunul din ei purcede la drum şi întâlneşte un sturz, e semn rău; şi atunci ori mână înainte în mare grabă ori se întoarce din cale, după cum i se pare c-ar fi potrivit, îndată ce li se naşte vreun copil, îi scriu repede ziua, ora si luna în care s-a născut; iar orice va întreprinde acela mai târziu, va face doar după ce-şi va ghici, artă în care sunt foarte pricepuţi.

Şi în Malabar ca şi peste tot în India, animalele si păsările sunt foarte diferite de ale noastre. O să vă spun doar despre nişte păsări care zboară noaptea si sunt numite *lilieci* şi despre nişte vulturi cu penele negre ca de corb, mult mai mari decât cei de pe la noi, ce zboară foarte repede şi prind păsările cu uşurinţă."

*

,,Trupul Sfântului Apostol Toma este înmormântat în Malabar, într-un mic orăşel unde nu locuieşte nimeni si pe unde trec, arar, doar câţiva negustori străini, căci este foarte izolat, în schimb, vin mulţime de pelerini creştini si sarazini; aceştia din urmă i se închină cu multă cucernicie, fiindcă zic că Sfântul Toma a fost un sarazin de-al lor si un profet; îl numesc *Anairan,* ceea ce, pe limba noastră, înseamnă «Om Sfânt». Creştinii care vin în pelerinaj iau puţin din pământul în care a fost înmormântat sfântul, pentru că e un leac foarte bun pentru friguri; dacă li se dă bolnavilor să înghită fie şi câteva fărâme din ţărâna aceasta, se însănătoşesc pe loc.

Călugării care veghează în biserica mormântului povestesc cum a fost ucis Sfântul Toma. Se zice că, odată, pe când era în lăcaşul său de pustnic, într-o scorbură, si-şi făcea rugăciunile, se strânseseră în jurul lui foarte mulţi păuni. Unul din idolatri, din seminţia *gui,* plecase tocmai

la vânătoare de păuni şi, văzându-i pe cei adunaţi în jurul scorburii Sfântului Toma, a tras o săgeată crezând că va nimeri una din păsări; dar săgeata 1-a rănit pe sfânt în partea dreaptă, atât de rău încât a murit, însă, înainte de a-şi da sufletul, a mers, aşa rănit, în Nubia, unde i-a convertit pe mulţi la credinţa lui lisus Hristos..."

*

„Vă voi mai spune câteva cuvinte despre alte tradiţii ale locuitorilor Malabarului. Când se nasc, copiii sunt în întregime negri; dar, fiind preţuiţi tocmai după cât de negri sunt, părinţii îi ung, de îndată ce se nasc şi în fiecare săptămână, cu ulei de susan, până devin negri ca dracii. De aceea îşi pictează toţi sfinţii în negru, iar demonii în alb, crezând că cei buni au pielea neagră, iar cei răi, albă.

Când pleacă la luptă, iau câteva smocuri de păr de vacă, pe care ei o socotesc sfântă, si le leagă de gâtul calului sau, dacă războinicul merge pe jos, îşi prinde smocul de scutul lui ori în propriile plete. E mare cerere la ei de păr de vacă, fiindcă le trebuie tuturor, altfel neputând să plece liniştiţi la război."

*

„La nord de Malabar, la aproape o mie de mile distanţă, se găseşte regatul Mutfili.

în acest regat se găsesc diamantele si despre ele vă voi spune tot ce-am aflat. Iarna, când plouă mult, torentele aduc la vale, din inima munţilor, nestematele. Când ploile au trecut şi apa s-a scurs în pământ, în urmă rămân diamantele, în timpul verii, căldura e aşa de mare în munţii aceştia că nu te poţi aventura să-i urci, negăsind nicăieri vreo picătură de apă. Dar cei ce-o mai fac, totuşi, găsesc multe diamante. Tot prin munţi mişună şerpii şi-s atât de mari si veninoşi că ţi se face părul măciucă. Cu atât mai mult ies la iveală vara, din pricina arşiţei. Aşadar,

rarii îndrăzneţi au de înfruntat groaznice pericole, între crestele munţilor se cască adânci prăpăstii, în care nimeni nu poate coborî şi pe fundul cărora zac, de neatins, minunatele geme.

Dar căutătorii de diamante au o metodă aparte de-a face rost de ele. Iau bucăţi de carne şi le aruncă în prăpastie. Atunci, vulturii albi, care trăiesc pe creste, hrănin-du-se cu şerpii pe care-i pot prinde, văzând carnea de pe fundul genunii, se-avântă şi-o smulg, purtând-o în gheare până la cuiburile lor, unde se pregătesc s-o ciugulească. Iar oamenii care stau la pândă se reped atunci si-i alungă, speriindu-i. Apoi scotocesc în cuiburile vulturilor, luând înapoi carnea, pe spatele căreia s-au lipit pietrele preţioase din prăpastie.

Sunt nenumărate văile cu nestemate. Pot să vă mai spun că pitrele sunt mari cum n-aţi mai văzut, căci cele ce ajung până la noi, nu sunt decât fărâmele rămase din şlefuirea celor mari şi bune. Adevăratele diamante sunt duse ba Hanului, ba altor regi şi prinţi din diversele părţi ale lumii, care adună astfel grosul bogăţiilor pământului."

Şi episodul diamantelor, pe care îl întâlnim, aidoma, la Sindbad, în *1001 de nopţi,* ca si cel ce urmează conţin multe elemente fantastice, semn că Marco n-a cunoscut direct India. Dar, din cele câteva lucruri pe care le-a văzut, a ajuns să îi creadă mirobolantei ţări, cu uşurinţă, toate legendele, într-atât i se părea de stranie.

*

„Lar este o provincie spre soare-apune. Când porneşti din locul unde este înmormântat Sfântul Toma intri în această provincie, de unde provin toţi *abrimavanii* din lume... Aceştia nu se hrănesc niciodată cu carne, nu beau vin si, în general, duc o viaţă foarte cuviincioasă; nu se dedau nici unei plăceri din cele condamnate de Biserica

noastră, petrec doar cu nevestele lor şi n-ar jefui pentru nimic în lume pe vreun altul, nu ucid nici un animal şi nu ar face nimic din ce socotesc ei că ar fi rău. Ca să se recunoască între ei, poartă un şnur de bumbac, pe piept, în faţă, şi între omoplaţi, la spate.

Abrimavanii sunt idolatri şi cred în auguri şi în sorţi mai mult decât oricare alţi oameni din lume. Au hotărât, ei între ei, o zi a săptămânii când, dimineaţa, îşi priveşte fiecare umbra în timp ce se îmbracă; dacă umbra e tot atât de lungă cât măsoară omul în înălţime, porneşte imediat la treabă; dar, dacă e mai scurtă, nu face nici o afacere în ziua aceea. Atunci când păşeşte peste pragul casei şi aude pe cineva strănutând, dacă i se pare semn bun, merge mai departe; dacă i se pare de rău, se aşază pe pământ chiar în locul în care se află, rămânând aşa cât crede de cuviinţă. Dacă se află pe drum şi trece în zbor o rândunică, ori merge mai departe ori se întoarce din cale, după cum locul din care vine pasărea i se pare de bine sau de rău. în toate lucrurile abrimavanii văd câte un semn, mai rău decât cei mai naivi!

Trăiesc până la adânci bătrâneţi datorită abstinenţei lor într-ale mâncării. Au dinţi foarte sănătoşi din pricina unei ierbi pe care o mestecă şi care-i foarte bună.

Există printre abrimavani o seminţie numită *cuigui,* de oameni ce trăiesc asemenea călugărilor de la noi, slu-jindu-si idolii. Aceştia vieţuiesc foarte mult, uneori până la o mie cinci sute de ani. Mănâncă foarte puţin, dar hrană proaspătă şi bună, carne, orez si lapte. Beau o licoare ciudată, făcută din argint viu şi sulf, amestecate; zic ei că aceea le prelungeşte zilele si-o beau de două ori pe lună, de când se nasc. Adepţii acestei secte duc cea mai aspră viaţă ce se poate închipui. Umblă cu toţii dezbrăcaţi si se închină la vacă. Mulţi dintre ei poartă câte o mică figurină

de vacă, făcută din aramă, din alamă sau din aur, pe care şi-o prind, ca talisman, în frunte. Oasele de vacă le adună, le ard şi le pisează, iar din praful acela fac un unguent cu care se miruiesc, plini de pioşenie. Nu mănâncă nici din blide, nici din farfurii, ci îşi pun mâncarea pe frunze de măr de paradis ' sau pe alte frunze late, dar care nu trebuie să fie verzi, ci uscate, fiindcă cele verzi zic c-ar avea suflet şi-ar fi păcat să le folosească. Mai degrabă s-ar lăsa omorâţi decât să păcătuiască, după credinţa lor.

Când i-am întrebat de ce umblă toţi dezbrăcaţi, fără nici o ruşine, mi-au răspuns:

— Noi umblăm goi pentru că nu ne dorim nici un lucru din lumea aceasta şi-apoi, tot astfel ne naştem. Pe de altă parte, noi suntem chibzuiţi şi nu facem păcate, nici măcar cu aşa-zisa parte ruşinoasă a trupului nostru: aşadar, putem s-o arătăm la fel ca pe oricare părticică a corpului. Doar voi, cestălalţi, care faceţi păcate, dedându-vă la desfrâu, vă simţiţi ruşinaţi şi vi-o acoperiţi.

Ei n-ar omorî vreun animal pentru nimic în lume, nici purice, nici muscă, nici porc, nici vierme, nimic din ce are viaţă, fiindcă, zic ei că, dacă au viaţă, au şi suflet si a li-1 lua ar fi păcat.

Dorm întinşi direct pe pământ, fără să-şi aştearnă nimic sub ei, fără să se învelească şi mare minune că nu mor toţi din asta. Postesc tot timpul anului, în fiecare zi şi nu beau decât apă. Sunt uneori foarte cruzi şi-atât de perfect idolatri că e curat lucrul dracului."

1) *mărul paradisului* — specie de măr pitic; numit şi *mărul Sfântului loan* din pricina fructelor care se coc devreme, în iulie; adesea cultivat ca arbust ornamental; scoarţa este astrin-gentă şi renumită ca tonic; din ea se extrage o tirictură folosită ca vopsea naturală^ de culoare galben-aurie; lemnul, cu gra-nulaţie fină, este căutat de ebemşti şi de artizani.

Piraţii

Trecând de Malabar, au văzut din nou Steaua Polară înălţându-se la orizont. Corăbiile au început să se grăbească spre capătul călătoriei: aurul dragonilor de la prora pălise, picturile de pe bord se scorojiseră, iar când puntea se balansa, se auzea clipocind apa pătrunsă în calele deteriorate; numărul pasagerilor scăzuse dramatic. Căpitanul flotilei era mort, din cei trei baroni ambasadori unul singur mai era în viaţă. Mateloţii lipsindu-le, au chemat în ajutor femeile. Multe dintre ele aveau picioarele mutilate, după obiceiul chinezesc, şi nu păşeau, ci se târau, urcând puntea pe coate si genunchi.

Pentru că încălţămintea tradiţională în China era sandaua cu talpă de paie, mai rar de plută, se toceau foarte multe perechi într-un an. Din spirit de economie, femeilor, care oricum nu aveau voie să părăsească locuinţele, li se strângeau picioarele în nişte menghine speciale, de lemn, ca să nu le crească prea mult. Aceasta însenina ani mulţi de suferinţă şi insomnie. Unele mureau de tetanos. O femeie cu picior mare era adevărată pagubă. Mai apoi, li s-a creat şi-o motivaţie estetică: erau mult mai frumoase cele cu piciorul mic, semn al nobleţei. Pentru un european, nu exista ceva mai oribil la vedere: practic, călcau doar pe degetul mare, celelalte fiind strânse unele peste altele. La observaţia făcută unui chinez că îngăduia femeilor să se estropieze astfel, ar fi putut răspunde că şi la noi se permitea femeilor să-şi mutileze talia în corsete, asta ca să nu mai punem la socoteală că, şi în zilele noastre, din cochetărie, o mulţime de femei îşi deformează absolut ilogic picioarele, întrebuinţând o încălţăminte cu desăvârşire nesănătoasă.

„Ajungem de acum cu povestirea noastră prin locuri mai cunoscute, ne povesteşte, în continuare, Marco Polo.

Şi-o să începem cu Eli, regatul din nord-vestul Indiei. In ţara aceasta nu găseşti nici un port, dar, pentru că în mare se varsă mai multe râuri, la gurile lor de vărsare se fac, de la sine, locuri bune de ancorat, largi şi adânci.

Se cultivă piperul şi ghimbirul şi multe alte mirodenii. Regele din Eli este bogat în comori, dar nu-i la fel de puternic în armată. Cu toate acestea, nu se teme de duşmani, căci ţara este bine apărată de natură.

Dacă se întâmplă ca o corabie să treacă în vreo parte, pe-aproape de coasta lor, intrând în acele golfuri bune de ancorat de care v-am vorbit, fără să dea vreun semn c-ar vrea să poposească şi la ei, atunci o capturează şi pun mâna pe toată încărcătura, zicând navigatorilor:

— Voiaţi să ajungeţi într-altă parte, deşi zeu noştri v-au mânat până la noi; acum sunteţi ai noştri, aşadar, trebuie să avem tot ce este al vostru.

Si nu văd nici un rău în fapta lor.

Obiceiul rău de-a jefui toate corăbiile care se îndepărtează de coasta lor există pretutindeni, la mai toate popoarele din India. Corăbiile din alte ţinuturi care vin aici în timpul verii, se încarcă în şase sau opt zile şi pleacă cel mai repede cu putinţă, pentru că, dincolo de cele câteva guri de vărsare de care am pomenit, nu sunt decât bancuri de nisip şi bariere aluvionare, care-şi schimbă permanent locul, iar corăbiile străine merg la noroc, fiindcă n-au alt fel de ancore decât de lemn."

Corăbiile se ţineau pe lângă ţărm, ca un orb pe lângă garduri, dar nici aşa nu aveau mai multă siguranţă. Pericolele îi pândeau la fiecare leghe. Nemaiacostând, majoritatea datelor lui Marco Polo despre regatele acestea sunt „auzite", neverificate, în schimb, piraţii erau reali.

„Un întins regat spre soare-apune este Melibar; locuitorii lui vorbesc o limbă a lor, sunt idolatri, au un rege şi nu plătesc tribut nimănui. Noaptea, Steaua Nordului se vede urcând pe cer la doi coţi deasupra apei. Din Melibar pornesc în fiecare an mai mult de-o sută de corăbii, rămânând pe mare toată vara. Oamenii îşi iau cu ei şi nevestele şi copiii. Douăzeci până la treizeci de corăbii de-ale corsarilor acestora se strâng şi navighează împreună, la cinci sau şase mile distanţă una de alta, astfel încât ţin sub control o bună parte din mare şi nici o corabie negustorească nu le poate scăpa, îndată ce zăresc vreo pânză fac semnale aprinzând un foc sau jucându-se cu fumul; la acestea, toţi cei care le-au observat se adună, capturează corabia şi jefuiesc toţi negustorii. După ce îi «curăţă» de toate bunurile, îi lasă liberi, spunându-le:

— Mergeţi şi mai faceţi si-alte cumpărături, fiindcă, prin voia sorţii, şi acelea vor fi ale noastre!

Dar negustorii ştiu de-acum înainte şi nu mai trec pe acolo decât echipaţi cu oameni bine înarmaţi şi cu nişte corăbii atât de solide încât să nu se teamă de piraţi; doar printr-un ghinion de necrezut li se mai poate întâmpla o dată să fie prinşi..."

„Gazurat (Gudjerat) este o insulă mare, înspre apus. Oamenii sunt idolatri, au limbă şi rege proprii, nu plătesc tribut nimănui. De aici, Steaua Nordului se vede urcând până la aproape şase coţi deasupra apei.

în Gazurat trăiesc cei mai mulţi şi mai cruzi piraţi din lume: când pun mâna pe-o corabie de negustori, o jefuiesc, fireşte, apoi obligă prizonierii să bea o licoare care se numeşte *tamarin,* care îi face să dea afară tot ce au în pântece. Aceasta pentru că, atunci când negustorii se văd prinşi, dacă au perle sau pietre preţioase foarte scumpe, le

înghit ca să le scape de jaf. însă, piraţii le ştiu obiceiul şi, pe această cale, le iau pe toate, oricum.

în provincia Gazurat se găseşte mult piper, ghimbir şi indigo. Creşte, de asemenea, şi bumbacul, iar arbuştii care fac bumbacul sunt de sase picioare înălţime, bătrâni de mai bine de douăzeci de ani; dar, la fel de adevărat, atunci când sunt atât de bătrâni, bumbacul pe care îl dau nu mai este bun de tors, deci e nefolositor pentru ţesut...

Navigând tot înspre apus, urmează Tana, alt mare regat. Ca mărfuri, nu găseşti pe-aici nici piper şi nici alt fel de mirodenii, ci doar răşină pentru tămâie, de culoare brună, cu care se face intens negoţ.

Din acest regat ies pe mare numeroşi piraţi care jefuiesc corăbiile negustorilor cu acordul regelui lor. Există înţelegerea ca toţi caii pe care îi vor captura să-i fie aduşi regelui, iar orice altceva să păstreze corsarii. Regele face astfel pentru că-n Tana nu se cresc cai şi pe cei prinşi îi transportă si-i vinde la un preţ bun în India."

Toate aceste jafuri piratereşti erau înspăimântătoare pentru negustorii slab apăraţi, ale căror mărfuri şi vieţi se vedeau deodată la bunul plac al unor oameni fără lege, fără căpătâi şi, mai ales, fără scrupule.

„Kosmacoran este ultima provincie a Indiei mergând spre vest-nord-vest; din Malabar până aici se desfăşoară Marea Indie, .cea mai îmbelşugată ţară din lume, iar eu v-am povestit doar de coaste şi de cetăţile de pe ţărm, fără a vă mai pomeni şi despre cele din interior, căci ar însemna să nu mai termin cu vorba niciodată.

Vă voi mai aminti numai despre câteva insule din jurul Indiei. Si voi începe cu două dintre acestea, care se numesc Insula Bărbat şi Insula Femeie. Locuitorii lor sunt toţi creştini botezaţi şi ţin încă legea Vechiului Testament; atunci când nevestele lor sunt însărcinate, nu se mai ating

de ele în nici un fel; când nasc, dacă nou-născutul e o fată, n-o ating timp de patruzeci de zile. Fetele rămân pe insulă cu mamele lor, iar băieţii sunt crescuţi de mame doar până la vreo paisprezece ani, după care sunt trimişi la taţii lor, pe Insula Bărbat. Femeile nu se ocupă cu altceva decât cu creşterea copiilor şi culegerea câtorva fructe ce sunt pe Insula Femeie, fiindcă bărbaţii lor le aprovizionează cu tot ce au nevoie.

Toţi bărbaţii trăiesc pe insula numită Bărbat; când vine luna martie se mută pe cealaltă, în fiecare an, pentru trei luni: martie, aprilie şi mai. Şi-n timpul acesta petrec cu nevestele lor. După aceste trei luni se întorc pe Insula Bărbat, unde se ocupă, următoarele nouă luni, cu aratul, semănatul şi negoţul, căci se găseşte pe-aici multă ambră, din cea mai pură. Trăiesc hrănindu-se cu lapte, orez şi carne. Mările lor sunt pline de peşti; îi pescuiesc în mari cantităţi, îi pun la uscat şi astfel au tot timpul anului de mâncare. N-au nici un stăpân, ci ascultă de un episcop ce, la rândul lui, se supune unui arhiepiscop din Socotra.

Socotra este o insulă mai mare, la vreo sută de mile spre miazăzi de Insulele Bărbat şi Femeie. Si aici se găseşte multă ambră, stofe de bumbac şi alte mărfuri, dar mai ales o imensă cantitate de peşte, din cei mari şi gustoşi, pe care îi sărează, conservându-i mult timp. Se hrănesc cu orez, carne şi lapte, fiindcă nu au nici un fel de grâu. Umblă cu toţii dezbrăcaţi, ca ceilalţi indieni.

Negoţul e înfloritor, căci toate corăbiile care se îndreaptă spre Aden trebuie să treacă prin această insulă.

Arhiepiscopul lor nu depinde de papa de la Roma, ci se supune unui mai-mare ce locuieşte la Bagdad şi care porunceşte atât celui din Socotra cât şi altora, răspândiţi prin această parte a lumii, la fel cum papa face cu feţele bisericeşti prin părţile noastre.

în această insulă vin mulţi corsari care fac negoţ cu prada lor; şi o vând bine, fiindcă, deşi sunt creştini, locuitorii insulei le cumpără «marfa», zicând că nu e un păcat să ia de la sarazini sau idolatri.

Pe aici trăiesc şi cei mai teribili vrăjitori din lume. Este adevărat că arhiepiscopul le interzice practicarea magiei, atât cât poate el, dar îi răspund că strămoşii lor au fost vrăjitori, iar ei vor să fie la fel. Si pot să vă încredinţez că sunt într-adevăr iscusiţi: dacă vreo corabie dă să plece având vânt bun, ei pot face să se stârnească pe negândite un vânt puternic şi întorc corabia înapoi. Fac vântul să bată dincotro vor şi pe mare fac senin sau furtună, după caz. Mai au si alte puteri, dar zicem noi că nu ar fi potrivit să le povestim în cartea noastră."

Ultimele minuni

„O insulă mare, care se află la miazăzi, la mai bine de-o mie de mile depărtare de Socotra este Madagascarul. Locuitorii sunt toţi sarazini şi se închină lui Mahomed. Au patru învăţaţi, adică patru bătrâni înţelepţi, care conduc această insulă. Sarazinii din Madagascar se ocupă cu negoţul şi cu meşteşugurile. Pe-această insulă sunt mai mulţi elefanţi decât în oricare provincie din lume, ca şi pe Zanzibar, insula vecină; între ele se face un intens schimb de elefanţi.

Nu se mănâncă altă carne decât de cămilă; de aceea se taie în fiecare zi atâtea cămile că nu-ţi vine a crede până nu vezi cu ochii tăi; localnicii zic că este cea mai gustoasă şi cea mai sănătoasă.

Cresc pe-aici păduri întregi de santal stacojiu. Oamenii vând multă ambră, fiindcă de prin mările lor pescuiesc numeroase balene si calmari, nişte peşti mari ce au în ei, de asemenea, ambră, ca balenele. Pe insulă mişună animalele sălbatice: leoparzi, urşi, lei, cerbi, antilope, căprioare şi păsări, foarte diferite de cele de pe la noi — o imensă cantitate de vânat de toate felurile.

în porturi vin corăbii mari şi negustorii câştigă foarte bine. Corăbiile nu pot trece, spre miazăzi, mai departe de această insulă sau de Zanzibar, pentru că, dincolo de ele curenţii sunt atât de puternici încât le poartă mult mai departe decât ar vrea şi nu se mai pot întoarce. Şi tocmai de-aceea ajung aici atât de repede corăbiile din Malabar; deşi drumul e lung, nu fac decât douăzeci de zile; însă, când vor să se întoarcă, se chinuie mai bine de trei luni, fiindcă navighează împotriva curentului, în toate anotimpurile curenţii sunt îndreptaţi tot către miazăzi şi-s atât de iuţi că e-o minune. Se zice că, prin alte insule, care se găsesc şi mai la sud, ar trăi păsările-grifoni, care mai vin şi pe-aici în unele anotimpuri. Câţiva dintre cei ce au avut ghinionul s-ajungă până acolo şi marele noroc să se mai întoarcă, totuşi, i-au povestit lui messer Marco Polo despre aceşti grifoni: sunt asemenea unor vulturi, dar cu mult mai mari, încât, ziceau ei, aripile lor ating treizeci de paşi, iar penele lor sunt mai lungi de doisprezece paşi. Au atâta putere încât apucă un elefant în gheare şi-1 ridică până sus, în văzduh, de unde-i dau apoi drumul prăzii, care se zdrobeşte de pământ, repezindu-se după ea s-o mănânce. Oamenii din Madagascar numesc aceste păsări *roc*. Eu nu ştiu dacă acestea sunt păsări-grifoni sau alte specii la fel de mari, dar vă încredinţez că nu arată aşa cum se zugrăvesc, de obicei, pe la noi: jumătate-leu, jumătate-pasăre.

Seamănă mai curând cu o pajură, dar sunt cu mult, mult mai mari.

Zanzibarul este o insulă ' nobilă şi mare, cu aproape două mii de mile lungime în jurul coastelor. Locuitorii sunt toţi idolatri, au o limbă a lor şi nu plătesc nimănui tribut. La înfăţişare, sunt înalţi şi graşi, dar nu la fel de înalţi pe cât de graşi; seamănă cu nişte uriaşi, fiind atât de puternici că unul singur poate purta o povară cât pentru patru oameni obişnuiţi si mănâncă mai mult decât cinci. Pielea le e neagră şi umblă goi; părul, foarte creţ şi negru ca piperul; au gurile atât de largi, nasurile atât de cărnoase şi turtite, buzele aşa de groase, iar ochii atât de mari şi roşii de zici că sunt diavoli, nu alta; sunt nespus de hi-doşi, cel mai groaznic lucru ce se poate vedea pe lume.

Pe insula lor se găsesc mulţi elefanţi: e-o minune să vezi atâţia la un loc. Se pot vedea şi lei, cu totul şi cu to-tul negri, altfel decât cei de pe la noi, mulţi urşi şi leo-parzi. Vezi şi multe girafe, cele mai frumoase animale din lume: partea din spate este joasă, căci picioarele din spate sunt mult mai scurte decât cele din faţă, lungi si subţiri, înalte de mai bine de trei paşi. Capul e mic şi gâtul foarte lung. Sunt blânde şi nu fac rău nimănui. Blana lor este albă cu mici cerculeţe roşiatice, într-un cuvânt sunt nişte animale foarte frumoase.

Femeile de pe această insulă, în schimb, sunt cele mai urâte creaturi de pe lume.

Localnicii se hrănesc cu orez, carne, lapte şi curmale. Fac vin din curmale şi orez, amestecându-le cu multe mi-rodenii parfumate şi cu zahăr. Negoţul este înfloritor, fi-indcă sosesc mulţime de negustori şi corăbii; însă, din toate, cel mai bine se vând fildeşii. Au şi ambră, pentru

1) în realitate, cap al coastei Africii.

că din mările lor pescuiesc balene. Oamenii sunt foarte buni războinici şi curajoşi în luptă. N-au cai, dar călăresc pe cămile şi elefanţi..."

Marinarii noştri, din Zanzibar, s-au întors spre Europa. Era şi timpul, pentru că bătrânii Polo începuseră să se plictisească din cale-afară.

Ambasadorul persan se arăta şi el foarte grăbit. Călătoria dura de trei ani, iar hanul Argun s-ar fi putut supăra.

Marco Polo, înainte de a povesti ce-i aştepta la destinaţie, ne mai poartă prin Etiopia (Abisinia), îmboldit de aureola creştină legendară ce plutea în jurul numelui acestui regat.

„Abisinia este o provincie întinsă care ţine de India de Mijloc. Este împărţită în şase regate întinse, conduse de şase regi: trei creştini şi trei sarazini; cel mai puternic este unul creştin, căruia îi sunt supuşi toţi ceilalţi.

Creştinii au trei semne pe faţă: unul, de la frunte până la jumătatea nasului, iar celelalte două pe obraji; aceste semne le sunt făcute de la botez, ca marcă a nobleţei naşterii copilului şi pentru a întări botezul. Evreii de pe-aici au numai semnele de pe obraji, iar sarazinii doar pe cel coborând din frunte până la mijlocul nasului. Marele rege locuieşte în centrul ţării; sarazinii, spre Aden. în această ţară a predicat Sfântul Toma, Apostolul, apoi, imediat după ce i-a convertit la legea creştină, s-a întors în provincia Malabar unde s-a sfârşit din viaţă şi a fost înmormântat.

Abisinienii sunt foarte buni oameni de arme şi buni călăreţi; cresc mulţi cai, de care au mare nevoie, fiindcă tot timpul sunt în război, ba cu sultanul din Aden, ba cu cel din Nubia ori dintr-alte părţi."

Mai departe, Marco Polo dezvoltă subiectul disputei creştini-sarazini, spre marea glorie a religiei celor dintâi.

Sarazinii

„Provincia Adenului are un suveran ce poartă titlul de sultan. Locuitorii ei sunt sarazini, se închină lui Ma-homed şi-i urăsc de moarte pe creştini, în porturile acestei ţări sosesc mărfuri din bogata Indie. Negustorii le aduc, în corăbii mititele, până la şapte zile distanţă de Aden, acolo le descarcă, le fac baloţi şi le urcă pe cămile, mergând alte treizeci de zile până întâlnesc fluviul Alexandriei; de acolo, ajung în Alexandria. Pe drumul Adenului sarazinii din Alexandria găsesc toate mirodeniile şi piperul şi n-ar putea să le obţină pe-un altul mai scurt sau mai sigur.

Sultanul trage mare folos de pe urma uriaşelor cantităţi de bunuri care se schimbă sau sunt în trecere prin Aden. Tot de aici se transportă în India, şi se scoate un mare câştig, armăsari arabi şi cai de toate felurile — pentru că indienii n-au cai, după cum v-am povestit.

Odinioară, când sultanul din Babilon a pornit cu război asupra cetăţii Acra, învingând-o, sultanul din Aden i-a trimis în ajutor treizeci de mii de luptători călări şi mai mult de patruzeci de mii de cămile; şi n-a făcut-o decât din ura ce le-o purta creştinilor şi nu din mare prietenie pentru regele Babilonului, pe care îl duşmăneşte puternic.

Spre nord-vest de Aden se află o cetate mare si nobilă, la patru sute de mile de portul Aden, pe nume Es-cier. Aici stăpâneşte un rege, supus sultanului din Aden, conducându-şi ţinutul cu dreptate şi bună judecată. Escie-rul are multe oraşe si târguri vasale. Locuitorii sunt sarazini. Şi-acest oraş are un port, în care trag, de asemenea, corăbiile venite din India, pline cu mărfuri rare.

Se produce aici tămâia albă, foarte căutată, de pe urma căreia regele câştigă mult, căci nimeni n-ar îndrăzni s-o vândă altcuiva decât lui; iar regele, după ce plăteşte zece livre de aur pe-un chintal de tămâie, o oferă străinilor cu şaizeci de livre de aur la chintal. Tămâia albă se obţine astfel: există nişte arbori asemenea unor brazi pitici, cărora, dacă li se crestează scoarţa într-un loc, pe acolo curge răşina de tămâie; uneori nici nu-i nevoie să-i crestezi, căci o scot singuri, din pricina căldurii nemaipomenite a soarelui, ca pe broboanele de sudoare.

Pe pământurile Escierului cresc mulţi curmali, dar nici un fel de cereale, în schimb au peşti, mari si gustoşi, atât de mulţi încât pe-un gros veneţian de-argint poţi cumpăra două tone.

O să vă spun un lucru curios. Oile lor nu au urechi, ci, acolo unde ar trebui să fie au doar câte un mic cornet; sunt animale mici şi drăguţe. Şi lor şi celorlalte vite, boi, cămile sau cai, li se dau de mâncare peşti, fiindcă, dacă nu creşte nici fir de verdeaţă pe nicăieri, n-au altceva cu ce să le hrănească. Vitelor li se dă plevuşcă, peştii mărunţi; pescarii prind o grămadă în lunile mai şi aprilie. Apoi, îi pun la uscat şi au astfel hrană pentru animale tot restul anului. Vitele mănâncă si peşti vii, întinzându-şi boturile spre mâinile pescarilor când abia îi scot din năvoade."

Marco Polo va întâlni vânătorii de balene îndreptân-du-se spre Persia. Li se va alătura şi, curând, vor arunca ancora în portul Ormuzului. înaltele corăbii chinezeşti între cele arabe, plate, semănau cu nişte gâşte printre raţe.

Odată ajunşi, ambasadorul persan a ieşit din cabina sa cu toată prestanţa, a dat câteva ordine şi s-a lăsat purtat pe braţe până pe chei, unde a aşteptat să i se aducă un cal.

Dar, seara, s-a întors plouat şi tras la faţă. După o lungă tăcere sugestivă şi-un oftat, s-a apucat să le povestească gravele şi neplăcutele evenimente petrecute între timp, în Persia.

Nu vom descrie toate luptele dinastice, dar vom face referiri la cele decisive.

Hanul Abaga a domnit în Persia până în 1282. Domeniul său se învecina cu cel al lui Barka şi al lui Kaidu. Ştiind de pofta nesăbuită a acestuia din urmă, îşi trimisese la hotare, apărându-le de o eventuală incursiune, pe fiul lui, Argun, cu o armată corespunzătoare.

Argun era tânăr si curajos. Luptându-se, o dată, cu B arac, fratele lui Kaidu, a obţinut o răsunătoare victorie. Din păcate, tatăl său muri, iar tronul îi fu uzurpat de unchiul lui, Ahmed. Acesta îi atrăsese de partea lui pe toţi mai-marii regatului, împărţindu-le averea lui Abaga, reuşind astfel să-şi asigure o armată, în fruntea ei, a pornit, apoi, contra lui Argun.

Aici, Rustigielo, scăpând de cenzura lui Marco Polo, se va descătuşa relatându-ne bătălia dintre Argun şi Ahmed, folosind tot arsenalul romanelor cavalereşti cu care era foarte obişnuit: lungi descrieri despre zborul săgeţilor întunecând cerul si zgomotul săbiilor în încleştare.

Lucrurile, însă, nu s-au petrecut chiar aşa. Argun a fugit din faţa unchiului său, încercând să-i reziste într-o fortăreaţă; până la urmă, a fost prins şi întemniţat. O vreme Ahmed s-a bucurat în linişte de averea şi femeile fratelui său, Abaga. Dar, generalii armatei sale s-au răzgândit, înţelegându-i parşivitatea, şi s-au hotărât să întoarcă armele împotriva uzurpatorului. Ahmed a aflat şi a încercat să fugă, dar, fatalitate, în Defileul Derbent a fost prins din urmă. Luat prizonier si adus în faţa proaspăt înscăunatului Argun spre a-şi primi pedeapsa cuvenită, pe

covorul de piele ce se numea „covorul de sânge", tânărul han n-a vrut să verse sânge din sângele său în faţa tuturor. Ahmed a fost dus departe, ucis într-un loc de nimeni ştiut.

Ca şi tatăl lui, şi-a trimis fiul, pe Gazan, la frontiera cu hanul Kaidu, spre a-1 împiedica să depăşească fluviul Djihon (Amu-Daria). După puţină vreme, şi Argun a murit. S-a vorbit despre otrăvire, dar nu se ştie ceva sigur.

De aici, istoria s-a repetat, aproape pas cu pas. Tronul a fost uzurpat de unchiul lui Gazan, Kaikhatu, iar adevăratul moştenitor a fost chemat de la frontieră ca, în calitate de vasal, să i se închine noului suveran.

Gazan nu se grăbea.

*

Acestea erau răsturnările de situaţie petrecute în Per-sia, în ultimul timp. Ambasadorul care fusese trimis în China, ca să-i peţească hanului Argun o soţie, nu mai ştia acum ce să facă, unde s-o ducă pe tânăra prinţesă Goga-tra. Schimbările de stăpân îl făcuseră să-si piardă capul.

Kaikhatu avea o minte vie si, pe deasupra, un număr suficient de femei, în plus, prinţesa venea din ordinul Marelui Han. Aşadar, le-a poruncit nou-veniţilor să i-o ducă pe Gogatra lui Gazan. Negustorii veneţieni si baronul persan au primit tăbliţele împuternicirii lor şi au pornit din nou la drum, cu o escortă de două sute de oameni, ce le prindea foarte bine, fiindcă în ţară revolta si războiul şterseseră orice urmă a ordinii de odinioară.

Au traversat din nou munţii pe unde apa era amară. Sosiţi la Gazan, i-a ajuns din urmă vestea că Marele Han Kublai murise. Nu mai puteau să se întoarcă în China. Aşa că au luat drumul spre Tabriz, cu gând să răzbată, nebăgaţi în seamă până la Veneţia.

în urma lor, cum li se întâmplase de fiecare dată, pe oriunde trecuseră, s-a pornit războiul.

Gazan şi-a adunat armata şi 1-a înfrânt pe Kaikhatu, luându-şi tronul înapoi, ,,în anul 1294 după Christ".

*

La Tabriz, cei trei Polo au vândut tot ce aveau şi-au cumpărat pietre preţioase. Douăzeci şi cinci de ani tre-cuseră de la plecarea din Veneţia. Abia de mai recu-noşteau locurile, distruse de războaie. S-au înveşmântat în zdrenţe şi, călare pe catâri, s-au alăturat unei caravane. Aşa au călătorit pe lângă ţărmurile Caspicei, ocolind cu grijă zonele fierbinţi, câmpurile de bătălie.

în Georgia s-au desfătat în minunatele băi publice, alimentate de izvoare naturale calde. Mai departe, lăsând în urmă frontiera, au ajuns în ţinuturile muntoase, cu de-filee păzite de oameni ciudaţi, jumătate fiorosi, jumătate lihniţi de foame, cărora trebuia să le plăteşti un tribut în stofe, ca să te lase să treci. Cei trei Polo le-au dat câteva cămăşi de mătase. Pazncii s-au repezit asupra lor ca hul-tanii, sfâşiindu-le şi luând, fiecare, câte o bucată.

în sfârşit, au ajuns în portul Trebizondei. S-au rugat îndelung de un căpitan să-i ia la bordul corăbiei lui pe aceşti trei cerşetori, de pe urma cărora nu putea câştiga mare lucru. Corabia aceea mirosea a gudron şi nu a un-tură de peşte, iar pânzele nu semănau nicicum cu cele chinezeşti.

Vântul le-a fost propice şi, în câteva săptămâni au ajuns la Constantinopol. N-au îndrăznit să debarce, fi-indcă au aflat că nu mai stăpâneau acolo compatrioţii lor, ci genovezii.

Au ocolit, de asemenea, albele insule ale arhipelagu-lui grec, apoi, în sfârşit, au zărit Veneţia.

Din nou acasă

Cei trei Polo au coborât în portul Veneţiei, în 1295. Pontonul, de marmură galben şi roz era foarte alunecos. Un proverb spunea că la Veneţia trebuie să te fereşti de trei lucruri: de treptele de piatră alunecoase, de preoţi şi de curtezane. Iar, după îndelungata călătorie pe mare, picioarele nu-i mai ascultau.

Multe se schimbaseră în Veneţia în timpul absenţei celor trei. Aproape de catedrala Sân Marco, Campanila se ridicase şi mai mult. O intrare în pantă înlocuise treptele. Piaţa era acoperită de iarbă şi înconjurată de copaci. Ve-neţienii o numeau „parc". Porci insolenţi, aparţinând mănăstirii Sfântului Anton, rătăceau liberi prin oraş, fiindcă se credea că se află sub protecţia sfântului. Se zicea, în popor, că acesta îi pedepsea aspru pe necredincioşii care ar fi îndrăznit să-şi facă o friptură din protejaţii lui. Sac-chetti ' reia povestea unui om care, dând ordinul să se omoare un porc de-al Sfântului Anton, a fost atacat şi muşcat, în patul lui, de animalul răzbunător; concluzia autorului: „Poţi face ce vrei cu sclavii tăi, dar nu te atinge de-ai sfinţilor" este foarte sugestivă.

Din înaltul clopotniţei neterminate, Marco Polo va contempla o clipă oraşul, casele de lemn, acoperite cu paie, noile palate de piatră în construcţie, turnurile orgolioase, prăvăliile butucănoase, apoi laguna, bancurile de

1) Francesco Sacchetţi (13357-1403?), scriitor si diplomat florentin; celebru prin *Nuvelele* sale, inspirate din *Decameronul* lui Boccaccio.

nisip, forturile, insuliţele Republicii şi munţii din zare... Toate acestea îi sugerau o corabie eşuată.

în piaţeta Loggietta, reprezentanţi ai tuturor naţiilor se îmbulzeau, încercând să nu calce pe „mărfurile" întinse direct pe pământ: grămezi de cârpe murdare care se vindeau ca haine vechi, dâmburi de peşte sărat şi mormane de ceapă şi usturoi. Toate străzile aveau dalele într-un asemenea hal de mizerie, că nu puteai păşi fără dezgust.

Veneţia părea o caricatură a frumosului oraş chinezesc, iar orientarea ei, ca un vârf de navă, şi mulţimea murdară ce-o străbătea în dezordine semănau cu gluma proastă a unui negustor bătrân care şi-a bătut joc de navigatori, vânzându-le o epavă în loc de corabie.

*

Marco nu s-a putut acomoda cu stilul de viaţă de acasă. Cunoscuse o altă viaţă, în nări simţea încă parfu-murile femeilor din Quinsay şi ale docurilor care revărsau efluviile aromate ale mirodeniilor indiene.

în Veneţia nu erau băile cu apă caldă din Orient, iar femeile se spălau când şi cum puteau.

Ferestrele, deschizându-se înspre canal, făceau ca-n toată casa să domnească o umezeală rece, igrasioasă şi clocită. Nici vorbă de pereţi tapetaţi cu hermină! Nu se făcea focul decât cu lemne, care costau nemeritat; Marco n-avea să mai găsească nicăieri pietrele negre, care ardeau în vetrele din Cathay. N-avea să mai ia parte la sărbătorile splendide în care bogăţia era etalată cu atât de mult fast şi totodată cu eleganţă. N-avea să mai vadă strălucitoarele lumini împodobind arbuştii şi aleile parcurilor înflorite în nopţile de vară. N-avea să mai vâneze animale curioase prin păduri fără sfârşit, n-avea să mai călătorească luni în şir până la prima aşezare omenească. Se va plictisi, tot restul zilelor sale, printre ai săi.

' *d'Oro* — una din minunile arhitecturale venetiene.

Cu o singură excepţie.

La începutul lunii septembrie 1298, după ce Veneţia sărbătorise în Piaţa Sân Marco, asistând la exerciţiile lui Hercule şi la tradiţionalele regate ale tinerilor vâslaşi, a apărut din Adriatica o mare flotă genoveză. Ea a înaintat de-a lungul coastei drepte, având intenţia să dea o lovitură Dalmaţiei, vasala Veneţiei.

Nouăzeci de galere veneţiene au fost lăsate la apă împotriva duşmanilor. Pe fiecare era câte un căpitan cu experienţă. Marco Polo era procomisul uneia din ele. Era deja cunoscut în toată Italia, dar socotit drept mincinos, fiindcă povestea oricui avea vreme să-1 asculte numai lucruri incredibile. Nu se temea, fiindcă Adriatica n-avea cum să-1 sperie pe-un om care navigase pe o corabie cu vâsle din China până în Arabia.

Pe 7 septembrie a izbucnit furtuna. A durat toată noaptea, răvăşind flota încolo şi-ncoace, ameţind matelоţi şi soldaţi. Dimineaţa, vântul a căzut, soarele a răsărit şi coasta dalmată s-a desenat la orizont. Dar nu numai Dalmaţia, ci şi galerele genoveze erau foarte aproape! Fuseseră şi ele purtate de furtună şi-acum se treziseră faţă în faţă cu inamicii. După primele momente de derută, ambele escadre au început lupta.

Bătălia de la Curzola, cum o va numi istoria, a fost dezastruoasă pentru veneţieni. Nu curajul le-a lipsit, ci şansa. Şapte mii de marinari şi arbaletieri au căzut prizonieri. Printre ei s-a aflat şi Marco Polo.

*

Genova, oraş ridicat pe versantul unui munte, amintea, prin formă, de un amfiteatru antic. Foarte aproape de cariera de la Carrara, profitase din plin de marmură pentru a-şi împodobi palatele şi pieţele.

Patronul Genovei era Sân Giorgio. Palatul care-i era consacrat trăda influenţa arhitecturii arabe, dar zveltele coloane maure erau acoperite de un zid greoi, cu două rânduri de ferestre. Era un palat şi totodată o fortăreaţă. Pivniţele, cu boite de marmură, serveau drept închisoare pentru prizonierii şi inamicii Republicii.

în celulele înalte, umede şi reci, lumina zilei abia pătrundea prin ferestrele aşezate foarte sus, reflectându-se palid pe perete.

Se prea poate să fi servit drept model lui Dante pentru descrierea *Infernului* său poetic. Multitudinea de naţii reprezentate aici la vremea întemniţării lui Marco Polo încuraja comparaţia. Era un loc de întâlnire al Pisei, Par-mei, Toscanei, Ravennei si... Veneţiei. Deţinuţii vorbeau dialecte diferite, se certau, se şicanau, se exasperau reciproc în lanţurile lor, înjurând temnicerii, tânjind după soare, dimineaţa, şi după somn, noaptea, neauziţi de nimeni, cu rare şanse de-a ieşi curând. Un adevărat Iad.

Si Veneţia îşi avea închisorile ei, la fel de celebre.

> Faimoasele închisori ale Veneţiei, *Puţurile* şi *Plumburile,* sunt celebre si din punct de vedere istoric. Povestirile lui Casanova şi-ale lui Silvio Pellico au atras atenţia asupra acestor funebre temniţe, despre care, înaintea acestor doi scriitori, nici o altă victimă nu mai putuse vorbi.
>
> Un culoar întunecos face legătura între sala inchizitorilor de stat si cele două lăcaşuri sinistre, dintre care unul pare a fi anticamera celui de-al doilea. Nu este un lucru neobişnuit că, ieşind din temniţa de suprafaţă, *Plumburile,* condamnatul cade în temniţele subterane, *Puţurile,* de unde nu mai urcă prea uşor. Trebuie spus că fie groaza lor a fost mult exagerată, fie a fost puţin regizată pentru vizitatorii străini, fiindcă nici *Plumburile,* nici *Puţurile* nu corespund legendei înspăimântătoare ţesute în jurul lor. *Plumburile* sunt, de fapt, mansarde spaţioase, acoperite cu plumb ca majoritatea acoperişurilor din Veneţia, iar *Puţurile*

nu au nicidecum ieşire în apele lagunei. Celulele, tapetate cu lemn, au câte o uşă joasă şi o mică deschizătură în faţa lămpii aninate de tavanul culoarului. Un pat de campanie din lemn ocupă unul din colţuri. Nu e prea drăguţ, dar, în sfârşit, nu e nici hidos, cu toate că există, într-un anume colţ al coridorului, un jilţ de piatră, deloc îmbietor. Era destinat celor condamnaţi la moarte, execuţia fiind făcuta în secret, în temniţă. Cei pe care judecata publică îi condamna îşi suportau pedeapsa la spânzurătorile dintre cele două coloane din Loggietta. Cât despre vinovaţii de trădare sau de conspiraţie, o sfoară subţire, trecută în jurul gâtului şi răsucită ca pe un garou, îi pedepsea după metoda turcească. Execuţia îndeplinită, se împacheta cadavrul, se suia într-o gondolă şi, printr-o poartă ce ducea spre canalul de la Paille, era dus şi aruncat, cu o ghiulea sau cu o piatră de picioare, în canalul Orfano, unul dintre cele mai adânci, pe unde le era interzis pescarilor să-şi arunce năvoadele.

Pisanul Rustigielo era unul dintre cei mai vechi oaspeţi ai închisorii genoveze. Făcut prizonier în urma bătăliei de la Meloria (1284), el cunoştea lumea îngustă a Europei epocii sale. în Sicilia, unde locuise, era celebru prin versiunile sale la romanele cavalereşti ale Mesei Rotunde, pe care le adaptase şi cărora le adăugase episoade amoroase. Rustigielo compunea poveşti în care eroii străbăteau toată lumea, căsăpeau uriaşi şi îşi înşelau frumoasele. Domniţele, deghizate în bărbaţi, făceau minuni de vitejie pe câmpul de luptă, dar se împotmoleau în haremuri, când venea vorba să fie transformate în eunuci.

Poveştile de genul acesta erau foarte gustate de public, care le-asculta ca vrăjit, fără să roşească, fără să se revolte de neadevărul exagerat al faptelor eroilor.

De aceea, când Marco Polo va accepta ca Rustigielo să-i redacteze amintirile, când primele capitole au început să circule, mai întâi printre deţinuţi, apoi pe la temniceri, apoi pe străzi şi prin palatele nobililor, deşi deveniseră

Marco Polo ii dictca/.ă lui Rustigielo.

brusc celebre, nimeni, dar absolut nimeni nu se îndoia că fantezia autorului era debordantă şi că nimic nu era adevărat, nici cât negru sub unghie.

Polo se arăta încăpăţânat. Voia ca Rustigielo să nu-i modifice nici un cuvânt din ceea ce-i dicta. Pisanul trişa mereu. Urmărea efectele spectaculoase. Adesea izbucneau certuri între povestitor şi scribul său, pe care doar plictiseala îi împăca, în final, de grijă ca nu cumva să rămână neterminată lucrarea, Marco Polo a cedat, lăsându-i mână liberă pisanului. Ultimele capitole, bombastice, demonstrează că n-a apucat să-şi revizuiască lucrarea.

Când Rustigielo a fost eliberat, a continuat să vină în închisoare, ca să ia notiţe. Devenise, peste noapte celebru şi nimănui nu i-ar fi trecut prin cap să-i interzică accesul în temniţă, compromiţând astfel plăcerea lecturii unui inedit roman. Faima lui Marco Polo depăşise graniţele Ge-novei. După şase ani de temniţă, a fost eliberat, întors la Veneţia, va avea surpriza ca toată lumea să vorbească despre „Romanul Marelui Han". Dar va afla, cu durere, că autorul acestui roman era poreclit „Messer Milione", luat peste picior din pricina prea desei pomeniri a cuvântului milion, o exagerare scriitoricească, fireşte. Povestea, de altfel, lucruri pe care nimeni nu voia să le creadă. Nu le sosise încă timpul! Cartea sa vorbea despre o putere orientală, un stat perfect organizat, iar orgoliul Europei medievale nu suporta concurenţă de vreme ce se credea centrul universului. Aşadar, era inevitabil să vadă în relatările lui Marco nu o descriere a faptelor, ci un pamflet cu adresă, expresia unei utopii revoluţionare, manifestarea unei poziţii ferme împotriva puterilor conducătoare ale secolului XTV! Să auzi spunându-se că organizări tehnice şi sociale, a căror absenţă se simţea dureros în Europa, existau într-un regat de barbari non-creştini era, cu siguranţă,

o ofensă, înţelepciunea care se întrevedea în paginile lui Marco Polo în întemeierea şi funcţionarea instituţiilor păgâne ameninţa prestigiul Bisericii şi al puterii pontificale. Cartea lui Marco Polo făcea să se ridice părul în cap celor din cancelariile papei şi ale suveranilor. Dacă Inchiziţia şi tribunalele ereziilor ar fi fost la fel de puternice în Veneţia ca în Spania, autorul ar fi fost cu siguranţă ars pe rug!

Marco Polo şi-a devansat contemporanii. Vorbeşte o altă limbă, pe care noi, modernii, o înţelegem doar datorită maturizării gândirii de-a lungul secolelor ce s-au scurs de atunci. „Verificarea" spuselor lui ne trimite la cercetarea altor surse (ceea ce, în Evul Mediu, era aproape imposibil), iar adevărul iese incontestabil la lumină. Marco Polo nu a minţit; s-a înşelat rareori, dar, în loc de a cădea în exagerare, s-a arătat, mai degrabă, prudent.

*

Cu toate aceste merite, trebuie să semnalăm cititorului că *Minunile lumii* se resimte ca ,,nu tocmai completă": ochiul ager şi gândirea limpede ale veneţianului în faţa căruia s-au deschis Porţile Orientului, păcătuiesc prin ignorarea publicului, în sensul că, deşi observă şi înţelege decorul, actorii şi replicile mongole, nu vede nici o clipă poporul chinez; află o mulţime de lucruri despre tradiţii, intuieşte portretul moral al atâtor populaţii, în schimb ignoră milenara civilizaţie materială şi culturală a ţării pe care o străbate în lung şi-n lat timp de şaptesprezece ani!

Vorbeşte superficial despre agricultura chineză, atât de diferită faţă de cea din Europa; nu ştie nimic despre culturile de ceai, cu toate că a petrecut ceva timp în regiunile propice şi chiar s-a ocupat de administraţia unei provincii unde se cultiva pe arii largi. Deşi un pasionat vânător, n-a remarcat modul inedit de a pescui al chinezilor cu ajutorul cormoranului; nu pomeneşte, în nici un

rând, despre deformarea picioarelor la femeile chineze. Nu ni se povesteşte despre imprimerie, cu toate că i-ar fi fost la îndemână, atunci când descrie modul de realizare al hârtiei-monedă.

în acelaşi sens, la vremea când vizitează China, realizările culturale, cu tradiţii de milenii, înregistrau un suflu nou, de excepţie. Sub dominaţia mongolă s-a născut romanul chinez, care şi-a datorat răspândirea, pe de-o parte influenţei literaturilor din Asia centrală si occidentală, din India si Iran, pătrunse până în China, şi, pe de altă parte, politicii lui Kublai care încerca să slăbească poziţiile mandarinilor, pietrificaţi în respectul lor pentru poezia clasică. Aceleaşi circumstanţe determinaseră apariţia teatrului naţional chinezesc. Am căuta zadarnic vreo menţiune despre acestea în cartea veneţianului.

Lacunele nu trebuie să ne mire. Marco Polo n-a fost, ca să spunem aşa, nici un explorator de regiuni sălbatice şi necunoscute, nici un reporter care, între două bătăi de aripi, să ne dea o concluzie definitivă asupra unei ţări, nici un turist nepăsător la obiceiurile locului sau numai un negustor avid după rubarbă. A trăit un sfert de secol la curtea Marelui Han, unde a devenit ambasadorul şi consilierul lui militar, în China, nu a avut contact decât cu persani, mongoli şi alţi străini; ne dă mai degrabă detalii despre moravurile locuitorilor din Birmania, Tibet şi India decât despre cele ale chinezilor. Abţinere voită? Marco Polo se temea că nu ar fi fost înţeles de contemporani?

Ramusio, primul său biograf, ne spune că, înainte de moarte, lui Marco Polo i s-a cerut dezminţirea „invenţiilor" sale, iar el a răspuns că n-a povestit nici jumătate „din lucrurile extraordinare la care a fost martor". Aşadar, să nu uităm că a încercat, cu mijloacele precare avute la dispoziţie, să descrie un teritoriu care se întindea de la

Oceanul îngheţat la Ecuator şi de la Veneţia până la gurile de vărsare ale Fluviului Galben! Meritele cărţii lui atârnă mai greu în balanţă faţă de „scăpări", chiar şi în ochii cititorului modern, care nu poate decât să se încline în faţa contemporanului său din alt secol.

în fond, dacă i se poate reproşa ceva este că s-a întors în Italia după o asemenea strălucitoare carieră printre mongoli. Dar, dacă Marco s-a întors, n-a făcut-o din dorul de patrie — avea cetăţenie multiplă! — ci pentru a se bucura în pace de bogăţiile pe care le strânsese. Practicând economia dirijată, Kublai supraveghea îndeaproape averile supuşilor săi. La Veneţia, cei trei Polo, în „Casa Milioanelor" lor, au devenit plutocraţi onoraţi de toţi concetăţenii.

*

Pentru Marco Polo lumea era un teatru unde puteai fi, rând pe rând, actor şi spectator. Ca un veritabil italian, era curios, sceptic, puţin fanatic, vesel, cumva oportunist. Aşa cum stăteau lucrurile la vremea când le-a cunoscut el, fireşte că nu se poate abţine să nu numească divinităţile orientale „demoni", pe bonzi, „călugări idolatri" şi să considere ca nepotrivite orice alte forme de credinţă decât a lui. Deşi şi-a afirmat convingerea în repetate rânduri, comentatorii operei sale s-au indignat, naiv, de spaţiul larg acordat de autor poveştilor despre magie şi descântece, cele ce nu fuseseră deja cenzurate. Aceste pasaje ni se par, astăzi, unul din farmecele uluitoarei sale cărţi.

Cu siguranţă, nota dominantă este discontinuă: un amestec de geografie, de statistici seci, apoi relatări de incidente din timpul călătoriei, amănunte administrative, surprinzătoare concluzii şi vorbe de duh, remarci picante.

Mai presus de o „carte de drum", opera sa este o enciclopedie trăită!

Sfârşitul

în 1299, Marco Polo a fost eliberat din închisoarea de la Genova. Nu se cunosc prea multe amănunte despre cum şi-a petrecut ultimii ani din viaţă. Se ştie doar că tatăl său, Niccolo, se recăsătorise, în vreme ce Marco încă zăcea la Genova, dăruindu-i întâiului său născut alţi trei fraţi: Stefano, Matteo si Giovanni. Aceasta nu i-a afectat respectul filial, fiindcă, după moartea lui Niccolo, i-a ridicat un monument comemorativ şi pios.

Marco Polo se va căsători, la rândul său, iar, de la soţia lui, Donata, va avea trei fiice, Fantina, Bellela şi Marietta. Credem că şi-a iubit, în felul lui, soţia şi fiicele. Putem fi încredinţaţi că s-a condus după alte principii în viaţa familială.

Despre cât de adânc putea iubi un călător prin lumea largă, ce cunoscuse atâtea femei, atâtea moravuri, dar care niciodată nu pomeneşte ceva din experienţele sale sentimentale, îl lăsăm pe cititor să-şi imagineze, amintindu-i numai că discreţia lui Marco Polo, deşi povesteşte, cu un soi de melancolie, legenda parfumurilor imposibil de uitat ale femeilor din Quinsay, ar merita să fie respectată. Un indiciu ar putea fi faptul că, la încheierea testamentului (1323), le-a desemnat ca moştenitoare ale întregii lui averi, destul de mari, chiar şi după atâtea cheltuieli, risipitoare, de la întoarcerea din China, pe „cele trei fiice şi mult iubita Donata" — lucru ce nu se obişnuia în epocă, moştenitorii de drept fiind totdeauna cei din ramura masculină a familiei.

•ţoun§B[wdnsB gmopoui ruopoA — Kţiouo;\

J ,

în 1307, Marco Polo i-a dăruit o copie a manuscrisului cărţii sale unui cavaler francez. A fost recopiat de atunci de nenumărate ori, apărând primele comentarii şi suferind primele modificări, de importanţă variabilă, în permanenţă, la sfârşitul ediţiilor comentate se găsea notat că lucrarea nu era veridică, iar cititorii erau îndemnaţi să o parcurgă ca pe un basm, ca pe un roman.

Două secole mai târziu, lucrarea a încăput în mâinile întâiului său biograf, Ramusio , pe vremea aceea secretar al Consiliului Celor Zece din Veneţia, el însuşi un geograf învăţat, care călătorise mult. A tradus-o din franceza veche în italiana timpului său şi-a publicat-o ca al doilea volum al propriei lucrări. De la Ramusio mai cunoaştem faptul că, după dorinţă, Marco Polo a fost înmormânat în biserica Sân Lorenzo şi că, în secolul XVI se mai păstra încă monumentul pe care îl ridicase în memoria tatălui său, într-unul din portalurile care duceau spre vechea biserică Sân Lorenzo.

întâia hartă desenată după datele oferite de Marco Polo a fost alcătuită prin 1320, de Marino Sunnuto, cartograf care a inclus-o în opera sa dedicată unei noi cruciade, intitulată *Cartea secretă a adoratorilor Crucii.* Numele ţărilor, cu toate confuziile, apăreau aşa cum fuseseră scrise în memoriile lui Marco Polo.

în 1426, prinţul Pedro al Portugaliei a plătit o sumă importantă, încercând să-şi procure, de la Veneţia, cartea lui Marco Polo. Portugalia nu era singura ţară care voia

1) Giambattista Ramusio sau Ramnusio (1485-1557), istoric, călător şi geograf italian; misiunile diplomatice dm Franţa, Elveţia şi Roma i-au fost răsplătite de conducerea Veneţiei prin' acordarea postului de secretar în Consiliul Celor Zece; foarte instruit, a devenit faimos prin publicarea, în italiană, a lucrării *Călătorii pe pământ şi pe mare* (Veneţia, 1550-1559, 3 voi.), culegere Toarte preţuită.

să cucerească lumea. Ţinuturile îndepărtate atrăgeau, irezistibil, Bătrânul Continent.

Ca o ironie la grija lui Marco Polo de a nu oferi prea multe informaţii preţioase genovezilor, în mâinile cărora picase în momentul redactării amintirilor sale, îi va fi dat tocmai unui genovez, Cristofor Columb, să se lase înşelat de descrierile sale şi să descopere, involuntar, o *lume nouă,* America.

Cât despre meritul lui Marco Polo de-a fi adus în Europa o întreagă serie de descoperiri asiatice, praful de puşcă, busola etc. nu putem face decât speculaţii.

Cu toate acestea, există o mărturie destul de incitantă, aparţinând lui R. Curzon, care, în articolul *Istoria tiparului în China şi în Europa* (1854), făcea afirmaţia următoare: „Modelele cărţilor chinezeşti şi ale celor germanice sunt asemănătoare într-o asemenea măsură încât avem dreptul de-a presupune că arta tiparului în Europa a fost inspirată după vechile lucrări chinezeşti, aduse din Orient de vreun călător, al cărui nume s-a pierdut de-a lungul secolelor".

Din păcate, numele lui Marco Polo va rămâne în Analele Republicii Veneţiei, câteva secole bune, umbrit de porecla, am văzut cât de injustă şi necuviincioasă, de ,,Messer Marco Milione", autorul fanteziei cu titlul *Romanul Marelui Han.*

Bibliografie

Victor Şclovski — *Le Voyage de Marco Polo,* Ed. Payot, Paris, 1938

Joachim Barckhausen — *L'Empire Jaune de Genghis-Han,* Ed. Payot, Paris, 1935

Mihail Negru — *Aspecte din civilizaţiunea chineză,* Ed. Librăriei A. A. Stănciulescu, Bucureşti, 1917

I. P. Maghidovici — *Istoria descoperirilor geografice,* Ed. Ştiinţifică, Bucureşti, 1959

Şir Percy Sykes — *A La Recherche du Cathay,* Ed. Payot Paris, 1938

Şir Henry Yule — *The Book of Ser Marco Polo,* Lon-don, 1903

Albert T'Serstevens — *Le Livre de Marco Polo,* Ed. Merdiane, Bucureşti, 1967

**Grand Dictionnaire Universel,* Larousse, Paris, 1865-1876

Cuprins:

trttTipărit în
România

S*